

TRUE · TO · THE · END
FIDES · PROBATA · CORONAT
The Right Hon.ble Patrick Hume Earl of
Marchmont Viscount of Blasonberry Lord Polwarth
of Polwarth &c Lord High Chanceler of Scotland
1702

PATERCULUS

J. Schultingius
Anno 1653.

C. VELLEII PATERCVLI Hist. Rom.

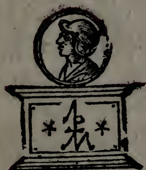
Ad

M. VINICIUM COS.

Libri duo.

Cum annotatis

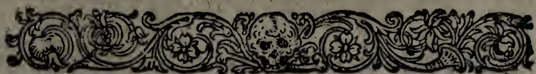
JOANNIS HENRICI BOECLERI.

ARGENTORATI

Typis JOAN. PHILIPPI MÜLBII, ACADEMIÆ TYPOGRAPHI.

M DC XLII.

VIRO

Admodum Reuerendo Excellentissimoque

DN.

IOANNI SCHMIDIO

Doctori Theologo & Professori,
Conuentus Ecclesiastici Præsidi, Capituli Thomani Præposito, apud Argentoratenses,

JOANNES HENRICUS BOECLERUS

S. P. D.

On differendum fuit hoc qualecunque venerationis publicæ monumentum, quo ob multa & magna Tua aduersum me meosque merita, VEL-

LEIUM istum grata piaque mente, ſimplicique propoſito ac formula, præclariſſimo nomini Tuo inſcriptum eo atque dedicatum, Præſes Grauiſſime. Quamuis enim in redhoſtimenti vicem neq; tale munus, neque quidquam à me aliud ſufficere poſſit, cōſcientiæ tamen meæ conſulendum, atque inſuper de æquitate Tua præclare ſperandum arbitratus ſum. Singularis fuit, affectuque & conſtantia memorabilis beneuolentia, qua primum in hanc vrbem aduecto velut occurrere, ac ſubinde in hunc diem mea ſtudia, exiſtimationem, propoſita, caritate non minus quam patria ample-

cti dignatus es: adeo quidem, vt neminis auctoritatem potius secutus sim, cum de me Argentorati retinendo, oblata honestissimi muneris functione, ageretur. Mihi quippe alia omnia id temporis agitanti, expectare remotius fatum, quam occupare præsentius placebat. nisi quod denique & omen & partem prudentiæ in eo sitam fore iudicaui, si viri Deo carissimi, & præterea omnium confessione ac testimonio prudentissimi, iudicio adquiescerem. Accessit alia atque alia necessitudo, & ante hoc biennium Christianæ συντεκνίας vinculum; quodque ex animo nunquam dimittere, atque ne

ne in hoc tranſcurſu quidem poſ-
ſum præterire, diuini & fatalis al-
loquii leuamentum; cum lethali
valetudine afflictum, & aliquan-
do inter grauiſſimos mœrores de-
ſtitutum, opportuno ſuperuentu
ac cęleſtiſſimis oraculis ita recrea-
ſti, vt diſcuſſis Tuæ vocis miniſte-
rio angoribus, præſentiſſime illa-
beretur animo meo ſolatrix Pro-
uidentia. cuius tam ſingulare be-
neficium ſtatim, veluti voto nun-
cupato, per omnem vitam cele-
brandum ſuſcepi. Hæc atque ta-
lia, quibus memorandis hic non
eſt locus, quantum incitauerint
auxerintque meam erga Te obſer-
uantiam, facile poterunt exiſtima-
re,

re, qui gratæ piæque mentis officia atque ſtudia intelligunt. Quapropter ſerum mihi videbatur, in tanta æui humani incertitudine, commodioris argumenti operisue, quod Tibi offerretur, occaſionem expectare. cum præſertim hic ipſe Scriptor, meis quibuſdam curis ad Juuentutis Academicæ commercium productus, eo libentius promtiusque ad Te mitti ſeſe pateretur, quo teſtatior eſt Tua in has litteras propenſio & cordatius de iis iudicium. quas ſcilicet nemo odit ſpernitque, niſi qui aut non attigit, aut parum feliciter tractauit. Accipe ergo, Vir ſumme, iſtam voluntatis meæ declara-

clarationem (vix enim ausim pignus dicere) solita lubentia atque comitate: cui me denuo commendatum cupio. Ita Te Deus sospitet seruetq; ; qui à Tua incolumitate non parua rei Ecclesiasticę & ciuilis momenta pridem suspendit. id quod, nupero amissionis metu moniti, ne rursus interpretandum habeant, qui vsquam sunt sanctioris disciplinæ amatores, pro salutis restitutæ diuturnitate, quotidiana mecum vota faciunt. Scribebam Argentorati, pridie Kal. VIIbris.

M DC XLII.

LECTORI
BENEVOLO
S.

Um primum ad Scriptoris elegantissimi *Velleii Paterculi* editionem animum appuli, & in ea adornanda operam deinceps posui, *Lector Beneuole*, nihil spectaui aliud, quam vsum & commoda Studiosæ iuuentutis. cui potius, quam ambitioni, seruiendum est, si quis officii Academici & conscientiæ regulis seruire constituit. Apparebit hoc præsertim ex *Characteribus Politicis*, quos in formam publicarum exercitationum adornatos distinctosque huic opusculo adiunximus: apparebit ex *Indice*, in quo multa poteramus omittere, aut certe non interpretari, nisi credibile visum esset, Velleii nostri dictionem, elegantias, proprietatem vix clarius discentibus

commendari posse, quam si particulatim descripta pleraque ad obseruationem, & quatenus expositione indigerent, ad euidentiam extarent. Quo referenda etiam est, inueniendi expedita facilitas: cuius respectu eorum non pauca in Indicem contulimus, quæ in annotatis ponere licuisset. *Annotata ipsa*, ciuilis prudentiæ indigitamenta potissimum habent: non omissa tamen philologica super lectionibus disquisitione aut animaduersione. Qua in parte cumprimis operam dedimus, vt aduersus sæculum nobis mens constaret. itaque tum multa silentio inuoluimus, quæ promte & merito refutari potuisse, quiuis intelliget, ad quem singulorum in Velleium notæ peruenerint; tum accuratam existimationis cuiusque rationem habuimus. Quis neget, vel prætereundo quædam emendari? quid opus deinde vellicare talia doctorum errata, quibus neque decipi amplius quisquam potest? cuiuscemodi ne memorare quidem semper, nedum traducere fas aut operæpretium est. Denique non possum, quamdiu mihi intelligentem diuini humanique iuris mentem Deus conseruauerit,

tam

tam abiecte de mea statione sentire, vt decere me credam, cum vllo mortalium in mutuum inquinandæ famæ certamen descendere. Ita ab adolescentia vitam institui, atque ita à viris grauibus & moderatis edoctus sum, vt pro monstro habeam, si in dramatico Scriptore (assumam enim exempli caussa poësin) videam ex persona honesti aut boni viri aliquid immodicum, impotens, malignum dici. Hæc si in studiis sequimur, in vita negligimus; valde absurdi sumus. Præsertim cum hoc sit illud tempus, quo omnes, qui reip. litterariæ consultum cupiunt, oporteat gliscentem in ea diro omine contentiosæ intemperantiæ pestem suffocare ac extinguere. Qoud nisi fiat, præter immedicabile damnum, difficile erit olim, posteritatis, cuius reuerentia plane exuitur animis, censuram euadere. quæ *tumultuosos in simpulo fluctus* vel satyrica notatione exagitabit, vel iustissima seueritate damnabit. Porro, quod amicorum carmina huic editioni passus sum præmitti, profecto ipsorum potius quam meo arbitrio factum est; quippe qui non ignorem, quam opportuna calumniandi occa-

ſio inde captetur hodie: ſed cum pertendentibus ſui affectus beneuolentiam diutius pugnare, moroſitati proximum fuiſſet. Vale, Lector amice, atque eam æquitatem adfer ad hæc noſtra, quæ hominis otio minime abundantis laboribus iudicandis deberi videbitur.

Ad Virum Clarissimum

DN.

JOHAN. HENRICUM BOECLERUM,

Profeſs. in Vniuerſ. Argent.

C. *Velleii Paterculi Historias accurantem*

E M B L E M A.

Sol *in Ariete*, hyacinthum *florem irradians.*

E PVLCHRO PVLCHERRIMVS IPSE.

Cubans ſub ſpatioſiore fago
Luſtro lumine veris apparatum:
Vt repullulat herba agri tenella,
Vt dulces Zephyri libidinantur,
Vt floret Ceres atque captat auras
Flagrantes genialis arui amore.
Vt mihi innocua hæc placet voluptas!
Vt mentem hæc mihi ſurripit voluptas!
Capit mox oculos amœna Flora,
Rapit mox oculos decora florum
Adductrix Hyacinthus, *imminensq;*
Sol *eius foliis laborioſus,*
Cuius tunc Aries iubar tenebat.
Hem, emblemata quis reſoluet iſta?

Quæq;

Quaque ænigmata quis resoluet arte?
Velleius *mihi flosculus venustus,*
Bœclerus *mihi Sol laboriosus:*
Regum nomina *rite monstrat alter;*
Descripta in foliis decore veris,
Autor cum violis rosisq; natis:
Inter Nomina mentium *refulget*
Alter ingenii nitentis ausis.
Is Phœnix velut elegantiarum,
Hic Phœbus velut eruditionis;
Ingens gloria temporum meorum.
Nunc Emblemata fas resoluere ista;
Nunc Ænigmata sic licet resoluas:
Velleius hyacinthus eminens stat
Bœcleri radiis coruscus istis,
Flos pulcherrimus à micante Sole.

Amicitiæ mnemosynon

scrib.

Georg. Philippus Harsdörffer.

A me laudari non vis. doleo. parendum est.
nempe à laudato laus cupienda viro.
Peccaui: fateor. Meriti qui præmia Nomenque
Immortale tibi debet, vtrumque dabit
VELLEIUS, cui Tu vitamque animamq; dedisti.
Dispereat famæ qui negat ista Tuæ.

Joh. Mich. Moscherosch.

Viro Excellentissimo,

JOANNI HENRICO BOECLERO,

Affini Meo,

VELLEIUM PATERCULUM

edenti.

MVlti multa petunt, timetque magno
Audax orbe capi cupido. cuncti
Sibi sed cupiunt; serunt, metuntque;
Et quorum speciosius putatur
Votum, nil cupiunt nisi videri.
Ardor solus is innocens habetur,
Si quem prouida publici lacessit
Boni cura, facesque subdit acri
Et ad maxima pectori parato.
Qualis, Vir celebris, Tibi: renatum
Qui rursus nitidaque gloriantem
Sistis veste Paterculum petenti
Et prodesse iubes benignus orbi.
Famæ quod reliqui, omnium beatis
Tu das vsibus. Ast honor neglectus
Tanto Te cumulatior sequetur;
Et sicut pretium Tui laboris
Censes commoda seculi ruentis
Provexisse; fauore sic perenni
Et semper memori piaque mente
Tuis officiis referre cuncta
Suas secula gratias videbis.

Samuel Schallesius.

ΠΑΥΡΑ ΜΕΝ, ΑΛΛΑ
ΜΑΛΑ ΛΙΓΕΩΣ.

C. VEL-

C. VELLEII PATERCVLI HISTORIÆ ROMANÆ, AD M. VINICIVM COS.

LIBER PRIMVS.

1 * * tempestate distractus à duce
suo Nestore, Metapontum condidit.
Teucer, non receptus à patre Tela-
mone, ob segnitiam non vindicatæ
fratris iniuriæ, Cyprum appulsus,
cognominem patriæ suæ Salamina
constituit. Pyrrhus, Achillis filius,
Epirum occupauit; Phidippus Ephy-
2 ram in Thesprotia. at rex regum
Agamemnon, tempestate in Cre-
tam insulam reiectus, tres ibi vrbes
statuit, duas à patriæ nomine, vnam
à victoriæ memoria, Mycenas, Te-
geam, Pergamum. idem mox, scelere
patruelis fratris Ægisthi, heredita-
rium exercentis in eum odium,
facinore uxoris oppressus occiditur.
3 regni potitur Ægisthus per annos

VII. hunc Orestes, matremque, socia
consiliorum omnium sorore Ele-
ctra, virilis animi femina, obtrun-
cat. factum eius à diis comproba-
tum, spatio vitæ & felicitate imperii
apparuit: quippe vixit annis XC, re-
gnavit LXX. qui se etiam à Pyrrho,
Achillis filio, virtute vindicauit.
nam, quod pactæ eius, Menelai atq;
Helenæ filiæ Hermiones nuptias oc-
cupauerat, Delphis eum interfecit.
Per hæc tempora Lydus & Tyrrhe- 4
nus fratres cum regnarent in Lydia,
sterilitate frugum compulsi, sortiti
sunt, uter cum parte multitudinis pa-
1, 4, 3. tria decederet. sors Tyrrhenum con-
tigit. peruectus in Italiam, & loco &
incolis & mari, nobile ac perpe-
1, 3, 2. tuum à se nomen dedit. Post Orestis
interitum, filii eius Penthelus & Ti-
11. samenus, regnauere triennio. Tum, 1
fere anno octogesimo post Troiam
captam, centesimo & vigesimo
quam Hercules ad deos excesserat,
Pelopis progenies, quæ omni hoc
tem-

tempore, pulsis Heraclidis, Pelopon nesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur. duces recuperandi imperii fuere, Temenus, Cresphontes, Aristodemus;
2 quorum atauus fuerat. Eodem fere tempore Athenæ sub regibus esse desierunt: quarum vltimus rex fuit Codrus, Melanthi filius, vir non prætereundus. quippe, cum Lacedæmonii graui bello Atticos premerent, respondissetq; Pythius, *quorum dux ab hoste esset occisus, eos futuros superiores*; deposita veste regia, pastoralem cultum induit; immistusque castris hostium de industria, imprudenter, rixam ciens, inter-
3 emptus est. Codrum cum morte æterna gloria, Athenienses secuta victoria est. quis eum non miretur, qui iis artibus mortem quæsierit, quibus ab ignauis vita quæri solet?
4 Huius filius Medon primus Archon Athenis fuit. ab hoc posteri apud Atticos dicti *Medontidæ*. sed ii, in-

cap. 3. sequentesque Archontes, vsque ad
1, 8 Charopem, dum viuerent eum ho-
norem vsurpabant. Peloponnesii, 5
digredientes finibus Atticis, Mega-
ram mediam Corintho Athenisq;
vrbem condidere. Ea tempestate & 6
Tyria classis, plurimum pollens ma-
ri, in vltimo Hispaniæ tractu, in ex-
tremo nostri orbis termino insulam
circumfusam Oceano, perexiguo à
continenti diuisam freto, Gades
condidit. ab iisdem post paucos an-
nos in Africa Vtica condita est. Ex- 7
clusi ab Heraclidis Orestis liberi, ia-
ctatique cum variis casibus, tum sæ-
uitia maris, quintodecimo anno se-
dem cepere circa Lesbum insulam.

III. Tum Græcia maximis concussa est
motibus: Achæi ex Laconica pulsi,
eas occupauere sedes, quas nunc
obtinent: Pelasgi Athenas commi-
grauere: acerque belli iuuenis, no-
mine Thessalus, natione Thespro-
tius, cum magna ciuium manu, eam
regionem armis occupauit, quæ
nunc

 cap. 3.

nunc ab eius nomine *Thessalia* ap- 1,1,4.
pellatur, ante *Myrmidonum* vocitata
2 *civitas*. Quo nomine, mirari conuenit eos, qui Iliaca componentes tempora, de ea regione, ut *Thessalia* commemorant. quod cum alii faciant, Tragici frequentissime faciunt. quibus minime id concedendum est. nihil enim ex persona poëtæ, sed omnia sub eorum, qui illo tempore vixerunt, dixerunt. quod si quis à Thessalo, Herculis filio, eos appellatos Thessalos dicet: reddenda erit ei ratio, cur nunquam ante hunc insequentem Thessalum, ea
3 gens id nominis vsurpauerit. Paullo ante Aletes, sextus ab Hercule, Hip-
potis filius, Corinthum, quæ antea 1,13,1.
fuerat Ephyre, claustra Peloponnesi continentem, in Isthmo condidit. Neque est, quod miremur ab Homero nominari *Corinthum*. nam ex persona poëtæ & hanc vrbem, & quasdam Ionum colonias iis nominibus appellat, quibus vocabantur

 ætate

ætate eius, multo poſt Ilium captum
IV. conditæ. Athenienſes in Eubœa 1
Chalcida & Erethriam colonis oc-
cupauere; Lacedæmonii in Aſia
Magneſiam. Nec multo poſt Chalci-
denſes, orti, vt prædiximus, Atticis,
Hippocle & Megaſthene ducibus,
Cumas in Italia condiderunt. huius
claſſis curſum eſſe directum alii *co-
lumbæ antecedentis volatu* ferunt; alii
nocturno æris ſono, qualis Cerealibus
ſacris cieri ſolet. Pars horum ciui- 2
um magno poſt interuallo Neapo-
lim condidit. vtriuſque vrbis exi-
mia ſemper in Romanos fides, fa-
cit eas nobilitate atque amœnitate
ſua digniſſimas. ſed aliis diligentior
ritus patrii manſit cuſtodia: Cuma-
nos Oſca mutauit vicinia. Vires au-
tem veteres earum vrbium hodieq;
magnitudo oſtentat mœnium. Sub- 3
ſequenti tempore magna vis Græcæ
iuuentutis, abundantia virium ſe-
5, 1, 4. des quæritans, in Aſiam ſe effudit.
nam & Iones, duce Ione profecti
Athe-

Athenis, nobilissimam partem regionis maritimæ occupauere, quæ hodieque appellatur Ionia; vrbesq; constituere, Ephesum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myuntem, Erythram, Clazomenas, Phocæam; multasque in Ægeo atq; Icario occupauere insulas, Samum, Chium, Andrum, Tenum, Pharum
4 Delum aliasque ignobiles. Et mox Æolii, eadem profecti Græcia, longissimisque acti erroribus non minus illustres obtinuerunt locos; clarasque vrbes condiderunt, Smyrnam, Cymen, Larissam, Myrinam, Mitylenemque, & alias vrbes, quæ
1 sunt in Lesbo insula. Clarissimum V.
deinde Homeri illuxit ingenium, sine exemplo maximum: qui magnitudine operis, & fulgore carmi-
2 num solus appellari *Poëta* meruit. in quo hoc maximum est, quod neque ante illum, quem ille imitaretur; neque post illum, qui eum imitari posset, inuentus est. neq; quemquam

alium, cuius operis primus auctor
fuerit, in eo perfectissimum, præ-
ter Homerum & Archilochum, re-
periemus. Hic longius à tempo- 3
ribus belli, quod composuit, Troici,
quam quidam rentur, abfuit. nam
ferme ante annos DCCCCL flo-
ruit, intra mille natus est. quo no- 4
mine, non est mirandum, quod sæpe
illud vsurpat: οἷοι νῦν βροτοί εἰσι. hoc
enim ut hominum, ita sæculorum
notatur differentia. quem si quis cæ-
cum genitum putat, omnibus sensi-
VI. bus orbus est. Insequenti tempore 1
imperium Asiaticum ab Assyriis,
qui id obtinuerant annis MLXX,
translatum est ad Medos, abhinc
annos ferme DCCLXX. quippe 2
Sardanapalum eorum regem, mol-
litiis fluentem, & nimium felicem
malo suo, tertio & tricesimo loco
ab Nino & Semiramide, qui Ba-
bylona condiderant, natum, ita ut
semper successor regni paterni foret
filius, Pharnaces Medus imperio
vita-

3 vitaque priuauit. Ea ætate clarissimus Graii nominis Lycurgus Lacedæmonius, vir generis regii, fuit seuerissimarum iustissimarumq; legum auctor, & disciplinæ conuenientissimæ vir; cuius quamdiu Sparta diligens fuit, excellissime floruit.
4 Hoc tractu temporum ante annos V & LX quam vrbs Romana conderetur, ab Elissa Tyria, quam quidam *Dido* autumant, Carthago conditur. 1, 12, 5.
5 Circa quod tempus Caranus, vir generis regii, sextusdecimus ab Hercule, profectus Argis, regnum Macedoniæ occupauit. à quo magnus Alexander cùm fuerit septimusdecimus, iure materni generis Achille auctore, paterni Hercule gloriatus
6 est. [*Æmilius Sura de annis populi Romani: Assyrii, principes omnium gentium, rerum potiti sunt, deinde Medi, postea Persæ, deinde Macedones. exinde duobus regibus, Philippo & Antiocho, qui à Macedonibus oriundi erant, haud multo post Carthaginem subactam,*

 deui-

cap. 7. *deuictis, ſumma imperii ad populum*
VII. *Romanum pervenit.*] Inter hoc tem- 1
pus, & initium Nini regis Aſſy-
riorum, qui princeps rerum potitus,
interſunt anni MDCCCCXCV.
Huius temporis æqualis Heſiodus
fuit, circa CXX annos diſtinctus ab
Homeri ætate, vir perelegantis inge-
nii, & molliſſima dulcedine carmi-
num memorabilis; otii quietiſque
cupidiſſimus, vt tempore tanto viro,
ita operis auctoritate proximus. qui
vitauit, ne in id, quod Homerus, in-
cideret: patriamque & parentes, te-
ſtatus eſt; ſed patriam, quia multatus
ab ea erat, contumelioſiſſime. Dum 2
in externis moror, incidi in rem do-
meſticam, maximique erroris &
multum diſcrepantem auctorum
opinionibus. Nam quidam, *huius
temporis tractu*, aiunt, *à Tuſcis Ca-
puam, Nolamq; conditam*, ante an-
nos fere DCCCXXX. quibus equi-
dem aſſenſerim. ſed M. Cato quan- 3
tum differt? qui dicat, *Capuam ab eiſ-
dem*

 cap. 8.

dem Tuscis conditam, ac subinde Nolam: stetisse autem Capuam, antequam à Romanis caperetur, annis circiter CCLX. quod si ita est, cum sint à Capua capta anni CCXL; vt con-
4 dita est, anni sunt fere D. Ego (pace diligentiæ Catonis dixerim) vix crediderim, tam mature tantam vrbem 2, 11, 3.
creuisse, floruisse, concidisse, resur-
1 rexisse. Clarissimum deinde omnium ludicrum certamen, & ad excitandam corporis animiq; virtutem efficacissimum, Olympiorum initum, habuit auctorem Iphitum Elium. is eos ludos mercatumque instituit ante annos, quam tu, *M. Vinici*, VIII.
2 consulatum inires, DCCCIV. hoc sacrum eodem loco instituisse fertur abhinc annos ferme MCCL Atreus, cum Pelopi patri funebres ludos faceret. quo quidem in ludicro omnis generis certaminum
3 Hercules victor exstitit. Tum Athenis perpetui Archontes esse desierunt, cum fuisset vltimus Alcmæon: 1, 2, 4.

cœpe-

cœperuntque in denos annos crea-
ri. quæ conſuetudo in annos LXX
manſit: ac deinde annuis commiſſa
eſt magiſtratibus reſp. Ex iis, qui de-
nis annis præfuerunt, primus fuit
Charops, vltimus Eryx; ex annuis,
primus Creon. Sexta Olympiade, 4
poſt duos & viginti annos, quam pri-
ma conſtituta fuerat, Romulus Mar-
tis filius, vltus iniurias aui, Romam
vrbem Parilibus in Palatio condidit.
à quo tempore ad vos conſules anni
ſunt DCCLXXXII. id actum poſt
Troiam captam annis CDXXXVII.
id geſſit Romulus, adiutus legioni- 5
bus Latini, aui ſui. libenter enim his,
qui ita prodiderunt, acceſſerim: cum
aliter firmare vrbem nouam, tam
vicinis Veientibus, aliiſque Etruſcis
ac Sabinis, cum imbelli & paſtorali
manu vix potuerit. quamquam, iam
Aſylo facto inter duos lucos, auxit.
Hic centum homines electos, appel- 6
latoſque *Patres*, inſtar habuit conſilii
publici. hanc originem nomen *Pa-*

tricio-

triciorum habet. Raptus virginum Sabinarum. *

* * *

* * *

1 quam timuerat hoſtis, expetit. nam IX.
biennio adeo varia fortuna cum conſulibus conflixerat, vt plerumque ſuperior fuerit, magnamque partem Græciæ in ſocietatem ſuam
2 perduceret. Quin Rhodii quoque, fideliſſimi ante Romanis, tum dubia fide, ſpeculati fortunam, proniores regis partibus fuiſſe viſi ſunt: & rex Eumenes in eo bello medius fuit animo, neque fratris initiis, neque
3 ſuæ reſpondit conſuetudini. Tum ſenatus populuſque Romanus L. Æmilium Paullum, qui & prætor & conſul triumphauerat, virum in tantum laudandum, in 2, 43, 4.
quantum intelligi virtus poteſt, conſulem creauit: filium eius Paulli, qui ad Cannas quam tergiuerſanter pernicioſam reip. pugnam inierat, tam fortiter in ea mortem obierat. is

cap. 9.

is Perseum ingenti proelio apud vr- 4
bem nomine Pydnam in Macedo-
nia, fusum fugatumque castris exuit;
deletisque eius copiis, destitutum
omni spe coëgit è Macedonia pro-
fugere. quam ille linquens, in insu-
lam Samothraciam profugit, tem-
plique se religioni supplicem credi-
dit. Ad eum Cn. Octauius prætor,
qui classi præerat, peruenit; & ratio-
ne magis quam vi persuasit, vt se
Romanorum fidei committeret. Ita 5
Paullus maximum nobilissimumq;
regem in triumpho duxit. Quo anno
& Octauii prætoris, naualis; & Ani-
cii, regem Illyriorum Gentium ante
currum agentis, triumphi fuere ce-
lebres. Quam sit assidua eminentis 6
fortunæ comes inuidia, altissimisq;
adhæreat, etiam hoc colligi potest:
quod, cum Anicii Octauiiq; trium-
phum nemo interpellaret, fuere, qui
Paulli impedire obniterentur: cuius
tantum priores excessit, vel magni-
tudine regis Persei, vel specie simu-

lacro-

ſacrorum, vel modo pecuniæ, vt bis millies centies H S ærario contulerit, & omnium ante actorum compa-
1 rationem amplitudine vicerit. Per XI.
idem tempus, cum Antiochus Epiphanes, qui Athenis Olympicum inchoavit, tum rex Syriæ, Ptolemæum puerum Alexandriæ obſideret; miſſus eſt ad eum legatus M. Popillius Lænas, qui iuberet incepto
2 deſiſtere. mandataque expoſuit; & regem, *deliberaturum ſe* dicentem, circumſcripſit virgula, iuſſitque, *prius reſponſum reddere, quam egrederetur finito arenæ circulo.* ſic cogitationem regiam Romana diſiecit conſtantia; obeditumque imperio.
3 Lucio autem Paullo, magnæ victoriæ compoti, quattuor filii fuere. ex iis duos, natu maiores, vnum P. Scipioni, P. Africani filio, nihil ex paterna maieſtate, præter ſpeciem nominis, vigoremque eloquentiæ, re- 1,12,3.
tinenti in adoptionem dederat; alterum Fabio Maximo: duos minores na-

cap. II.
tres natu, prætextatos, quo tempore
victoriam adeptus eſt, habuit. Is cum 4
in concione extra vrbem, more ma-
iorum, ante triumphi diem, ordi-
nem actorum ſuorum commemo-
raret, deos immortales precatus eſt,
*vt, ſi quis eorum inuideret operibus ac
fortunæ ſuæ, in ipſum potius ſæuirent,
quam in remp.* quæ vox, veluti oracu- 5
lo emiſſa, magna parte eum ſpolia-
uit ſanguinis ſui. nam alterum ex
his, quos in familia retinuerat, libe-
ris, ante paucos triumphi; alterum
poſt pauciores amiſit dies. Aſpera 6
circa hæc tempora cenſura Fuluii
Flacci & Poſtumii Albini fuit. quip-
2, 3, 1. pe Fuluii cenſoris frater, & quidem
conſors, Cn. Fuluius, ſenatu motus
XI. eſt ab iis cenſoribus. Poſt victum 1
captumque Perſeum, qui quadrien-
nio poſt in libera cuſtodia Albæ de-
ceſſit, *Pſeudophilippus*, à mendacio
ſimulatæ originis appellatus, qui ſe
Philippum, regiæque ſtirpis ferebat,
cum eſſet vltimæ, armis occupata
Mace-

Macedonia, assumtis regni insigni-
bus, breui temeritatis pœnas dedit.
2 quippe Q. Metellus prætor, cui ex
virtute *Macedonici* nomen indi- 1, 13, 2.2,
tum, præclara victoria ipsum gen- 5,1.
temque superavit, & immani etiam
Achæos rebellare incipientes fudit
3 acie. Hic est Metellus Macedonicus,
qui porticus, quæ fuere circumdatæ 2, 1, 2.
duabus ædibus sine inscriptione po-
sitis, quæ nunc Octauiæ porticibus
ambiuntur, fecerat: quiq; hanc tur-
mam statuarum equestrium, quæ
frontem ædium spectant, hodieque
maximum ornamentum eius loci,
4 ex Macedonia detulit. cuius turmæ
hanc caussam referunt: *Magnum
Alexandrum impetrasse à Lysippo, sin-
gulari talium auctore operum, vt eo-
rum equitum, qui ex ipsius turma apud
Granicum flumen ceciderant, expressa
similitudine figurarum, faceret sta-
tuas, & ipsius quoq; iis interponeret.*
5 Hic idem, primus omnium Romæ
ædem ex marmore in iis ipsis mo-

numentis molitus, vel magnificen-
2,1,2. tiæ vel luxuriæ princeps fuit. Vix 6
vllius gentis, ætatis, ordinis hominem inueneris, cuius felicitatem fortunæ Metelli compares. nam præter excellentes triumphos, honoresque amplissimos, & principale in rep. fastigium, extentumque vitæ spatium, & acres innocentesque pro rep. cum inimicis contentiones, quatuor filios sustulit, omnes adultæ ætatis vidit, omnes reliquit su-
perstites & honoratissimos. mortui 7
eius lectum pro Rostris sustulerunt quattuor filii. vnus consularis, & censorius; alter consularis, tertius consul, quartus candidatus consulatus: quem honorem adeptus est. Hoc est nimirum magis, feliciter de
XII. vita migrare, quam mori. Vniuersa 1
deinde, ut prædiximus, instincta in bellum Achaia, cuius pars magna eiusdem Metelli Macedonici virtute armisque fracta erat, maxime Corinthiis in arma, cum grauibus etiam in Romanos contume-

cap. 12.
contumeliis, instigantibus, destinatus ei bello gerendo consul Mum-
2 mius. Et sub idem tempus, magis, quia volebant Romani, quicquid de Carthaginiensibus diceretur, credere, quam quia credenda afferebantur, statuit senatus Carthaginem
3 excidere. Ita eodem tempore P. Scipio Æmilianus, vir auitis P. Africani paternisque L. Paulli virtutibus simillimus, omnibus belli ac togæ dotibus, ingeniique ac studiorum 1, 13, 3.
eminentissimus sæculi sui, qui nihil in vita nisi laudandum aut fecit aut dixit ac sensit; quem, Paullo genitum, adoptatum à Scipione Africani filio diximus, ædilitatem pe- 1, 10, 3.
4 tèns consul creatus est. Bellum Carthagini, iam ante biennium à prioribus consulibus illatum maiore vi intulit; cum ante in Hispania murali corona, in Africa obsidionali donatus esset; in Hispania vero etiam ex prouocatione, ipse modicus virium, immanis magnitudinis ho-

 stem

hoſtem interemiſſet. Eamque vr 5
bem, magis inuidia imperii, quam
vllis eius temporis noxis inuiſam
Romano nomini, funditus ſuſtulit,
fecitque ſuæ virtutis monumen-
tum, quod fuerat aui eius clemen-
tiæ. Carthago diruta eſt, cum ſtetiſſet
annis DCLXVII, ab hinc annos
CLXXVII, Cn. Cornelio Lentulo,
L. Mummio cos. Hunc finem habuit 6
2,1,1. Romani imperii Carthago æmula;
cum qua bellare maiores noſtri cœ-
pere Claudio & Fuluio conſulibus,
ante annos CCCXCVI, quã tu, *M. Vi-
nici*, conſulatum inires. ita per annos
CXV, aut bellum inter eos populos,
aut belli præparatio, aut infida pax
2,4,3. fuit. neque ſe Roma, iam terrarum 7
orbe ſuperato, ſecuram ſperauit fo-
re, ſi nomen vſquam ſtantis mane-
ret Carthaginis. adeo odium, cer-
taminibus ortum, vltra metum du-
rat, & ne in victis quidem deponi-
tur, neque ante inuiſum eſſe deſinit,
XIII. quam eſſe deſiit. Ante triennium, 1
quam

quam Carthago deleretur, M. Cato, perpetuus diruendæ eius auctor, L. Censorino, M. Manlio cos. mortem obiit. Eodem anno, quo Carthago concidit, L. Mummius Corinthum, post annos DCCCCLII, quam ab Alete Hippotis filio erat 1, 3, 3.
2 condita, funditus eruit. vterque imperator, deuictæ à se gentis no- 1, 11, 2. 2,
mine honoratus, alter *Africanus*, 5, 1. 2, 10,
alter appellatus est *Achaicus*. nec 2. 2, 11, 2.
quisquam ex nouis hominibus prior Mummio cognomen virtute par-
3 tum vindicauit. Diuersi imperatoribus mores, diuersa fuere studia. quippe Scipio tam elegans liberalium studiorum omnisque doctrinæ & auctor & admirator fuit, vt Polybium, Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit. neq; enim quisquam hoc Scipione elegantius interualla negotiorum otio dispunxit: semperque aut belli aut pacis seruiit artibus: semper inter arma ac studia
 versa-

cap. 14. versatus, aut corpus periculis aut animum disciplinis exercuit. Mum- 4
mius tam rudis fuit, vt, capta Corintho, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas ac statuas, in Italiam portandas locaret, iuberet prædici conducentibus, si eas perdidissent, nouas eos reddituros.
Non tamen puto dubites, *Vinici*, 5
quin magis pro rep. fuerit, manere adhuc rudem Corinthiorum intellectum, quam in tantum ea intelligi;
& quin hac prudentia illa impru- 1
dentia decori publico fuerit conuenientior.
XIV: Cum facilius cuiusque rei
2, 38, 1. in vnum contracta species, quam diuisa temporibus, oculis animisque inhæreat; statui priorem huius voluminis, posterioremque partem, non inutili rerum notitia in artum contracta, distinguere: atque huic loco inserere, quæ quoque tempore, post Romam à Gallis captam, deducta sit colonia iussu senatus. nam
1, 15, 5. militarium & caussæ & auctores & ipsa-

ipſarum præfulgent nomina. huic
rei per idem tempus ciuitates propa-
gatas, auctumque Romanum no-
men communione iuris, haud in-
2 tempeſtiue ſubtexturi videmur. Poſt
ſeptem annos, quam Galli vrbem
ceperunt, *Sutrium* deducta colonia
eſt, & poſt annum *Setina*, nouemq;
interiectis annis *Nepe*; deinde, in-
terpoſitis duobus & triginta, *Aricini*
3 in ciuitatem recepti. abhinc annos
autem CCCL, Sp. Poſtumio, Vetu-
rio Caluino cos. *Campanis* data eſt
ciuitas, partique *Samnitium*, ſine
ſuffragio: & eodem anno *Cales* de-
4 ducta colonia. Interiecto deinde
5 triennio *Fundani* & *Formiani* in
ciuitatem recepti, eo ipſo anno,
quo Alexandria condita eſt. inſe-
quentibuſque conſulibus à Sp. Po-
ſtumio, Philone Publilio cenſori-
bus *Acerranis* data ciuitas, & poſt
triennium *Tarracinam* deducta co-
lonia. interpoſitoque quadrien-
nio, *Luceria*; ac deinde, interiecto

cap. 14. triennio, *Suessa Aurunca*; & *Saticu-*
la, *Interamnaq;* post biennium. De- 5
cem deinde hoc munere anni vaca-
uerunt. tunc *Sora* atque *Alba* dedu-
ctæ coloniæ, & *Carseoli* post bien-
nium. at quintum Fabio, Decio Mu- 6
re quartum cos. quo anno Pyrrhus
regnare cœpit, *Sinuessam*, *Mintur-*
nasq; missi coloni; post quadrien-
nium *Venusiam*, interiectoque bien-
nio, M. Curio & Rufino Cornelio
cos. *Sabinis* sine suffragio data ciui-
tas. id actum ante annos ferme
CCCXX. at *Cossam* & *Pæstum* abhinc 7
annos ferme CCC, Fabio Dorsone
& Claudio Canina cos. interiecto
quinquennio, Sempronio Sopho &
Appio Cæci filio cos. *Ariminum*,
Beneuentum coloni missi; & suffra-
gii ferendi ius *Sabinis* datum. at ini- 8
tio primi belli Punici *Firmum* &
Castrum colonis occupata. & post
annum *Æsernia*, postque XXII an-
nos *Æsulum* & *Alsium*; *Fregellæq;*
post biennium; proximoque anno,

Torquato Sempronioq; cos. *Brun-*
diſium, & poſt triennium *Spoletium*:
quo anno Floralium ludorum fa-
ctum eſt initium. poſtque bien-
nium deducta *Valentia*, & ſub ad-
uentum in Italiam Hannibalis, *Cre-*
1 *mona* atque *Placentia*. Deinde, neq; XV.
dum Hannibal in Italia moratur,
neque proximis poſt exceſſum eius
annis, vacauit Romanis colonias
condere; cum eſſet in bello conqui-
rendus potius miles quam dimit-
tendus; & poſt bellum vires refouen-
2 dæ magis, quam ſpargendæ. Cnæo
autem Manlio Volſone, M. Ful-
uio Nobiliore cos. *Bononia* dedu-
cta colonia, abhinc annos ferme
CCXVII. &, poſt quadriennium, *Pi-*
ſaurum ac Potentia; interiectoque
triennio, *Aquileia* & *Grauiſca* &
3 poſt quadriennium *Luca*. Eodem
temporum tractu, quamquam apud
quoſdam ambigitur, *Puteolos*, *Saler-*
numq́ & *Buxentum* miſſi coloni.
Auximum autem in Picenum, ab-

hinc annos ferme CLXXXVII, ante triennium, quam Caſſius cenſor, à Lupercali in Palatium verſus, theatrum facere inſtituit. cui in demoliendo eximia ciuitatis ſeueritas & conſul Scipio reſtitere. quod ego inter clariſſima publicæ voluntatis
argumenta numerauerim. Caſſio au- 4
tem Longino & Sextio Caluino, qui Salliues apud Aquas, quæ ab eo Sextiæ appellantur, deuicit, conſulibus *Fabrateria* deducta eſt, abhinc annos ferme DLVII. &, poſt annum, *Scylacium*, *Mineruium*, *Tarentum*,
2,15,1. *Neptunia*, *Carthagoq;* in Africa prima, vt prædiximus, extra Italiam, co-
lonia condita eſt. de *Dertona* ambi 5
2,8,1. gitur. *Narbo* autem *Marcius* in Gallia, M Porcio Q. Marcio cos. abhinc annos circiter CLIII deducta colonia eſt. pòſt tres & viginti annos in Vagiennis *Eporædia*, Mario ſexies, Valerioque Flacco cos. Neq; facile memoriꝫ mandauerim, quę, niſi mi-
1, 14, 1. litaris, poſt hoc tempus deducta ſit.

Cum

 cap. 16

1 Cum hæc particula operis velut XVI.
formam propositi excesserit, quam- 2,49,1.
quam intelligo, mihi in hac tam pręcipiti festinatione, quæ me rotæ proniue gurgitis ac verticis modo nusquam patitur consistere, pæne magis necessaria prętereunda, quam 2,52,
superuacua amplectenda: nequeo 2,55,1.
tamen temperare mihi, quin rem 85,1.
sæpe agitatam animo meo, neque ad liquidum ratione perductam, si-
2 gnem stylo. Quis enim abunde mirari potest, quod eminentissima cu- 2,36,2
iusq; professionis ingenia, in eandẽ formam, & in idem artati temporis congruerint spatium; & quemadmodum clausa capsa, alioque septo diuersi generis animalia, nihilo minus separata alienis, in vnum quoq; corpus congregantur; ita cuiusque clari operis capacia ingenia in similitudinem & temporum & profectuum semetipsa ab aliis separauerunt?
3 Vna, neque multorum annorum spatio diuisa, ætas, per diuini

spiritus

ſpiritus viros, Aeſchylum, Sophoclem, Euripidem, illuſtrauit tragœdias: vna priſcam illam & veterem ſub Cratino, Ariſtophane & Eupolide comœdiam; ac nouam comicam Menandrus, æqualeſque eius ætatis magis quam operis, Philemon ac Diphilus, & inuenere intra pauciſſimos annos, neque imitanda reliquere. Philoſophorum quoque 4
ingenia, Socratico ore defluentia, omnium, quos paullo ante enumerauimus, quanto poſt Platonis Ariſtoteliſque mortem floruere ſpatio? Quid ante Iſocratem quid poſt eius 5
auditores, eorumque diſcipulos clarum in oratoribus fuit? adeo quidem artatum anguſtiis temporum, vt nemo memoria dignus alter ab

XVII altero videri nequiuerint. Neque 1
hoc in Græcis, quam in Romanis, euenit magis. nam, niſi aſpera ac rudia repetas, & inuenti laudanda nomine, in Attio circaque eum Romana tragœdia eſt. dulceſque Latini

Latini leporis facetiæ per Cæcilium,
Terentiumque & Afranium ſub pa-
2 ri ætate nituerunt. Hiſtoricos (vt
Liuium quoque priorum ætati ad-
ſtruas) præter Catonem & quoſ-
dam veteres & obſcuros, minus
LXXX annis circumdatum æuum
tulit: vt nec poëtarum in antiquius
3 citeriuſue proceſſit vbertas. At ora-
tio, ac vis forenſis perfectumque
proſæ eloquentiæ decus, vt idem ſe-
paretur Cato (pace P. Craſſi Sci-
pioniſque & Lælii & Gracchorum,
& Fannii & Ser. Galbæ dixerim)
ita vniuerſa ſub principe operis ſui
erupit Tullio: vt delectari ante eum
pauciſſimis, mirari vero neminem
poſſis, niſi aut ab illo viſum, aut qui
4 illum viderit. Hoc idem eueniſſe
grammaticis, plaſtis, pictoribus, ſcal-
ptoribus, quiſquis temporum inſti-
terit notis reperiet, & eminentia cu-
iuſque operis artiſſimis temporum
5 clauſtris circumdata. Huius ergo
præcedentiſque ſæculi, ingeniorum
ſimi-

cap. 18. similitudines, congregantium & in
I, 16, I. studium par, & in emolumentum,
caussas cum semper requiro, numquam reperio, quas esse veras confidam, sed fortasse verisimiles: inter
quas has maxime. Alit æmulatio in- 6
genia: & nunc inuidia, nunc admiratio incitationem accendit: naturaque, quod summo studio petitum est, ascendit in summum: difficilisq; in perfecto mora est; naturaliterque, quod procedere non potest, recedit.
&, vt primo ad consequendos, quos 7
priores ducimus, accendimur: ita, vbi aut preteriri, aut æquari eos posse desperauimus, studium cum spe senescit; & quod assequi non potest, sequi desinit, &, velut occupatam relinquens materiam, quærit nouam: præteritoque eo, in quo eminere non possumus, aliquid in quo nitamur conquirimus: sequiturque, vt frequens ac mobilis transitus maximum perfecti operis impedimen-
XVIII. tum sit. Transit admiratio ad condi- 1
cionem

cionem temporum, & ad vrbium. Vna vrbs Attica pluribus annis eloquentia, quam vniuersa Græcia, uberiusque floruit; adeo vt corpora gentis illius separata sint in alias ciuitates, ingenia vero solis Athenien-
2 sium muris clausa existimes. Neque ego hoc magis miratus sim, quam neminem Argiuum, Thebanum, Lacedæmonium oratorem aut dum vixit auctoritate, aut post mortem
3 memoria dignum existimatum. quæ vrbes, & multæ aliæ, talium studiorum fuere steriles, ni Thebas vnum os Pindari illuminaret. nam Alcmana Lacones falso sibi vindicant.

C. VELLEII PATERCVLI HISTORIÆ ROMANÆ AD M. VINICIVM COS.

LIBER SECVNDVS.

Cap.I.

OTENTIÆ Romanorum prior Scipio viam 1
1,12,5. aperuerat; luxuriæ posterior aperuit. quippe remoto Carthaginis metu, sublataque
1,12,6 imperii æmula, non gradu sed præ-
l. gradatim. cipiti cursu à virtute descitum; ad vitia transcursum; vetus disciplina deserta, noua inducta; in somnum à vigiliis, ab armis ad voluptates, à negotiis in otium conuersa ciuitas.
Tum Scipio Nasica in Capitolio 2
1,11,3. porticus; tum quas prędiximus, Metellus; tum in circo Cn. Octauius multo amœnissima moliti sunt: publicamque magnificentiam secuta
1,11,5. priuata luxuria est. Triste deinde, & contumeliosum bellum in Hispania,

duce

 cap. I.

duce latronum Viriatho, ſecutum eſt: quod ita varia fortuna geſtum eſt, vt ſæpius Romanorum gereretur aduerſa. ſed interemto Viriatho, fraude magis quam virtute Seruilii Cæpionis, Numantinum grauius
4 exarſit. hæc vrbs numquam decem millibus plura, propriæ iuuentutis armauit: ſed, vel ferocia ingenii, vel inſcitia noſtrorum ducum, vel fortunæ indulgentia, cum alios duces, tum Pompeium magni nominis virum, ad turpiſſima deduxit fœdera (hic primus è Pompeiis conſul fuit) nec minus turpia ac deteſtabilia Mancinum Hoſtilium conſu- 2, 4, 3 2, 90, 3.
5 lem. ſed Pompeium gratia impunitum habuit, Mancinum verecundia. quippe, non recuſando perduxit huc, vt per Fetiales nudus ac poſt tergum religatis manibus, dederetur hoſtibus. quem illi recipere ſe negauerunt, ſicut quondam Caudini fecerunt, dicentes, *publicam violationem fidei non debere vnius lui ſan-*

cap. 2.

II. *guine.* Immanem deditio Mancini 1
ciuitatis mouit dissensionem. quippe Tib. Gracchus, Ti. Gracchi clarissimi atque eminentissimi viri filius, P. Africani ex filia nepos, quo quæstore & auctore id fœdus ictum
erat, nunc grauiter ferens aliquid à 2
se factum infirmari, nunc similis vel iudicii vel pœnæ metuens discrimen, tribunus pl. creatus, vir alioqui vita innocentissimus, ingenio florentissimus, proposito sanctissimus, tantis denique adornatus virtutibus,
2,97,2. quantas perfecta & natura & industria mortalis conditio recipit, P. Mucio Scæuola, L. Calpurnio consulibus, abhinc annos CLXII descivit à bonis; pollicitusque toti Italiæ 3
ciuitatem, simul etiam promulgatis agrariis legibus, omnibus statum concupiscentibus, summa imis miscuit; & in præruptum atque anceps periculum adduxit remp. Octauioq; collegæ, pro bono publico stanti imperium abrogauit: IIIviros agris diui-

diuidendis coloniisque deducendis
creauit se, socerumque suum consu-
larem Appium, & Gracchum fra-
1 trem, admodum iuuenem. Tum P. III.
Scipio Nasica, eius qui *optimus vir*
à senatu iudicatus erat, nepos; eius
qui censor porticus in Capitolio fe-
cerat, filius; pronepos autem Cn.
Scipionis, celeberrimi viri, P. Afri-
cani patrui, priuatusque & togatus,
cum esset consobrinus Tib. Grac-
chi, patriam cognationi præferens,
& quidquid publice salutare non es-
set, priuatim alienum existimans (ob
eas virtutes primus omnium absens
pontifex max. factus est) circumdata
leuo brachio togę lacinia, ex superio-
re parte Capitolii, summis gradibus
insistens, hortatus est, *qui saluam vel-*
2 *lent remp. se sequerentur*. Tum opti-
mates, senatus, atque equestris ordi-
nis pars melior & maior, & intacta
perniciosis consiliis plebs, inruere
in Gracchum, stantem in area cum
cateruis suis, & concientem pæne

totius Italiæ frequentiam. is fugiens, decurrensque cliuo Capitolino, fragmine subsellii ictus, vitam, quam gloriosissime degere potuerat, im-
matura morte finiuit. Hoc initium 3
in vrbe Roma ciuilis sanguinis, gladiorumque impunitatis fuit. inde ius ui obrutum, potentiorq; habitus prior; discordiæque ciuium, antea condicionibus sanari solitæ, ferro diiudicatæ; bellaque non caussis inita, sed prout eorum merces fuit.
quod haud mirum est. non enim ibi 4
consistunt exempla, vnde cœperunt; sed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latissime euagandi sibi viam faciunt: &, vbi semel recto deerratum est, in præceps peruenitur: nec quisquam sibi putat turpe,
IV. quod alii fuit fructuosum. Interim 1
dum hæc in Italia geruntur, Aristonicus, mortuo rege Attalo, à quo Asia populo Romano hereditate relicta erat, sicut relicta postea est à Nicomede Bithynia, mentitus regiæ stirpis

ſtirpis originem, armis eam occupat.
is victus à M. Perperna, ductuſque
in triumpho; ſed M' Aquillio capite
pœnas dedit: cum initio belli Craſ-
ſum Mucianum, virum iuris ſcien-
tiſſimum, decedentem ex Aſia pro-
2 conſulem interemiſſet. Et P. Scipio
Africanus Æmilianus, qui Cartha- 1,12,5.
ginem deleuerat, poſt tot acceptas
circa Numantiam clades, creatus ite-
rum conſul, miſſuſq; in Hiſpaniam,
fortunæ virtutique expertæ in Afri-
ca, reſpondit in Hiſpania; & intra
annum ac tres menſes, quam eo ve-
nerat, circumdatam operibus Nu-
mantiam exciſamque æquauit ſolo.
3 nec quiſquam vllius gentis homi-
num ante eum clariore vrbium ex-
cidio nomen ſuum perpetuæ com-
mendauit memoriæ. quippe, exciſa
Carthagine ac Numantia, ab alterius 1,12,7.
nos metu, alterius vindicauit contu- 2,1,4.
4 meliis. Hic, eum interrogante tribu-
no Carbone, *quid de Tib. Gracchi
cæde ſentiret*? reſpondit: *ſi is occu-*

cap. 4.

pandæ reip. animum habuiſſet, iure cæſum. Et, cum omnis concio acclamaſſet: *Hoſtium*, inquit, *armatorum totiens clamore non territus, quî poſſum veſtro moueri, quorum nouerca eſt Italia?* Reuerſus in vrbem, intra 5
breue tempus, M' Aquillio, C. Sempronio cos. abhinc annos CL, poſt duos conſulatus, duoſque triumphos, & bis exciſos terrores reip. mane in lectulo repertus eſt mortuus, ita vt quædam eliſarum faucium in ceruice reperirentur notæ. De tanti 6
viri morte nulla habita eſt quæſtio: eiuſque corpus velato capite elatum eſt, cuius opera ſuper totum terrarum orbem Roma extulerat caput. ſeu fatalem, vt plures, ſeu conflatam 7
inſidiis, vt aliqui prodidere memoriæ, mortem obiit, vitã certe digniſſimam egit, quæ nullius ad id temporis præterquam auito fulgore vinceretur. Deceſſit anno ferme LVI. de quo ſi quis ambiget, recurrat ad priorem conſulatum eius, in quem

crea-

 cap. 5.

creatus est anno XXXVI: ita dubitare
1 desinet. Ante tempus excisæ Numantiæ, præclara in Hispania militia A. Bruti fuit: qui penetratis omnibus Hispaniæ gentibus, ingenti vi hominum, vrbiumque potitus numero, aditis quæ vix audita erant, V.
2 *Gallæci* cognomen meruit. Et ante eum paucis annis tam seuerum illius Q. Macedonici in his gentibus imperium fuit, vt, cum vrbem Contrebiam nomine in Hispania oppugnaret, pulsas præcipiti loco quinque cohortes legionarias, eodem proti- I, II, 2.
3 nus subire iuberet: facientibusque omnibus in procinctu testamenta, velut ad certam mortem eundum foret, non deterritus proposito, perseuerantia ducis, quem moriturum miserat, militem victorem recepit. tantum effecit mistus timori pudor,
4 spesque desperatione quæsita. Hic virtute ac seueritate facti; at Fabius Aemilianus, Paulli exemplo, disciplinæ in Hispania fuit clarissimus.

cap. 6.

VI. Decem deinde interpositis annis, qui 1
Tib. Gracchum, idem Caium, fratrem eius occupauit furor, tam virtutibus eius omnibus, quam huic errori similem, ingenio etiam eloquentiaque longe præstantiorem. qui cum summa quiete animi, ciui- 2
2,3,2. tatis princeps esse posset, vel vindicandæ fraternæ mortis gratia, vel præmuniendæ regalis potentiæ, eiusdem exempli tribunatum ingressus, longe maiora & acriora repetens, dabat ciuitatem omnibus Italicis, 3
extendebat eam pæne vsque Alpes; diuidebat agros; vetabat quemquam ciuem plus D iugeribus habere; quod aliquando lege Licinia cautum erat: noua constituebat portoria; nouis coloniis replebat provincias; iudicia à senatu transferebat ad equites; frumentum plebi dare instituerat; nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietum denique in eodem statu relinquebat: quin alterum etiam continuauit tribunatum,

hunc

cap. 6.

4 hunc L. Opimius consul, qui prætor
Fregellas exciderat, persecutus ar-
mis, vnaque Fuluium Flaccum, con-
sularem ac triumphalem virum, æq;
praua cupientem, quem C. Grac-
chus in locum Tiberii fratris IIIvi-
rum nominauerat, eumque socium
regalis assumserat potentiæ, morte
5 afficit. Id vnum nefarie ab Opimio
proditum, quod capitis non dicam
Gracchi, sed ciuis Romani pretium 2, 28, 3.
se daturum, idque auro repensurum
6 proposuit. Flaccus in Auentino ar-
matos ad pugnam ciens, cum filio
maiore iugulatus est. Gracchus pro-
fugiens, cum iam comprehendere-
tur ab iis, quos Opimius miserat, cer-
uicem Euporo seruo præbuit, qui
non segnius se ipse interemit, quam
domino succurrerat. Quo die singu-
laris Pomponii equitis R. in Grac-
chum fides fuit. qui more Coclitis,
sustentatis in ponte hostibus, eius
7 gladio se transfixit. Vt Tiberii Grac-
chi antea corpus, ita Caii, mira cru-

cap. 7.

delitate victorum, in Tiberim de-
VII. iectum eſt. Hunc Tib. Gracchi libe- 1
ri, P. Scipionis Africani nepotes, vi-
ua adhuc matre Cornelia, Africani
filia, viri optimis ingeniis male vſi,
vitæ mortiſque habuere exitum. qui
ſi ciuilem dignitatis concupiſſent
modum, quidquid tumultuando
adipiſci geſtierunt, quietis obtuliſ-
ſet reſp. Huic atrocitati adiectum 2
ſcelus vnicum. quippe iuuenis, ſpe-
cie excellens, nec dum duodeuiceſi-
mum transgreſſus annũ, immuniſq;
delictorũ paternorum, Fuluii Flacci
filius, quem pater legatum de condi-
cionibus miſerat, ab Opimio inter-
emtus eſt. quem cum haruſpex
Tuſcus, amicus, flentem in vincula
duci vidiſſet, *Quin tu hoc potius*, in-
quit, *facis*? protinuſque illiſo capite
in poſtem lapideum ianuæ carceris,
effuſoque cerebro exſpirauit. Cru- 3
deleſque mox quæſtiones, in amicos
clienteſq; Gracchorum habitæ ſunt.
ſed Opimium, virum alioqui ſan-
ctum

ctum & grauem, damnatum postea iudicio publico, memoria ipsius sæuitiæ, nulla ciuilis persecuta est
4 misericordia. Eadem Rutilium Popilliumque, qui consules asperrime in Tiberii Gracchi amicos sęuierant, postea iudiciorum publicorũ meri-
5 to oppressit inuidia. Rei tantæ parum ad notitiam pertinens interponetur. Hic est Opimius, à quo consule celeberrimum *Opimiani vini* nomen: quod iam nullum esse, spatio annorum colligi potest; cum ab eo sint ad te, *M. Vinici*, consulem, anni CLI.
6 Factum Opimii, quod inimicitiarum quæsita erat vltio, minor secuta auctoritas: & visa vltio priuato odio magis, quam publicæ vindictæ data.
1 Subinde Porcio Marcioque cos. de- VIII.
ducta colonia, *Narbo Marcius*. Man- 1,15,5.
detur deinde memoriæ seueritas iudiciorum. quippe C. Cato consularis, M. Catonis nepos, Africani sororis filius, repetundarum ex Macedonia damnatus est; cum lis eius

quater

quater millibus æſtimaretur. adeo
illi viri magis voluntatem peccandi
intuebantur, quam modum: facta-
que ad conſilium dirigebant, &
quid, non in quantum, admiſſum
foret, æſtimabant. Circa eadem tem- 2
pora Metelli fratres vno die trium-
phauerunt. Non minus clarum ex-
emplum, & adhuc vnicum Fuluii
Flacci, eius qui Capuam ceperat, fi-
liorum, ſed alterius in adoptionem
dati, in collegio conſulum fuit. ado-
ptiuus in Acidini Manlii familiam
datus. nam cenſura Metellorum, pa-
truelium non germanorum fratrum
fuit: quod ſolis contigerat Scipioni-
bus. Tum Cimbri & Teutoni trans- 3
2,12,2. ſcendere Rhenum, multis mox no-
ſtris ſuiſque cladibus nobiles. Per
eadem tempora clarus eius Minucii,
qui porticus, quæ hodieque celebres
ſunt, molitus eſt, è Scordiſcis trium-
IX. phus fuit. Eodem tractu temporum 1
nituerunt oratores Scipio Æmilia-
nus, Læliuſque, Ser. Galba, duo
Grac-

Gracchi, C. Fannius, Carbo Papirius. Nec prætereundus Metellus Numidicus, & Scaurus, & ante omnes L.
2 Craſſus & M. Antonius. Quorum ætati ingeniiſque ſucceſſere C. Cæſar Strabo, P. Sulpicius. namque Mucius iuris ſcientia, quam propriæ eloquentiæ nomine, celebrior fuit.
3 Clara etiam per idem æui ſpatium fuere ingenia, in Togatis Afranii, in Tragœdiis Pacuuii atque Attii, vſq; in Grecorum ingeniorum comparationem euecti, magnumque inter hos ipſos facientis operi ſuo locum; adeo quidem, vt in illis limæ, in hoc pæne plus videatur fuiſſe ſanguinis.
4 Celebre & Lucilii nomen fuit, qui ſub P. Africano, Numantino bello eques militauerat. quo quidem tempore iuuenis adhuc Iugurtha ac Marius, ſub eodem Africano militantes, in iiſdem caſtris didicere, quæ poſtea in contrariis facerent. Hiſtoriarum auctor iam tum Siſenna erat iuuenis, ſed opus belli ciuilis Sullani

poſt

post aliquot annos ab eo seniore edi-
tũ est. Vetustior Sisenna, fuit Cœlius;
æqualis Sisennæ Rutilius, Claudius-
que Quadrigarius & Valerius An-
tias. Sane non ignoremus, eadem æ- 5
tate fuisse Pomponium, sensibus ce-
1,5,2. lebrem, verbis rudem, & nouitate
inuenti à se operis commendabi-
x. lem. Persequamur notam seuerita- 1
tem censorum, Cassii Longini Cæ-
pionisque, qui abhinc annos CLVII,
Lepidum Æmilium augurem, quod
sex millibus ædes conduxisset, ad-
esse iusserunt. at nunc, si quis tanti
habitet, vix vt senator agnoscitur.
2,3,4.2, adeo mature à rectis in vitia, à vitiis
18,5.2, in praua, à prauis in præcipitia perue-
112,7. nitur. Eodem tractu temporum & 2
Domitii ex Aruernis, & Fabii ex
Allobrogibus victoria fuit nobi-
lis. Fabio Paulli nepoti, ex vi-
1,13,2. ctoria cognomen *Allobrogico* indi-
tum. Notetur Domitiæ familiæ pe- 3
culiaris quædam, & vt clarissima, ita
artata numero felicitas. IV ante
hunc, nobilissimæ simplicitatis iu-

uenem, Cn. Domitium, fuere singugulis omnino parentibus geniti, sed omnes ad consulatum sacerdotiaq;, ad triumphi autem pæne omnes per-
1 uenerunt insignia. Bellum deinde XI.
Iugurthinum gestum est per Q. Metellum, nulli secundum sæculi sui, huius legatus fuit C. Marius, quem prædiximus, natus equestri loco, hir- 2, 9, 4.
tus atque horridus, vitaque sanctus, quantum bello optimus, tantum pace pessimus, immodicus gloriæ, insatiabilis, impotens, semperque inqui- 2, 23, 1.
2 etus. hic per publicanos aliosque in Africa negotiantes, criminatus *Metelli lentitudinem, trahentis iam in tertium annum bellum, & naturalem nobilitatis superbiam, morandiq; in imperiis cupiditatem*, effecit, vt cum, commeatu petito Romam venisset, consul crearetur, bellique pæne patrati à Metello, qui bis Iugurtham acie fuderat, summa committeretur sibi. Metelli tamen & triumphus fuit clarissimus & meritum; virtutique cogno-

cap.12.
1,11,2. cognomen *Numidici* inditum. Vt 3
paullo ante Domitiæ familiæ, ita
Cæciliæ notanda claritudo est: quip-
pe intra XII ferme annos huius tem-
poris consules fuere Metelli, aut
censores, aut triumpharunt amplius
XII. vt appareat, quemadmodum vr-
1,7,4. bium imperiorumque, ita gentium
nunc florere fortunam, nunc sene-
XII. scere, nunc interire. At Caius Ma- 1
rius L. Sullam, iam tunc, vt præca-
uentibus fatis, copulatum sibi quæ-
storem habuit, & per eum missum
ad regem Bocchum, Iugurtha rege,
ab hinc annos ferme CXXXIIX po-
titus est. designatusq; iterum consul,
in vrbem reuersus, secundi consula-
tus initio Kalendis Ianuariis eum in
triumpho duxit. Effusa, vt prædixi- 2
2,8,3. mus, immanis vis Germanarum
gentium, quibus nomen Cimbris ac
Teutonis erat, cum Cæpionem Man-
liumque consulem, & ante Carbo-
nem Silanumque fudissent fugas-
sentque in Galliis, & exuissent exer-
citu,

citu, Scaurumque Aurelium cos. & alios celeberrimi nominis viros trucidassent, populus R. non alium repellendis tantis hostibus magis idoneum imperatorem, quam Marium
3 est ratus. Tum multiplicati consulatus eius. Tertius in apparatu belli consumtus: quo anno Cn. Domitius tribunus pl. legem tulit, *vt sacerdotes*, quos antea collegæ sufficiebant, *populus crearet*.
4 Quarto trans alpes circa Aquas Sextias cum Teutonis conflixit; amplius CL millibus hostium, priore ac postero die ab eo trucidatis; gensque excisa Teutonum.
5 Quinto, citra Alpes in campis quibus nomen erat Raudiis, ipse consul & proconsul Q. Lutatius Catulus fortunatissimo decertauere prœlio: cæsa aut capta amplius CM hominum. Hac victoria videtur meruisse Marius, ne eius nati remp. pœnite-
6 ret, ac bona malis repensasse. Sextus consulatus veluti præmium ei meritorum datus. Non tamen huius 2,17,1.

consulatus fraudetur gloria; quo Seruilii Glauciæ, Saturninique Appuleii furorem, continuatis honoribus remp. lacerantium, & gladiis quoque & cæde comitia discutientium, consul armis compescuit; hominesque exitiabiles in Hostilia cu-
XIII. ria morte multauit. Deinde interie- 1
ctis paucis annis, tribunatum iniit M. Liuius Drusus, vir nobilissimus, eloquentissimus, sanctissimus, meli-
2, 15, 3. 2, ore in omnia ingenio animoque,
18, 1. quam fortuna vsus. qui cum senatui 2
priscum restituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinem; (quippe eam potestatem nacti equites Gracchanis legibus, cum in multos clarissimos atque innocentissimos viros sæuissent, tum P. Rutilium, virum non seculi sui, sed omnis æui optimum, interrogatum lege repetundarum, maximo cum gemitu ciuitatis damnauerant) in iis ipsis, quæ pro senatu moliebatur, senatum habuit aduersarium:

non

 cap. 14.

3 non intelligentem, si qua de plebis
commodis ab eo agerentur, veluti
inescandæ illiciendæque multitudi-
nis caussa fieri, vt minoribus perce-
4 ptis maiora permitteret. Denique ea
fortuna Drusi fuit, vt malefacta col-
legarum, quam eius optime ab ipso
cogitata, senatus probaret magis; &
honorem, qui ab eo deferebatur,
sperneret; iniurias, quæ ab aliis in-
tendebantur, æquo animo reciperet;
& huius summæ gloriæ inuideret; il-
1 lorum modicam ferret. Tum con- XIV.
uersus Drusi animus, quando bene 2,18,5.
cœpta male cedebant, ad dandam
ciuitatem Italiæ. quod cum moliens
reuertisset è foro, immensa illa & in-
cognita, quæ eum semper comitaba-
tur, cinctus multitudine, in atrio do-
mus suæ cultello percussus, qui affi-
xus lateri eius relictus est, intra pau-
2 cas horas decessit. Sed cum vltimum
redderet spiritum, intuens circum-
stantium mærentiumque frequen-
tiam, effudit vocem conuenientissi-

cap. 15.

mam conſcientiæ ſuæ: *Ecquando,*
inquit, *propinqui amiciq́ꝫ, ſimilem mei*
ciuem habebit reſp.? Hunc finem cla-
riſſimus iuuenis vitæ habuit. cuius 3
morum minime omittatur argu-
mentum. Cum ædificaret domum
in Palatio in eo loco, vbi eſt, quæ
quondam Ciceronis, mox Cenſori-
ni fuit, nunc Statilii Siſennæ eſt; pro-
mitteretque ei architectus, *ita ſe eam*
ædificaturum, vt libera à conſpectu,
immunis ab omnibus arbitris eſſet, ne-
que quiſquam in eam deſpicere poſſet:
Tu vero, inquit, *ſi quid in te artis eſt,*
ita compone domum meam, vt, quid-
quid agam, ab omnibus perſpici poſſit.

XV. In legibus Gracchi inter pernicio- 1
ſiſſima numerauerim, quod extra
Italiam colonias poſuit. id maiores
(cum viderent tanto potentiorem
Tyro Carthaginem, Maſſiliam Pho-
cæa, Syracuſas Corintho, Cyzicum
ac Byzantium Mileto, genitali ſolo)
diligenter vitauerant, vt ciues Ro-
manos ad cenſendum ex prouinciis
in Ita-

in Italiam reuocauerint. Prima autem extra Italiam colonia *Carthago* 1,15,4.
2 condita est. Mors Drusi, iam pridem tumescens bellum excitauit Italicum. quippe L. Cæsare, P. Rutilio cos. abhinc annos CXX, vniuersa Italia, cum id malum ab Asculanis ortum esset (quippe Seruium prætorem, Fonteiumque legatum occiderant) ac deinde à *Marsis exceptum, in omnes penetrasset regiones; arma
3 aduersus Romanos cepit. quorum vt fortuna atrox, ita caussa fuit justissima. 2,13,1. petebant enim eam ciuitatem, cuius imperium armis tuebantur: *per omnes annos atq; omnia bella, duplici numero se militum equitumque fungi, neq; in eius civitatis ius recipi, quæ per eos in id ipsum peruenisset fastigium, per quod homines eiusdem & gentis & sanguinis, vt externos alienosq; fastidire posset.*
4 Id bellum amplius CCC millia iuuentutis Italicæ abstulit. Clarissimi autem imperatores fuerunt Romani eo bello: Cn.

2,21,1. Pompeius, Cn. Pompeii Magni pa-
ter, C. Marius, de quo prædiximus,
L. Sulla, anno ante prætura functus,
Q. Metellus, Numidici filius, qui me-
ritum cognomen *Pii* consecutus
erat. quippe expulsum ciuitate à L. 5
Saturnino tribuno pleb. quod solus
in leges eius iurare noluerat, pietate
sua, auctoritate senatus, consensu
reip. restituit patrem. Nec trium-
phis, honoribusque, quam aut caussa
2, 45, 3. exilii aut exilio aut reditu clarior fuit
XVI. Numidicus. Italicorum autem fue- 1
runt celeberrimi duces, Silo Poppæ-
dius, Herius Asinius, Insteius Cato,
C. Pontidius, Telesinus Pontius, Ma-
rius Egnatius, Papius Mutilus. Ne- 2
2,76,1. que ego verecundia domestici san-
guinis gloriæ quidquam, dum ve-
rum refero, subtraham. quippe mul-
tum Minatii Magii, ataui mei, Ascu-
lanensis, tribuendum est memoriæ:
qui nepos Decii Magii, Campano-
rum principis, celeberrimi & fidelis-
simi viri, tantam hoc bello Romanis
fidem

fidem præstitit, vt cum legione, quam ipse in Hirpinis conscripserat, Herculaneum simul cum T. Didio caperet, Pompeios cum L. Sulla op-
3 pugnaret, Cosamque occuparet. cuius de virtutibus cum alii, tum maxime dilucideque Q. Hortensius in Annalibus suis retulit. cuius pietati plenam populus R. gratiam retulit; ipsum viritim ciuitate donando, duos filios eius creando prætores, cum
4 seni adhuc crearentur. Tam varia atque atrox fortuna Italici belli fuit, vt per biennium continuum duo Romani consules, Rutilius ac deinde Cato Porcius ab hostibus occiderentur, exercitus P. R. multis in locis funderentur, vtque ad saga iretur, diuque in eo habitu maneretur. Caput imperii sui Corfinium legerant,
5 quod appellarent *Italicum*. Paullatim deinde recipiendo in ciuitatem, qui arma aut non ceperant aut deposuerant maturius, vires refectæ sunt: Pompeio Sullaque & Mario

fluentem procumbentemq; Remp.
XVII. restituentibus. Finito ex maxima 1
parte, nisi quæ Nolani belli mane-
bant reliquiæ, Italico bello (quo
quidem Romani victis afflictisque
ipsi exarmati; quam integris vniuer-
2,20,2. sis ciuitatem dare maluerunt) con-
sulatum inierunt Q. Pompeius & L.
Cornelius Sulla: vir qui neque ad fi-
2,25,3. nem victoriæ satis laudari, neq; post
victoriam abunde vituperari potest.
hic natus familia nobili, sextus à 2
Cornelio Rufino, qui bello Pyrrhi
inter celeberrimos fuerat duces,
cum familiæ eius claritudo intermis-
sa esset, diu ita se gessit, vt nullam pe-
tendi consulatum cogitationem ha-
bere videretur. deinde post prætu- 3
ram illustratus bello Italico, & ante
in Gallia legatione sub Mario, qua
eminentissimos duces hostium fu-
derat, ex successu animum sumsit;
petensque consulatum, pæne omni-
um ciuium suffragiis nactus est: sed
eum honorem vndequinquagesimo

ætatis

1 ætatis suæ anno assecutus est. Per ea XVIII.
tempora Mithridates Ponticus rex, vir neque silendus neque dicendus sine cura, bello acerrimus, virtute eximius, aliquando fortuna semper animo maximus, consiliis dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal;
2 occupata Asia, necatisq; in ea omnibus ciuibus R. quos quidem eadem die atque hora, redditis ciuitatibus litteris, ingenti cum pollicitatione
3 præmiorum interimi iusserat (quo tempore neque fortitudine aduersus Mithridatem, neque fide in Romanos quisquam Rhodiis par fuit. horum fidem Mitylenæorum perfidia illuminauit: qui M. Aquillium aliosque Mithridati vinctos tradiderunt; quibus libertas, in vnius Theophanis gratiam, postea à Pompeio resti-
4 tuta est) cum terribilis Italiæ quoque videretur imminere, sorte obuenit Sullæ Asia prouincia. is egressus vrbe, cum circa Nolam moraretur (quippe ea vrbs pertinacissime arma

cap. 19.
retinebat, exercituque Romano ob-
ſidebatur, velut pœniteret eius fidei,
quam omnium ſanctiſſimam bello
præſtiterat Punico) P. Sulpicius, tri- 5
bunus pl. diſertus, acer, opibus, gra-
tia, amicitiis, vigore ingenii atque
animi celeberrimus; cum antea re-
ctiſſima voluntate apud populum
maximam quęſiſſet dignitatem, qua-
ſi pigeret eum virtutum ſuarum, &
2,14,1. bene conſulta ei male cederent, ſu-
2,10,1. bito prauus & præceps, C. Mario, 6
poſt LXX annum omnia imperia &
omnes prouincias concupiſcenti ad-
dixit, legemque ad populum tulit,
qua Sullæ imperium abrogaretur,
C. Mario bellum decerneretur Mi-
thridaticum; aliaſque leges pernici-
oſas & exitiabiles, neque tolerandas
liberæ ciuitati tulit. quin etiam Q.
Pompeii conſulis filium, eundemq;
Sullæ generum, per emiſſarios facti-
XIX: onis ſuæ interfecit. Tum Sulla con- 1
tracto exercitu ad vrbem rediit, eam-
que armis occupauit, XII auctores

noua-

nouarum pessimarumque rerum, inter quos Marium cum filio & P. Sulpicio, vrbe exturbauit, ac lege lata exules fecit. Sulpicium etiam assecuti equites, in Laurentinis paludibus iugulauere: caputque eius erectum & ostentatum pro Rostris, velut omen imminentis proscriptionis
2 fuit. Marius post sextum consulatum annoque LXX, nudus ac limo obrutus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus, extractus arundineto, circa paludem Maricæ, in quam se, fugiens consectantes Sullæ equites, abdiderat, iniecto in collum loro in carcerem Minturnensium
3 iussu IIviri perductus est. ad quem interficiendum missus cum gladio seruus publicus natione Germanus, qui forte ab imperatore eo, bello Cimbrico captus erat, vt agnouit Marium, magno eiulatu expromenti indignationem casus tanti viri, ab-
4 iecto gladio profugit è carcere. Tum ciues, ab hoste, misereri paullo ante

prin-

cap. 20. principis viri, docti, instructum eum viatico collataque veste, in nauem imposuerunt. at ille, assecutus circa Ænariam filium, cursum in Africam direxit; inopemque vitam in tugurio ruinarum Carthaginiensium tolerauit: cum Marius, adspiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio.

XX. Hoc primum anno, sanguine consulis Romani, militis imbutæ manus sunt: quippe Pompeius collega Sullæ, ab exercitu Cn. Pompeii proconsulis, seditione, sed quam dux creauerat, interfectus est. 1 Non erat Mario Sulpicioque Cinna temperatior. itaque, 2 2,17,1. cum ita ciuitas Italiæ data esset, vt in octo tribus contribuerentur noui ciues; ne potentia eorum & multitudo veterum ciuium dignitatem frangeret, plusque possent recepti in beneficium, quam auctores beneficii; Cinna, in omnibus tribubus eos se distributurum, pollicitus est. quo nomine ingentem totius 3 Italiæ

Italiæ frequentiam in vrbem acciue-
tat. è qua pulſus collegæ optimati-
umque viribus, cum in Campaniam
tenderet, ex auctoritate ſenatus con-
ſulatus ei abrogatus eſt, ſuffectuſque
in eius locum L. Cornelius Merula
flamen Dialis. Hæc iniuria homine, 2, 47, 4;
4 quam exemplo dignior fuit. Tum
Cinna, corruptis primo centurioni-
bus ac tribunis, mox etiam ſpe largi-
tionis, militibus, ab eo exercitu, qui
circa Nolam erat, receptus eſt. is cum
vniuerſus in verba eius iuraſſet, reti-
nens inſignia conſulatus, patriæ bel-
lum intulit, fretus ingenti numero
nouorum ciuium, è quorum dele-
ctu CCC amplius cohortes con-
ſcripſerat, ac triginta legionum in-
5 ſtar impleuerat. Opus erat partibus,
auctoritate, gratia: cuius augendæ,
C. Marium cum filio de exilio reuo-
cauit, quique cum iis pulſi erant.
1 Dum bellum autem infert patriæ XXI.
Cinna, Cn. Pompeius Magni pater
(cuius præclara opera bello Marſico
præ-

præcipue circa Picenum agrum, vt
2,15,4 præſcripſimus, vſa erat reſp. quique
& 2,16,5. Aſculum ceperat, circa quam vrbem, cum in multis aliis regionibus exercitus diſperſi forent, V & LXX ciuium Romanorũ, amplius LX millia Italicorum vna die conflixerant) 2
frustratus ſpe continuandi conſulatus, ita ſe dubium mediumq; partib⁹ præſtitit, vt omnia ex proprio vſu ageret, temporibuſque inſidiari videretur, & huc atque illuc, vnde ſpes maior affuiſſet potentiæ, ſe exercitumque deflecteret. ſed ad ultimum magno atrocique prœlio cum Cinna conflixit. Cuius commiſſi patra- 3
tique ſub ipſis mœnibus oculiſque vrbis Romanæ, pugnantibus ſpectantibuſque quam fuerit euentus exitiabilis, vix verbis exprimi poteſt.
Poſt hoc, cum vtrumque exercitum, 4
velut parum bello exhauſtum, laceraret peſtilentia, Cn. Pompeius deceſſit: cuius interitus voluptas, amiſſorum aut gladio aut morbo ciuium

pæne

pæne damno repensata est: populusque Romanus, quam viuo iracun-
diam debuerat, in corpus mortui
5 contulit. Seu duæ seu tres Pompe-
iorum fuere familię, primus eius no-
minis, ante annos ferme CLXVIII,
Q. Pompeius cum Cn. Seruilio con-
6 sul fuit. Cinna & Marius, haud
incruentis vtrimque certaminibus
editis, vrbem occupauerunt: sed
prior ingressus Cinna, de recipiendo
1 Mario legem tulit. Mox C. Marius, XXII.
pestifero ciuibus suis reditu intrauit
mœnia. nihil illa victoria fuisset cru-
delius, nisi mox Sullana esset secuta.
2 neq; licentia in mediocres sæuitum,
sed excelsissimi quique eminentissi-
mæ ciuitatis viri variis suppliciorum
generibus affecti, in iis consul Octa-
uius vir lenissimi animi, iussu Cinnæ
interfectus est. Merula autem, qui se
sub aduentum Cinnæ consulatu ab-
dicauerat, incisis venis superfusoque
altaribus sanguine, quos sæpe pro
salute reip. flamen Dialis precatus
erat

erat deos, eos in execrationem Cin-
næ partiumque eius tum precatus,
optime de rep. meritum ſpiritum
reddidit. M. Antonius, princeps ciui- 3
tatis atque eloquentiæ, gladiis mili-
tum, quos ipſos facundia ſua mora-
tus erat, iuſſu Marii Cinnæque con-
foſſus eſt. Q. Catulus, & aliarum vir- 4
tutum & belli Cimbrici gloria, quæ
illi cum Mario communis fuerat,
celeberrimus, cum ad mortem con-
quireretur, concluſit ſe loco nuper
calce arenaq; perpolito, illatoq; igni
qui vim odoris excitaret, ſimul exi-
tiali hauſto ſpiritu, ſimul incluſo ſuo, 5
mortem magis voto quam arbitrio
inimicorum obiit. Omnia erant prę-
cipitia in rep. nec tamen adhuc quiſ-
quam inueniebatur, qui bona ciuis
Romani aut donare auderet, aut pe-
tere ſuſtineret. Poſtea id quoque ac-
ceſſit, vt ſæuitiæ cauſſam auaritia prę-
beret, & modus culpæ ex pecuniæ
2, 28, 3. modo conſtitueretur; & qui fuiſſet
locuples, fieret nocens, ſuique quiſ-
que

que periculi merces foret; nec quidquam videretur turpe, quod esset 2,28,3.
1 quæstuosum. Secundum deinde XXIII.
consulatum Cinna, & septimum Marius in priorum dedecus iniit. cuius initio morbo oppressus decessit, vir in bello hostibus, in otio ciuibus infestissimus, quietisque impa- 2,11,1.
2 tientissimus. In huius locum suffectus Valerius Flaccus, turpissimæ legis auctor, qua *creditoribus quadrantem solui* iusserat: cuius facti merita eum pœna intra biennium
3 consecuta est. Dominante in Italia Cinna, maior pars nobilitatis ad Sullam in Achaiam, ac deinde post in Asiam perfugit. Sulla interim cum Mithridatis præfectis, circa Athenas Bœotiamque & Macedoniam ita dimicauit, vt & Athenas reciperet & plurimo circa multiplices Piræei portus munitiones labore expleto, amplius CC millia hostium interfi-
4 ceret, nec minus multa caperet. Si quis hoc rebellandi tempus, quo

Athenæ oppugnatæ à Sulla sunt, im-
putat Atheniensibus, nimirum veri
vetustatisque ignarus est. adeo enim
certa Atheniensium in Romanos
fides fuit, vt semper & in omni re,
quidquid sincera fide gereretur, id Ro-
mani, *Attica fieri*, prædicarent. Ce- 5
terum tum oppressi Mithridatis ar-
mis, homines miserrimæ conditio-
nis, cum ab inimicis tenerentur, op-
pugnabantur ab amicis, & animos
extra mœnia; corpora, necessitati
seruientes, intra muros habebant.
Transgressus deinde in Asiam Sulla, 6
parentem ante omnia supplicemq;
Mithridatem inuenit. quem multa-
tum pecunia ac parte nauium, Asia
omnibusque aliis prouinciis, quas
armis occupauerat, decedere coëgit:
captiuos recepit; in perfugas noxi-
osque animaduertit: paternis, id
est, Ponticis finibus contentum esse
XXIV. iussit. C. Flauius Fimbria, qui præfe- 1
ctus equitum ante aduentum Sullæ,
Valerium Flaccum consularem vi-

rum

rum interfecerat, exercituque occupato *imperator* appellatus, forte Mithridatem pepulerat prœlio, sub aduentum Sullæ se ipse interemit; adolescens, quæ pessime ausus erat, fortiter executus. 2, 45, 1.
2 Eodem anno P. Lænas tribunus pl. Sex. Lucilium, qui priore anno tribunus pl. fuerat, saxo Tarpeio deiecit; & cum collegę eius, quibus diem dixerat, metu ad Sullam profugissent, aqua ignique iis interdixit.
3 Tum Sulla, compositis transmarinis rebus, cum ad eum, primum omnium Romanorum, legati Parthorum venissent, & in iis quidam magi ex notis corporis respondissent, *cælestem eius vitam & memoriam futuram*, reuectus in Italiam, haud plura quam XXX armatorum millia aduersum CC amplius hostium exposuit Brundisii.
4 Vix quidquam in Sullæ operibus clarius duxerim, quam quod, cum per triennium Cinnanæ Marianæq; partes Italiam obsiderent, neque illatu-

cap. 25.

rum ſe bellum iis diſſimulauit, nec quod erat in manibus omiſit; exiſtimauitq; ante frangendum hoſtem, quam vlciſcendum ciuem; repulſoque externo metu, vbi quod alienum eſſet viciſſet, ſuperaret quod erat domeſticum. 5 Ante aduentum L. Sullæ, Cinna ſeditione orta ab exercitu interemtus eſt: vir dignior, qui arbitrio victorum moreretur, quam iracundia militum. de quo vere dici poteſt, auſum eum quæ nemo auderet bonus, perfeciſſe quę à nullo niſi fortiſſimo perfici poſſent; & fuiſſe eum in conſultando temerarium, in exequendo virum. Carbo, nullo ſuffecto collega, ſolus toto anno conſul fuit.

XXV. 1 Putares, Sullam veniſſe in Italiam, non belli vindicem ſed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque, cum ſingulari cura frugum, agrorum, hominum, vrbium perduxit in Campaniam; tentauitque iuſtis legibus & æquis condicionibus bellum componere:

ponere: ſed iis, quibus & peſſima & cap. 25. 2,48,5.
immodica cupiditas erat, non pote-
2 rat pax placere. Creſcebat interim in
dies Sullæ exercitus, confluentibus
ad eum optimo quoque & ſaniſſi-
mo. Felici deinde circa Capuam
euentu Scipionem Norbanumque
conſules ſuperat: quorum Norba-
nus, acie victus; Scipio, ab exercitu
ſuo deſertus ac proditus, inuiolatus
3 à Sulla dimiſſus eſt. adeo enim Sulla
diſſimilis fuit bellator ac victor, vt 2,17,1.2,
dum vincit iuſtiſſimo lenior; poſt 27,5.
victoriam audito fuerit crudelior.
nam & conſulem, vt prædiximus,
exarmatumque Sertorium, proh
quanti mox belli facem! & multos
alios, potitus eorum, dimiſit incolu-
mes: credo, vt in eodem homine du-
plicis ac diuerſiſſimi animi conſpi-
4 ceretur exemplum. Poſt victoriam,
qua deſcendens montem Tifata
cum C. Norbano concurrerat Sulla,
grates Dianæ, cuius numini regio
illa ſacrata eſt, ſoluit; aquas ſalubri-

tate medendisque corporibus nobiles, agrosque omnes addixit deæ. huius gratę religionis memoriam & inscriptio templi affixa posti hodieq;, & tabula testatur ærea intra ædem.

XXVI. Inde COSS. Carbo III, & C. Marius, 1
septies consulis filius, annos natus XXVI. vir animi magis quam æui paterni, multa fortiterque molitus, neq; usquam inferior nomine consulis, apud Sacriportum pulsus à Sulla acie, Præneste, quod ante natura munitum præsidiis firmauerat, se exercitumque contulit. Ne quid um- 2
quam malis publicis deesset, in qua ciuitate semper virtutibus certatum erat, certabatur sceleribus; optimusque sibi videbatur, qui fuerat pessimus. quippe dum ad Sacriportum dimicatur, Damasippus prætor Domitium, Scæuolam etiam pontificem maximum & diuini humaniq; iuris auctorem celeberrimum, & C. Carbonem prætorium, consulis fratrem, & Antistium ædilicium, velut

fauen-

fauentes Sullæ partibus, in curia Ho-
5 ſtilia trucidauit. Non perdat nobi- 2, 88, 4.
liſſimi facti gloriam Calpurnia, Be-
ſtiæ filia, vxor Antiſtii: quæ iugulato,
vt prædiximus, viro, gladio ſe ipſam
transfixit. quantum huius gloriæ, fa-
mæque acceſſit? nunc virtute emi-
1 net, patria latet. At Pontius Teleſi- XXVII.
nus dux Samnitium, vir domi belli-
que fortiſſimus, penituſque Roma-
no nomini infeſtiſſimus, contractis
circiter quadraginta millia fortiſſi-
mæ pertinaciſſimæque in retinendis
armis iuuentutis, Carbone ac Mario
coſ. abhinc annos CXI, Kal. No-
uemb. ita ad portam Collinam
cum Sulla dimicauit, vt ad ſum-
mum diſcrimen & eum & remp.
2 perduceret. quæ non maius peri-
culum adiit, Hannibalis intra ter-
tium miliarium caſtra conſpicata,
quam eo die, quo circumuolans or-
dines exercitus ſui Teleſinus, dicti-
tanſq; *adeſſe Romanis vltimum diem*,
vociferabatur *eruendam delendamq;*

vrbem: adiiciens, *numquam defu-
turos raptores Italicæ libertatis lupos;
niſi ſilva, in quam refugere ſolerent,
eſſet exciſa.* Poſt primam demum 3
horam noctis & Romana acies re-
ſpirauit, & hoſtium ceſſit. Teleſinus
poſtera die ſemianimis repertus eſt,
victoris magis quam morientis vul-
tum præferens: cuius abſciſſum ca-
put ferri, geſtarique circa Præneſte
Sulla iuſſit. Tum demum, deſperatis 4
rebus ſuis, C. Marius adoleſcens per
cuniculos, qui miro opere fabricati
in diuerſas agrorum partes ferunt,
conatus erumpere, cum foramine è
terra emerſiſſet, à diſpoſitis in id
ipſum interemtus eſt. Sunt, qui ſua 5
manu; ſunt, qui concurrentem mu-
tuis ictibus cum minore fratre Te-
leſino, vna obſeſſo & erumpente,
occubuiſſe prodiderint. vtcumque
cecidit, hodieque tanta patris ima-
gine non obſcuratur eius memoria.
de quo iuuene quid exiſtimauerit
Sulla, in promptu eſt. occiſo enim

demum eo, *Felicis* nomen aſſumſit:
quod quidem vſurpaſſet iuſtiſſime,
ſi eundem & vincendi & viuendi fi- 2, 25, 3,
6 nem habuiſſet. Oppugnationi autem Præneſtis ac Marii præfuerat Ofella Lucretius; qui cum antè Marianarum fuiſſet partium, prætor ad Sullam transfugerat. Felicitatem diei, quo Samnitium Teleſinique pulſus eſt exercitus, Sulla perpetua ludorum Circenſium honorauit memoria, quibus ſine nomine Sullanæ
1 victoriæ celebrantur. Paullo ante XXVIII.
quam Sulla ad Sacriportum dimicaret, magnificis prœliis partium eius viri hoſtium exercitum fuderant: duo Seruilii apud Cluſium, Metellus Pius apud Fauentiam, M. Lucullus
2 circa Fidentiam. Videbantur finita belli ciuilis mala, cum Sullæ crudelitate aucta ſunt. quippe dictator creatus (cuius honoris vſurpatio per annos CXX intermiſſa. nam proximus poſt annum, quam Hannibal Italia exceſſerat: vt appareat populum Ro-

manum vſum dictatoris non tam de-
ſideraſſe, quam timuiſſe poteſtatem
imperii, quo priores ad vindican-
dam maximis periculis remp. vſi fue-
rant) immodicę crudelitatis licentia
vſus eſt. Primus ille & vtinam vlti- 3
2,66,1. mus, exemplum proſcriptionis inue-
nit, vt in qua ciuitate petulantis con-
injuriarum ex uicii iudicium hiſtrioni exoleto red-
alto Pits. ad ditur, in ea iugulati ciuis R. publice
coll. Mos. t. 2. p. 619 2,6,5. conſtitueretur auctoramentum; plu-
Historiarum ex rimumque haberet, qui plurimos in-
alto al. qd tu, teremiſſet; neq; occiſi hoſtis, quam
O. Goth. ad ll. xii tabb. p. 219. ciuis, vberius foret præmium; fie-
retque quiſque merces mortis ſuæ.
2,22,5. Nec tamen in eos, qui contra arma 4
tantum. Pits. d. l. tulerant, ſed in multos inſontes ſæui-
tum. adiectum etiam, *vt bona pro-
ſcriptorum venirent; excluſiq; pater-
nis opibus liberi, etiam petendorum
honorum iure prohiberentur; ſimulq;,*
quod indigniſſimum eſt, *ſenatorum
filij & onera ordinis ſuſtinerent & iu-*
XXIX. *ra perderent.* Sub aduentum in Ita- 1
liam L. Sullæ, Cn. Pompeius eius

Pom-

Pompeii filius, quem magnificentiſ- cap. 29.
ſimas res in conſulatu geſſiſſe bello
Marſico prædiximus, XXIII annos 2,15,4.
natus, abhinc annos CXIII, priuatis
vt opibus ita conſiliis magna auſus,
magnificeque conata executus, ad
vindicandam reſtituendamque di-
gnitatem patriæ, firmum ex agro
Piceno, qui totus paternis eius clien-
telis refertus erat, contraxit exerci-
2 tum. cuius viri magnitudo multo-
rum voluminum inſtar exigit: ſed
operis modus paucis eum narrari 2,52,2.
iubet. Fuit hic genitus matre Lucilia,
ſtirpis ſenatoriæ, forma excellens,
non ea qua flos commendatur æta-
tis, ſed ex dignitate conſtanti: quæ in
illam conueniens amplitudinem,
fortunam quoque eius, ad vltimum
3 vitæ comitata eſt diem: innocentia
eximius, ſanctitate præcipuus, elo-
quentia medius: potentię quæ hono-
ris cauſſa ad eum deferretur, non vt
ab eo occuparetur, cupidiſſimus; dux
bello peritiſſimus; ciuis in toga (niſi
ybi

cap. 30.

vbi vereretur, ne quem haberet parem) modestissimus; amicitiarum tenax, in offensis exorabilis, in reconcilianda gratia fidelissimus, in accipienda satisfactione facillimus; potentia sua numquam aut raro ad impotentiam vsus; pæne omnium vitiorum expers, nisi numeraretur inter maxima, in ciuitate libera dominaque gentium, indignari, cum omnes ciues iure haberet pares,
2,32,1. 2, quemquam æqualem dignitate con-
33, 3. 2, spicere. Hic à toga virili assuetus 5
46,2. commilitio prudentissimi ducis parentis sui, bonum & capax recta discendi ingeniũ singulari rerum militarium prudentia excoluit, vt à Sertorio Metellus laudaretur magis,
XXX. Pompeius timeretur validius. Tum 1
M. Perperna prætorius, è proscriptis, gentis clarioris quam animi, Sertorium inter cenam Etoscæ interemit, Romanisque certam victoriam, partibus suis excidium, sibi turpissimam mortem pessimo auctorauit

scilicet, ut haberent. qui auctorat, facit ut habeat gladiatores, aut milites, et auctor antiquus dominus, et auctoritas dominium, in xii tabb

2 facinore. Metellus & Pompeius ex
Hiſpaniis triumpharunt: ſed Pom-
peius hoc quoque trumpho, adhuc
eques Romanus, ante diem quam
conſulatum iniret, curru vrbem in-
3 uectꝰ eſt. Quem virum, quis non mi-
retur, per tot extraordinaria imperia
in ſummum faſtigium vectum, ini-
quo tuliſſe animo, C. Cæſaris in al-
tero conſulatu petendo, ſenatum
populumque R. rationem habere.
adeo familiare eſt hominibus, omnia
ſibi ignoſcere, nihil aliis remittere;
& inuidiam rerum non ad cauſſam,
ſed ad voluntatem perſonaſque diri-
4 gere. Hoc conſulatu Pompeius tri-
buniciam poteſtatem reſtituit, cuius
Sulla imaginem ſine re reliquerat.
5 Dum Sertorianum bellum in Hiſpa-
nia geritur, LXIV fugitiui è ludo gla-
diatorio Capua profugientes, duce
Spartaco, raptis ex ea vrbe gladiis,
primo Veſuuium montem petiere;
mox creſcente in dies multitudine,
grauibus variiſque caſibus affecere
Itali-

cap.31.
Italiam. quorum numerus in tan- 6
tum adoleuit, vt qua vltimo dimica-
uere acie, XL millia hominum se Ro-
mano exercitui opposuerint. Huius
patrati gloria penes M. Crassum fuit,
mox Romanorum omnium princi-
XXXI. pem. Conuerterat Cn. Pompeii per- 1
sona totum in se terrarum orbem, &
2,40,1. pæne homine maior habebatur. qui
cum consul perquam laudabiliter
iurasset, *se in nullam prouinciam ex eo
magistratu iturum*, idque seruasset,
post biennium A. Gabinius tribu- 2
nus legem tulit, vt, cum belli more
non latrociniorum, orbem classibus
iam, non furtiuis expeditionibus pi-
ratæ terrerent, quasdam etiam Ita-
liæ vrbes diripuissent; Cn. Pompe-
ius ad eos opprimendos mitteretur;
essetque ei imperium æquum in
omnibus prouinciis cum procon-
sulibus, vsque ad quinquagesimum
miliarium à mari. quo S. C. pæne to- 3
tius terrarum orbis imperium vni vi-
ro deferebatur: sed tamen idem hoc

ante

ante biennium in M. Antonii prætu-
4 ra decretum erat. ſed interdum per-
ſona, vt exemplo nocet, ita inuidiam
auget aut leuat. in Antonio homi-
nes æquo animo paſſi erant. raro
enim inuidetur eorum honoribus,
quorum vis non timetur. Contra
in iis homines extraordinaria refor-
midant, qui ea ſuo arbitrio aut de-
poſituri aut retenturi videntur, &
modum in voluntate habent. Diſ-
ſuadebant optimates: ſed conſilia
1 impetu victa ſunt. Digna eſt memo- XXXII.
ria Q. Catuli cum auctoritas tum ve-
recundia: qui cum diſſuadens legem
in concione dixiſſet, *eſſe quidem præ-
clarum virum Cn. Pompeium, ſed ni-* 2,29,2.
*mium iam liberæ reip. neq; omnia in
vno reponenda*, adieciſſetque, *Si quid
huic acciderit, quem in eius locum ſub-
ſtituetis*? ſucclamauit vniuerſa con-
cio, *Te Q. Catule*. Tum ille victus
conſenſu omnium, & tam honori-
fico ciuitatis teſtimonio, è concione
2 diſceſſit. Hic hominis verecundiam,
popu-

cap.32. populi iuſtitiam mirari libet: huius quod non vltra contendit; plebis, quod diſſuadentem & aduerſarium voluntatis ſuæ vero teſtimonio fraudare noluit. Per idem tempus Cotta 3
iudicandi munus, quod C. Gracchus ereptum ſenatui ad equites, Sulla ab illis ad ſenatum transſtulerant, æqualiter inter vtrumque ordinem, partitus eſt. & Otho Roſcius lege ſua equitibus in theatro loca reſtituit.
At Cn. Pompeius, multis & præcla- 4
ris viris in id bellum aſſumtis, deſcriptoque in omnes receſſus maris præſidio nauium, breui, inexſuperabili manu, terrarum orbem liberauit, prædoneſque per multa prœlia multis locis victos, circa Ciliciam claſſe aggreſſus fudit ac fugauit. & 5
quo maturius bellum tam late diffuſum conficeret, reliquias eorum contractas, in vrbibus remotoque à mari loco, in certa ſede conſtituit.
Sunt qui hunc carpant. ſed quam- 6
quam in auctore ſatis rationis eſt, tamen

tamen ratio quemlibet magnum auctorem faceret. data enim facultate ſine rapto viuendi, rapinis arcuit.
1 Cum eſſet in fine bellum Piraticum, & L. Lucullus (qui ante ſeptem annos ex conſulatu ſortitus Aſiam, Mithridati oppoſitus erat, magnaſque ac memorabiles res ibi geſſerat, Mithridatem ſæpe multis locis fuderat, egregia Cyzicum liberarat victoria, Tigranem regum maximum in Armenia vicerat, vltimamque bello manum pæne magis noluerat imponere quam non potuerat, qui alioqui per omnia laudabilis, & bello pæne inuictus pecuniæ expellebatur cupidine) idem bellum adhuc adminiſtraret; Manilius tribunus plebis ſemper venalis & alienæ miniſter potentiæ, legem tulit, *vt bellum Mithridaticum per Cn. Pompeium adminiſtraretur.* XXXIII.
2 Accepta ea, magniſque certatum inter imperatores iurgiis: cum Pompeius Lucullo *infamiam pecuniæ*, Lucullus Pompeio

cap. 34.

2,46,2. *interminatam cupiditatem* obiiceret
imperii, neuterque ab eo, quo argue-
batur, mentitus argui poſſet. nam 3
neq; Pompeius, vt primum ad remp.
aggreſſus eſt, quemquam animo pa-
rem tulit: & in quibus rebus primus
2,29,4. eſſe debebat, ſolus eſſe cupiebat.
neque eo viro, quiſquam aut alia
omnia minus, aut gloriam magis
concupiit. in appetendis honoribus
immodicus, in gerendis verecundiſ-
ſimus: vt qui eos, vt libentiſſime ini-
ret, ita finiret æquo animo; & quod
cupiſſet arbitrio ſuo ſumere, alieno
deponeret. & Lucullus, ſummus 4
alioqui vir, profuſæ huius in ædificiis
conuictibuſque & apparatibus luxu-
riæ primus auctor fuit. quem ob in-
iectas moles mari, & receptum ſuf-
foſſis montibus in terras mare, haud
infacete Magnus Pompeius *Xerxem*
XXXIV. *togatum* vocare aſſueuerat. Per id 1
tempus à Q. Metello Creta inſula
in populi R. poteſtatem redacta eſt.
quæ ducibus Panare & Laſthene,

XXIV

XXIV millibus iuuenum coactis,
velocitate pernicibus, armorum la-
borumque patientissimis, sagitta-
rum vsu celeberrimis, per triennium
2 Romanos exercitus fatigauerat. Ne
ab huius quidem vsura gloriæ tem-
perauit animum Cn. Pompeius,
quin victoriæ partem conaretur
vindicare. Sed & Luculli & Me-
telli triumphum cum ipsorum sin-
gularis virtus, tum etiam inuidia
Pompeii apud optimum quemque
3 fecit fauorabilem. Per hæc tem-
pora M. Cicero, qui omnia incre-
menta sua sibi debuit, vir noui-
tatis nobilissimæ, & vt vita clarus, 2,96,1.
ita ingenio maximus; qui effecit,
ne quorum arma viceramus, eo-
rum ingenio vinceremur; consul,
Sergii Catilinæ Lentulique & Ce-
thegi & aliorum vtriusque ordinis
virorum coniurationem singulari
virtute, constantia, vigilia, cura-
4 que aperuit. Catilina metu consu-
laris imperii vrbe pulsus est. Len-

tulus conſularis & prætor iterum,
Cethegusque & alii clari nominis
viri, auctore ſenatu, iuſſu conſulis in
XXXV. carcere necati ſunt. Ille ſenatus dies, 1
quo hæc acta ſunt, virtutem M. Ca-
tonis, iam multis in rebus conſpi-
cuam atq; prænitentem altiſſime il-
luminauit. Hic genitus proauo M. 2
Catone, principe illo familiæ Por-
ciæ, homo virtuti ſimillimus, & per
2, 130, 5 omnia ingenio diis quam homini-
bus propior, qui numquam recte fe-
cit, vt facere videretur, ſed quia ali-
ter facere non poterat; cuique id ſo-
lum viſum eſt rationem habere,
quod haberet iuſtitiam, omnibus
humanis vitiis immunis, ſemper for-
tunam in ſua poteſtate habuit. hic 3
tribunus pl. deſignatus, adhuc ad-
modum adoleſcens, cum alii ſuade-
rent, *vt per municipia Lentulus con-
iuratiq; cuſtodirentur*, pæne inter vl-
timos interrogatus ſententiam, tan-
ta vi animi atque ingenii inuectus
eſt in coniurationem, vt ardore oris
oratio-

orationem omnium lenitatem ſuadentium, ſocietate conſilii ſuſpe-
4 ctam fecerit. ſic *impendentia ex ruinis incendiiſq; vrbis & commutatione ſtatus publici pericula* expoſuit. ita *conſulis virtutem amplificauit*, vt vniuerſus ſenatus in eius ſententiam tranſiret, animaduertendumque in eos, quos prædiximus, cenſeret; maiorque pars ordinis eius Catonem 2,34,3.
5 proſequerentur domum. At Catilina non ſegnius vota obiit, quam ſceleris conandi conſilia inierat. quippe fortiſſime dimicans, quem ſpiritum ſupplicio debuerat, prœlio red-
1 didit. Conſulatui Ciceronis non XXXVI.
mediocre adiecit decus natus eo anno D. AVGVSTVS, abhinc annos LXXXII: omnibus omnium gentium viris magnitudine ſua inductu-
2 rus caliginem. Iam pæne ſuperuacaneum videri poteſt, eminentium ingeniorum notare tempora. quis enim ignorat diremtos gradibus 1,16,2.
ætatis floruiſſe hoc tempore Cicero-

nem, Hortenſium, ſenemque Craſſum, Catonem, Sulpicium; moxque Brutum, Calidium, Cœlium, Caluum, & proximum Ciceroni Cæſarem; eorumque velut alumnos Coruinum ac Pollionem Aſinium, æmulumque Thucydidis Salluſtium: auctoreſque carminum Varronem ac Lucretium, neque vllo in ſuſcepti operis ſui carmine minorem Catullum.
Pæne ſtulta eſt inhærentium 3
oculis ingeniorum enumeratio: inter quæ maxime noſtri æui eminent: princeps carminum Virgilius Rabiriuſque, & conſecutus Salluſtium Liuius, Tibulluſque & Naſo, perfectiſſimi in forma operis ſui. nam viuorum vt magna admiratio, ita cen-
XXXVII. ſura difficilis eſt. Dum hæc in vrbe 1
Italiaque geruntur, Cn. Pompeius memorabile aduerſus Mithridatem, qui poſt Luculli profectionem magnas noui exercitus vires reparauerat, bellum geſſit. At rex fuſus fuga- 2
tuſque & omnibus exutus copiis

Arme

Armeniam Tigranemque ſocerum petit, regem eius temporis, niſi quia Luculli armis erat infractus, poten-
3 tiſſimum. Simul itaque duos perſecutus Pompeius, intrauit Armeniam. prior filius Tigranis, ſed diſcors patri, peruenit ad Pompeium; mox ipſe ſupplex & præſens ſe regnumque ditioni eius permiſit, præfatus;
4 *neminem alium neq. Romanum neque vllius gentis virum futurum fuiſſe, cuius ſe fidei commiſſurus foret, quam Cn. Pompeium: proinde omnem ſibi vel adverſam vel ſecundam, cuius auctor ille eſſet, fortunam tolerabilem futuram. non eſſe turpe ab eo vinci, quem vincere eſſet nefas: neq. ei inhoneſte aliquem ſummitti, quem for-*
5 *tuna ſuper omnes extuliſſet.* Seruatus regi honos imperii, ſed multato ingenti pecunia: quæ omnis, ſicuti Pompeio moris erat, redacta in quæſtoris poteſtatem, ac publicis deſcripta litteris. Syria aliæque, quas occupauerat, prouinciæ ereptæ; & aliæ

reſtitutæ populo Romano, aliæ tum primum in eius poteſtatem redactæ: vt Syria, quæ tum primum facta eſt ſtipendiaria, Finis imperii regis ter-
XXXVIII. minatus Armenia. Haud abſurdum 1
videtur propoſiti operis regulæ, paucis percurrere, quæ cuiuſque ductu gens ac natio redacta in formulam prouinciæ, ſtipendia pacta ſit: vt
1,14,1, quæ facilius quam partibus ſimul vniuerſa conſpici poſſint. Primus in 2
Siciliam tranſiecit exercitum conſul Claudius, & prouinciam eam, poſt annos ferme LII, captis Syracuſis fecit Marcellus Claudius. Primus *Africam* Regulus, nono ferme anno primi Punici belli: ſed poſt CCIV annos P. Scipio Æmilianus, eruta Carthagine, abhinc annos CLXXXII Africã in formulam redegit prouinciæ. *Sardinia* inter primum & ſecundum bellum Punicum, ductu T. Manlii conſulis, certum recepit imperii iugum. Immane bellicæ ci- 3
uitatis argumentum, quod ſemel ſub

ſub regibus, iterum hoc T. Manlio conſule, tertio Auguſto principe, certæ pacis argumentum Ianus Ge-
4 minus clauſus dedit. In *Hiſpanias* primi omnium duxere exercitus Cn. & P. Scipiones, initio ſecundi belli Punici, abhinc annos CCL. inde varie poſſeſſa, & ſæpe amiſſa partibus, vniuerſa ductu Auguſti facta ſtipendia-
5 ria eſt. *Macedoniam* Paullus, Mummius *Achaiam*, Fuluius Nobilior ſubegit *Ætoliam*: *Aſiam* L. Scipio Africani frater eripuit Antiocho: ſed beneficio ſenatus populique R. mox ab Attalis poſſeſſam regibus, M. Perperna capto Ariſtonico fecit tribu-
6 tariam. *Cypri* deuictæ nulli aſſignanda gloria eſt. quippe Senatusconſulto, miniſterio Catonis, regis morte, quam ille conſcientia acciuerat, facta prouincia eſt. *Creta* Metelli ductu longiſſimæ libertatis fine multata. Et *Syria Pontusq;* Cn. Pom-
1 peii virtutis monumenta ſunt. *Gallias* XXXIX.
primum Domitio & Fabio nepoti

2,10,2. Paulli, qui *Allobrogicus* vocatus eſt,
intratas cum exercitu, magna mox
clade noſtra ſæpe & affectauimus &
amiſimus. ſed fulgentiſſimum C.
Cæſaris opus in iis conſpicitur: quip-
pe eius ductu auſpiciiſque infractæ,
pæne idem, quod totus terrarum or-
bis, ignauum conferunt ſtipendium.
Ab eodem facta *Numidia*. *Ciliciam* 2
perdomuit Iſauricus, & poſt bellum
Antiochicum Vulſo Manlius *Gallo-*
2,4,1. *græciam*. *Bithynia*, vt prædiximus, te-
ſtamento Nicomedis relicta here-
ditaria. D. Auguſtus præter *Hiſpanias*
aliaſque gentes, quarum titulis fo-
rum eius prænitet, pæne idem, facta
Ægypto ſtipendiaria, quantum pa-
ter eius Gallia, in ærarium reditus
contulit. At Ti. Cæſar quam certam 3
Hiſpanis parendi confeſſionem ex-
torſerat parens, *Illyriis Dalmatiſque*
extorſit. *Rhætiam* autem & *Vindeli-*
cos ac *Noricos*, *Pannoniamque* &
Scordiſcos, nouas imperio noſtro
ſubiunxit prouincias. Vt has armis,

cap. 40.

ita auctoritate *Cappadociam* populo R. fecit stipendiariam. Sed reuertamur ad ordinem.

1 Secuta deinde Cn. Pompeii militia, gloriæ laborisne maioris, incertum est. Penetratæ cum victoria Media, Albania, Hiberia; ac deinde flexum agmen ad eas nationes, quæ dextra atque intima Ponti incolunt, Colchos, Heniochosque & Achæos. & oppressus auspiciis Pompeii, insidiis filii Pharnacis, Mithridates, vltimus omnium iuris sui regum, præter Parthicos. XL.

2 Tum victor omnium, quas adierat, gentium Pompeius, suoque & ciuium voto maior, & per omnia fortunam hominis egressus, reuertit in Italiam. 2, 31, 1. Cuius reditum fauorabilem opinio fecerat. quippe plerique non sine exercitu venturum in vrbem, affirmabant, & libertati publicæ statuturum arbitrio suo modum.

3 Quo magis hoc homines timuerant, eo gratior ciuilis tanti imperatoris reditus fuit. omni quippe Brundisii

dimisso

cap. 40. dimiſſo exercitu, nihil præter no-
men imperatoris retinens, cum pri-
uato comitatu, quem ſemper illi va-
care moris fuit, in vrbem rediit; ma-
gnificentiſſimumque de tot regibus
per biduum egit triumphum; lon-
geque maiorem omni ante ſe inlata
pecunia in ærarium, præterquam à
Paullo, ex manubiis intulit. abſente 4
Cn. Pompeio, T. Ampius & T. La-
bienus tribuni pl. legem tulerunt, vt
is ludis Circenſibus corona laurea,
& omni cultu triumphantium vtere-
tur, ſcenicis autem prætexta corona-
que laurea. id ille non plus quam ſe-
mel (& hoc ſane nimium fuit) vſur-
pare ſuſtinuit. Huius viri faſtigium
tantis auctibus fortuna extulit, vt
primum ex Africa, iterum ex Euro-
pa, tertio ex Aſia triumpharet: &
quot partes terrarum orbis ſunt, to-
tidem faceret monumenta victoriæ
I,9,6. ſuæ. Numquam eminentia inuidia 5
carent. Itaque & Lucullus, memor
tamen acceptæ iniuriæ, & Metellus
Creti-

Creticus, non iniuste querens (quippe ornamentum triumphi eius captiuos duces Pompeius subduxerat) & cum iis pars optimatium refragabatur, ne aut promissa ciuitatibus, à Pompeio; aut benemeritis præmia, ad arbitrium eius, persoluerentur.

1 Secutus deinde est consulatus C. Cæ- XLI.
saris, qui scribenti manum iniicit, & quamlibet festinantem in se morari cogit. hic nobilissima Iuliorum genitus familia, & quod inter omnes antiquissimos constabat, ab Anchise ac Venere deducens genus, forma omnium ciuium excellentissimus, 2, 29, 2.
vigore animi acerrimus, munificentiæ effusissimus, animo super huma- 2, 31, 1.
nam & naturam & fidem euectus, magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientia periculorum, Magno illi Alexandro, sed sobrio ne-
2 que iracundo simillimus; qui denique semper & somno & cibo in vitam non in voluptatem vteretur; cum fuisset C. Mario sanguine coniunctis-

cap.42. iunctiſſimus, atque idem Cinnæ gener; cuius filiam vt repudiaret, nullo modo compelli potuit; cum M. Piſo conſularis Anniam, quę Cinnæ vxor fuerat, in Sullæ dimiſiſſet gratiam; habuiſſetq; fere XIIX annos, eo tempore, quo Sulla rerum potitus eſt; magis miniſtris Sullæ adiutoribuſq; partium, quam ipſo, conquirentibus eum ad necem, mutata veſte diſſimilemque fortunæ ſuæ indutus habitum, nocte vrbe elapſus eſt. Idem 3
poſtea admodum iuuenis, cum à piratis captus eſſet, ita ſe per omne ſpatium, quo ab iis retentus eſt, apud eos geſſit, vt pariter iis terrori venerationique eſſet; neque vnquam aut nocte aut die (cur enim, quod vel maximum eſt, ſi narrari verbis ſpecioſis non poteſt, omittatur?) aut excalcearetur aut diſcingeretur, in hoc ſcilicet, ne, ſi quando aliquid ex ſolito variaret, ſuſpectus his, qui oculis tantummodo eum cuſtodiebant, fo-
XLII. ret. Longum eſt narrare, quid & 1

quo-

quoties ausus sit, quanto opere conata eius qui obtinebat Asiam magi-
2 stratus P. R. metu suo destituerit. Illud referatur, documentum tanti mox euasuri viri. Quæ nox eam diem secuta est, qua publica ciuitatium pecunia redemtus est (ita tamen vt cogeret, ante obsides à piratis ciuitatibus dari) contracta classe & priuatus & tumultuaria, inuectus in eum locum in quo ipsi prædones erant, partem classis fugauit, partem mersit, aliquot naues multosque
3 mortales cepit; lætusque nocturnæ expeditionis triumpho, ad suos reuersus est; mandatisque custodiæ, quos ceperat, in Bithyniam perrexit, ad proconsulem Iunium (is enim Asiam tum obtinebat) petens, *vt auctor fieret sumendi de captiuis sup-*
4 *plicii.* quod cum ille, *se facturum, negasset, venditurumq; captiuos* dixisset (quippe sequebatur inuidia inertiam) incredibili celeritate reuectus ad mare, prius quam de ea re vlli pro-

proconſulis redderentur epiſtolæ, omnes quos ceperat ſuffixit cruci.

XLIII. Idem mox ad ſacerdotium ineundum (quippe abſens pontifex factus erat, cum in Cottæ conſularis locum pæne puer à Mario Cinnaque Flamen Dialis creatus, victoria Sullæ, qui omnia ab iis acta fecerat irrita, amiſiſſet id ſacerdotium) feſtinans in Italiam, ne conſpiceretur à prædonibus, omnia tunc obtinentibus maria & merito iam infeſtis ſibi, quattuor ſcalmorum nauem, vna cum duobus amicis decemque ſeruis ingreſſus, effuſiſſimum Hadriatici maris tranſiecit ſinum. Quo qui- 2
dem in curſu conſpectis vt putabat, piratarum nauibus, cum exuiſſet veſtem alligaſſetque pugionem ad femur, alterutri ſe fortunæ parans, mox intellexit fruſtratum eſſe viſum ſuum, arborumq; ex longinquo ordinem antemnarum præbuiſſe imaginem. Reliqua eius acta in vrbe, no- 3
biliſſimaque Dolabellæ accuſatio, & maior

maior ciuitatis in ea fauor quam reis
præstari solet; contentionesque ci-
uiles cum Q. Catulo atque aliis emi-
nentissimis viris, celeberrimæ; & an-
te præturam victus maximi pontifi-
catus petitione Q. Catulus, omni-
um confessione senatus princeps;
4 & restituta in ædilitate, aduersante
quidem nobilitate, monumenta C.
Marii; simulque reuocati ad ius di-
gnitatis proscriptorum liberi; & pre-
tura quæsturaque mirabili virtute
atque industria obita in Hispania,
cum esset quæstor sub Vetere Anti-
stio, auo huius Veteris consularis at-
que pontificis, duorum consulari-
um & sacerdotum patris, viri in tan-
tum boni, in quantum humana 1,9,3.
simplicitas intelligi potest; quo no-
1 tiora sunt, minus egent stilo. Hoc XLIV.
igitur cos. inter eum & Cn. Pompe-
ium & M. Crassum inita potentiæ
societas, quę vrbi orbique terrarum,
nec minus diuerso quoque tempo-
2 re, ipsis exitiabilis fuit. Hoc consi-

cap. 44. lium sequendi Pompeius caussam habuerat, *vt tandem acta in trans-*
2,40,6. *marinis prouinciis*, quibus, vt prædiximus, multi obtrectabant, *per Cæsarem confirmarentur consulem*: Cæsar autem, quod animaduertebat *se cedendo Pompeii gloriæ aucturum suam, & inuidia communis potentiæ in illum relegata, confirmaturum vires suas*: Crassus, *vt quem principatum solus assequi non poterat, auctoritate Pompeii, viribus teneret Cæsaris*. Affini- 3
tas etiam inter Cæsarem Pompeiumque contracta nuptiis. quippe filiam C. Cæsaris Cn Magnus duxit vxorem. In hoc consulatu Cæsar 4
legem tulit, *vt ager Campanus plebei diuideretur*, suasore legis Pompeio. ita circiter XX millia ciuium eo deducta, & ius ab his restitutum post annos circiter CLII, quam bello Punico ab Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat. Bibu- 5
lus collega Cæsaris, cum actiones eius magis vellet impedire, quam posset,

possét, maiore parte anni domi se tenuit. quo facto dum augere vult inuidiam collegę, auxit potentiam. Tum Cæsari decretæ in quinquen-
1 nium Galliæ. Per idem tempus P. XLV.
Clodius, homo nobilis, disertus, audax, qui neque dicendi neque faciendi vllum nisi quem vellet nosset
modum, malorum propositorum 2,24,1.
executor acerrimus, infamis etiam sororis stupro, & actus incesti reus ob initum inter religiosissima P. R. sacra adulterium; cum graues inimicitias cum M. Cicerone exerceret (quid enim inter tam dissimiles amicum esse poterat?) & à patribus ad plebem transiret, legem in tribunatu tulit: *Qui civem R. indemnatum interemisset, ei aqua & igni in-*
2 *terdiceretur.* Cuius verbis etsi non nominabatur Cicero, tamen solus petebatur. ita vir optime meritus de rep. conseruatæ patriæ pretium calamitate exilii tulit. Non caruerunt suspicione oppressi Ciceronis Cæsar
 & Pom-

cap.45. & Pompeius. Hoc ſibi contraxiſſe videbatur Cicero, quod inter XX viros diuidendo agro Campano eſſe noluiſſet. Idem intra biennium, ſe- 3
ra Cn. Pompeii cura, verum vt cœpit interrita, votiſque Italiæ ac decretis ſenatus, virtute atque actione Annii Milonis tribuni pl. dignitati patriæque reſtitutus eſt. Neque poſt
2,15,5. Numidici exſilium aut reditum, quiſquam aut expulſus inuidioſius, aut receptus eſt lætius. Cuius domus, quam infeſte à Clodio diſiecta erat, tam ſpecioſe à ſenatu reſtituta eſt.
Idem P. Clodius in ſenatu, *ſub honorificentiſſimo miniſterii titulo*, M. Catonem à rep. relegauit. quippe legem tulit, *vt is quæſtor cum iure prætorio, adiecto etiam quæſtore, mitteretur in inſulam Cyprum, ad ſpoliandum regno Ptolemæum, omnibus morum vitiis eam contumeliam meritum.* 4
Sed ille ſub aduentum Catonis, vitæ ſuæ vim intulit: vnde pecuniam longe ſperata maiorem Cato 5

Ro-

 cap. 46.

Romam retulit. cuius integritatem laudari, nefas est: insolentia pæne argui potest, quod vna cum consulib⁹ ac senatu effusa ciuitate obuiam, cum per Tiberim subiret nauibus, non ante is egressus est, quam ad eum locum peruenit, vbi erat exponenda pecunia.
1 Cum deinde immanes res, vix multis voluminibus explicandas, C. Cæsar in Gallia ageret; nec contentus plurimis ac felicissimis victoriis, innumerabilibusque cæsis & captis hostium millibus, etiam in Britanniam transiecisset exercitum, alterum pæne imperio nostro ac suo quærens orbem: inuictum par consulum Cn. Pompeius & M. Crassus, alterum iniere consulatum; qui neq; petitus honeste ab
2 his, neq; probabiliter gestus est. Cæsari lege, quam Pompeius ad populum tulit, prorogatæ in idem spatium temporis prouinciæ: Crasso bellum Parthicum in animo molienti, Syria decreta. qui vir, cetera sanctissimus XLVI.

cap.47.
ſimus immuniſque voluptatibus,
2, 29, 4. neque in pecunia neque in gloria
2, 33, 2. concupiſcenda aut modum norat
aut capiebat terminum. hunc pro- 3
ficiſcentem in Syriam diris cum
ominibus, tribuni pl. fruſtra retine-
re conati. quorum exſecrationes ſi
in ipſum tantummodo valuiſſent,
vtile imperatoris damnum ſaluo
exercitu fuiſſet reip. Tranſgreſſum 4
Euphratem Craſſum, petentemque
Seleuciam, circumfuſis immanibus
copiis equitum, rex Orodes vna
cum parte maiore Romani exerci-
tus interemit. reliquias legionum 5
C. Caſſius, atrociſſimi mox auctor
facinoris, tum quæſtor conſeruauit;
Syriamque adeo in P. R. poteſtate
retinuit, vt tranſgreſſos in eam Par-
thos, felici rerum euentu fugaret ac
XLVII. funderet. Per hæc inſequentiaque
& quæ prædiximus tempora, ampli-
us quadringenta millia hoſtium à 1
C. Cæſare cæſa ſunt, plura capta. pu-
gnatum ſæpe eruptionibus: bis pene-
trata

trata Britannia. nouem deniq; æstatibus vix vlla non iustissimus triumphus emeritus. Circa Alesiam vero tantæ res gestæ, quantas audere vix hominis; perficere, pæne nullius nisi
2 dei fuerit. Septimo ferme anno Cæsar morabatur in Galliis, cum medium iam ex inuidia potentiæ male cohærentis inter Cn. Pompeium & C Cæsarem concordiæ pignus, Iulia vxor magni decessit; atque omnia inter destinatos tanto discrimini duces dirimente fortuna, filius quoque paruus Pompeii, Iulia natus, in-
3 tra breue spatium obiit. Tum in gladios cædesque ciuium furente ambitu, cuius neque finis reperiebatur nec modus, tertius consulatus soli Cn. Pompeio, etiam aduersantium antea dignitati eius iudicio delatus est. cuius ille honoris gloria, veluti reconciliatis sibi optimatibus, maxime à C. Cæsare alienatus est. sed eius consulatus omnem vim in coërcitionem ambitus exercuit.

Quo tempore P. Clodius à Milo- 4
2,20,3. ne candidato conſulatus, exemplo
inutili, facto ſalutari reip. circa
Bouillas, contracta ex occurſu rixa,
iugulatus eſt. Milonem reum non
magis inuidia facti, quam Pom-
peii damnauit voluntas, quem qui- 5
dem M. Cato palam lata abſoluit
ſententia. quam ſi maturius tuliſſet,
non defuiſſent qui ſequerentur ex-
emplum; probarentque eum ci-
uem occiſum, quo nemo pernicio-
ſior reip. neque bonis inimicior vi-
XLVIII. xerat. Intra breue deinde ſpatium 1
belli ciuilis exarſerunt initia: cum
iuſtiſſimus quiſque & à Cæſare & à
Pompeio vellet dimitti exercitus.
quippe Pompeius in ſecundo con-
ſulatu Hiſpanias ſibi decerni volue-
rat, eaſque per triennium abſens ipſe
ac præſidens vrbi, per Afranium &
Petreium conſularem ac prętorium,
legatos ſuos adminiſtrabat; & iis
qui à Cæſare dimittendos exercitus
contendebant, aſſentabatur; iis, qui
ab ipſo,

2 ab ipſo, aduerſabatur. qui ſi ante biennium quam ad arma itum eſt, perfectis muneribus theatri & aliorum operum quæ ei circumdedit, grauiſſima tentatus valetudine deceſſiſſet in Campania (quo quidem tempore vniuerſa Italia vota pro ſalute eius, primo omnium ciuium, ſuſcepit) defuiſſet fortunæ deſtruendi eius locus; & quam apud ſuperos habuerat magnitudinem, illibatam
3 detuliſſet ad inferos. Bello autem ciuili, & tot quæ deinde per continuos XX annos conſecuta ſunt malis, non alius maiorem flagrantioremque, quam C. Curio tribunus pl. ſubiecit facem: vir nobilis, eloquens, audax, ſuæ alienæque & fortunæ & pudicitiæ prodigus, homo ingenioſiſſime nequam, & facundus 2, 68, 1.
malo publico. cuius animo, voluptatibus vel libidinibus, neque opes vllę neque cupiditates ſufficere poſ-
4 ſent. hic primo pro Pompeii partibus, id eſt, vt tunc habebatur, pro

cap.49.

rep. mox simulatione contra Pom-
peium & Cæsarem, sed animo pro
Cæsare stetit. id gratis an accepto
centies H-S fecerit, vt accepimus, in
medio relinquemus. ad ultimum
saluberrimas & coalescentis condi-
ciones pacis, quas & Cæsar iustissi-
mo animo postulabat, & Pompeius
æquo recipiebat, discussit ac rupit.
2, 25, 1. vnice cauente Cicerone concordiæ
publicæ. Harum præteritarumque
rerum ordo cum iustis aliorum vo-
luminibus promitur, tum, vti spero,
XLIX. nostris explicabitur. Nunc proposi- 1
to operi sua forma reddatur: si prius
gratulatus ero Q. Catulo, duobus
Lucullis, Metelloque & Hortensio;
qui cum sine inuidia in rep. floruis-
sent, eminuissentque sine periculo,
quieta aut certe non præcipitata, fa-
tali ante initium bellorum ciuilium
morte functi sunt. Lentulo & Mar- 2
cello cos. post vrbem conditam an-
nis DCCIII, & anno LXXIIX, quam
2, 65, 2. tu, *M. Vinici*, consulatum inires,
bellum

3 bellum ciuile exarsit. *Alterius ducis caussa melior videbatur, alterius erat firmior. Hic omnia speciosa, illic valentia. Pompeium senatus auctoritas, Cæsarem militum armauit fiducia. Consules senatusq; caussæ non Pompeio summam imperii detulerunt.*
4 *Nihil relictum à Cæsare quod servandæ pacis caussa tentari posset: nihil receptum à Pompeianis. cum alter consul iusto esset ferocior; Lentulus vero salua rep. saluus esse non posset; M. autem Cato moriendum ante, quam vllam condicionem civis accipiendam reip. contenderet. vir antiquus & gravis Pompeii partes laudaret magis, prudens sequeretur Cæsaris; & illa gloriosa,*
5 *sa, hæc terribiliora duceret.* Vt deinde spretis omnibus quæ Cæsar postulauerat, *tantummodo contentus cum vna legione titulum retinere prouinciæ; priuatus iu vrbem veniret, & se in petitione consulatus suffragiis P. R. committeret* decreuere : ratus bellandum Cæsar, cum exercitu Rubiconem

cap. 50. conem transiit. Cn. Pompeius consulesque & maior pars senatus, relicta vrbe ac deinde Italia, transmisere
L. Dyrrhachium. At Cæsar Domitio 1
legionibusque Corfinii, quæ vna cum eo fuerant, potitus, duce aliisque qui voluerant abire ad Pompeium, sine dilatione dimissis, persecutus Brundisium, ita vt appareret, malle integris rebus & condicionibus, finire bellum, quam opprimere fugientes, cum transgressos reperisset consules, in vrbem reuertit: red- 2
ditaque ratione consiliorum suorum in senatu, & in concione, *ac miserrimæ necessitudinis, cum alienis armis ad arma compulsus esset,* Hispanias petere decreuit. Festinationem 3
itineris eius aliquandiu morata Massilia est, fide melior quam consilio prudentior: intempestive principalium armorum arbitria captans, quibus ii se debent interponere, qui non parentem coërcere possunt. Exercitus deinde, qui sub Afranio 4
consu-

consulari ac Petreio prætorio fuerat,
ipsius aduentus vigore ac fulgore
occupatus, se Cæsari tradidit. vterq;
legatorum & quisquis cuiusque or-
dinis sequi eos voluerat, remissi ad
1 Pompeium. Proximo anno, cum LI.
Dyrrhachium ac vicina ei vrbi regio
castris Pompeii teneretur (qui acci-
tis ex omnibus transmarinis prouin-
ciis legionibus, equitum ac pedi-
tum auxiliis, regumq; & tetrarcha-
rum simulque dynastarum copiis,
immanem exercitum confecerat,
& mare præsidiis classium, vt reba-
tur, sepserat, quo minus Cæsar le-
2 giones posset transmittere) sua &
celeritate, & fortuna C. Cæsar vsus
nihil in mora habuit, quo minus &
cum vellet, ipse exercitusque classi-
bus perueniret, & primo pæne ca-
stris Pompeii sua iungeret, mox et-
iam obsidione munimentisq; eum
complecteretur. Sed inopia obsi-
dentibus, quam obsessis, erat gra-
3 uior. Tum Balbus Cornelius, exce-
dente

dente humanam fidem temeritate, ingreſſus caſtra hoſtium ſæpiuſque cum Lentulo collocutus, conſule dubitante quanti ſe venderet, illis incrementis fecit viam, quibus non Hiſpanienſis natus ſed Hiſpanus in triumphum & pontificatum aſſurgeret, fieretque ex priuato conſularis. Variatum deinde prœliis, ſed vno longe magis Pompeianis proſpero, quo grauiter impulſi ſunt

LII. Cæſaris milites. Tum Cæſar cum 1
exercitu fatalem victoriæ ſuæ Theſſaliam petiit. Pompeius longe diuerſa aliis ſuadentibus (quorum pleriq; hortabantur, *vt in Italiam tranſmitteret*: neque hercules quidquam partibus illis ſalubrius fuit: alii, *vt bellum traheret, quod dignatione* [simili modo Liv. l.2.16] *partium in dies ipſis magis proſperum fieret*) vſus impetu ſuo hoſtem ſecutus eſt. Aciem Pharſalicam & illum 2
cruentiſſimum Romano nomini diem, tantumque vtriuſque exercitus profuſum ſanguinis, & colliſa

inter

inter se duo reip. capita, effossumq; alterum Romani imperii lumen, tot talesq; Pompeianarum partium cæsos viros, non recipit enarranda hic 1, 16, 1.
3 scripturæ modus. Illud notandum 2, 55, 1.
est: vt primum C. Cæsar inclinatam vidit Pompeianorum aciem, neque prius neque antiquius quidquam habuit, quam omnes partes (militari & verbo & consuetudine vtar)
4 dimitteret. Proh dii immortales, quod huius voluntatis erga Brutum suæ postea vir tam mitis pretium tulit! Nihil illa victoria mirabilius, magnificentius, clarius fuit; quando neminem nisi acie consumtum, ciuem patria desiderauit: sed munus misericordiæ corrupit pertinacia, 2, 85, 5.
cum libentius vitam victor iam da-
1 ret quam victi acciperent. Pompe- LIII.
ius profugiens cum duobus Lentulis consularibus Sextoque filio & Fauonio prætorio, quos comites ei fortuna aggregauerat, aliis *vt Parthos*, aliis *vt Africam peteret in qua*

fide-

fidelissimum partium suarum haberet regem Iubam, suadentibus, Ægyptum petere proposuit memor beneficiorum, quæ in patrem eius Ptolemæi, qui tum puero quam iuueni propior regnabat Alexandriæ, contulerat. Sed quis in adversis be- 2
neficiorum seruat memoriam? aut quis vllam calamitosis deberi putat gratiam? aut quando fortuna non mutat fidem? Missi itaque ab rege, qui venientem Cn. Pompeium (is iam à Mitylenis Corneliam vxorem receptam in nauem, fugæ comitem habere cœperat) consilio Theodoti & Achillæ exciperent, hortarenturque vt ex oneraria in eam nauem, quæ obuiam processerat, transcenderet. quod cum fecisset, princeps Romani nominis, imperio arbitrioque Ægyptii mancipii, C. Cæsare P. Seruilio cos. iugulatus est. Hic 3
post tres consulatus & totidem triumphos, domitumque terrarum orbem, sanctissimi ac præstantissimi

viri,

 cap. 54.

viri, in id euecti super quod adscendi non potest, duodesexagesimum annum agentis, pridie natalem ipsius, vitæ fuit exitus: in tantum in illo viro à se discordante fortuna, vt cui modo ad victoriam terra defuerat,
4 deesset ad sepulturam. Quid aliud quam nimium occupatos dixerim, quos in ætate & tanti & pæne nostri sæculi viri fefellit quinquennium? cum à C. Atilio & Q. Seruilio consulibus tam facilis esset annorum digestio. quod adieci, non vt arguerem
1 sed ne arguerer. Non fuit tamen maior in Cæsarem, quam in Pompeium fuerat, regis eorumq; quorum is auctoritate regebatur, fides. quippe cum venientem eum tentassent insidiis, ac deinde bello lacessere auderent, vtrique summo imperatorum, alteri superstiti meritas pœnas luere
2 suppliciis. Nusquam erat Pompeius corpore, adhuc vbiq; nomine: quippe ingens partium eius fauor bellum excitauerat Africum. quod ciebat

LIV.

H rex

rex Iuba & Scipio, vir conſularis,
ante biennium, quam extinguere-
tur Pompeius, lectus ab eo ſocer. eo- 3
rumque copias auxerat M. Cato, in-
genti cum difficultate itinerum
locorumque inopia, perductis ad-
eos legionibus: qui vir, cum ſum-
mum ei à militibus deferretur impe-
rium, honoratiori parere maluit.
LV. Admonet promiſſæ breuitatis fides, 1
1,16, 1.2, quanto omnia tranſcurſu dicenda
86,1. ſint. Sequens fortunam ſuam Cæ-
ſar, peruectus in Africam, quam
occiſo Curione, Iulianarum duce
partium, Pompeiani obtinebant ex-
ercitus, ibi primo varia fortunam ex-
pugnauit via, inclinatæque hoſtium
copiæ. Nec diſſimilis ibi aduerſus vi-
ctos quam in priores, clementia Cæ-
ſaris fuit. Victorem Africani belli 2
C. Cæſarem grauius excepit Hiſpani-
enſe (nam victus ab eo Pharnaces
vix quidquam gloriæ eius adſtruxit)
quod Cn. Pompeius Magni filius,
adoleſcens impetus ad bella maxi-
mi, in-

mi, ingens ac terribile conflauerat: vndique ad eum adhuc paterni nominis magnitudinem ſequentium, ex toto orbe terrarum auxiliis con-
3 fluentibus. Sua Cæſarem in Hiſpaniam comitata fortuna eſt. ſed nullum vmquam atrocius periculoſiuſque ab eo initum prœlium, adeo vt plus quam dubio marte, deſcenderet equo, conſiſtenſque ante recedentem ſuorum aciem increpita prius fortuna, quod ſe in eum ſeruaſſet exitum, denunciaret militibus, *veſtigio ſe non receſſurum: proinde viderent, quem & quo loco imperato-*
4 *rem deſerturi forent.* verecundia magis quam virtute acies reſtitutæ ſunt, à duce quam à milite fortius. Cn. Pompeius, grauis vulnere inuêntus, inter ſolitudines auias interemtus eſt. Labienum Varumq; acies abſ-
1 tulit. Cæſar omnium victor, regreſ- LVI.
ſus in vrbem, quod humanam excedat fidem, omnibus qui contra ſe ar- 2,52,4.2,
ma tulerant ignouit, magnificentiſ- 87,2.

ſimiſque gladiatorii muneris, naumachiæ, & equitum peditumq;, ſimul elephantorum certaminis ſpectaculis, epulique per multos dies dati celebratione, repleuit eam.
Quinque egit triumphos. Gallici 2
apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini teſtudine, Africi ebore, Hiſpanienſis argento raſili conſtitit. Pecunia ex manubiis lata paullo amplius ſexies millies H S.
Neq; illi tanto viro, & tam clemen- 3
ter omnibus victoriis ſuis vſo, plus quinque menſium principalis quies contigit. quippe cum menſe Octobri in vrbem reuertiſſet; idibus Martiis coniurationis auctoribus Bruto & Caſſio, quorum alterum promittendo conſulatum non obligauerat, contra differendo Caſſium offenderat; adiectis etiam conſiliariis cædis familiariſſimis omnium, & fortuna partium eius in ſummum euectis faſtigium, D. Bruto & C. Trebonio aliiſque clari nominis viris,

4 interemtus est. cui magnam inui-
diam conciliarat M. Antonius,
omnibus audendis paratissimus,
consulatus collega, imponendo ca-
piti eius Lupercalibus sedentis pro
Rostris insigne regium, quod ab eo
ita repulsum erat, vt non offensus
1 videretur. Laudandum experientia LVII.
consilium est Pansæ atque Hirtii:
qui semper prædixerant Cæsari, *vt*
principatum armis quæsitum ar-
mis teneret. ille dictitans, *mori se*
quam timeri malle, dum clementiam
quam præstiterat expectat, incautus
2 ab ingratis occupatus est. cum qui-
dem plurima præsagia atque indicia
dii immortales futuri obtulissent
periculi. nam & haruspices præmo-
nuerant, *vt diligentissime iduum*
Martiarum caueret diem; & vxor
Calpurnia territa nocturno visu, *vt*
ea die domi subsisteret, orabat: & libel-
li coniurationem nunciantes dati,
ab eo neque protinus lecti erant.
3 Sed profecto ineluctabilis fatorum 2, 118, 4.

vis, cuiuſcumque fortunam mutare conſtituit, conſilia corrumpit.

LVIII. Quo anno id patrauere facinus Bru- 1
tus & C. Caſſius, prætores erant; D. Brutus conſul deſignatus. Hi vna cum coniurationis globo, ſtipati gladiatorum D. Bruti manu, Capitolium occupauere, cum conſul An- 2
tonius (*quem cum ſimul interimendum* cenſuiſſet Caſſius, *teſtamentumque Cæſaris abolendum*, Brutus repugnauerat; dictitans, *nihil amplius ciuibus præter tyranni*, ita enim appellari Cæſarem facto eius expediebat, *petendum eſſe ſanguinem*) conuoca- 3
to ſenatu, cum iam Dolabella, quem ſubſtituturus ſibi Cæſar deſignauerat conſulem, faſces atque inſignia corripuiſſet conſularia, velut pacis auctor, liberos ſuos obſides in Capitolium miſit, fidemque deſcendendi tuto interfectoribus Cæſaris dedit: & illud *decreti Athenienſium* 4
celeberrimi exemplum, relatum à Cicerone, *obliuionis præteritarum re-*

rum,

rum, decreto patrum comprobatum
1 eſt. Cæſaris deinde teſtamentum LIX.
apertum eſt, quo C. Octauium, ne-
potem ſororis ſuæ Iuliæ adoptabat.
de cuius origine, etiam ſi præuentis
2 & pauca dicenda ſunt. Fuit C. Octa-
uius, vt non patricia, ita admodum 2,88,2.
ſpecioſa equeſtri genitus familia,
grauis, ſanctus, innocens, dives. Hic
prætor inter nobiliſſimos viros crea-
tus, primo loco, cum ei dignatio Iu-
lia genitam Atiam conciliaſſet vxo-
rem, ex eo honore ſortitus Macedo-
niam, appellatuſque in ea *imperator*,
decedens ad petitionem conſulatus
3 obiit, prætextato relicto filio. quem
C. Cæſar, maior eius auunculus, edu-
catum apud Philippum vitricum,
dilexit vt ſuum, natumque annos
XIIX, Hiſpanienſis militiæ aſſecu-
tum ſe poſteà comitem habuit,
numquam aut alio vſum hoſpitio,
quam ſuo, aut alio vectum vehicu-
lo: pontificatuſque ſacerdotio pue-
4 rum honorauit. Et pacatis bellis ci-

uilibus, ad erudiendum liberalibus
diſciplinis ſingularis indolem iuue-
nis, Apolloniam eum in ſtudia mi-
ſerat, mox belli Getici ac deinde
Parthici habiturus commilitonem.
Cui vt eſt nunciatum de cæde auun- 5
culi, cum protinus ex vicinis legio-
nibus centuriones ſuam ſuorumq;
militum operam ei pollicerentur,
neq; eam ſpernendam Saluidienus
& Agrippa dicerent; ille feſtinans
peruenire in vrbem, omnem ordi-
nationem & necis & teſtamenti
Brundiſii comperit. Cui aduentanti 6
Romam, immanis amicorum oc-
currit frequentia: & cum intraret
vrbem, ſolis orbis ſuper caput eius,
curuatus æqualiter rotundatuſque,
in colorem arcus, veluti coronam
tanti mox viri capiti imponens, con-
LX. ſpectus eſt. Non placebat Atiæ ma- 1
tri Philippoque vitrico, adiri nomen
inuidioſæ fortunæ Cæſaris: ſed affe-
rebant ſalutaria reip. terrarumque
orbis fata conditorem conſeruato-
remque

2 remque Romani nominis. Spreuit itaque cælestis animus humana consilia; & cum periculo potius summa, quam tuto humilia, proposuit sequi; maluitque auunculo & Cæsari de se quam vitrico credere; dictitans, *nefas esse, quo nomine Cæsari dignus esset visus, semetipsum videri*
3 *indignum*. Hunc protinus Antonius consul superbe excipit; (neque is erat contemtus, sed metus) vixque admisso in Pompeianos hortos, loquendi secum tempus dedit; mox etiam, velut insidiis eius petitus, scelesté insimulare cœpit: in quo turpiter deprehensa eius vanitas est.
4 Aperte deinde Antonii ac Dolabellæ consulum ad nefandam dominationem erupit furor. H S septies millies, depositum à C. Cæsare ad ædem Opis, occupatum ab Antonio, actorum eiusdem, insertis falsis, indubitateque corruptis, commentariis. Atque omnia pretio temperata;
5 vendente remp. consule. Idem pro-

H S uin-

uinciam D. Bruto designato consuli decretam, Galliam occupare statuit; Dolabella transmarinas decreuit sibi: interque naturaliter dissimillimos ac diuersa volentes crescebat odium. eoque C. Cæsar iuuenis quotidianis Antonii petebatur insidiis.

LXI. Torpebat oppressa dominatione 1
Antonii ciuitas. indignatio & dolor omnibus, vis ad resistendum nulli aderat, cum C. Cæsar, XIX annum ingressus, mira ausus, ac summa consecutus, priuato consilio, maiorem senatu pro rep. animum habuit. pri- 2
mumque à Calatia, mox à Casilino veteranos exciuit paternos. Quorum exemplum secuti alii, breui in formam iusti coiere exercitus. mox cum Antonius occurrisset exercitui, quem ex transmarinis prouinciis Brundisium venire iusserat; legio Martia & Quarta, cognita & senatus voluntate & tanti iuuenis indole, sublatis signis ad Cæsarem se contulerunt. Eum senatus, honoratum 3
eque-

equeſtri ſtatua, quæ hodieque in Roſtris poſita ætatem eius ſcriptura indicat (qui honor non alii, per CCC annos, quam L. Sullæ & Cn. Pompeio & C. Cæſari contigerat) pro prætore, vna cum conſulibus deſignatis Hirtio & Panſa, bellum cum
4 Antonio gerere iuſſit. Id ab eo annum agente viceſimum, fortiſſime circa Mutinam adminiſtratum eſt; & D. Btutus obſidione liberatus; Antonius turpi ac nuda fuga coactus deſerere Italiam: conſulum autem alter in acie, alter poſt paucos dies ex
1 vulnere mortem obiit. Omnia ante, LXII.
quam fugaretur Antonius, honorifice à ſenatu in Cæſarem exercitumque eius decreta ſunt, maxime auctore Cicerone: ſed, vt receſſit metus, erupit voluntas, protinuſque Pompeianis partibus rediit animus.
2 Bruto Caſſioque prouinciæ, quas iam ipſi ſine vllo S. C. occupauerant, decretæ. laudati quicumque his ſe exercitus tradidiſſent. omnia tranſ-

marina

marina imperia eorum commiſſa
arbitrio. quippe M. Brutus & C. Caſ- 3
ſius, nunc metuentes arma Antonii,
nunc ad augendam eius inuidiam,
ſimulantes ſe metuere, teſtati edictis,
libenter ſe vel in perpetuo exilio vi-
cturos, dum reip. conſtaret concordia,
nec vllam belli ciuilis præbituros ma-
teriam, plurimum ſibi honoris eſſe in
conſcientia facti ſui, profecti vrbe
atque Italia, intento ac pari animo,
ſine auctoritate publica prouincias
exercituſq; occupauerant, & *vbicum-*
que ipſi eſſent, prætexentes *eſſe remp.*
pecunias etiam, quæ ex tranſmari- 1
nis prouinciis Romam ab quæſtori-
bus deportabantur, à volentibus ac-
ceperant. quæ omnia ſenatus decre- 4
tis comprehenſa, comprobata ſunt.
Et D. Bruto, quod alieno beneficio
viueret, decretus triumphus. Panſæ
atque Hirtii corpora publica ſepul-
tura honorata. Cæſaris adeo nulla 5
habita mentio, vt legati, qui ad exer-
citum eius miſſi erant, iuberentur
ſum-

summoto eo milites alloqui. Non fuit tam ingratus exercitus, quam fuerat senatus. nam, cum eam iniuriam dissimulando Cæsar ferret, *negavere milites, sine imperatore suo*
6 *vlla se audituros mandata.* Hoc est illud tempus, quo Cicero, insito amore Pompeianarum partium, *Cæsarem laudandum & tollendum* censebat; cum aliud diceret, aliud intel-
1 ligi vellet. Interim Antonius, fuga trangressus Alpes primo per colloquia repulsus à M. Lepido, qui pontifex maximus in C. Cæsaris locum furto creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur: mox sæpius in conspectum veniens militum, cum & Lepido omnes imperatores forent meliores, & multis Antonius, dum erat sobrius, per auersa castrorum proruto vallo militibus receptus est: qui titulo imperii cedebat Lepido, cum summa virium pe-
2 nes eum foret. Sub Antonii ingressum in castra Iuuentius Laterensis, vir LXIII.

vir vita ac morte consentaneus, cum acerrime suasisset Lepido, *ne se cum Antonio hoste iudicato iungeret*, irritus consilii, gladio se ipse transfixit. Plancus deinde dubia, id est, sua fide, 3
diu *quarum esset partium* secum luctatus, ac sibi difficile consentiens, & nunc adiutor D. Bruti, designati consulis, collegæ sui, senatuique se litteris venditans, mox eiusdem proditor; Asinius autem Pollio, firmus proposito & Iulianis partibus fidus, Pompeianis adversus; vterque

LXIV. exercitus tradidere Antonio. D. Bru- 1
tus, desertus primo à Planco, post etiam insidiis eiusdem petitus, paullatim relinquente eum exercitu, fugiens, in hospitis cuiusdam nobilis viri, nomine Cameli, domo ab iis, quos miserat Antonius, iugulatus est; iustissimasque optime de se merito viro C. Cæsari pœnas dedit. cu- 2
ius cum primus omnium amicorum fuisset, interfector fuit, & fortunæ, ex qua fructum tulerat, inuidiam

 cap. 65.

2 diam in auctorem relegabat, cenſebatque æquum, quæ acceperat à Cæſare, retinere; Cæſarem qui illa de-
3 derat, perire. Hæc ſunt tempora, quibus M. Tullius continuis actionibus æternas Antonii memoriæ inuſſit notas. ſed hic fulgentiſſimo & cæleſti ore, at tribunus Canutius continua rabie lacerabat Antonium.
4 Vtrique vindicta libertatis morte ſtetit: ſed tribuni ſanguine commiſſa proſcriptio; Ciceronis, vel ſatiato Antonio, pœna finita. Lepidus deinde à ſenatu hoſtis iudicatus eſt, vt
1 ante fuerat Antonius. Tum inter LXV.
eum Cæſaremque & Antonium, commercia epiſtolarum; & condicionum iacta mentio, cum Antonius & ſubinde Cæſarem admoneret, *quam inimicæ ipſi Pompeianæ partes forent; & in quod iam emerſiſſent faſtigium: & quanto Ciceronis ſtudio Brutus Caſsiuſq; attollerentur*; denunciaretque, *ſe cum Bruto Caſsioq;, qui iam decem & ſeptem legionum potentes*

tes erant, iuncturum vires ſuas, ſi Cæ-
ſar eius aſpernaretur concordiam; di-
ceretq; *plus Cæſarem patris quam ſe*
amici vltioni debere. tum inita po- 2
tentiæ ſocietas, & hortantibus oran-
tibuſque exercitibus, inter Antoni-
um etiam & Cæſarem facta affini-
tas; cum eſſet priuigna Antonii de-
ſponſa Cæſari. conſulatumque iniit
Cæſar pridie, quam viginti annos
impleret, X Kal. Octobres, cum
collega Q. Pedio, poſt V. C. annis
2,49,2. DCCIX, ante LXXII quam tu, *M. Vi-*
nici, conſulatum inires. Vidit hic 3
annus Ventidium, per quam vrbem
inter captiuos Picentium in trium-
pho ductus erat, in ea conſularem
prætextam iungentem prætoria.
LXVI. Idem hic poſtea triumphauit. Fu- 1
rente deinde Antonio, ſimulq; Lepi-
2,61,3.2. do, quorum vterque, vt prædiximus,
64,3. hoſtes iudicati erant, cum ambo
mallent ſibi nunciari quid paſſi eſ-
ſent, quam quid emeruiſſent, repu-
gnante Cæſare, ſed fruſtra aduerſus
duos,

duos, instauratum Sullani exempli
2 malum, proscriptio. Nihil tam in- 2, 28, 3.
dignum illo tempore fuit, quam
quod aut Cæsar aliquem proscribe-
re coactus est; aut ab illo Cicero
proscriptus est; abscissaque scelere
Antonii vox publica est, cum eius
salutem nemo defendisset, qui per
tot annos & publicam ciuitatis &
3 priuatam ciuium defenderat. *Nihil
tamen egisti, M. Antoni*: (cogit enim
excedere propositi formam operis,
erumpens animo ac pectore indi-
gnatio) *nihil*, inquam, *egisti, mer-
cedem cælestissimi oris & clarissimi ca-
pitis abscissi numerando, auctoramen-
toq; funebri ad conseruatoris quon-
dam reipub. tantiq; cos. irritando ne-
4 cem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem so-
licitam, & ætatem senilem, & vi-
tam miseriorem te principe, quam sub
te triumuiro mortem: famam vero
gloriamq; factorum atq; dictorum
5 adeo non abstulisti vt auxeris. Viuit
viuetq; per omnium sæculorum memo-*

 riam.

riam. Dumq; hoc vel forte vel prouidentia vel utcumque constitutum rerum naturæ corpus, quod ille pæne solus Romanorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentia illuminauit, manebit incolume: comitem æui sui laudem Ciceronis trahet; omnisq; posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur; citiusque in mundo genus hominum,

LXVII. *quam*cadet.* Huius totius temporis 1
fortunam ne deflere quidem quisquam satis digne potuit, adeo nemo exprimere verbis potest. Id tamen notandum est, fuisse in proscriptos vxorum fidem summam, libertorum mediam, seruorum aliquam, filiorum nullam. adeo difficilis est hominibus vtcumq; conceptæ spei mora. Ne quid vlli sanctum relin- 2
queretur, velut in dotem inuitamentumque sceleris, Antonius L. Cæsarem auunculum, Lepidus Paullum fratrem proscripserant. Nec Planco gratia defuit ad impetrandum,

dum, *vt frater ejus Plancus Plotius*
3 *proſcriberetur.* Eoque inter iocos
militares, qui currum Lepidi Plan-
cique ſecuti erant, inter execratio-
nem ciuium vſurpabant hunc ver-
ſum: *De germanis, non de Gallis, duo*
1 *triumphant conſules.* Suo præteri- LXVIII.
tum loco referatur. neque enim
perſona vmbram actæ rei capit.
Dum in acie Pharſalica Africaque
de ſumma rerum Cæſar dimicat, M.
Cælius vir eloquio animoque Cu-
rioni ſimillimus, ſed in utroq; perfe- 2, 48, 3.
ctior, nec minus ingenioſe nequam,
cum ne modico quidem ſeruari poſ-
ſet (quippe peior illi res familiaris
quam mens erat) in prætura noua-
2 rum tabularum auctor extitit: ne-
quiitque ſenatus & auctoritate coſſ.
deterreri, accito etiam Milone An-
nio, qui non impetrato reditu Iulia-
nis partibus infeſtus erat, in vrbe ſe-
ditionem, haud magis occulte bel-
licum tumultum mouens, primo
ſummotus à rep. mox conſularibus

armis auctore ſenatu circa Thurios
oppreſſus eſt. Incepto pari ſimilis 3
fortuna Milonis fuit; qui Compſam
in Hirpinis oppugnans, ictuſque la-
pide, tum P. Clodio tum patriæ,
quam armis petebat, pœnas dedit;
vir inquies, & vltra ſortem temera-
rius. Quatenus autem aliquid ex 4
omiſſis peto, notetur immodica &
intempeſtiua libertate vſos aduer-
ſus C. Cæſarem, Marullum Epidium,
Flauiumque Cæſetium trib. pl. dum
arguunt in eo regni voluntatem,
pæne vim dominationis expertos.
In hoc tamen ſæpe laceſſiti princi- 5
pis ira exceſſit, vt cenſoria potius
contentus nota, quam animaduer-
ſione dictatoria ſummoueret eos
à rep. teſtareturque, *eſſe ſibi miſerri-
mum, quod aut natura ſua ei exceden-
dum foret, aut minuenda dignitas.*
Sed ad ordinem reuertendum eſt.

LXIX. Iam & Dolabella in Aſia C. Trebo- 1
nium conſularem, cui ſuccedebat,
fraude deceptum Smyrnæ occide-
rat,

rat, virum aduerſus merita Cæſaris ingratiſſimum participemque cædis eius, à quo ipſe in conſulare prouectus faſtigium fuerat: cap. 69. 2,64,1.2, 87,3.
2 & C. Caſſius, acceptis à Statio Murco & Criſpo Marcio, prætoriis viris imperatoribuſque, præualidis in Syria legionibus, incluſum Dolabellam, qui præoccupata Aſia in Syriam peruenerat, Laodicea expugnata interfecerat; ita tamen, vt ad ictum ſerui ſui Dolabella non ſegniter ceruicem daret; & decem legiones in eo
3 tractu ſui iuris fecerat. & M. Brutus C. Antonio fratri M. Antonii in Macedonia, Vatinioque circa Dyrrhachium volentes legiones extorſerat: ſed Antonium bello laceſſierat; Vatinium dignatione obruerat: cum & Brutus cuilibet ducum præferendus videretur; Vatinius nulli nomini non eſſet poſt-
4 ferendus. in quo deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenii, adeo vt animus eius di-

gniſſimo domicilio incluſus vide-
retur. eratque ſeptem legionibus
validus. Et lege Pedia, quam con- 5
ſul Pedius collega Cæſaris tulerat,
omnibus qui Cæſarem patrem in-
terfecerant, aqua ignique damnatis
interdictum erat. quo tempore Ca-
pito, patruus meus, vir ordinis ſena-
torii, Agrippæ ſubſcripſit in C. Caſ-
ſium. Dumque ea in Italia geruntur, 6
acri atque proſperrimo bello Caſſius
Rhodum, rem immanis operis, ce-
perat; Brutus Lycios deuicerat; &
inde in Macedoniam exercitus tranſ-
iecerant; cum per omnia repugnans
naturæ ſuæ Caſſius, etiam Bruti cle-
mentiam vinceret. Neque reperias,
quos aut pronior fortuna comitata
ſit, aut veluti fatigata maturius deſti-
ſtituerit, quam Brutum & Caſſium.
LXX. Tum Cæſar & Antonius tranſiece- 1
runt exercitus in Macedoniam, &
apud vrbem Philippos cum M. Bru-
to Caſſioq; acie concurrerunt. Cor-
nu, cui

nu, cui Brutus præerat, impulſis hoſtibus caſtra Cæſaris cepit. nam ipſe Cæſar, etiamſi infirmiſſimus valetudine erat, obibat munia ducis, oratus etiam ab Artorio medico, *ne in caſtris remaneret*, manifeſte denun-
2 tiatione quietis territo. Id autem in quo Caſſius fuerat, fugatum ac male multatum in altiora ſe receperat loca. Tum Caſſius ex ſua fortuna euentum collegæ æſtimans, cum dimiſiſſet euocatum iuſſiſſetque nuntiare ſibi, *quæ eſſet multitudo ac vis hominum, quæ ad ſe tenderet*, tardius eo nunciante, cum in vicino eſſet agmen curſu ad eum tendentium, neque puluere facies aut ſigna denotari poſſent; exiſtimans hoſtes eſſe qui irruerent, lacerna caput circumdedit, extentamque ceruicem
3 interritus liberto præbuit. Deciderat Caſſii caput, cum euocatus aduenit, nuncians *Brutum eſſe victorem.* qui cum imperatorem proſtratum videret; *Sequar*, inquit, *eum, quem*

mea occidit tarditas; & ita in gladium incubuit. Post paucos deinde 4
dies Brutus conflixit cum hostibus,
& victus acie, cum in tumulum nocte ex fuga se recepisset, impetrauit
à Stratone Ægeate, familiari suo, vt
manum morituro commodaret sibi; reiectoque læuo super caput bra- 5
chio, cum mucronem gladii eius
dextera tenens, sinistræ admouisset
mammillæ, ad eum ipsum locum,
qua cor emicat, impellens se in vulnus, vno ictu transfixus exspirauit.

LXXI. Protinus Messalla, fulgentissimus 1
iuuenis, proximus in illis castris Bruti Cassiique auctoritati, cum essent
qui eum ducem poscerent, servari
beneficio Cæsaris maluit, quam dubiam spem armorum tentare amplius. Nec aut Cæsari quidquam ex
victoriis suis fuit lætius, quam seruasse Coruinum; aut maius exemplum hominis grati ac pii, quam
Coruinus in Cæsarem fuit. Non 2
aliud bellum cruentius cæde clarissi-

riſſimorum virorum fuit. Tum Ca- cap. 72.
tonis filius cecidit. Eadem Lucul-
lum Hortenſiumque eminentiſſi-
morum ciuium filios fortuna abſtu-
lit. nam Varro ad ludibrium mori-
turus Antonii, digna illo ac vera de
exitu eius magna cum libertate omi-
3 natus eſt. Druſus Liuius Iuliæ Au-
guſtæ pater & Varus Quinctilius, ne
tentata quidem hoſtis miſericordia,
alter ſe ipſe in tabernaculo intere-
mit: Varus autem liberti, quem id
facere coëgerat, manu, cum ſe inſi-
gnibus honorum velaſſet, iugulatus
1 eſt. Hunc exitum M. Bruti partium LXXII.
ſeptimum & trigeſimum annum
agentis fortuna eſſe voluit: corru-
pto animo eius in diem, quæ illi
omnes virtutes vnius temeritate fa-
2 cti abſtulit. Fuit autem dux Caſſius
melior, quanto vir Brutus. è quibus
Brutum amicum habere malles, ini-
micum magis timeres Caſſium. in
altero maior vis, in altero virtus. Qui
ſi viciſſent, quantum reip. interfuit,

Cæsarem potius habere quam Antonium principem, tantum retulisset habere Brutum quam Cassium.
Cn. Domitius, pater L. Domitii, nu- 3
per à nobis visi, eminentissimæ ac nobilissimæ simplicitatis viri, auus huius Cn. Domitii clarissimi iuuenis, occupatis nauibus, cum magno
2,76,2. sequentium consilia sua comitatu, fugæ fortunæque se commisit, semetipso contentus duce partium. Staius Murcus, qui classi & cu- 4
stodiæ maris præfuerat, cum omni commissa sibi parte exercituum nauiumque Sex. Pompeium, Cn. Magni filium, qui ex Hispania reuertens, Siciliam armis occupauerat,
petit. ad quem & è Brutianis castris 5
& ex Italia, aliisque terrarum partibus, quos præsenti periculo fortuna subduxerat, proscripti confluebant.
Suet. Jul. 41 quippe nullum habentibus statum quilibet dux erat idoneus; cum fortuna non electionem daret, sed perfugium ostenderet; exitialemque

tem-

tempeſtatem fugientibus ſtatio pro
1 portu foret. Hic adoleſcens erat LXXIII.
ſtudiis rudis, ſermone barbarus, impetu
ſtrenuus, manu promtus, cogitatione
celer, fide patri diſſimillimus,
libertorum ſuorum libertus,
ſeruorumque ſeruus; ſpecioſis in-
2 uidens, vt pareret humillimis: quem
ſenatus pæne totus, adhuc è Pompeianis
conſtans partibus, poſt Antonii
à Mutina fugam, eodem illo tempore,
quo Bruto Caſſioque transmarinas
prouincias decreuerat, reuocacatum
ex Hiſpania, vbi aduerſus
eum clariſſimum bellum Pollio Aſinius
prætorius geſſerat, in paterna
bona reſtituerat, & oræ maritimæ
3 præfecerat. Is tum vt prædiximus, 2,72,4.
occupata Sicilia, ſeruitia fugitiuoſque
in numerum exercitus ſui recipiens,
magnum modum legionum
effecerat; perque Menam & Menecratem,
paternos libertos, præfectos
claſſium, latrociniis ac prædationibus
infeſtato mari, ad ſe exercitumque

cap.74.

que tuendum rapto vtebatur, cum eum non depuderet, vindicatum armis ac ductu patris ſui mare infeſta-
LXXIV. re piraticis ſceleribus. Fractis Bru- 1
tianis Caſſianiſque partibus, Antonius tranſmarinas obiturus prouincias ſubſtitit; Cæſar in Italiam ſe recepit, eamque longe quam ſperauerat tumultuoſiorem reperit. quippe 2
L. Antonius conſul, vitiorum fratris ſui conſors, ſed virtutum, quæ interdum in illo erant expers, modo apud veteranos criminatus Cæſarem, modo eos, qui iuſte diviſione prædiorum nominatiſque colonis agros amiſerant, ad arma conciens, magnum exercitum conflauerat. Ex 3
altera parte vxor Antonii Fuluia, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultuque miſcebat. Hæc belli ſedem Præneſte ceperat. Antonius pulſus vndique viribus Cæſaris Peruſiam ſe contulerat: Plancus Antonianarum adiutor partium, ſpem magis oſtenderat auxilii, quam

4 quam opem ferebat Antonio. Vſus
Cæſar virtute & fortuna ſua, Peru-
ſiam expugnauit; Antonium inuio-
latum dimiſit. in Peruſinos magis
ira militum, quam voluntate ſæui-
tum ducis. vrbs incenſa, cuius ini-
tium incendii princeps eius loci fe-
cit Macedonicus; qui ſubiecto re-
bus ac penatibus ſuis igni, transfi-
1 xum ſe gladio flammæ intulit. Per LXXV.
eadem tempora exarſerat in Cam-
pania bellum, quod, profeſſus eo-
rum, qui perdiderant agros, patro-
cinium, ciebat Tib. Claudius Nero,
prætorius & pontifex, Tib. Cæſaris
pater, magni vir animi doctiſſimiq;
ingenii. id quoque aduentu Cæſa-
ris ſepultum atque diſcuſſum eſt.
2 Quis Fortunæ mutationes, quis du-
bios rerum humanarum caſus ſatis
mirari queat? quis non diuerſa præ-
ſentibus contrariaq; exſpectatis aut
3 ſperet aut timeat? Liuia nobiliſſimi
& fortiſſimi viri Druſi Claudiani
filia, genere, probitate, forma Ro-
mana-

manarum eminentiſſima, quam
poſtea coniugem Auguſti vidimus,
quam tranſgreſſi ad deos ſacerdo-
tem ac filiam, tum fugiens mox fu-
2,94,1. turi ſui Cæſaris arma, vix bimum
hunc Tiberium Cæſarem, vindicem
Romani imperii, futurumque eiuſ-
dem Cæſaris filium, geſtans ſinu, per
auia itinerum vitatis militum gla-
diis vno comitante, quo facilius oc-
cultaretur fuga, peruenit ad mare,
& cum viro Nerone peruecta in Si-
LXXVI. ciliam eſt. Quod alieno teſtimoni- 1
2,16,2 2, um redderem, in eo non fraudabo
104,3. 2, auum meum. quippe C. Velleius,
115,1. honoratiſſimo inter illos CCCLX
iudices loco à Cn. Pompeio lectus,
eiuſdem, Marciq; Bruti ac Tironis
præfectus fabrûm, vir nulli ſecun-
dus, in Campania, digreſſu Neronis
à Neapoli, cuius ob ſingularem cum
eo amicitiam partium adiutor fue-
rat, grauis iam ætate & corpore, cum
comes eſſe non poſſet, gladio ſe ipſe
transfixit. Inuiolatam excedere Italia 2
Cæſar

Cæſar paſſus Fuluiam, Plancumque muliebris fugæ comitem. nam Pollio Aſinius cum ſeptem legionibus, diu retenta in poteſtate Antonii Venetia, magnis ſpecioſisque rebus circa Altinum, aliaſque eius regionis vrbes editis, Antonium petens, vagum adhuc Domitium, quem digreſſum è Brutianis caſtris poſt cædem eius prædiximus, & propriæ claſſis factum ducem, conſiliis ſuis illectum, ac fide data, iunxit Anto-
3 nio. Quo facto, quiſquis æquum ſe præſtiterit, ſciat non minus à Pollione in Antonium quam ab Antonio in Pollionem eſſe collatum. Aduentus deinde in Italiam Antonii præparatuſque contra eum Cæſaris habuit belli metum: ſed pax circa
4 Brundiſium compoſita. Per quæ tempora Rufi Saluidieni ſceleſta conſilia patefacta ſunt. qui natus obſcuriſſimis initiis, parum habebat ſumma accepiſſe, & proximus à Cn. Pompeio, ipſoque Cæſare ex eque-

equestri ordine consul creatus esse, nisi in id adscendisset, quo infra se &

LXXVII. Cæsarem videret & remp. Tum expostulante consensu populi, quem grauis vrebat infesto mari annona, cum Pompeio quoque circa Misenum pax inita: qui haud absurde cum in naui Cæsaremque & Antonium cena exciperet, dixit: *In carinis suis se cenam dare.* referens hoc dictum ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio possidebatur.

2 In hoc pacis federe placuit, *Siciliam Achaiamque Pompeio concedere.* in quo tamen animus inquies manere non potuit: id vnum tantummodo salutare aduentu suo patriæ attulit, quod omnibus proscriptis, aliisque qui ad eum ex diuersis caussis fugerant, reditum salutemque pactus est.

3 quæ res & alios clarissimos viros, & Neronem Claudium & M. Silanum, Sentiumque Saturninum & Aruntium Actium restituit reip. Staium autem Murcum, qui aduentu suo

tu ſuo claſſisque celeberrimæ vires eius duplicauerat, inſimulatum falſis criminationibus, quia talem virum collegam officii Mena & Menecrates faſtidierant, Pompeius
1 in Sicilia interfecerat. Hoc tractu LXXVIII.
temporum Octauiam ſororem Cæſaris M. Antonius duxit vxorem. Redierat Pompeius in Siciliam, Antonius in tranſmarinas prouincias: quas magnis momentis Labienus, ex Brutianis caſtris profectus ad Parthos, producto eorum exercitu in Syriam, interfectoque legato Antonii concuſſerat: qui virtute & ductu Ventidii vna cum Parthorum copiis, celeberrimoque iuuenum
2 Pacoro regis filio extinctus eſt. Interim Cæſar per hæc tempora, ne res diſciplinæ inimiciſſima otium corrumperet militem, crebris in Illyrico Dalmatiaque expeditionibus, patientia periculorum bellique experientia durabat exercitum. Eadem 2, 109, 2.
3 tempeſtate Caluinus Domitius,

cum ex conſulatu obtineret Hiſpaniam, grauiſſimi comparandique antiquis exempli auctor fuit; quippe primipili centurionem nomine Vibillium, ob turpem ex acie fugam, fuſte percuſſit.

LXXIX. Creſcente in dies & claſſe & fama Pompeii, Cæſar molem belli eius ſuſpicere ſtatuit. 1 Ædificandis nauibus contrahendoque militi ac remigi, naualibuſque adſueſcendo certaminibus atque exercitationibus, præfectus eſt M. Agrippa: virtutis nobiliſſimæ, labore, vigilia, periculo inuictus, parendique ſed vni ſcientiſſimus, aliis ſane imperandi cupidus, & per omnia extra dilationes poſitus, conſultiſque facta coniungens. Hic in Auerno ac 2 Lucrino lacu ſpecioſiſſima claſſe fabricata, quotidianis exercitationibus militem remigemque ad ſummam & militaris, & maritimæ rei perduxit ſcientiam. Hac claſſe Cæſar, cum prius, deſpondente ei Nerone, cui ante nupta fuerat, Liuiam, auſpi-

Conf. Suet. Octav. 16.

 cap. 79.

auſpicatis reip. ominibus duxiſſet
eam vxorem, Pompeio Siciliæque
3 bellum intulit. Sed virum humana
ope inuictum, grauiter eo tempore
fortuna concuſſit. quippe longe
maiorem partem claſſis circa Veli-
am Palinurique promontorium,
adorta vis Africi lacerauit ac diſtulit.
Ea patrando bello mora fuit, quod
poſt ea dubia, & interdum ancipiti
4 fortuna geſtum eſt. nam & claſſis
eodem loco vexata eſt tempeſtate,
& vt nauali primo prœlio apud My-
las ductu Agrippæ pugnatum pro-
ſpere; ita inopinato claſſis aduentu,
grauis ſub ipſius Cæſaris oculis circa
Tauromenium accepta clades: ne-
que ab ipſo periculum abfuit. Legio-
nes quæ cum Cornificio erant le-
gato Cæſaris, expoſitæ in terra, pæ-
5 ne à Pompeio oppreſſæ ſunt. Sed an-
cipitis fortuna temporis, matura vir-
tute correcta. Explicatis quippe
vtriuſque partis claſſibus, pæne
omnibus exutus nauibus Pompe-

ius Asiam fuga petiuit. iussuque M. Antonii, cuius opem petierat, dum *inter ducem & supplicem tumultuatur*, & *nunc dignitatem retinet nunc vitam precatur*, à Titio iugulatus est. cui in tantum durauit 6
hoc facinore contractum odium, vt mox ludos in theatro Pompeii faciens, execratione populi, spectacu-
LXXX. lo quod præbebat pelleretur. Ac- 1
ciuerat gerens contra Pompeium bellum ex Africa Cæsar Lepidum cum XII semiplenis legionibus. Hic vir omnium vanissimus, neque vlla virtute tam longam fortunæ indulgentiam meritus, exercitum Pompeii, quia propior fuerat, sequentem non ipsius sed Cæsaris auctoritatem ac fidem, sibi iunxe-
rat: inflatusque amplius XX legio- 2
num numero, in id furoris processerat, vt inutilis in aliena victoria comes, quam diu moratus erat, dissidendo in consiliis Cæsaris & semper diuersa iis quæ aliis placebant dicendo,

cendo, totam victoriam vt suam interpretaretur; audebatque denun-
3 ciare Cæsari, *excederet Sicilia.* Non ab Scipionibus aliisque veteribus Romanorum ducum, quidquam ausum patratumque fortius, quam tunc à Cæsare. Quippe cum inermis & lacernatus esset, præter nomen nihil trahens, ingressus castra Lepidi, euitatis, quæ iussu hominis prauissimi tela in eum iacta erant, cum lacerna eius perforata esset lancea, Aquilam legionis rapere ausus
4 est. Scires quid interesset inter duces. Armati inermem secuti sunt; decimoque anno, quam ad dissimillimam vitæ suæ potentiam peruenerat Lepidus, & à militibus & à fortuna desertus, pulloque velatus amiculo, inter vltimam confluentium ad Cæsarem turbam latens genibus eius aduolutus est. Vita rerumque suarum dominium concessa ei sunt: spoliata quam tueri non poterat di-
1 gnitas. Subita deinde exercitus se- LXXXI.

ditio (qui plerumque contemplatus frequentiam ſuam, à diſciplina deſciſcit; & quod cogere ſe putat poſſe, rogare non ſuſtinet) partim ſeueritate, partim liberalitate diſcuſſa principis. Specioſumque per id 2
tempus adiectum ſupplementum Campanæ coloniæ. eius reditus erant publici: pro his longe vberiores reditus duodecies H-S in Creta inſula redditi, & aqua promiſſa, quæ hodieque ſingularе & ſalubritatis inſtar & amœnitatis ornamentum eſt. Inſigne *coronæ claſsicæ*, quo ne- 3
mo vnquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa ſingulari virtute meruit. Victor deinde Cæſar reuerſus in vrbem, contractas emtionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipſius, publicis ſe vſibus deſtinare profeſſus eſt: templumque Apollini & circa porticus facturum promiſit, quod ab eo ſingulari extructum
LXXXII. munificentia eſt. Qua æſtate Cæſar 1
tam

tam profpere in Lepidum in Sicilia, bene fortuna in Cæfare & rep. militauit ad Orientem. quippe Antonius cum XIII legionibus ingreffus Armeniam ac deinde Mediam, & per eas regiones Parthos petens, ha-
2 buit regem eorum obuium. primoque duas legiones, cum omnibus impedimentis tormentifq; & Statiano legato amifit; mox fæpius ipfe, cum fummo totius exercitus difcrimine, ea adiit pericula; quibus feruari fe poffe defperauerat; amiffaque non minus quarta parte militum, captiui cuiufdam, fed Romani, confilio ac fide feruatus. qui clade
Craffiani exercitus captus, cum fortunam non animum mutaffet, accessit nocte ad ftationem Romanam: prædixitque, *ne deftinatum iter peterent, fed diuerfo filueftriq;*
3 *peruaderent*. Hoc M. Antonio atq; illis legionibus faluti fuit: de quibus tamen totoq; exercitu haud minus pars quarta, vt prædiximus, mi- 2,46,4.

litum; calonum seruitiique deside-
rata tertia est; impedimentorum
vix ulla superfuit. Hanc tamen An-
tonius fugam suam, quia viuus exie-
rat, *Victoriam* vocabat. Qui tertia
æstate reuersus in Armeniam, regem
eius Artauasden, fraude deceptum
catenis, sed ne quid honori deesset,
aureis vinxit. Crescente deinde & 4
amoris in Cleopatram incendio, &
vitiorum, quæ semper facultatibus
2, 102, 3. licentiaque & assentationibus alun-
tur, magnitudine, bellum patriæ in-
ferre constituit; cum ante, nouum
se *Liberum Patrem* appellari iussisset,
cum redimitus hederis, coronaque
velatus aurea & thyrsum tenens co-
thurnisque succinctus, curru, velut
Liber Pater, vectus esset Alexandriæ.
LXXXIII. Inter hunc apparatum belli, Plancus 1
non iudicio recta legendi, neque
amore reip. aut Cæsaris (quippe hæc
semper impugnabat) sed morbo
proditor, cum fuisset humillimus
assentator reginæ, & infra seruos
cliens,

cliens, cum Antonii librarius, cum obſceniſſimarum rerum & auctor & miniſter, cum in omnia & omni-
2 bus venalis, cum cæruleatus & nudus, caputque redimitus arundine, & caudam trahens, genibus innixus, *Glaucum* ſaltaſſet, in conuiuio refrigeratus ab Antonio, ob manifeſtarum rapinarum indicia, transfu-
3 git ad Cæſarem. & idem poſtea clementiam victoris pro ſua virtute interpretabatur; dictans, *id probatum à Cæſare*, cui ille ignouerat. hunc mox auunculum Titius imi-
4 tatus eſt. Haud abſurde Coponius, vir prætorius grauiſſimus, P. Silii ſocer, cum recens transfuga, multa ac nefanda Plancus abſenti Antonio in ſenatu obiiceret; *Multa*, inquit, *mehercules fecit Antonius, pridie,*
1 *quam tu illum relinqueres.* Cæſare LXXXIV.
deinde & Meſſalla Coruino cos. debellatum apud Actium; vbi longe ante quam dimicaretur exploratiſſima Iulianarum partium fuit victo-

ria. Vigebat in hac parte miles atque 2
imperator, illa marcebant omnia.
hinc remiges firmissimi, illinc ino-
pia affectissimi. nauium hinc ma-
gnitudo modica cum celeritate; ad-
uersa illa, specie terribilior: hinc ad
Antonium nemo, illinc ad Cæsa-
rem quotidie aliqui transfugiebant.
Denique in ore atque oculis Anto- 3
nianæ classis per M. Agrippam Leu-
cas expugnata, Patræ captæ, Corin-
thus occupata, bis ante vltimum dis-
crimen classis hostium superata. Rex
Amyntas meliora & vtiliora secu-
tus (nam Deillius exempli sui tenax
& illo bello) virque clarissimus Cn.
Domitius, qui solus Antonianarum
partium, numquam reginam, nisi
nomine salutauit; maximo & præci-
piti periculo transmisit ad Cæsarem.
LXXXV. Aduenit deinde maximi discriminis 1
dies, quo Cæsar Antoniusque pro-
ductis classibus, pro salute alter, in
ruinam alter terrarum orbis dimi-
cauere. Dextrum nauium Iuliana- 2
rum

rum cornu M. Lurio commiſſum,
læuum Aruntio, Agrippæ omne
claſſici certaminis arbitrium. Cæſar
ei parti deſtinatus, in quam à fortu-
na vocaretur, vbique aderat: claſſis
Antonii regimen Publicolæ Soſio-
que commiſſum. At in terra loca-
tum exercitum Taurus Cæſaris, An-
3 tonii regebat Canidius. Vbi initum
certamen eſt, omnia in altera parte
fuere, dux, remiges, milites; in alte-
ra nihil, præter milites. prima occu-
pat fugam Cleopatra: Antonius
fugientis Reginæ, quam pugnantis
militis ſui, comes eſſe maluit; &
imperator qui in deſertores ſæuire
debuerat, deſertor exercitus ſui fa-
4 ctus eſt. Illis etiam detracto capite,
in longum fortiſſime pugnandi du-
rauit conſtantia; & deſperata victo-
ria in mortem dimicabatur. Cæſar,
quos ferro poterat interimere, ver-
bis mulcere cupiens, clamitansque
& oſtendens, *fugiſſe Antonium*,
quærebat, *pro quo & cum quo pugna-*
rent.

rent? At illi cum diu pro absente di- 5
micassent duce, ægre summissis ar-
mis cessere victoriam; citiusque *vi-
tam veniamq*. Cæsar promisit, quam
illis, vt ea precarentur, persuasum
est. Fuitque in confesso, milites opti-
mi imperatoris, imperatorem fuga-
cissimi militis functum officio. vt 6
dubites, suo ne an Cleopatræ arbi-
trio victoriam temperaturus fuerat,
qui ad eius arbitrium direxit fu-
gam. Idem locatus in terra fecit
exercitus, cum se Canidius præcipiti
LXXXVI. fuga rapuisset ad Antonium. Quid 1
ille dies terrarum orbi præstiterit, ex
quo in quem statum peruenerit for-
tuna publica, quis in hoc transcursu
tam artati operis exprimere audeat?
Victoria vero fuit clementissima; 2
nec quisquam interemtus nisi
paucissimi, & ii qui deprecari
quidem pro se non sustinerent. Ex
qua lenitate ducis colligi potuit,
quem aut initio triumuiratus sui
aut in campis Philippiis, si licuis-
set victoriæ suæ facturus fuerit *

[*At Sosium L. Aruntii*] prisca grauita-
te celeberrimi fides, mox diu cle-
mentia luctatus sua Cæsar, seruauit
3 incolumem. Non prætereatur Asi-
nii Pollionis factum & dictum me-
morabile. namque cum se post
Brundisinam pacem continuisset in 3
Italia, neque aut vidisset vnquam re-
ginam aut post eneruatum amore
eius Antonii animum, partibus eius
se miscuisset, rogante Cæsare, *vt se-
cum ad bellum proficisceretur Actia-*
4 *cum*; *Mea*, inquit, *in Antonium
maiora merita sunt, illius in me bene-
ficia notiora: itaq. discrimine vestro
me subtraham, & ero præda victoris.*
1 Proximo deinde anno, persecutus LXXXVII.
reginam Antoniumque Alexandri-
am, vltimam bellis ciuilibus impo-
suit manum. Antonius se ipse non
segniter interemit, adeo vt multa de-
sidiæ crimina morte redimeret. At
Cleopatra, frustratis custodibus, illa-
ta aspide, morsu sane eius, expers
muliebris metus spiritum reddidit.
Fuit-

cap. 86.

rent? At illi cum diu pro absente di- 5
micassent duce, ægre summissis ar-
mis cessere victoriam; citiusque *vi-*
2,52,4. *tam veniamq;* Cæsar promisit, quam
illis, vt ea precarentur, persuasum
est. Fuitque in confesso, milites opti-
mi imperatoris, imperatorem fuga-
cissimi militis functum officio. vt 6
dubites, suo ne an Cleopatræ arbi-
trio victoriam temperaturus fuerat,
qui ad eius arbitrium direxit fu-
gam. Idem locatus in terra fecit
exercitus, cum se Canidius præcipiti
LXXXVI. fuga rapuisset ad Antonium. Quid 1
ille dies terrarum orbi præstiterit, ex
quo in quem statum peruenerit for-
v. 99:4. tuna publica, quis in hoc transcursu
1,16,1.2, tam artati operis exprimere audeat?
55,1.2, Victoria vero fuit clementissima; 2
nec quisquam interemtus nisi
paucissimi, & ii qui deprecari
quidem pro se non sustinerent. Ex
qua lenitate ducis colligi potuit,
quem aut initio triumuiratus sui
aut in campis Philippiis, si licuis-
set victoriæ suæ facturus fuerit *

[*At Sosium L. Aruntii*] priſca grauitate celeberrimi fides, mox diu clementia luctatus ſua Cæſar, ſeruauit
3 incolumem. Non prætereatur Aſinii Pollionis factum & dictum memorabile. namque cum ſe poſt Brundiſinam pacem continuiſſet in Italia, neque aut vidiſſet vnquam reginam aut poſt eneruatum amore eius Antonii animum, partibus eius ſe miſcuiſſet, rogante Cæſare, *vt ſecum ad bellum proficiſceretur Actiacum*;
4 *Mea*, inquit, *in Antonium maiora merita ſunt, illius in me beneficia notiora: itaq; diſcrimine veſtro me ſubtraham, & ero præda victoris.*

1 Proximo deinde anno, perſecutus reginam Antoniumque Alexandriam, vltimam bellis ciuilibus impoſuit manum. Antonius ſe ipſe non ſegniter interemit, adeo vt multa deſidiæ crimina morte redimeret. At Cleopatra, fruſtratis cuſtodibus, illata aſpide, morſu ſane eius, expers muliebris metus ſpiritum reddidit. LXXXVII.

Fuit-

Fuitque & fortuna & clementia Cæ- 2
2, 56, 1. ſaris dignum, quod nemo ex iis qui
contra eum arma tulerant, ab eo
iuſſuue eius interemtus. D. Brutum
Antonii interemit crudelitas. Sex.
Pompeium, ab eodem victum, idem
Antonius, cum *dignitatis quoque*
ſeruandæ dediſſet fidem, etiam ſpiritu
priuauit. Brutus & Caſſius ante 3
quam victorum experirentur ani-
mum, voluntaria morte obierunt.
Antonii Cleopatræque quis fuiſ-
ſet exitus, narrauimus. Canidius
timidius deceſſit, quam profeſſioni
eius, qua ſemper vſus erat, congrue-
bat. Vltimus autem ex interfectori-
bus Cæſaris, Parmenſis Caſſius
2, 69, 1. morte pœnas dedit, vt dederat Tre-
LXXXVIII. bonius. Dum vltimam bello Acti- 1
aco Alexandrinoque Cæſar imponit
manum, M. Lepidus iuuenis forma
quam mente melior; Lepidi eius,
qui IIIvir fuerat reip. conſtituendæ,
filius; Iunia Bruti ſorore natus, *in-*
terficiendi, ſimul in Vrbem reuertiſſet,

Cæſaris

2 *Cæſaris* conſilia inierat. Tunc Vrbis
cuſtodiis præpoſitus C. Mæcenas,
equeſtri ſed ſplendido genere natus, 2, 59, 2.
vir vbi res vigiliam exigeret, ſane
exſomnis, prouidens atque agendi
ſciens; ſimul vero aliquid ex nego-
tio remitti poſſet, otio ac mollitiis 2, 98, 3.
pæne vltra feminam fluens: non 2, 105, 3.
minus Agrippa Cæſari carus, ſed
minus honoratus: quippe vixit an-
guſto clauo pæne contentus; nec
minora conſequi potuit, ſed non
3 tam concupiuit. hic ſpeculatus eſt
per ſummam quietem ac diſſimula-
tionem præcipitis conſilia iuuenis
& mira celeritate nullaque cum per-
turbatione aut rerum aut hominum
oppreſſo Lepido, immane noui ac
reſurrecturi belli ciuilis reſtinxit
initium. & ille quidem male con-
4 ſultorum pœnas exſoluit. Æque-
tur prædictæ Calpurniæ Antiſtii, 2, 26, 3.
Seruilia Lepidi vxor, quæ viuo igni
deuorato, præmaturam mortem
immortali nominis ſui penſauit me-
moria.

LXXXIX. moria. Cæſar autem reuerſus in 1
Italiam atque vrbem, quo occurſu,
quo fauore omnium hominum,
ætatium, ordinum exceptus ſit; quæ
magnificentia triumphorum eius,
quæ fuerit munerum, ne in operis
quidem iuſti materia, nedum huius
2,55,1.2, tam reciſi, digne exprimi poteſt.
103,4. Nihil deinde optare à diis homines, 2
nihil dii hominibus præſtare poſ-
ſunt, nihil voto concipi, nihil feli-
2,103,5. citate conſummari, quod non Au-
guſtus, poſt reditum in Vrbem, reip.
populoque Rom. terrarumque or-
bi repræſentauit. Finita viceſimo 3
anno bella ciuilia, ſepulta externa,
reuocata pax, ſopitus vbique armo-
2,126,2. rum furor; reſtituta vis legibus, iu-
&c. diciis auctoritas, ſenatui maieſtas;
imperium magiſtratuum ad priſti-
num redactum modum; tantum-
modo octo prætoribus allecti duo;
priſca illa & antiqua reip. forma re-
uocata; rediit cultus agris, ſacris 4
honos, ſecuritas hominibus, certa
cui-

cuique rerum ſuarum poſſeſſio; leges emendatæ vtiliter, latæ ſalubriter; ſenatus ſine aſperitate, nec ſine ſeueritate lectus. Principes viri triumphiſque & ampliſſimis honoribus functi, hortatu Principis, ad or-
5 nandam Vrbem illecti ſunt. Conſulatus tantummodo vſque ad vndecimum, quem continuaret Cæſar, cum ſæpe obnitens repugnaſſet, impetrari potuit. nam dictaturam, quam pertinaciter ei deferebat po-
6 pulus, tam conſtanter repulit. Bella ſub imperatore geſta, pacatuſque victoriis terrarum orbis, & tot extra Italiam, domiq; opera, omne æui ſui ſpatium impenſurum in id ſolum opus ſcriptorem fatigent. Nos memores profeſſionis, vniuerſam imaginem principatus eius oculis ani-
1 miſq; ſubiecimus. Sepultis, vt prædiximus, bellis ciuilibus, coaleſcentibusque reip. membris, quæ tam longa annorum ſeries lacerauerat: Dalmatia XX & CC rebellis, ad cer- XC.

cap. 90.

tam confeſſionem pacata eſt impe-
rii; Alpes feris multiſque nationi-
bus celebres perdomitæ; Hiſpaniæ,
nunc ipſius præſentia, nunc Agrip-
pæ, quem vſque in tertium conſula-
tum, & mox collegium tribuniciæ
poteſtatis, amicitia Principis euexe-
rat, multo varioque marte pacatæ.
In quas prouincias cum initio Sci- 2
pione & Sempronio Longo cos. pri-
mo anno ſecundi Punici, abhinc
annos CCL, Romani exercitus miſ-
ſi eſſent, duce Cn. Scipione Africani
patruo, per annos CC in his multo
mutuoque ita certatum eſt ſangui-
ne, vt amiſſis P. R. imperatoribus
exercitibuſque, ſæpe contumelia,
etiam nonnunquam periculum Ro-
mano inferretur imperio. Illæ enim 3
prouinciæ Scipiones conſumſerunt:
illæ contumelioſo XX annorum
bello ſub duce Viriatho maio-
res noſtros exercuerunt: illæ terro-
re Numantini belli, populum R.
concuſſerunt. in illis turpe Q. Pom-

peii

cap. 91.

peii fœdus, turpiusque Mancini, se- 2, 1, 4.
natus cum ignominia dediti impe-
ratoris rescidit: illa tot consulares,
illa tot prætorios absumsit duces,
patrumque ætate, in tantum Serto-
rium armis extulit, vt per quinquen-
nium diiudicari non potuerit, *Hispa-
nis Romanisne in armis plus esset ro-
boris, & vter populus alteri pariturus*
4 *foret*. Has igitur prouincias tam
diffusas, tam frequentes, tam feras,
ad eam pacem abhinc annos ferme
L perduxit Cæsar Augustus: vt, quæ
maximis bellis numquam vacaue-
rant, eæ sub C. Antistio, ac deinde
P. Silio legato ceterisque postea et-
1 iam latrociniis vacarent. Dum paca- XCI.
tur Occidens, ab Oriente ac Rege
Parthorum signa Romana, quæ
Crasso oppresso Orodes; quæ Anto-
nio pulso filius eius Phraates cepe-
rant, *Augusto* remissa sunt. quod co-
gnomen illi viro Planci sententia
consensus vniuersi senatus populiq;
2 R. indidit. Erant tamen, qui hunc

cap. 91. fteliciſſimum ſtatum odiſſent. quippe L. Murena, & Fannius Cæpio, diuerſis moribus (nam Murena ſine hoc facinore potuit videri bonus, Cæpio & ante hoc erat peſſimus) cum iniſſent occidendi Cæſaris conſilia, oppreſſi auctoritate publica, quod vi facere voluerant, iure paſſi ſunt. Neq; multo poſt Rufus Egna- 3
tius, per omnia gladiatori quam ſenatori propior, collecto in ædilitate fauore populi, quem exſtinguendis
l.1. D. d. offic. praef. vigil. priuata familia incendiis in dies auxerat, in tantum quidem, vt ei præturam continuaret, mox etiam conſulatum petere auſus; cum eſſet omni flagitiorum ſcelerumq; conſcientia merſus; nec melior illi res
2, 68, 1. familiaris quam mens foret; aggregatis ſimillimis ſibi, interimere Cæſarem ſtatuit, vt quo ſaluo ſaluus
2, 68, 1. eſſe non poterat, eo ſublato moreretur. Quippe ita ſe mores habent, 4
vt publica quiſque ruina malit occidere, quam ſua proteri, & idem paſ-

ſurus

5 ſurus minus conſpici. Neque hic
prioribus in occultando felicior
fuit: abditusque carceri, cum con-
ſciis facinoris, mortem digniſ-
1 ſimam vita ſua obiit. Præclarum XCII.
excellentis viri factum C. Sentii
Saturnini, circa ea tempora conſu-
2 lis, ne fraudetur memoria. Aberat
in ordinandis Aſiæ Orientiſq; rebus
Cæſar. circumferens terrarum orbi
præſentia ſua pacis ſuæ bona: tum
Sentius forte & ſolus & abſente Cæ-
ſare conſul, cum alia, priſca ſeue-
ritate ſummaque conſtantia, vetere
conſulum more ac ſeueritate geſſiſ-
ſet, protraxiſſet publicanorum frau-
des, puniſſet auaritiam, regeſſiſſet in
ærarium pecunias publicas, tum in
in comitiis habendis præcipuum
3 egit conſulem. nam & *quæſturam
petentes*, quos indignos iudicauit,
profiteri vetuit; &, cum, *id factu-
ros ſe*, perſeuerarent, *conſularem, ſi
in campum deſcendiſſent, vindictam*
4 minatus eſt. & Egnatium, floren-

tem fauore publico, ſperantemque,
vt præturam ædilitati, ita conſula-
tum præturæ ſe iuncturum, *profiteri*
vetuit; & cum id non obtinuiſſet,
iurauit *etiam ſi factus eſſet conſul ſuf-*
fragiis populi, tamen ſe eum non re-
nunciaturum. Quod ego factum cui- 5
libet veterum conſulum gloriæ
comparandum reor, niſi quod na-
turaliter, audita viſis laudamus li-
bentius; & præſentia inuidia, præ-
terita veneratione proſequimur; &
his nos obrui, illis inſtrui credimus.

XCIII. Ante triennium fere quam Egnatia- 1
num ſcelus erumperet, circa Mure-
næ Cæpioniſq; coniurationis tem-
pus, abhinc annos L, M. Marcellus
ſororis Auguſti Octauiæ filius,
quem homines ita, ſi quid accidiſſet 2
Cæſari, ſucceſſorem potentiæ eius
arbitrabantur futurum, vt tamen id
per M. Agrippam ſecure ei poſſe con-
tingere non exiſtimarent; magni-
ficentiſſimo munere ædilitatis edi-
to deceſſit, admodum iuuenis; ſa-
ne, vt

ne, vt aiunt, ingenuarum virtutum, lætuſque animi & ingenii, fortunæ-
3 que in quam alebatur capax. Poſt cu-
ius obitum Agrippa, qui *ſub ſpecie miniſteriorum principalium* profe-
ctus in Aſiam; vt fama loquitur,
ob tacitas cum Marcello offenſiones; 2,99,2.
præſenti ſe ſubduxerat tempori; re-
uerſus inde filiam Cæſaris Iuliam, quam in matrimonio Marcellus ha-
buerat, duxit vxorem; feminam ne-
que ſibi neque reip. felicis vteri.
1 Hoc tractu temporum, Tib. Clau- XCIV.
dius Nero, quo prius nato, vt prædi-
ximus, Liuia Druſi Claudiani filia, 2,75,3.
deſpondente ei Nerone, cui ante nupta fuerat, Cæſari nupſerat, innu-
tritus cæleſtium præceptorum diſci-
2 plinis, iuuenis genere, forma, celſi-
tudine corporis, optimis ſtudiis maximoque ingenio inſtructiſſi-
mus, qui protinus quantus eſt ſperari potuerat, viſuſque prætulerit prin-
cipem; quæſtor vndeuiceſimum an-
3 num agens, capeſſere cœpit remp.

maximamque difficultatem anno-
næ ac rei frumentariæ inopiam, ita
Oſtiæ atque in vrbe mandato vitrici
moderatus eſt; vt per id, quod age-
bat, quantus euaſurus eſſet, eluceret.
Nec multo poſt miſſus ab eodem 4
vitrico cum exercitu ad viſendas
ordinandaſq; quæ ſub Oriente ſunt,
prouincias, præcipuis omnium vir-
tutum experimentis in eo tractu edi-
tis, cum legionibus ingreſſus Arme-
niam, redacta ea in poteſtatem P. R.
regnum eius Artauaſdi dedit. cuius
rex quoque Parthorum tanti nomi-
nis fama territus, liberos ſuos ad Cæ-
XCV. ſarem miſit obſides. Reuerſum in- 1
de Neronem, Cæſar haud mediocris
belli molem experiri ſtatuit, adiu-
tore operis dato fratre ipſius Druſo
Claudio, quem intra Cæſaris pena-
tes enixa erat Liuia. quippe vterque, 2
diuiſis partibus Rætos Vindelicoſ-
que adgreſſi, multis vrbium & ca-
ſtellorum oppugnationibus, nec
non directa quoque acie feliciter
functi

functi, gentes locis tutiſſimas, aditu
difficillimas, numero frequentes, fe-
ritate truces, maiore cum periculo
quam damno Romani exercitus, 2,97,4.
plurimo cum earum ſanguine, per-
3 domuerunt. Ante quæ tempora cen-
ſura Planci & Pauli acta inter diſcor-
diam, neque ipſis honori neq; reip.
vſui fuit: cum alteri vis cenſoris, alte-
ri vita deeſſet: Paullus vix poſſet im-
plere cenſorẽ, Plancus timere debe-
ret, ne quidquam obiicere poſſet
adoleſcentibꝰ aut obiicientes audire,
1 quod non agnoſceret ſenex. Mors XCVI.
deinde Agrippæ (qui nouitatem ſu- 2,34,3.
am multis rebus nobilitauerat, atq;
in hoc perduxerat, vt & Neronis eſ-
ſet ſocer; cuiuſque liberos, nepotes
ſuos, D. Auguſtus, præpoſitis Caii ac
Lucii nominibus adoptauerat) ad-
mouit propius Neronem Cæſari.
quippe filia eius Iulia, quæ fuerat
2 Agrippæ nupta, Neroni nupſit. Sub-
inde bellum Pannonicum, quod in-
choatum Agrippa Marcoque Vini-

cio auo tuo cos. magnum atroxque
& perquam vicinum imminebat
Italiæ, per Neronem geſtum eſt.
Gentes Pannoniorum, Dalmata- 3
rumq; nationes, ſitumq; regionum
ac fluminum, numerumque & mo-
dum virium, excelſiſſimaſq; & mul-
tiplices eo bello victorias tanti im-
peratoris, alio loco explicabimus.
2, 89, 1. Hoc opus ſeruet formam ſuam. Hu-
2, 114, 4. ius victoriæ compos Nero, ouans
XCVII. triumphauit. Sed dum in hac parte 1
imperii omnia geruntur proſperri-
me, accepta in Germania clades ſub
legato M. Lollio, homine in omnia
pecuniæ quam recte faciendi cupi-
2, 100, 5. diore, inter ſummam vitiorum diſſi-
mulationem vitioſiſſimo; amiſſà-
que legionis V aquila vocauit ab
Vrbe in Gallias Cæſarem. Cura de- 2
inde atque onus Germanici belli de-
legata Druſo Claudio fratri Nero-
nis, adoleſcenti tot tantarumq; vir-
2, 2, 2. tutum, quot & quantas natura mor-
talis recipit, vel induſtria perficit;
cuius

cuius ingenium vtrum bellicis magis operibus, an ciuilibus ſuffecerit
3 artibus, in incerto eſt. Morum certe dulcedo ac ſuauitas, & aduerſus amicos æqua, ac par ſui æſtimatio inimitabilis fuiſſe dicitur: nam pulcritudo corporis proxima fraternæ fuit. Sed illum, magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo eius gentis variis in locis profuſo ſanguine, fatorum iniquitas, conſulem agen-
4 tem annum triceſimum, rapuit. Moles deinde eius belli tranſlata in Neronem eſt, quod is ſua & virtute & fortuna adminiſtrauit; peragratuſq; victor omnes partes Germaniæ, ſine vllo detrimento commiſſi exercitus, quod præcipue huic duci ſemper curæ fuit; ſic perdomuit eam, 2,115, 5.
vt in formam pæne ſtipendiariæ redigeret prouinciæ. Tum alter triumphus, cum altero conſulatu, ei obla-
1 tus eſt. Dum ea, quæ prædiximus, in XCVIII.
Pannonia Germaniaque geruntur, atrox in Thracia bellum ortum, omni-

cap. 99.

omnibus eius gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque eundum lenissimum securitatis vrbanæ custodem habemus, virtus compressit. Quippe legatus Cæsaris triennio 2
cum his bellauit; gentesque ferocissimas, plurimo cum earum excidio, nunc acie, nunc expugnationibus, in pristinum pacis redegit modum; eiusque patratione, Asiæ securitatem, Macedoniæ pacem reddidit. De quo viro hoc omnibus 3
sentiendum ac prædicandum est, esse mores eius vigore ac lenitate mixtissimos, & vix quemquam reperiri posse, qui aut otium validius diligat, aut facilius sufficiat negotio, & magis, quæ agenda sunt, curet sine vlla ostentatione agendi.

XCIX. Breui 1
interiecto spatio Tib. Nero, duobus consulatibus totidemque triumphis actis, tribuniciæ potestatis consortione æquatus Augusto, ciuium, post vnum (& hoc, quia volebat) emi-

eminentissimus, ducum maximus, fama fortunaque celeberrimus, & vere alterum reip. lumen & caput,
2 mira quadam & incredibili atque inenarrabili pietate (cuius caussæ mox detectæ sunt) cum C. Cæsar sumsisset iam virilem togam, Lucius item maturus esset viris, *ne fulgor suus orientium iuuenum obstaret initiis*, dissimulata caussa consilii sui, *commeatum* ab socero atque eodem vitrico, *acquiescendi à continuatione laborum* petiit. 2,93,3.
3 Quis fuerit eo tempore ciuitatis habitus, qui singulorum animi, quæ digredientium à tanto viro omnium lacrymæ, quam pæne ei patria manum iniecerit, iusto seruemus operi. 2,86,1. 2, 96, 3. 2, 103, 4. 2, 114, 4.
4 Illud etiam in hoc transcursu dicendum est, ita septem annos Rhodi moratum, vt omnes, qui pro consulibus legatique, in transmarinas profecti prouincias, visendi eius gatia ad eum conuenientes, semper priuato (si illa maiestas priuata vmquam fuit) fasces

cap. 100.

sces suos summiserint, fassique sint, *otium eius honoratius imperio suo.*

c. Sensit terrarum orbis, digressum à custodia Neronem Vrbis. nam & Parthus desciscens à societate Romana, adiecit Armeniæ manum, & Germania, auersis domitoris sui oculis, rebellauit. At in Vrbe, eo ipso anno, quo magnificentissimi gladiatorii muneris naumachiæque spectaculis, D. Augustus, abhinc annos XXX, se & Gallo Caninio cos. dedicato Martis templo, animos oculosque P. R. repleuerat, fœda dictu memoriaque horrenda in ipsius domo tempestas erupit. Quippe filia eius Iulia, per omnia tanti parentis ac viri immemor, nihil quod facere aut pati turpiter posset femina, luxuria, libidine infectum reliquit; magnitudinemq; fortunæ suæ peccandi licentia metiebatur; quidquid liberet, pro licito vindicans. Tum Iulus Antonius, singulare exemplum clementiæ Cæsaris, viola-

tor

tor eius domus, ipse sceleris à se commissi vltor fuit; quem, victo eius patre, non tantum incolumitate donauerat, sed sacerdotio, prætura, consulatu, prouinciis honoratum tum etiam matrimonio sororis suæ filiæ, in artissimam affinitatem rece-
5 perat. Quinctiusque Crispinus, singularem nequitiam supercilio truci 2, 97, 1,
protegens, & Appius Claudius & Sempronius Gracchus, ac Scipio, aliique minoris nominis, vtriusque ordinis viri, quasi cuiuslibet vxore violata, pœnas pependere; cum Cæsaris filiam & Neronis violassent coniugem. Iulia relegata in insulam, patriæq; & parentum subducta oculis. quam tamen comitata mater Scribonia, voluntarii exsilii per-
1 mansit comes. Breue ab hoc inter- c I.
cesserat spatium, cum C. Cæsar, ante aliis prouinciis ad sedandum obitis, in Syriam missus, conuento prius Tib. Nerone, cui omnem honorem, vt superiori, habuit, tam varie

se ibi

cap.101.
se ibi gessit, vt nec laudaturum magna, nec vituperaturum mediocris
materia deficiat, cum rege Parthorum iuuene excelsissimo, in insula
quam amnis Euphrates ambiebat,
æquato vtriusque partis numero
coiit. Quod spectaculum stantis 2
ex diuerso hinc Romani, illinc Parthorum exercitus, cum duo inter se
eminentissima imperiorum & hominum coirent capita, perquam
clarum & memorabile, sub initia
stipendiorum meorum, tribuno
2, 104, 3. militum mihi visere contigit. quem 3
1, 111, 3. militiæ gradum ante sub patre tuo,
M. Vinici, & P. Silio auspicatus, in
Thracia Macedoniaque, mox Achaia Asiaque, & omnibus ad Orientem
visis prouinciis, & ore atq; vtroque maris Pontici latere, haud iniucunda
tot rerum, locorum, gentium, vrbium recordatione perfruor. Prior Parthus
apud Caium in nostra ripa, posterior hic apud re-
CII. gem in hostili epulatus est. Quo 1
tem-

tempore M. Lollii, quem veluti mo- cap. 102.
deratorem iuuentæ filii ſui Augu-
ſtus eſſe voluerat, perfida & plena
ſubdoli ac verſuti animi conſilia, per
Parthum indicata, Cæſari fama vul-
gauit. cuius mors intra paucos dies
fortuita, an voluntaria fuerit, igno-
ro. Sed quam hunc deceſſiſſe lætati
homines, tam paullo poſt obiſſe
Cenſorinum in iiſdem prouinciis,
grauiter tulit ciuitas, virum deme-
2 rendis hominibus genitum. Arme-
niam deinde ingreſſus, prima parte
introitus proſpere geſſit; mox in
colloquium (cui ſe temere credide-
rat) circa Artageram grauiter à quo-
dam, nomine Adduo, vulneratus, ex
eo, vt corpus minus habile, ita ani-
mum minus vtilem reip. habere cœ-
3 pit. Nec defuit conuerſatio homi-
num, vitia eius aſſentatione alentiū.
etenim ſemper magnæ fortunæ co- 2, 82, 4.
mes adeſt adulatio. per quæ eo duct⁹
erat, vt in vltimo ac remotiſſimo
terrarum orbis angulo conſeneſce-

M re,

cap.103. re, quam Romam regredi mallet.
Deinde reluctatus, inuitusque reuertens in Italiam, in vrbe Lyciæ (Limyram nominant) morbo obiit; cum ante annum ferme L. Cæsar, frater eius, Hispanias petens Massiliæ de- 4
CIII. cessisset. Sed fortuna, quæ subduxerat spem magni nominis, iam tum reip. sua præsidia reddiderat. quippe ante vtriusque horum obitum, patre tuo P. Vinicio cos. Tib. Nero, reuersus Rhodo, incredibili lætitia patriam repleuerat. Non est diu cun- 1
2 ctatus Cæsar Augustus. neque enim quærendus erat, quem legeret; sed legendus, qui eminebat. Itaque, quod post Lucii mortem adhuc Caio viuo facere voluerat, atque vehementer repugnante Nerone erat inhibitus, post vtriusque adolescentium obitum facere perseuerauit, vt & tribuniciæ potestatis consortionem Neroni constitueret, multum quidem eo cum domi, tum in senatu recusante, & eum Ælio Ca-

to &

to & Sentio cos. V Kalend. Iul. post V.C. annis DCCLIV, abhinc annis
4 XXVII adoptaret. Lætitiam illius diei, concursumque ciuitatis, & vota pæne inserentium cælo manus, spemque conceptæ perpetuæ securitatis, æternitatisque Romani imperii, vix in illo iusto opere abunde 2,89,1.2,
persequi poterimus, nedum hic im- 99,3.2,
5 plere tentemus. Id vnum dixisse iu- 114,4.
uat, quam ille omnibus fuerit carus. tum refulsit certa spes liberorum parentibus, viris matrimoniorum, dominis patrimonii, omnibus hominibus, salutis, quietis, pacis, tranquillitatis; adeo, vt nec plus sperari potuerit, nec spei re- 2,89,2.
1 sponderi felicius. Adoptatus ea- CIV.
dem die etiam M. Agrippa, quem post mortem Agrippæ Iulia enixa erat. sed in Neronis adoptione illud adiectum, his ipsis Cæsaris verbis:
2 *Hoc*, inquit, *reip. caussa facio.* Non diu vindicem custodemque imperii sui morata in Vrbe patria, protinus

cap.104. in Germaniam misit; vbi ante triennium sub M. Vinicio, auo tuo, clarissimo viro, immensum exarserat bellum. erat & ab eo quibusdam in locis gestum, quibusdam sustentatum feliciter, eoque nomine decreta ei cum speciosissima inscriptione operum ornamenta triumphalia. Hoc tempus me functum 3
2, 101, 2. ante tribunatu castrorum, Ti. Cæ-
2, 111, 3. saris militem fecit. quippe protinus ab adoptione missus cum eo præfectus equitum in Germaniam, successor officii patris mei, cælestissimorum eius operum per annos continuos IX præfectus aut legatus, spectator & pro captu mediocritatis meæ adiutor fui. Neque illi spe- 4
ctaculo, quo fructus sum, simile condicio mortalis recipere videtur mihi; cum per celeberrimam Italiæ partem, tractum omnem Galliæ prouinciarum, veterem imperatorem, & ante meritis ac viribus, quam nomine, Cæsarem reuisentes, sibi

sibi quisque quam illi gratularen-
5 tur plenius. At vero militum con-
spectu eius elicitæ gaudio lacrymæ,
alacritasque & salutationis noua
quædam exsultatio, & contingendi
manum cupiditas, non continen-
tium protinus, quin adiicerent;
*Videmus te, imperator, saluum re-
cepimus:* ac deinde, *Ego tecum,
imperator, in Armenia, ego in Ræ-
tia fui: Ego à te in Vindelicis, ego
in Pannonia, ego in Germania do-
1 natus sum.* Neque verbis expri- CV.
mi, & fortasse vix mereri fidem
potest, intrata protinus Germania,
subacti Caninefates, Attuari, Bru-
cteri, recepti Cherusci gentes, &
amnis, mox nostra clade nobilis,
transitus Visurgis: penetrata vlte-
2 riora. cum omnem partem asper-
rimi & periculosissimi belli Cæ-
sar vindicaret; in iis quæ minoris
erant discriminis, Sentium Satur-
ninum, qui tum legatus patris eius
in Germania fuerat, præfecisset;

virum multiplicem in virtutibus, 3
nauum, agilem, prouidum, militariumque officiorum patientem ac
2, 88, 2. peritum pariter, ſed eundem, vbi negotia feciſſent locum otio, liberaliter lauteque eo abutentem; ita tamen, vt eum ſplendidum ac hilarem potius, quam luxurioſum aut deſidem diceres. de cuius viri claro
2, 103, 3. celebrique conſulatu prædiximus.
Anni eius æſtiua, vſque in menſem 4
Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere victoriæ. Pietas ſua Cæſarem, pæne obſtructis hieme alpibus, in vrbem traxit: ad tutelam imperii eum veris initio reduxit in Germaniam; in cuius mediis finibus ad caput Iuliæ fluminis, hiberna digrediens princeps lo-
CVI. cauerat. Pro dii boni, quanti volu- 1
minis opera inſequenti æſtate, ſub duce Tiberio Cæſare, geſſimus! Perluſtrata armis tota Germania eſt. Victæ gentes, pæne nominibus incognitæ. Receptæ Cauchorum nationes

tiones. omnis eorum iuuentus, infinita numero, immenſa corporibus, ſitu locorum tutiſſima, traditis armis, vna cum ducibus ſuis, ſepta fulgenti armatoque militum noſtrorum agmine, ante imperatoris
2 procubuit tribunal. Fracti Langobardi; gens etiam Germana feritate ferocior: denique quod numquam antea ſpe conceptum, nedum
1 opere tentatum erat, ad quadringenteſimum miliarium, à Rheno vſq; ad flumen Albim, qui Semnonum Hermundorumq; fines præterfluit, Romanus cum ſignis perductus ex-
3 ercitus: & eodem, mira felicitate & cura ducis, temporum quoque obſeruantia, claſſis quæ Oceani circumnauigauerat ſinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi ſubuecta, plurimarum gentium victoria, cum abundantiſſima rerum omnium copia exercitui
1 Cæſarique ſe iunxit. Non tempero CVII.
mihi, quin tantæ rerum magnitu-

dini hoc,qualecumque eſt,inſeram. Cum citeriorem ripam prædicti fluminis caſtris occupaſſemus, & vlterior armata hoſtium iuuentute fulgeret, ſub omnem motum noſtrarum nauium protinus refugientium,vnus è barbaris, ætate ſenior, corpore excellens, dignitate, quantum oſtendebat cultus, eminens, cauatum,vt illis mos eſt, ex materia conſcendit alueum, ſoluſque id nauigii genus temperans,ad medium proceſſit fluminis; & petiit, *liceret ſibi, ſine periculo, in eam quam armis tenebamus egredi ripam, ac videre Cæſarem.* Data petenti facultas. Tum appulſo lintre, & diu tacitus contemplatus Cæſarem, *Noſtra quidem*, inquit, *furit iuuentus, quæ cum veſtrum numen abſentium colat, præſentium potius arma metuit, quam ſequitur fidem. ſed ego beneficio ac permiſſu tuo, Cæſar, quos ante audiebam, hodie vidi deos: nec feliciorem vllum vitæ meæ aut optaui aut ſenſi diem.* 2

Impe-

Impetratoque, *vt manum contingeret*, reuersus in nauiculam, sine fine
respectans Cæsarem, ripæ suorum
3 appulsus est. Victor omnium gentium locorumque quos adierat
Cæsar, cum incolumi inuiolatoque
& semel tantummodo, magna cum
clade hostium, fraude eorum tentato exercitu, in hiberna legiones
reduxit; eadem qua priore anno
1 festinatione vrbem petens. Nihil CVIII.
erat iam in Germania, quod vinci
posset, præter gentem Marcomannorum; quæ Maroboduo duce,
excita sedibus suis, atque in interiora refugiens, incinctos Herciniæ sil-
2 uæ campos incolebat. Nulla festinatio huius viri mentionem transgredi debet. Maroboduus genere
nobilis, corpore præualens, animo
ferox, natione magis quam ratione 2,118,2.
barbarus, non tumultuarium neque
fortuitum, neque mobilem & ex
voluntate parentium constantem
inter suos occupauit principatum;

ſed certum imperium, vimque 3
regiam complexus animo, ſta-
tuit, auocata procul à Romanis gen-
te ſua, eo progredi; vbi cum pro-
pter potentiora arma refugiſſet, ſua
faceret potentiſſima. Occupatis igi-
tur, quos prædiximus, locis, finiti-
mos omnes aut bello domuit, aut
CIX. condicionibus iuris ſui fecit. Cor- 1
pus ſuum cuſtoditum, imperium
perpetuis exercitiis pæne ad Roma-
næ diſciplinæ formam redactum,
breui in eminens & noſtro quoque
imperio timendum perduxit faſti-
gium; gerebatque ſe ita aduerſus
Romanos, vt neque bello nos la-
ceſſeret, & ſi laceſſeretur ſupereſſe
ſibi vim ac voluntatem reſiſtendi
declararet. Legati quos mittebat ad 2
Cæſares, interdum *vt ſupplicem com-
mendabant*, interdum *vt pro pari lo-
quebantur*. Gentibus hominibuſq; à
nobis deſciſcentibus erat apud eum
perfugium; totumque ex male diſ-
ſimulato agebat æmulum: exerci-
tumq;

tumque quem LXX millium pe-
ditum, quattuor equitum fecerat,
aſſiduis aduerſus finitimos bellis
exercendo, maiori quam quod ha-
3 bebat operi præparabat. Eratque
etiam eo timendus, quod, cum Ger-
maniam ad læuam, & in fronte Pan-
noniam ad dextram, à tergo ſedium
ſuarum haberet Noricos, tanquam
in omnes ſemper venturus, ab
4 omnibus timebatur. Nec ſecuram
incrementi ſui patiebatur eſſe Ita-
liam: quippe cum à ſummis Al-
pium iugis, quæ finem Italiæ termi-
nant, initium eius finium haud
multo plus CC millibus paſſuum
5 abeſſet. Hunc virum & hanc regio-
nem proximo anno diuerſis è par-
tibus Tib. Cæſar aggredi ſtatuit.
Sentio Saturnino mandatum, vt per
Cattos, exciſis continentibus Her-
ciniæ ſiluis, legiones Boiohœmum
(id regioni, quam incolebat Ma-
roboduus, nomen eſt)* *duceret*: ipſe à
Carnunto, qui locus Norici Regni
proxi-

proximus ab hac parte erat, exercitum qui in Illyrico merebat ducere
CX. in Marcomannos orsus est. Rumpit, interdum moratur proposita hominum Fortuna. Præparauerat iam 1
hiberna Cæsar ad Danubium, admotoque exercitu non plus quam V dierum iter à primis hostium, Saturninum admoueri placuerat.* pæne æquali diuisæ interuallo ab hoste, 2
intra paucos dies in prædicto loco cum Cæsare iuncturæ erant; cum vniuersa Pannonia, insolens longæ pacis bonis, & adulta viribus Dalmatia, omnibus tractus eius gentibus in societatem adductis, ex constituto arma corripuit. Tum necessaria gloriosis præposita: neque 3
tutum visum, abdito in interiora exercitu, vacuam tam vicino hosti relinquere Italiam. Gentium nationumque, quæ rebellauerant, omnis numerus amplius DCCC millibus explebat. ducenta fere peditum colligebantur, armis habilia; equitum nouem.

 cap. 110.

4 nouem. cuius immenſæ multitudi-
nis, parentis acerrimis ac peritiſſi-
mis ducibus, pars petere Italiam de-
creuerat, iunctam ſibi Nauporti ac
Tergeſtis confinio; pars in Macedo-
niam eruperat; pars ſuis ſedibus præ-
ſidium eſſe deſtinauerat. Proxima
duobus Batonibus ac Pinneti, duci-
5 bus auctoritas erat. In omnibus
autem Pannoniis non diſciplinæ
tantummodo, ſed linguæ quoque
notitia Romanæ; pleriſque etiam
litterarum vſus & familiaris animo-
rum erat exercitatio. Itaque hercu-
les nulla vmquam natio tam mature
conſilio belli bellum iunxit ac de-
6 creta patrauit. oppreſſi ciues Ro-
mani, trucidati negotiatores, ma-
gnus vexillariorum numerus, ad in-
ternecionem, ea in regione, quæ
plurimum ab imperatore aberat,
cæſus. occupata armis Macedonia;
omnia & in omnibus locis igni fer-
roque vaſtata: quin tantus etiam
huius belli metus fuit, vt ſtabilem
illum,

illum & firmatum tantorum bello-
rum experientia, Cæsaris Augusti
animum quateret atque terreret.
CXI. Habiti itaque delectus, reuocati vn- 1
dique omnes veterani, viri femi-
næque ex censu libertinum coactæ
dare militem. Audita in senatu vox
principis, *decimo die, ni caueretur,
posse hostem in vrbis Romanæ venire
conspectum*. Senatorum equitum-
que Romanorum exactæ ad id bel-
lum operæ pollicitæ. Omnia hæc 2
frustra præparassemus, nisi qui illa
regeret fuisset. Itaque vt præsidium
militum, resp. ab Augusto ducem in
bellum poposcit Tiberium. Ha- 3
buit in hoc quoque bello medio-
critas nostra speciosi ministri lo-
2, 101, 2. cum. Finita equestri militia, desi-
2, 104, 3. gnatus quæstor, nec dum senator
æquatus senatoribus, etiam desi-
gnatus tribunus plebis partem ex-
ercitus ab Vrbe, traditi ab Augusto,
perduxi ad filium eius. in quæstura 4
deinde, remissa sorte prouinciæ, le-
gatus

gatus eiuſdem ad eundem miſſus, quas nos primo anno acies hoſtium vidimus? quantis prudentia ducis opportunitatibus, furentes eorum vires vniuerſas euaſimus partibus? quanto cum temperamento ſimul vtilitatis res auctoritate imperatoris agi vidimus? qua prudentia hiberna diſpoſita ſunt? quanto opere, incluſus cuſtodiis exercitus noſtri, ne qua poſſet erumpere, inopſque copiarum & intra ſe furens, viribus
1 hoſtis elangueſceret? Felix euentu, forte conatu, prima æſtate belli Meſſallini opus mandandum eſt me-
2 moriæ. qui vir animo etiam quam gente nobilior, digniſſimus qui & patrem Coruinum habuiſſet, & cognomen ſuum Cottæ fratri relinqueret, præpoſitus Illyrico, ſubita rebellione, cum ſemiplena legione viceſima circumdatus hoſtili exercitu, amplius XX millia hoſtium fudit fugauitque, & ob id ornamentis triumphalibus honoratus eſt.

Ita

cap.112. Ita placebat barbaris numerus suus, 3
ita fiducia virium, vt, vbicumque
Cæsar esset, nihil in se reponerent.
pars exercitus eorum proposita ipsi
duci, & ad arbitrium vtilitatemque
nostram macerata, perductaque ad
exitiabilem famem, neque instantem
sustinere, neque facientibus
copiam pugnandi dirigentibusque
aciem ausa congredi, occupato
monte Claudio, munitione se defendit.
At ea pars, quæ obuiam se 4
effuderat exercitui, quem A. Cæcina,
& Siluanus Plautius consulares
ex transmarinis adducebant prouinciis,
circumfusa V legionibus nostris
auxiliaribusque & equitatu regio
(quippe magnam Thracum manum
iunctus prædictis ducibus
Rhœmetalces Thraciæ rex in adiutorium
eius belli secum trahebat)
pæne exitiabilem omnibus cladem
intulit. Fugata regiorum equestris 5
acies, fugatæ alæ, conuersæ cohortes
sunt, apud signa quoque legionum

num trepidatum, ſed Romana virtus militi plus eo tempore vindicatum gloriæ, quam ducibus reliquit: qui multum à more imperatoris ſui diſcrepantes, ante in hoſtem inciderunt, quam per exploratores, vbi
6 hoſtis eſſet, cognoſcerent. Iam igitur in dubiis rebus ſemetipſæ legiones adhortatæ, iugulatis ab hoſte quibuſdam tribunis militum, interemto præfecto caſtrorum, præfectiſque cohortium, non incruentis centurionibus (*e*) quibus etiam primi ordines cecidere, inuaſere hoſtes: nec ſuſtinuiſſe contenti, perrupta eorum acie, ex inſperato victo-
7 riam vindicauerunt. Hoc fere tempore Agrippa, qui eodem die, quo Tiberius, adoptatus ab auo ſuo naturali erat, & iam ante biennium, qualis eſſet, apparere cœperat, mira prauitate animi atque ingenii in præcipitia conuerſus, patris atque 2,10,1. eiuſdem aui ſui animum alienauit ſibi; moxque creſcentibus in dies

vitiis, dignum furore suo habuit
CXIII. exitum. Accipe nunc, *M. Vinici*, 1
tantum in bello ducem, quantum
in pace vides principem. Iunctis
exercitibus, quique sub Cæsare fuerant,
quique ad eum venerant, contractisque in vna castra decem legionibus,
LXX amplius cohortibus, quatuordecim (*alis*) sed pluribus
quam decem veteranorum millibus, ad hoc magno voluntariorum
numero, frequentique equite regio; tanto denique exercitu, quantus
nullo vmquam loco post bella fuerat ciuilia, omnes eo ipso læti erant,
maximamque fiduciam victoriæ in
numero reponebant. At imperator 2
optimus eorum quæ agebat iudex, & vtilia speciosis præferens, quodque
semper eum facientem vidi, in omnibus bellis, quæ probanda essent
non quæ vtique probarentur sequens, paucis diebus exercitum
qui venerat, ad refouendas ex itinere eius vires, moratus; cum eum
maio-

maiorem, quam vt temperari poſſet, cap. 114.
neque habilem gubernaculo cerne-
3 ret, dimittere ſtatuit: proſecutuſq;
longo & perquam laborioſo itine-
re, cuius difficultas narrari vix
poteſt, vt neque vniuerſos quiſ-
quam auderet aggredi, & partem
digredientium ſuorum metu vni-
uerſi tentare non poſſet, remiſit eo
vnde venerant, & ipſe aſperrimæ hi-
emis initio regreſſus Siſciam, lega-
tos, inter quos ipſi fuimus, partitis 2, 111, 3.
1 præfecit hibernis. O rem dictu non CXIV.
eminentem, ſed ſolida veraque vir-
tute atque vtilitate maximam, expe-
rientia ſuauiſſimam, humanitate
ſingularem! Per omne belli Ger-
manici Pannonicique tempus, ne-
mo è nobis, graduve noſtrum aut
præcedentibus aut ſequentibus, im-
becillus fuit, cuius ſalus ac valetu-
do non ita ſuſtentaretur Cæſaris cu-
ra, tanquam diſtractiſſimus ille tan-
torum onerum mole huic vni ne-
2 gotio vacaret animus. Erat deſide-

rantibus paratum iunctum vehiculum; lectica eius publicata, cuius beneficium cum alii, tum ego sensi. Iam medici, iam apparatus cibi, iam in hoc solum importatum instrumentum balinei, nullius non succurrit valetudini. Domus tantum ac 2
domestici deerant; ceterum nihil, quod ab illis aut præstari aut desiderari posset. Adiiciam illud, quod, 3
quisquis illis temporibus interfuit, vt alia quæ retuli agnoscat protinus. Solus semper equo vectus est; solus cum iis, quos inuitauerat, maiore parte æstiuarum expeditionum, cenauit sedens; non sequentibus disciplinam, quatenus exemplo non nocebatur, ignouit; admonitio frequens inerat, & castigatio; vindicta rarissima: agebatque medium plurima dissimulantis, aliqua inhibentis.
Hiems emolumentum patrati belli 4
contulit. sed insequenti æstate omnis Pannonia, reliquiis totius belli in Dalmatia manentibus, pacem

maximi belli consummat. Aestiu. 115 [illegible]

[illegible]

cem petiit. Ferocem illam tot mil-
lium iuuentutem, paullo ante ser-
uitutem minatam Italiæ, confe-
rentem arma, quibus vsa erat apud
flumen nomine Bathinum, pro-
sternentemque se vniuersam geni-
bus imperatoris, Batonemque & Pi- 2, 110, 4.
netem excelsissimos duces, ca-
ptum alterum, alterum deditum,
iustis voluminibus ordine narrabi- 2, 103, 4.
5 mus, vt spero. Autumno victor 2, 119, 1.
in hiberna reducitur exercitus, cu-
ius omnibus copiis à Cæsaribus M.
Lepidus præfectus est, vir nominis
ac fortunæ eorum proximus: quem
in quantum quisque aut cognosce-
re aut intelligere potuit, in tan-
tum miratur ac diligit, tantorum-
que nominum, quibus ortus est, or-
1 namentum iudicat. Cæsar ad alte- CXV.
ram Belli Delmatici molem ani-
mum atque arma contulit. in qua
regione quali adiutore legatoque
fratre meo, Magio Celere Velleia- 2, 121, 3. 2,
no, vsus sit, ipsius patrisque eius præ- 176, 1.

dicatione teſtatum eſt, & ampliſſimorum honorum, quibus triumphans eum Cæſar donauit, ſignat memoria. Initio æſtatis Lepidus, 2
educto hibernis exercitu, per gentes integras immuneſque adhuc clade belli, & eo feroces ac truces, tendens ad Tiberium imperatorem, & cum difficultate locorum & cum vi hoſtium luctatus, magna cum clade obſiſtentium, excisis agris, exuſtis ædificiis, cæſis viris, lætus victoria, prædaque onuſtus, peruenit ad Cæſarem; & ob ea, quæ ſi pro- 3
priis geſſiſſet auſpiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus, conſentiente cum iudicio principum voluntate ſenatus, donatus eſt. Illa æſtas maximi belli conſum- 4
mauit effectus. quippe Daoriſi & Deſitiates Delmatæ, ſitu locorum ac montium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnandi ſcientia & præcipue anguſtiis ſaltuum pæne inexpugnabiles, non iam ductu, ſed

mani-

manibus atque armis ipſius Cæſa-
ris tum demum pacati ſunt, cum
5 pæne funditus euerſi forent. Nihil
in hoc tanto bello, nihil in Germa-
nia aut videre maius aut mirari ma-
gis potui, quam quod imperatori
numquam adeo vlla opportuna vi-
ſa eſt victoriæ occaſio, quam damno 2,97,4.2,
amiſſi penſaret militis. ſemperque 120,2.
viſum eſt glorioſum, quod eſſet tu-
tiſſimum & ante conſcientiæ quam
famæ conſultum; nec vmquam
conſilia ducis iudicio exercitus, ſed
exercitus prouidentia ducis rectus 2,113,2.
1 eſt. Magna in bello Delmatico ex- CXVI.
perimenta virtutis in multos ac diffi-
ciles locos præmiſſus Germanicus
dedit; celebris etiam opera diligen-
ti Q. Iulius Poſtumus, vir conſula-
ris, præpoſitus Delmatiæ, ornamen-
ta meruit triumphalia: quem ho-
norem ante paucos annos Paſſienus
& Coſſus, viri quibuſdam diuerſis
virtutibus celebres, in Africa me-
2 ruerant. Sed Coſſus victoriæ teſti-

monium etiam in cognomen filii contulit, adolescentis in omnium virtutum exempla geniti. At Postumi operum L. Apronius particeps, illa quoque militia eos, quos mox consecutus est, honores excellenti virtute meruit. Vtinam non maio- 3
ribus experimentis testatum esset, quantum in omni re Fortuna posset; sed in hoc quoque genere abunde agnosci vis eius potest. nam & Seianus, vir antiquissimi moris, & priscam grauitatem semper humanitate temperans, in Germania, Illyricoque, & mox in Africa, splendidissimis functus ministeriis, non merito sed materia adipiscendi triumphalia defectus est. Et A. Lici- 4
nius Nerua Silianus, P. Silii filius,
1, 9, 3. quem virum, ne qui intellexit quidem, abunde miratus est, ne nihil non optimo ciui, simplicissimo duci perisset; præreptus immature, & fructu amplissimæ principis amicitiæ & consummatione euectæ in altissi-

tiſſimum paternumque faſtigium
5 imaginis defectus eſt. Horum viro-
rum mentione ſi quis quæſiſſe me
dicet locum, fatentem arguet. ne-
que enim iuſtus ſine mendacio can-
1 dor apud bonos crimini eſt. Tan- CXVII.
tum quod vltimam impoſuerat
Pannonico ac Delmatico bello Cæ-
ſar manum, cum, intra quinq; con-
ſummati tanti operis dies, funeſtæ
ex Germania epiſtolæ: *cæſi Vari, tru-
cidatarumq; legionum trium, toti-
demq; alarum, & ſex cohortium.* ve-
lut in hoc ſaltem tantummodo in-
dulgente nobis fortuna, ne occu-
pato duce, * & cauſſa perſo-
2 na moram exigit. Varus Quincti-
lius illuſtri magis quam nobili or-
tus familia, vir ingenio mitis, mori-
bus quietus, vt corpore & animo
immobilior, otio magis caſtrorum
quam bellicæ aſſuetus militiæ; pe-
cuniæ vero quam non contemtor,
Syria cui præfuerat declarauit; quam
pauper diuitem ingreſſus, diues

cap.118. pauperem reliquit: Is cum exerci- 3
tui, qui erat in Germania, præeſſet,
concepit eſſe homines qui nihil præter vocem membraque haberent hominum; quique gladiis domari non poterant, poſſe iure mulceri.
Quo propoſito mediam ingreſſus 4
Germaniam, velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, iuriſdictionibus agendoque pro tribunali ordi-
C.XVIII. ne, trahebat æſtiua. At illi, quod 5
niſi expertus vix credebat, in ſumma feritate verſutiſſimi, natumque mendacio genus, ſimulantes fictas litium ſeries, & nunc *prouocantes alter alterum iniuria*, nunc *agentes gratias, quod eas Romana iuſtitia finiret, feritaſq; ſua nouitate incognitæ diſciplinæ miteſceret, & ſolita armis diſcerni iure terminarentur*, in ſummam ſocordiam perduxere Quinctilium, vſque eo, vt ſe prætorem vrbanum in foro ius dicere, non in mediis Germaniæ finibus exercitui præeſſe crederet. Tum iuue- 2
nis

 cap. 118.
nis genere nobilis, manu fortis, 2, 108, 2.
ſenſu celer, vltra barbarum prom-
tus ingenio, nomine Arminius,
Sigimeri principis gentis eius filius,
ardorem animi vultu oculiſque
præferens, aſſiduus militiæ noſtræ
prioris comes, & iam ciuitatis Ro-
manæ ius equeſtremq; conſecutus
gradum, ſegnitia ducis in occaſio-
nem ſceleris vſus eſt; haud impru-
denter ſpeculatus, neminem cele-
rius opprimi, quam qui nihil time-
ret; & frequentiſſimum initium eſſe
3 calamitatis, ſecuritatem. Primo
igitur paucos, mox plures in ſocie-
tatem conſilii recipit; *opprimi poſ-
ſe Romanos*, & dicit & perſuadet;
decretis facta iungit; tempus inſi-
4 diarum conſtituit. Id Varo per vi-
rum eius gentis fidelem clarique
nominis Segeſten indicatur. ſed
præualebant iam fata conſiliis,
omnemque animi eius aciem præ- 2, 57, 3.
ſtinxerant. Quippe ita ſe res habet,
vt plerumque, qui fortunam mu-
tatu-

taturus eſt, conſilia corrumpat, effi-
ciatque, quod miſerrimum eſt, vt
quod accidit id etiam merito acci-
diſſe videatur, & caſus in culpam
tranſeat. *Negat* itaque *ſe credere*, 5
*ſpemq; in ſe beneuolentiæ ex merito
æſtimare* profitetur. Nec diutius, poſt
primum indicem, ſecundo relictus
CXIX. locus. Ordinem atrociſſimæ cala- 1
mitatis, qua nulla, poſt Craſſi in Par
this damnum, in externis genti-
bus grauior Romanis fuit, iuſtis vo-
2,103,4. luminibus, vt alii, ita nos conabi-
2,114,5. mur exponere. Nunc ſumma de-
flenda eſt. Exercitus omnium for- 2
tiſſimus, diſciplina, manu, experi-
entiaque bellorum inter Romanos
milites princeps, marcore ducis,
perfidia hoſtis, iniquitate fortunæ
circumuentus; cum ne pugnandi
quidem egregie occaſio in quan-
tum voluerant data eſſet miſeris,
caſtigatis etiam quibuſdam graui
pœna, quia Romanis & armis & ani-
mis vſi fuiſſent, incluſus ſiluis, palu-
dibus,

dibus, insidiis ab eo hoste ad internecionem trucidatus est, quem ita semper more pecudum trucidauerat, vt vitam aut mortem eius nunc ira nunc venia temperaret.
3 Duci plus ad moriendum quam ad pugnandum animi fuit. quippe paterni auitique exempli successor, se ipse transfixit. At è præfectis castrorum duobus quam clarum exemplum L. Eggius, tam turpe Ceionius prodidit; qui cum longe maximam partem absumsisset acies, auctor deditionis supplicio quam
4 prœlio mori maluit. At Vala Numonius, legatus Vari, cetera quietus ac probus, diri auctor exempli, spoliatum equite peditem relinquens, fuga cum alis Rhenum petere ingressus est. quod factum eius fortuna vlta est. non enim desertis super-
5 fuit, sed desertor occidit. Vari corpus semiustum hostilis lacerauerat feritas; caput eius abscissum latumque ad Maroboduum, & ab eo mis-

sum

ſum ad Cæſarem, gentilicii tamen tumuli ſepultura honoratum eſt.

CXX. His auditis, reuolat ad patrem Cæ- 1
ſar: perpetuus patronus Romani imperii, aſſuetam ſibi cauſſam ſuſcipit. Mittitur ad Germaniam, Gallias confirmat, diſponit exercitus, præſidia munit; ſe magnitudine ſua non fiducia hoſtium metiens; qui Cimbricam Teutonicamque militiam Italiæ minabantur; vltro Rhenum cum exercitu tranſgre-
ditur. Arminio territo, quem ar- 2
cuiſſe pater & patria contenti erant, penetrat interius, aperit limites, vaſtat agros, vrit domos, fundit obuios; maximaque cum gloria, in-
2, 97, 4. columi omnium, quos transduxe-
2, 115, 5. rat, numero, in hiberna reuertitur.
Reddatur verum L. Aſprenati teſti- 3
monium; qui legatus ſub auunculo ſuo Varo militans, naua virilique opera, duarum legionum, quibus præerat, exercitum immunem tanta calamitate ſeruauit; matureque

ad in-

ad inferiora hiberna deſcendendo, vacillantium etiam cis Rhenum ſitarum gentium animos confirmauit. Sunt tamen, qui, vt viuos ab eo vindicatos, ita iugulatorum ſub Varo occupata crediderint patrimonia, hereditatemque exciſi exercitus, in quantum voluerit, ab eo
4 aditam. Lucii etiam Cæditii, præfecti caſtrorum, eorumque, qui vna circumdati Aliſone immenſis Germanorum copiis obſidebantur, laudanda virtus eſt; qui omnibus difficultatibus ſuperatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hoſtium faciebat inexſuperabiles, nec temerario conſilio, nec ſegni prouidentia vſi, ſpeculatique opportunitatem, ferro ſibi ad ſuos peperere reditum.
5 Ex quo apparet, Varum ſane grauem & bonæ voluntatis virum, magis imperatoris defectum conſilio, quam virtute deſtitutum militum, ſe magnificentiſſimumque
6 perdidiſſe exercitum. Cum in captiuos

ptiuos sæuiretur à Germanis, præclari facinoris auctor fuit Caldus Cœlius, vetustate familiæ suæ dignissimus; qui complexus catenarum, quibus vinctus erat, seriem, ita illas inlisit capiti suo, vt protinus pariter sanguinis cerebrique profluuio ex-

CXXI. spiraret. Eadem & virtus & fortu- 1
na subsequenti tempore ingressa animum imperatoris Tiberii fuit, quæ initio fuerat; qui concussis hostium viribus, classicis peditumque expeditionibus, cum res Galliarum maximæ molis, accensasque plebis Viennensium dissensiones, coercitione magis quam pœna mollisset; & senatus populusq; Rom. (postulante patre eius) *vt æquum ei ius in omnibus prouinciis exercitibusque esset, quam erat ipsi*, decre-
to complexus esset: (etenim absur- 2
dum erat, non esse sub illo, quæ ab illo vindicabantur; & qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non iudicari pa-

rem)

Hortina classe Virg. 7. Aeneid. ubi Serv. Hortina equites.

rem) in Vrbem reuersus, iampri-
dem debitum, sed continuatione
bellorum dilatum, ex Pannoniis
3 Delmatisque egit triumphum. cu-
ius magnificentiam quis miretur
in Cæsare? fortunæ vero quis non
miretur indulgentiam? quippe
omnes eminentissimos hostium du-
ces non occisos fama narrauit, sed
vinctos triumphus ostendit. quem
mihi, fratrique meo, inter præcipuos 2,111,3.2,
præcipuisque donis adornatos vi- 115,1.
1 ros, comitari contigit. Quis non in- CXXII.
ter reliqua, quibus singularis mo-
deratio Ti. Cæsaris elucet atque
eminet, hoc quoque miretur, quod,
cum sine vlla dubitatione septem
triumphos meruerit, tribus con-
2 tentus fuerit? Quis enim dubi-
tare potest, quin ex Armenia re-
cepta, & ex rege ei præposito, cu-
ius capiti insigne regium sua ma-
nu imposuerat, ordinatisque rebus
Orientis, ouans triumphare de-
buerit? &, Vindelicorum Rhæto-

rumque victor, curru Vrbem ingre-
di? fractis deinde post adoptionem 3
continua triennii militia Germa-
niæ viribus, idem illi honor & defe-
rendus & recipiendus fuerit? & post
cladem sub Varo acceptam, ocius
prosperrimo rerum euentu, eadem
excisa Germania, triumphum sum-
mi ducis adornare debuerit? Sed in 4
hoc viro nescias, vtrum magis mi-
reris, quod laborum periculorum-
que semper excessit modum, an
CXXIII. quod honorum temperauit. Veni- 1
tur ad tempus, in quo fuit pluri-
mum metus. quippe Cæsar Augu-
stus, cum Germanicum nepotem
suum, reliqua belli patraturum mi-
sisset in Germaniam, Tiberium au-
tem filium missurus esset in Illyri-
cum, ad firmanda pace, quæ bello
subegerat, prosequens eum, simul-
que interfuturus athletarum certa-
minis ludicro, quod eius honori sa-
cratum à Neapolitanis est, processit
in Campaniam: quamquam iam 2

motus imbecillitatis inclinatæque in deterius principia valetudinis ſenſerat; tamen obnitente vi animi, proſecutus filium, digreſſuſque ab eo Beneuenti, ipſe Nolam petiit; & ingraueſcente in dies valetudine, cum ſciret, quis volenti omnia poſt ſe ſalua remanere, accerſendus foret, feſtinanter reuocauit filium. ille ad patrem patriæ expectato reuo-
3 lauit maturius. Tum *ſecurum ſe* Auguſtus prædicans, circumfuſuſq; amplexibus Tiberii ſui, *commendans illi ſua, atq; ipſius opera, nec quidquam de fine, ſi fata poſcerent, recuſans,* ſubrefectus primo conſpectu alloquioque cariſſimi ſibi ſpiritus, mox cum omnem curam fata vincerent, in ſua reſolutus initia, Pompeio Appuleioque cos. ſeptuageſimo ſexto anno, animam cæleſtem cælo reddi-
1 dit. Quid tunc homines timuerint, CXXIV.
quæ ſenatus trepidatio, quæ populi confuſio, quis orbis metus, in quam arto ſalutis exitiique fuerimus con-

Jac. 4. a. 9. vix propinquo iam alloquio ... v. Tac.

cap. 124. finio; neque mihi tam feſtinanti exprimere vacat; neque, cui vacat, poteſt. Id ſolum voce publica dixiſſe habeo. Cuius orbis ruinam timueramus, eum ne commotum quidem ſenſimus. tantaque vnius viri maieſtas fuit, vt nec bonis, neque contra malos opus armis foret. Vna 2
tamen veluti luctatio ciuitatis fuit; pugnantis cum Cæſare ſenatus populique Romani, *vt ſtationi paternæ ſuccederet*: illius, *vt potius æqualem ciuem, quam eminentem liceret agere principem.* tandem magis ratione quam honore victus eſt: cum quidquid tuendum non ſuſcepiſſet, periturum videret. ſolique huic contigit, pæne diutius recuſare principatum, quam, vt occuparent eum, alii armis pugnauerant. Poſt redditum 3
cælo patrem, & corpus eius humanis honoribus, nomen diuinis honoratum, primum principalium eius operum fuit ordinatio comitiorum; quam manu ſua ſcriptam

D. Au-

4 D. Auguſtus reliquerat. Quo tempore mihi fratrique meo, candidatis Cæſaris, proxime à nobiliſſimis ac ſacerdotibus viris, deſtinari prætoribus contigit: conſecutis, vt neque poſt nos quemquam D. Auguſtus, neq; ante nos Cæſar commen-
1 daret Tiberius. Tulit protinus & CXXV.
voti & conſilii ſui pretium reſp. neque diu latuit, aut quid non impetrando paſſuri fuiſſemus; aut quid impetrando profeciſſemus. quippe exercitus qui in Germania militabat, præſentiſque Germanici imperio regebatur, ſimulque legiones quæ in Illyrico erant, rabie quadam & profunda confundendi omnia cupiditate, *nouum ducem, nouum ſta-*
2 *tum, nouam quærebant remp.* quinetiam auſi ſunt minari, *daturos ſenatui, daturos principi leges*; *modum ſtipendii, finem militiæ ſibi ipſi conſtituere* conati ſunt. proceſſum etiam in arma, ferrumq; ſtrictum eſt; & pæne in vltimum gladiorum erupit

cap.125.

impunitas defuitq; qui contra romp.
duceret, non qui ſequerentur. Sed 5
hæc omnia veteris imperatoris ma-
turitas, *multa inhibentis, aliqua cum
grauitate pollicentis*, inter ſeueram
præcipue noſtrorum vltionem, mi-
tis aliorum caſtigatio, breui ſopiit
ac ſuſtulit. Quo quidem tempore, 4
vt pleraq; ignaue Germanicus, ita
Druſus, qui à patre in id ipſum, plu-
rimo quidem igne emicans incen-
dium militaris tumultus miſſus
erat, priſca antiquaque ſeueritate
vſus, ancipitia ſibi tam re quam ex-
emplo pernicioſa, & his ipſis mili-
tum gladiis, quibus obſeſſus erat,
obſidentes coercuit: ſingulari adiu- 5
tore in eo negotio vſus, Iunio Blæſo,
viro neſcias vtiliore in caſtris, an
meliore in toga. qui, poſt paucos
annos proconſul in Africa, orna-
menta triumphalia, cum appellatio-
ne *Imperatoria* meruit. ac Hiſpa-
nias exercitumque virtutibus cele-
berrimaque in Illyrico militia, vt
prædi-

prædiximus, cum imperio obtine-
ret, in ſumma pace, quiete conti-
nuit; cum ei pietas rectiſſima ſen-
tiendi, & auctoritas quæ ſentiebat
obtinendi ſupereſſet. cuius curam
ac fidem Dolabella quoque, vir ſim-
plicitatis generoſiſſimæ, in maxima
parte Illyrici per omnia imitatus eſt.
1 Horum XVI annorum opera quis, CXXVI.
cum inſerta ſint oculis animiſque
omnium, in partibus eloquatur?
Sacrauit parentem ſuum Cæſar non
imperio, ſed religione: non appella-
2 uit eum, ſed fecit deum. reuocata
in forum fides, ſummota è foro ſe-
ditio, ambitio campo, diſcordia cu-
ria, ſepultæque ac ſitu obſitæ; iuſti-
tia, æquitas, induſtria ciuitati reddi-
tæ; acceſſit magiſtratibus auctori-
tas, ſenatui maieſtas, iudiciis graui-
tas; compreſſa theatralis ſeditio;
recte faciendi omnibus aut incuſſa
voluntas, aut impoſita neceſſitas.
honorantur recta, praua puniuntur.
3 ſuſpicit potentem humilis, non ti-

met. antecedit non contemnit hu-
miliorem potens. quando annona
moderatior? quando pax lætior?
Diffuſa in Orientis Occidentiſque
tractus, quidquid meridiano aut
ſeptentrione finitur, pax Auguſta
per omnes terrarum orbis angulos
à latrociniorum metu ſeruat immu-
nes. Fortuita non ciuium tantum- 4
modo, ſed Vrbium damna Princi-
pis munificentia vindicat. Reſtitu-
tæ vrbes Aſiæ. vindicatæ ab iniuriis
magiſtratuum prouinciæ. honor di-
gnis paratiſſimus. pœna in malos
ſera, ſed aliqua. ſuperatur æquitate
gratia, ambitio virtute. nam facere 5
recte ciues ſuos, Princeps optimus
faciendo docet; cumque ſit impe-
rio maximus, exemplo maior eſt.

CXXVII. Raro eminentes viri non magnis 1
adiutoribus ad gubernandam for-
tunam ſuam vſi ſunt; vt duo Sci-
piones duobus Læliis, quos per
omnia æquauerunt ſibi; vt D. Au-
guſtus M. Agrippa, & maxime ab

eo,

 cap.127.
eo, Statilio Tauro. quibus nouitas familiæ haud obſtitit, quo minus ad multiplices conſulatus triumphoſque, & complura eniterentur ſacerdotia. etenim magna negotia magnis adiutoribus egent. Neque in paruo paucitas miniſteria defecit. Intereſtque reip. quod vſu neceſſarium, & dignitate eminere; vtilitatemque auctoritate muniri. Sub his exemplis Tiberius Cæſar Seianum Ælium, principe equeſtris ordinis patre natum, materno vero genere clariſſimas vetereſque & inſignes honoribus complexum familias, habentem conſulares fratres, conſobrinos, auunculum, ipſum vero laboris ac fidei capaciſſimum, ſufficiente etiam vigori animi compage corporis, ſingularem principalium onerum adiutorem in omnia habuit atque habet: virum ſeueritatis lætiſſimæ, hilaritatis priſcæ, actu otioſis ſimillimum, nihil ſibi vindicantem, eoque aſſe-

2,96,1.

2 dotia.

3 temque

4 in omnia

quentem omnia, ſemper infra alio-
rum æſtimationes ſe metientem,
vultu vitaque tranquillum, animo
CXXVIII. exſomnem. In huius virtutum æſti- 1
mationem iampridem iudicia ciui-
tatis cum iudiciis principis certant.
neque nouus hic mos ſenatus po-
pulique R. eſt, putandi *quod opti-
mum ſit eſſe nobiliſſimum.* nam &
illi antiqui, ante primum bellum
Punicum, abhinc annos CCC, T.
1,13,2. 2, Coruncanium, hominem nouum,
34,3.2,51, cum aliis omnibus honoribus, tum
3.2, 96,1. pontificatu etiam maximo, ad prin-
cipale extulere faſtigium; & eque- 2
ſtri loco natum Sp. Caruilium, &
mox M. Catonem, nouum etiam,
Tuſculo, Vrbis inquilinum, Mum-
miumque Achaicum in conſula-
tus, cenſuras, & triumphos prouexe-
re. &, qui C. Marium, ignotæ ori- 3
ginis, vſque ad ſextum conſulatum
ſine dubitatione Romani nominis
habuere principem; &, qui M. Tul-
lio tantum tribuere, vt pæne aſſen-
tatione

tatione ſua, quibus vellet principatus conciliaret; quique nihil Aſinio Pollioni negauerunt, quod nobiliſſimis ſummo cum ſudore conſequendum foret; profecto hoc ſenſerunt, *in cuiuſcumq; animo virtus ineſſet, ei plurimum eſſe tribuendum.*

4 Hæc naturalis exempli imitatio ad experiendum Seianum, Cæſarem; ad iuuanda vero onera principis, Seianum protulit; ſenatumque & pop. Rom. eo perduxit, vt quod vſu optimum intelligit, id in tutelam ſecu-

1 ritatis ſuæ libenter aduocet. Sed CXXIX.

propoſita quaſi vniuerſa principatus Ti. Cæſaris forma, ſingula recenſeamus. Qua ille prudentia Rhaſcupolim, interemtorem fratris ſui filii Cotys, conſortiſque eiuſdem imperii, euocauit? ſingulari in eo negotio vſus opera Flacci Pomponii, conſularis viri, nati ad omnia quæ recte facienda ſunt, ſimplicique virtute merentis ſemper, quam captan-

2 tis gloriam. Cum quanta grauitate, vt ſe-

cap. 129. vt ſenator & iudex, non vt princeps, & cauſſas preſſius audit? quam celeriter Libonem ingratum & noua molientem oppreſſit? Quibus præceptis inſtructum Germanicum ſuum, imbutumque rudimentis militiæ ſecum actæ, domitorem recepit Germaniæ? Quibus iuuentam eius exaggerauit honoribus, reſpondente cultu triumphi rerum quas geſſerat magnitudini? Quoties po- 3
pulum congiariis honorauit, ſenatorumque cenſum cum id ſenatu auctore facere potuit, quam libenter expleuit, vt neque luxuriam inuitaret, neque honeſtam paupertatem pateretur dignitate deſtitui? Quanto cum honore Germanicum ſuum in tranſmarinas miſit prouincias? Qua vi, conſiliorum ſuorum 4
miniſtro & adiutore vſus Druſo, filio ſuo, Maroboduum inhærentem occupati regni finibus, pace maieſtatis eius dixerim, velut ſerpentem abſtruſam terræ, ſalubribus conſiliorum

liorum ſuorum medicamentis coë-
git egredi? quam illum & honora-
5 te, nec ſecure continet? Quantæ mo-
lis bellum, principe Galliarum ci-
ente Sacrouiro, Floroque Iulio,
mira celeritate ac virtute compreſ-
ſit, vt ante populus Rom. viciſſe ſe
quam bellare cognoſceret; nunci-
oſque periculi victoriæ præcederet
nuncius. Magni etiam terroris bel-
lum Africum, & quotidiano auctu
maius, auſpiciis conſiliiſque eius
1 breui ſepultum eſt. Quanta ſuo CXXX.
ſuorumque nomine exſtruxit ope-
ra? Quam pia munificentia ſuper-
que humanam euecta fidem tem-
plum patri molitur? Quam magni-
fico animi temperamento Cn. quo-
que Pompeii munera abſumpta igni
reſtituit? qui, quidquid vmquam
claritudine eminuit, id veluti cog-
2 natum cenſet tuendum. Qua libe-
ralitate cum alias, tum proxime in-
cenſo monte Cœlio, omnis ordinis
hominum iacturæ, patrimonio ſuc-
currit

cap.130.

currit suo? Quanta cum quiete hominum, rem perpetui præcipuique timoris, supplementum, sine trepidatione dilectus, prouidet? Si aut 3
natura patitur, aut mediocritas recipit hominum, apud aures deorum de his queri; quid hic meruit? primum, vt scelerata Drusus Libo iniret consilia; deinde, vt Silius & Piso; quorum alterius dignitatem constituit, auxit alterius? Vt ad maiora transcendam, quamquam & hæc ille duxit maxima; quid, vt iuuenes amitteret filios? quid, vt nepotem ex Druso suo? Dolenda adhuc retu- 4
limus: veniendum ad erubescenda est. Quantis hoc triennium, *M. Vinici*, doloribus lacerauit animum eius? quamdiu abstruso, quod miserrimum est, pectus eius flagrauit incendio? quod ex nuru, quod ex nepote dolere, indignari, erubescere coactus est. Cuius temporis ægritudi- 5
nem auxit amissa mater eminentissima, & per omnia deis quam homini-

minibus ſimilior femina; cuius potentiam nemo ſenſit, niſi aut leuatione periculi aut acceſſione dignitatis.
1 Voto finiendum volumen ſit. CXXXI.
IVPPITER Capitoline & auctor ac ſtator Romani nominis, Gradiue Mars, perpetuorumq; cuſtos Veſtæ ignium, & quidquid numinum hanc Romani Imperii molem in ampliſſimum terrarum orbis faſtigium extulit, vos publica voce obteſtor atq; precor, cuſtodite, ſeruate, protegite hunc ſtatum. hanc pacem; eiq; functo longiſſima ſtatione mortali deſtinate ſucceſſores quam ſeriſſimos, ſed eos quorum ceruices, tam fortiter ſuſtinendo terrarum orbis imperio ſufficiant, quam huius ſuffeciſſe ſenſimus; conſiliaq; omnium ciuium aut pia * * *

Cæſariq. Val. Max. 9.1.3. in fin.

DE VELLEII VITA ET SCRIPTIS, EX GERARD. IOAN. VOSSII De Historicis Lat. Lib. I. C. XXIV.

sicut in editione Velleiana auctius publicauit FILIVS.

ELLEIVS PATERCVLVS *primum tribunus militum in Thracia fuit, hinc præfectus equitum in Germania, exinde quæstor, inq; quæstura, remissa sorte prouinciæ, legatus Tiberii bello Pannonico, deniq; primo Tiberii anno cum fratre Prætor destinatus. quæ vniuersa de se ipso narrat Velleius. Hosce honores, & quos tum maiores & consanguinei gesserint, his verbis complecti studuit Aventinus, eos referens, è quibus in primo annalium scribendo profecit*: P. Velleius Paterculus homo militaris, ex celeberrimis Campanorum Principibus prognatus, in Germania sub Tiberio præfectus equitum fuit. Tribunus ante castrorum, item quæstor & legatus in bello Pannonico. Scripsit sexto (decimo-sexto *dicere debuerat*) imperii Tiberiani anno. Item maiores eius, ataui, abaui, aui, patruus, pater, Magius Celer frater,

P disci-

disciplina bellica, ac rebus ciuilibus clarissimi extitere duces: prætores, judices senatores, præfecti fabrum, tribuni castrorum, legati imperatoribus Romanis fuerunt. *Hæc Auentinus.* Hic Velleius *duos historiæ* scripsit *libros ad M. Vinicium consulem*, progenerum Tiberii Cæsaris, *Tacito* etiam memoratum *in sexto annalium*: vbi illum patre & auo, consularibus ortum dicit: item *Dioni libro extremo*, vbi eum à Messallina docet interfectum, quod caput cum ea collimare nollet. *Vinucium* aliqui appellant: sed Dioni quoque est Ὀυίνικιος. Librorum Velleii, bona pars deperiit. Dictio eius plane Romana, atque elegans. Quædam etiam habet, quæ haud alibi inuenias. Sed in sui æui rebus nimis domui Augustæ, & Seiano adulatur. *Iustiores commentarios promittit libro* II. Harum præteritarumque rerum ordo, cum iustius aliorum voluminibus promatur, tum vti spero, nostris explicabitur. *Ac postea*: Captum alterum, alterum deditum iustis voluminibus ordine narrabimus, vt spero. Si Beatum Rhenanum audimus, qui primus Velleium in lucem protraxit, est idem ille, quem Tacitus vocat P. Velleium. Nec alia mens, vel Iacobi Schegkii, vel Valentis Acidalii.

Eam

Eamq; ſententiam probant codice Burerii; vbi *Publius* appelletur, non *Caius*, vt eſt in vulgatis: ſed nihil tale in *variantibus Burerii lectionibus* reperias. Eſt & tertia ſententia. Nam *Marcum* vocat Priſcianus libro VI. Ita enim habet & antiquiſſima *editio Veneta* anni cIↃCCCCLXXVI & recentiſſima *Heliæ Putſchii*, imo & optimæ notæ codex M. S. meus: vt omnino huic ſententiæ potius accedam. Porro & *fragmentum Velleii*, quod fruſtra in editis quæras, inueniſſe ſe ait Wolfgangus Lazius lib. I. commentariorum Reip. Rom. cap. VIII. Inſcriptio illius erat *Velleii* EXCERPTA EX GALLICA HISTORIA. Fragmentum ipſum iſtiuſmodi eſt. *Dum hæc circa Rhenum geruntur, in Noricorum finibus graue vulnus populus Romanus accepit. Quippe Germanorum gentes, quæ Rhætias occuparant, non longe ab Alpibus, tractu pari, patentibus campis, vbi duo rapidiſſimi amnes inter ſe confluunt, in ipſis Noricis finibus ciuitatem, non quidem muro, ſed vallo foſſaq; cinxerunt: quam appellabant Ciſara, ex nomine deæ Ciſæ, quam religioſiſſime colebant. cuius templum quoq; ex lignis barbarico ritu conſtructum, poſtquam eo colonia Romanorum deducta eſt, inuiolatum permanſit, ac vetuſtate conlapſum, nomen colli ſeruauit. Hanc vrbem T. Annius Prætor ad arcendas barbarorum*

excursiones, Kal. Sextil. exercitu circumuenit. Ad meridianam oppidi partem, quæ sola à continenti erat, Prætor ipse, cum legione Martia, operosissime communiuit: ad occidentem vero, qua barbarorum aduentus erat, Auar, Bogudis Regis filius, cum equitatu omni & auxiliaribus Macedonum copiis, inter flumen & vallum, loco castris parum amplo, infelici temeritate extra flumen consedit. Pulcra indoles, non minus Romanis, quam Græcis literis instructa. Igitur LIX *die, quam eo ventum est, cum is dies deæ Cisæ celeberrimus, ludum & lasciuiam magis, quam formidinem ostentaret; immanis barbarorum multitudo ex proximis syluis repente erumpens ex improuiso, castra irrupit. Equitatum omnem, & quod miserius erat, auxilia sociorum deleuit. Auar cum in hostium potestatem regio habitu viuus venisset, pecudis more mactatur; oppidani vero non minori fortuna, sed maiori virtute, Prætorem in auxilium sociis properantem adoriuntur. Romani haud segniter resistunt. Duo principes Oppidanorum, Habbino & Caccus, in primis pugnantes cadunt. Et inclinata iam res Oppidanorum erat, ni maturassent auxilium ferre socii, in altera ripa iam victoria potiti. Deniq; coadunatis viribus castra irrumpunt. Prætorem qui paulo altiorem tumulum frustra ceperat, Romana vi resistentem obtruncant. Legionem diui*

nan

nam, vt ne nuncius superesset, funditus delent. Verres solus, tribunus militum, amne transmisso in proximis paludibus se occultans, honestam mortem subterfugit. Nec multo post Siciliæ Proconsul immani auaritia turpem mortem promeruit. Etiam lib. V. eiusdem operis cap. V: & aliis aliquot locis, Velleiani huius fragmenti, meminit Lazius. Sed qui nasum habet, satis odoratur, stylum eius sapere scriptorem, qui seculis aliquot Velleio iunior sit. Nec in re pauca sunt quæ peccentur. Ea adferrem, nisi id cum cura fecisset vir summus, Marcus Velserus, in rerum Augustanarum Vindelicarum libris. Sed quod Velserus non vidit, monere operæ pretium videtur, fragmentum hoc totum, sed paucis insertis, legi apud *Conradum à Lichtenav, Abbatem Vrspergensem*: quem in Chronico vide, post ea, quæ de anno M C LXVI exposuit. Lemma eius capitis est. *De Augusta Vindelicorum, vel Rhætiæ.* Ætatem eiusce Conradi inde cognoscimus, quod initio Pontificatus Innocentii tertii, hoc est anno cIɔcxcvIII *laicum se*, atque adeo minorennem fuisse, dicat: anno autem cIɔ cc xv referat se abbatem factum Vrspergensem: historiam vero suam perducat vsque ad annum cIɔ cc xxix. Quare, aut ex Abbate Vrs-

pergensi id fragmentum fuerit; aut inde, unde ea hauserat Vrspergensis.

I. H. BOECLERI

ORATIO

Habita an. Christiano cIↃ IↃC XXXV.
cum priuatam

VELLEII PATERCVLI

interpretationem auspicaretur.

ELLEIVM PATERCVLVM politissime eloquentem virum, & breuitatis eruditissimæ Historicum, etiam eo tempore suspicatus sum, quo credere aut iudicare nondum potui, id est, cum primum legissem. Rapiebat me per scriptores, quos sæpe laudari audiebam, puerilis curiositas: ita enim potius dixerim, quam industriam, quæ in ætatem istam nondum competere poterat. factumque est, vt vno ferme tempore *Florus* & *Velleius* obtingerent. In illo timidius, & cum horrore quodam profundioris genii versabar: in hoc lætiora erant pleraque, faciliusque admissurus videbatur meam cogitationem, etiam cum non admisit. In Floro ora-

ro oratoris grauitatem panegyricam, quia capere fas non erat, vt ſunt animoſa & in longum iaciuntur puerorum vota, audebam optare: In Velleio latere videbatur omnis diligentia Hiſtorici & artes; quamquam animo ad elegantiarum nouitatem prono, ſupra hiſtoricum placebat. Hærentem ergo inter voluptatem, quam ſuauitas guſtata commouerat, & deſiderium, quod variæ opinio artis excitauerat: tranſuerſus, vt ſic dicam, turbo plane de ſtatu, quem moliebar, repulit. Fruſtra & inepte amoris ac iudicii rationes erant ſubductæ, poſtquam in ſummi Viri & Criticorum ferme principis cenſuram Velleius pridem, ego ex quo æſtimare Velleium cœperam, incidimus. Niſi quod, tacite & plus miſerabar conditionem optimi doctiſſimiq; viri, qui cum primus Velleium edidiſſet pariter & laudaſſet, induſtriæ præmium apud omnes, culpam laudationis apud præcipuum iudicem adeptus eſt. Exercuerat iam frequens eius rei cura meam diſquiſitionem, nec comparare eruditorum ſententias interim aut detrectare decebat: cum ex nec-opinato mitiorem factum, quem reuerebar, Cenſorem, notamque prioris ſeueritatis, alibi elogio plane magnifico inductam animaduerti. *Serium,*

doctum, quantumvis opus, eo magis ſerio, quia ſero, appellabat, quod antea nulla magnopere laude dignabatur. Igitur Rhenani quidem vicem impenſius lætabar. quem licet fortaſſe aliquando officioſæ obſequium manus, & in confragoſo nitens opera amplius quam optabat evexerit: tamen cetera viri virtus, &, cuius vel inter errandum oſtendebat veſtigia, iudicii rectitudo, *riſu, exploſione, conuitiis* haud dubie ſuperiorem alias quoque debuerat feciſſe. Verum, vt Lipſiani ſtili aculeos, toties in tam melleis ſcriptis obuios inquirerem, non permiſi mihi: quippe cuius profectui vtilius videbatur ac conuenientius, in ipſius rei momenta animum intendere, & quicquid in Velleio laudaretur, paulatim iudicio delibare, commentando excogitare, obſervatione penetrare, ratione complecti: adeoque ad primi affectus mei propenſioniſque accuratum examen inter ſummorum hominum approbationes legitimo quaſi tramite procedere. Creuit cum ætate ac diſciplina id ſtudium: quæq; in Hiſtoricorum præcipuis commendabant eruditi, ea clanculum ad Velleium contendere, & pleraque accommodare inſtitueram. Quamvis enim vſitatas maiorum operum conditoribus

bus artes, angustioris scripturæ modus excludat, neque ostendi tam copiosa eruditio posse videatur, vbi non potest explicari & quodammodo expandi: vix tamen licuerit aliquid nominare, cuius hic non reperiantur specimina, eximia propositi solertia, velut in compendio concinnata. Quod vt amplius intelligatur, ante cetera totius formam operis & consilium indagabimus. Breuem sane, vt prædiximus, ambitum designauit Auctor: sed quo tamen amplissimæ commentationis prolixitas concluderetur. Non vt in angustias, diffusa per terrarum orbem Romana celebritas arctaretur, scriptionem contraxit: sed, vt sola collectim æstimaretur populi principis magnitudo, scribendi neruos & momenta compegit. Nimirum vt alii splendoris Romani decus, cum pompa & paratu in oculos humani orbis disperserunt: ita Velleius lucis ipsius vtilitates, cum cura & arte, prudentissimi cuiusque industriæ accommodauit. Qua in re prorsus miror, dissociabiles laudes, artis quodam commento ita copulatas, vt cum rerum compositioni solum videatur vacasse, nihil omiserit ornamentorum: neque magis compendio expositionum alios vicerit, quam exponendi genio instructuq;

æquarit. Iamprimum ipſa rerum ſeries, quam eſt accurato ordine diſtincta, quam facili tenore continuata, quam vtili opportunitate interiuncta, quam diligenti deſignata notatione temporum? Quæ vt prouide & ex vſu lectoris diſpenſet, aliquando eruit ex abdito, nonnunquam ſcrutatur ex veſtigio; alicubi anteuertit, eſt cum differt aut ſuſpendit. Neque ita *turbare temporum ſeriem aut negligere* dicendus eſt, quod nonnullis animaduerto in ſuſpicionem veniſſe. Cur diſpergeret temporibus, quæ cognitio argumenti connectit? cur miſceret deſcribendo, quæ nec deſcribi niſi ſigillatim poſſunt, neque miſceri, niſi confundere inſtituas, debent. Scilicet non tempus, ſed indoles geſtorum; non interualla actuum, ſed affinitas negotiorum; non euentuum ſupputatio, ſed cognatio principiorum, cauſſarum, momentorum, coniungunt aut ſeparant, aut miſcent hiſtoriam. quæ ſi in diuerſa tendit, cauebit ne vnum videatur finem præferre; ſin ab eiuſdem generis primordio ad eandem metam proficiſcitur, melius miſcebit narratio, quæ propoſito cohærent, neq; tam ſeorſim conferendo aliena, quam viciſſim propria ordinando, ſtabile continuumque opus perſequetur. Vtriuſque rei exemplum

plum in Noſtro habemus. qui non magis carpi debet, cum in diuerſis, rerum integritatem tempori anteponit, quam cum attinentium cohærentiumque membra temporis reſpectu ſerieque diſcriminat. Quod ille quidem tanta præſtitit dexteritate, vt inter conſummata eius artis exempla eſſe mereatur. Sicut & in ceteris. Inter quæ non minimæ rem curæ ſemper arbitratus ſum, *conſtituta recte & decenter aptata historiæ principia.* Noſtis, Auditores, quid in Salluſtio deſideret ſummus Criticorum Fabius. De aliis nil permittemus nobis hoc tempore, vel ſuſpicari, vel iudicare. niſi quod omnino paucos priſci recentiſque æui eo nomine mirari poſſumus. Equidem, qui accuratiorem ab alto notitiam moliuntur, facile ſuperflui aut moleſti apparent: ſicut rurſum, qui propiore ingreſſu opus ordiuntur, aliquando de gratia pariter & prudentia periclitantur. Verum adhuc facilius incipitur hæc tela quam pertexitur: fitque haud raro, vt à laudabili origine petita principia per anfractus aut ambages moroſe potius circumducantur, quam ad inſtitutum conſtanter deducantur. eſt vbi ſaltus & præcipitia obſerues, nec rariores lapſus. quoſdam craſſior per ſuſcepta rapit

ſpiri-

ſpiritus; nonnullis delicata mollities generoſæ aggreſſionis impedimentum adfert. Et, quandoquidem à longinquis aliquorum præſtructionibus non abhorrere talis comparatio videtur, poſt reductam ex alto nauiculam, ſæpe in ipſo portu naufragium aditur. Dicas, prorſus in irritum ardui laboris exorſa recidiſſe, quoties inuita concinnitate operi adhæſere, aut in ipſo connectendi articulo obhæſere. Noſter, ſicut nec alienum ſuo volumini principium accerſiuit, ita nec nouum affectauit: ſed, vnde plerique Romana cœperant, à gentis nobiliſſimæ conditoribus, Troianis, eorumque poſt excidium demigrationibus, ita progreſſus eſt ad inſtitutum, vt in ſimili conatu ſic tamen pleroſque præfandi nobilitate ſuperaret. Cuius conſilii rationes ſigillatim arbitrari poteſt, qui aduertit, quam & gentis ipſius admirationi & Hiſtoriæ totius vſibus propoſitoque ſingula conueniant. Vt conſtaret de admiranda fatorum prouiſione, in excitanda vrbe regnatrice, quædam tam efficacis curæ præludia, vt ſic dicam, ſparſit prudentiſſimus ſcriptor, dum tot vrbes, tot gentes, ex ipſis Troiæ cineribus, vnde caput vrbium gentiumque Roma tandem emerſurum erat, ſuſcitatas exortaſque

comme-

commemorat. Iam ipſi gentium, quos ſubtexit, caſus, translationes, profectiones, exilia, vnam ſedem, vnum quærunt in Latio terminum, vbi non *regna* modo *Troiæ reſurgerent*, quod poëta ait, ſed regnorum fata, vt in domicilium & officinam, coirent olim indeq; terris diſpenſarentur. Æquum enim erat, vt qui maxima omnis fortunæ exempla erat daturus populus, è mediis fortunæ caſibus; &, ſi cum ipſis gentilibus hic loquendum eſſet, è luſibus fortunæ variis, poſt alternatas ſæpe vices, poſt mutata ſæpe diſcrimina, deniq; vt miraculum omnis æui & humani generis ſtupor, exiſteret. Vix tempero mihi, Auditores, quin in hoc limine ſubſiſtam parumper, & libero cogitationis proſpectu in altum iſtud & tremendum Prouidentiæ æquor intuear; in quo alii per mille mortis ſpecimina ad vitam & ſalutem tendunt, alii inter ipſa fauentis cæli ventique beneficia gurgitibus hauriuntur; quidam errant, plures fluctuant, plerique aliquid timent aut patiuntur, neque pauci interim in errore patriam, in fluctu quietem, in formidine ſecuritatem inueniunt: adeoque, vt ad inſtitutum redeamus, non Troës modo ex ruinis ſuis ſpem mutuati, eiuſdem auſpicio, per varios metus, *Ilium*

in

in Italiam portant victosq; penates; sed Romani, Troiana propago, expletis potentiæ fatis, Italiam suam, ad Iliacas origines & communionem sortis reuehunt: vt vel sic natalium sinceritatem parentibus probent, à quibus fragilitatis exemplo non degenerassent. Fallor an præcipua, certe prima hæc est Historicæ disciplinæ philosophia: ex qua nisi cetera intelligantur iudicenturque, nulla sine nube cognitio, nulla sine vanitate vtilitas procedet. Quo illustrioribus notis signandum sibi hunc tramitem Velleius existimauit. cuius Principium, non rumorum fabularumq; varietatem, neque otiosas super consilio fabulatorum disputationes, sed eminentissima quæque ciuilis solertiæ meditamenta, sic ad Romanam dignitatem accommodat, vt alii verborum honore eam exornasse, hic argumentorum splendore videatur ostentasse. Quod si aliquis, plura quam necesse erat huc conducta, forte coniectare velit, eum ipsa totius operis tractatio in progressu ad ingressum reducet, atque ita docebit, præmunitionis verius necessariæ, quam iucundæ præfationis id consilium fuisse. De quo neque nunc dubitare audebit, qui de sola temporum ratione & notis cogitabit. quæ cum egregium historiæ lumen

men commodent, ſingularis prorſus hic Velleii cura elucet. qui vt Vrbis conditæ epocham, quam dicunt, certa deſignatione poſſet conſtituere, à Troiæ excidio, id eſt, à ſolenni & omnibus vſitato charactere auſpicandum habuit: ne in multis hæreret lector, quæ non aliunde deducuntur. Sicut & ab Olympiade. cuius primordia ignorare, eſt Romæ pauló poſt naſcentis tempora ignorare. Cumque fato quodam ſingulari huius ſtudii, inde ab antiquo, ſumma ſcriptorum in notandis temporibus occurrat diſſenſio: veluti filum quoddam Ariadnes putari debet, ætas aut exitus magnorum virorum, mutatio rerump. ſucceſſio imperiorum, inſtauratio vrbium; quæque alia vel annis definiuntur, vel comparatione ordinantur, vel indiciis inueſtigantur, vel argumentis diſquiruntur. Quorum nihil omiſit Velleius in exordio, donec per tam cognatas vtileſq; notas ipſa Vrbis & ſuæ hiſtoriæ initia non tam accedit, quam continuat. Solemus in eximiis rerum conditoribus non parui æſtimare, interpoſita de geſtis iudicia, inſertas opportune ſententias, oſtenſam grauiter diſciplinam, eruta ſolerter arcana, cauſſasque & conſilia euentuum non minus, quam euentus, explanata. hæc enim

vt

vt ardua cumprimis philosophia est, ita non potest aliunde melius peti, quam vnde historia prodit; è pectore, inquam, plus peritia quam litteris, imo sic litteris; vt peritia fecundo, omnisque ciuilis ac militaris actus artibus instructo: quale nimirum ad scribendam historiam adferri debet. Hinc profundæ Taciti grauesque sententiæ, hinc Sallustii incitata seueritas; hinc Liuii disertæ interpretationes, hinc suauissima Curtii & tempestiua disciplina, hinc eximia monita, vt è fonte, manauerunt: hinc Velleianæ quoque prudentiæ accincta & nitida institutio deriuanda est. cur enim eum omitteremus, qui vt apparatus, quem dixi, vbertate à ceteris vincitur, ita habilitate compendii & sapiendi neruis, omnium artem assequitur aut æquat, nonnullorum etiam antecurrit? Dicta iacit, vt quædam fulgoris tela: quæ & lumen & vires suas in animo capacis lectoris relinquunt. aliquando geminat, interim cumulat. Atque licet sæpe id faciat, nec defatigat legentem, nec satiat. namque ne tædio locus sit, opportunitas efficit; fatigationi, dulcitudo & agilitas, si permittitis ita loqui, Auditores, sententiarum obstat. Subest secretioris prudentiæ defensio: &

quod

quod seueris operum iudicibus vel in diffusiori scriptionis corpore ipsa frequentia displicere posset, in hoc transcursu rerum non potest non placere: quia pars narrationis, dicam amplius, pars compendii est, sententiarum disciplinæq; assiduitas. Quam & tum profitetur, cum personas nihil aliud quam describit. Huius laudis propria quædam excellentia Velleio debetur. qui, quod accuratè & ad morum ingeniorumq; sapientiam accommodate viros memorabiles velut interpretatur, communione artis aliis iungitur: quod autem vna eademque opera tam signate, tam lucide per moris boni prauique notas & characteres, adhibito insuper quodam nouitatis, inuenti, elegantiæ commento, facies, vt ita loquar, vitæ morumque diuersas exprimit deformatque, eius rei exemplum non inuenisse sed fecisse credendus est. Multis obtenditur vnaquæque natura inuolucris: & in tanta moris humani varietate crebra aberrandi occasio præbetur. Dixerim, non Aristotelem philosophando, non Theophrastum notando, non describendo Historicos eam prudentiam exhausisse, non longæuorum vetustissimos viuendo eas obseruationes implesse. Hinc est, quod ingenio & sagaci-

Q tate

tate doctorum quotidie plura eruuntur: in quorum ſcriptis inter argumenta profundioris ſapientiæ pono, quidquid tale obſeruo. Cumprimis autem ſingularis induſtria requiritur, vt ciuilis vitæ proprietas vbique attendatur, vt ab ethico commodata Politico ſeruiant; vt quæ illi originem debent, huic debeant faciem & imaginem. quod negotium rurſus periculo non vacat. nam & artis profunditate opus eſt, & nitore ciuilis cultus. vnde videas interdum alteri ſtudentes alterum dimittere, id eſt, ipſo ſuæ ſcriptionis decore excidere. quæ niſi coniungat talia, auctoritas Hiſtoriæ obtineri non poteſt. in qua nihil humile, ſcholaſticum, affectatum, ſed nec ineruditum quid aut rude locum habet. Accedit noua ex temporum fortuna & fati publici habitu difficultas. quo perturbato, vt pleraque alia, ſic hominum ingenia ſtudiaq; obſcurantur aut occultantur. vnde bonus aliquando apparet, cuius inter malos aſtutia eſt occultior: aut vitioſus ſuſpectatur, cuius vel in latebris ſecuritatem quærit virtus, vel in minus grato opere inuidioſa fatigatur induſtria, vel generoſitate inſtituti non intelligitur prudentia, vel adiutorum ſolitudine cauſſa proditur. Sed nec à priuatis morum notis,

notis publica æstimatio satis vbique distinguitur: cum tamen in personis ipsis, hominumque indole ac studiis, omnis publicæ rei semina reponant necesse est, qui ad fecundam ciuilis peritiæ frugem votis ac opera contendunt. Semper sunt in magna ciuitate aut imperio aliqui, quorum spiritu publica inflantur, impetu præcipitantur, ardore incenduntur, motu agitantur, vi sustinentur. hos cum Velleio notasse, & suis quibusdam lineamentis discreuisse, est ipsius status viscera inspexisse. nam cetera multitudo, pars sequuntur antecedentes, pars fluctuant circa conspicuos, rarissimus quisque sibi aut suæ reip. seorsim sapit. Licebit nobis, Auditores, in hac Velleianæ prudentiæ parte, ipsam clauem totius disciplinæ constituere, atque ex tam accurata ingeniorum descriptione, non actus modo ipsius indolem propositumque condiscere, sed ingentia illa & numquam modicis sideribus agitata Romæ fata, ex his veluti primordiis surgentia & progredientia animaduertere. Hic Paullos & Scipiones, viros in tantum laudandos, in quantum intelligi virtus potest, ipsam Romanæ potentiæ magnitudinem non illustrasse modo suis ingeniis, sed condidisse obseruabimus. Hic

Gracchorum optima, ſed inquieta ingenia, nihil immotum nihil quietum in Rep. cernemus relinquere. Hic non Druſos citius & Sulpicios à laudata indole, quam remp. à ſua pace degenerare reperiemus. Hic Pompeius & Cæſar ſui ingenii fortunæque vaſtitate laborantes, in ſocietatem morbi remp. trahent; quæ vt tantam indolem fidelius ac ex more ſequatur, premi & ipſa volet ſuæ magnitudinis onere. Hic aliquis vana & ſtolida prauitate, alius ingenioſa nequitia, miros publice ludos dabunt. Denique ad Octauii ingenium omne imperii corpus circumagetur, mouebitur & quieſcet. Verum hæc ſuis ipſa momentis conſpectiora, longe eminent. cetera per ſingulares morum variorum notationes, deſignata perite diſcrimina; etiam per comparatas inter ſe ſubtiliter naturas, in ampliorem ſapiendi circulum patent, quam ſine exemplis & extra rem præſentem dici aut intelligi poteſt. Faciliorem habent intelligentiam *egreſſiones*, & hiſtoriæ quædam diuerticula. quod proprium alias maioris operis ornamentum, vtiliſſima ſuauitate mutuatus Noſter, res cognitione admirandas, temporibus inuolutas aut diſperſas, opportuniſſime collegit & ſub veram ac genui-

genuinam æstimationem dedit. Ita enim satis fortasse non ad defensionem modo, sed ad commendationem huius industriæ dixerim. Nam qui prorsus eam Historico adimunt, semper mihi parum vel comiter vel eleganter opinari visi sunt. sicut aut delicati est aut importuni, prudentiam ac ingenium scriptoris, post vnum & si forte alterum excursum, in ordinem redigere atque ad reliqua coërcere. Quæ nequaquam ideo monemus, vt ineptos rudesque nonnullorum conatus, qui alienissimis nugarum ambagibus vtramque paginam opplent, excusatione & venia dignemur: sed vt maximorum virorum auctoritas, quæ si non inuenerat, certe fecerat rationem, citra inuidiam nec extra laudem constituatur. Velleio ipsa obseruationis & annotationis nouitas gratiam addit. Quam est enim iucundum, modo conducta in vnum ingeniorum artiumque miracula contemplari? modo indagare congregati eius, vt sic dicam, fati caussas, ambitum, terminos? modo colonias, modo prouincias, ex omni memoria & tot veterum commentariis, velut ex fuga recolligere? Quo factum est, vt nec in vulgari aut nota aut inani expositione videretur tam seria festinatio scriptoris hæsisse;

nec posterorum quisquam carpere auderet,cuius soli Velleio deberet notitiam. Ac cetera quidem, quibus maiores illi perfectæ historiæ scriptores vel ornamenti vel artis & disciplinæ caussa vsi sunt, imitatus est felicissima dexteritate, & in minore forma non minus tamen ad viuum expressit omnia. nisi quod *orationibus* inserendis sibi temperandum duxit. idque eo magis,quod nec contextus arctatæ narrationis pertingit ad occasiones habitarum vltro citroque orationum, sed factorum euentuumque apices directo transcursu stringit. Neque interim eloquentiam ostendere non potuit: quæ vndique exsplendescit. Miratur diligentissimus Rhenanus facundiæ nomine, erumpens illud è Velleiano non affectu magis, sicut ipse veniæ petendæ præfatur, quam iudicio, orationis telum, pro Cicerone in Antonium tanto vibratum impetu tamq; efficaci ictu infixum,vt cum ipso,quem vindicat, certasse videatur, si quid post infestas Philippicas, infestius iaculari in parricidam liceret. Equidem oratoris facultatem,quam in Historico requirunt eruditi, non hic tantum, sed in omni scriptura Velleiana, valde otiosus sit qui non agnoscat Quare & verbis hic parcendum arbitror: nisi veli-

mus

mus ea commemorare, quæ noſtræ commentationi propiora ſunt: nitorem eruditioni, grauitatem ſuauitati, ſimplicitatem arti tam permiſta commode, vt nouum quodammodo dicendi genus, & proprius venuſtatis character inde concinnatus, ſimul æui eloquentiſſimi genium ſpiret, ſimul ſcriptoris ingenio, reperti tum primum decoris gratiam debeat. Videor mihi in eo reperiſſe ſpecimen dictionis, quod prudentiſſimi oris Politicus optaret, quoties ad elegantiam & nouitatem quandam apud teretes & eruditas aures accedendum, nec à ciuili tamen dignitate diſcedendum eſt. Multi poſt ipſum idem cupiuere, idem tentauere: ſed quantum intereſt, inter facultatem ſapientis & conatum rhetoricantis! Quo plerumque corrumpitur eloquentiæ puritas: cui nullum maius quam ab imparis imitatoris ſtudio periculum imminet. Namque, vt ſemel hoc experimentis temporum notetur, non tam quæritur ſolicitudine ſcribendi & arte, quam in ipſo ſcriptoris ingenio naſcitur diſerta & victura oratio. Quare, cum nihil ex arte ignoret, qui ita ſcribit, ſæpiſſime, tanquam ignoraret, ſcribit. Vt vel ideo fruſtra ſint, qui ſeruiliter in ordinem cogunt ſcribentis calamum, &

modo aliquid demtum verbis aut ſententiæ, modo additum vellent. Imo quod volunt, audent aliqui; et quoniam illud potius probant, hoc ex ſuo ingenio reformant. quaſi Velleio id agendum olim fuerit, ne à cuiuſquam conſuetudine & iudicio vſpiam recederet. Longe generoſior eſt maſcula & ciuilis Hiſtorici eloquentia, quam vt vbiq; ſcholam & rhetorem metuat. cui niſi ſubducat mature manum; tam longe à robore & virili cultu, quam prope ab artificio & mollitie aberit. Suffocatur, ſi non ſpiret libere, viuida indoles: et ſi vbertatem omnem excludas, maciem induces: ſicut contractior facies, ampliando in monſtrum diducitur. Atque hactenus quidem tum laudari abunde, tum optima cum ratione defendi meruit Velleius. quamquam in vtroque ita ſimus verſati, vt parce & rudiore Minerua (quippe qui nec ipſi libertatis in ſcribendo & ſimplicitatis immemores ſimus) pleraque delibauerimus. Veniendum nunc eſt ad næuum tam pulcri corporis intolerabilem, atque tot iam doctorum probris infamatum. Cum enim illuſtres ſane & magnificæ ſint in Hiſtoria prudentiæ eloquentiæque laudes: Veritatis tamen decus intimius eſt & antiquius. Vt propterea parum ſuæ

exiſti-

existimationi consuluisse videatur Velleius, dum ceteris dotibus præcellere maluit, quæ propter vnam placent, quam neglexit. Adulatur Tiberio, sub quo scripsit, sub quo domi militiæque dignitates adeptus est: adulatur Liuiæ Seianoque; sed his propter Tiberium. in cuius gratiam, immortale etiam eius temporis decus Germanicum parum honorifice, id est, parum ex fide & merito memorat. Male id factum: quis enim bonus vir dissimulet iniuriam veritati in ipso regno, vt sic dicam, suo illatam? sed bene habet, quod non amplius, quam dictum est, patet hæc deformitas: cetera incorrupta venustate præfulgent. Nimirum hoc non tam Velleii, quam humani generis vitium est. præsentia & nostra cum prudentissime pensitamus, non sine studiis partium affectuque æstimamus: aut cum recte iudicauimus, metu temporum iudicium abscondimus. Itaq; Historicum in hunc diem noui neminem, qui principis sui superstitis, ipse superstes, vitia euulgarit. nisi quod prudentium nonnemo in eo sibi cauit, ne, quod liberius litteris consignauerat, ante suprema sua publicarentur. Dicam quod res est: Nemini, qui res suæ ætatis scripsit, vsquequaque & adeo credendum est, vt odio &

amore, ſpe & metu plane immunis, id eſt, homine maior habeatur. Neque potius abſoluenda credulitas hic lectoris videtur, quam ſcriptoris infirmitas. Qui ſi errore magis quam conſilio verum corrumpit, iam veniæ locus eſt: ſin contra ſententiam animi falſa pro veris tradidit, tum vero ſicut legentium reprehenſionem merito incurrit, ita ſimplicitati rarius imponere poteſt, præſertim vbi aliorum opera rerum fides ita in lucem vindicata eſt, vt facilis veri falſiq; ſit diſcriminatio. Id quod in Velleio etiam accidit, qui non minus irritis quam vanis encomiis ornat, quos ſeueriora & plura publicæ auctoritatis monumenta grauius notauere. Vnde hæc talia etiam alias potius petenda fuerant, quam ex eo ſcriptore, cuius & opera aulæ obſtricta, & veneratio Principi debita, & affectus ac per hunc ipſa ratio iudiciumque ad Auguſtæ domus ſplendorem inclinatum, neque ſilentii neque expoſitionis planam facilemque viam habuit. Nam quod Vir doctiſſimus hic excipit, *Neminem ſilentii cauſſam reddere*: fortaſſe vix locum habet in ſcriptura Velleii, qui in hoc hiſtoriæ ambitu propoſitoque ſi omiſiſſet Tiberiana tempora, haud dubie ſuſpicionem in ſe principis & aulicorum, non ſine peri-

periculo concitaſſet. At cur operi ſuo, inquis,non poſuit anguſtiorem modum? non enim credam fore, qui increpet, cur non plane omiſerit hiſtoriæ totius conſilium? Equidem, ſi breuiarii alicuius indolem cogitamus, rurſum aut indocta aut ſuſpecta eſt partium temporumque detruncatio: nec videtur conſultum, vt propter pauca, quæ non audet retegere, ceteris quoque abſtineat Hiſtoricus, quæ viſa ſibi aut perſpecta, præ aliis accurate poteſt interpretari. Debent hæc veſtros quoque animos admonere, Auditores, & circa præſentium ſtudia temporum erudire. Nihil magis in ore, in votis,in conatis hominum eſt, quam hiſtoria noſtræ ætatis. Eam cum rerum amplitudine, conſiliorum profunditate, varietate iudiciorum difficillimam,hoc quidem reip. ſtatu, ne tentandam autument prudentes, &, ob amota iam bellorum vaſtatione non pauca ſubſidia, vix in pace, & ſubuenientibus partium commentariis ac auctoritate publica, ſine periculo proceſſuram credere poſſint: imperitiſſimus quiſque, nec minus litteris quam modeſtia vacuus animo agitat, & mox certatim attaminabit. cuius vanitatis præludia iam & ſpecimina habemus. Verum his nos extra conſiderationem noſtram

ſtram reiectis, de idoneo tanti operis conditore videbimus. qui facilius optari quam reperiri poterit. Etenim ex iis qui rerum actu ſplendeſcunt, quotusquiſque ſatis eruditionis ad hoc inſtitutum adferet? Ignoſcent ſpero viri ſummi (quorum artes non minus alias & æſtimare & venerari ſoleo, quam eorum quiſquam, qui ex propinquo quidem, ſed fortunam plerumq; non animum res illuſtres gerentium intuentur aut intelligunt) ſi tot artium, quibus ad poſteros valere conſueuit Hiſtoria, cultum copiamque, vitæ tam occupatæ rarius exiſtimem conuenire. Non dico, nullum ex hoc genere eſſe talem: ſed an, qui talis eſt, ſuſcepturus ſit in ſe id onus; an partim potius quam vniuerſim ſuſcepturus ſit; an, cum ſuſceperit, ſufficientibus partium inſtrumentis vſurus ſit: hæc & talia non minimam habent dubitationem. Superſunt ergo eruditi: qui in ſtudiis vitam, non quibuſuis ſane ſed talibus potiſſimum, agitant. Inter eos, ſi hoc æuum ſpectes (nam quid poſtea futurum ſit, nil attinet diuinare) non deſunt forte, qui ea, qua hic opus eſt, beneuolentia adiuti, induſtrie vſurparent id muneris. niſi quod æui genio & ciuilis vitæ faſtu quam ſolicitiſſime ab eiuſmodi opera remouentur. Quo fit, vt alii

vt alii omnibus rebus impares, ſed Politicis nominibus tumentes, præferantur inſtructiſſimis viris. quorum ſolida & ex puris fontibus hauſta prudentia, à conuitio & probris tam hodie abeſt prope, quam olim ab honore & præmio. Id quod non tam ipſorum quam poſteritatis intereſſe ſciri debebat. Dicamus interim: non deeſſe viros animo, ſtudiis, ſtilo noſtris temporibus dicendis pares; num exiſtimamus, tam inuictæ veritatis vllius manum fore, vt æq; ſecus geſta ſummorum principum, quam præclare factitata; æq, arcana aularum, quam ſpecioſa interpretamenta, plane pleneque deformet? nam hoc Velleii cauſſa, cœpimus quærere. Non fiet iſtud, ò mei, non fiet. Etiam cum non ſupererunt, quorum auſpiciis conſiliiſq; omnia geſta ſunt, poſteritas eorum timebitur. Atque vt cedat timor, vt deſint adulationis ſtudiiq; & odii nomina: ipſa ſæculi indoles non capiet hanc ſimplicitatem Aulicarum aurium animorumque quotidie delicatius fit iudicium: atque dum honeſtiſſimis titulis & graui ſupercilio maieſtatem imperiorum in ſublimius & maius interpretantur, qui ex officii decoro id facere poſſunt, prudentiſſimus quiſque, cum ratione mauult obſequi ad maiorem ſceptro-

rum

rum reuerentiam vocantibus, quam cum periculo modestiæ nouum quidem sed plausibilem morem detrectare. Ita crimen paulatim habere incipit, quod aliquando in in laude ponebatur: atque vt olim aduersus veritatis, qua posteritas & totus orbis erudiri debebat, priuilegium, nulla maiestatis exceptio valebat, sic, postquam maiestatem in multis ipsa reuereri veritas didicit, nemo scribentium, publicarum & aulicarum offensionum tam erit auidus, vt quæ inter noua regnorum secreta hodie asseruari nouit, eliminare in publicum contendat. cum præsertim pro inepto & imprudente spernatur, qui à ciuilium, vt volunt videri, magistrorum, & virorum eminenti auctoritate publicas res tractantium sapientia discedit. Ita paucis, si modo cuiquam, aduersus sæculum mens constabit. Neque enim Poëtarum tantum & Rhetorum ludus, aut sub tyrannis metus est, vt Nerones & Domitianos, mera monstra insolentis potentatus & prodigia, bonorum principum laudibus honestent; sed mollitie temporum & imbellia animorum, à virtute & veritate sub ipsa virtutis opinione deficitur: succedunt noui mores, noua sapientia, noua eloquentia. cui nec simulationis iam &

negli-

negligentiæ ſupereſt occaſio: cum in partem officii publici recepta eſt, quæ olim adulatio dicebatur. Eum ſane nec laude amplius arbitror nec venia dignum Hiſtoricum, qui ſub ſpecioſæ commendationis velo, rerum turpium deteſtationem aſtute abſcondere inſtituat. quale commentum in Poëta Lucano, ingenioſius ſuſpicari quam grauius perſuadere, ſummo Viro libuit. Faciendum ergo non minus in noſtris, Auditores, erit, quod ſæpius memini monuiſſe, in antiquis tenendum eſſe. ipſe ſcriptorum diſſenſus & à vero diſceſſus, ad verum nos deducet: et vt Cæſaris geſta ex vero æſtimemus, præter Cæſarem, Diones, Tranquilli, ceteriq; liberioris ſtili homines conſulendi erunt. in quibus ipſis tamen ſupra aut intra veri fidem aliqua obſeruabis, vt ſic ad genuinam veritatis faciem ipſa comparatione diuerſitatis peruenias. Nimirum qui adipiſcendæ cauſſa prudentiæ memorias rerum & annales tractat, non contentus erit vnius partis tradita cognouiſſe: ſed aduerſæ etiam aut diuerſæ partis commentariis ad ipſa coniectationis & iudicii ciuilis fundamenta conſtituenda indigebit. Sed hęc commentatio longius nos incepto abduxerit. Igitur ad Velleium redimus: qui eam operis

operis ſui,de qua diſſeruimus, labem multis magniſque redimit virtutibus. Quarum adhuc illuſtrior erat futura admiratio, ſi totus ad nos perueniſſet. Quàm ille nobis ingenia Regum arteſque luculente notaret! quàm accurate momenta inſtitutæ libertatis, & ſemina certaminum publicorum, ſuis quæque locis diſponeret! quàm animoſe feſtinantem ad victorias externas populum ſequeretur, quam prouide victorem admoneret! quantum in ipſo felicitatis curſu latere periculi animaduerteret! Quam vbique fortunam ſuæ ciuitatis & indolem in numerato haberet; eaſque veluti per gradus vigoris & potentiæ ad fatalem exciſæ Carthaginis terminum deduceret! ſicut ab hoc momento relabentes in iis, quæ habemus, per ſingulos lapſus, celeriter quidem ſed notanter præcipitat: & quæ non ſentientibus Romanis clanculum obrepſerant, aut veloci frequentia perculſos cæcauerant, in apertam ordinatamque vindicat notitiam. cuius rei cauſſa ſubſiſtit aliquando & obſeruationis ciuilis epocham, vt ſic loquar, vnde in poſterum proceſſura ſit fati publici diſciplina, ſtatuit. Ita Gracchanum tumultum cædemque grauiſſima nota ſignat: *Hoc initium*, inquit, *in vrbe Roma ciuilis ſanguinis, gladio*

gladiorumque impunitatis fuit. *initium* ideo, quia exemplum. quod non oſtendit modo flagitia, ſed auſpicatur. Ab hoc initio maxima quæque & continua mala pendebunt: ab hoc initio ad calamitatum extrema fiet progreſſus: ab hoc initio ad finem ſtatus ac ſecuritatis publicæ proficietur. Eo celerius, quia impune. nam vt malorum, ita *impunitatis* hoc initium eſt: qua non ad turpitudinem morum, ad petulantiam, ad luxum, contumaciam conniuetur per indulgentiam; ſed qua ſuperuecta ſuppliciorum auctoritati ſcelerum atrocitas, emendari per imbelliam non poteſt. *Gladiorum ciuili ſanguine* rubentium impunitas eſt: quam temporis neceſſitas commendauit primo, mox depulſa neceſſitate ciuitas retinuit, ſiue expellere non potuit. Ex hoc ſanguine natæ ſunt quædam ciuiles Furiæ. quæ nihil ſanum deinceps, nihil intactum reliquere. Abominamini fors tam diram imaginem: verum vt comparationem molliam, in argumento nihil occurret modicum. Eſt morborum quoddam genus, quos acutos vocant medicorum filii. hi ſtatim nobiliſſimas quaſque corporis partes ipſamque vitæ ac vigoris ſedem inuadunt: iecur incendunt,

cerebrum onerant, cor debilitant. atque hæc omnia celerrime, & tamquam ad mortem festinandam, videmus fieri. Prorsus tale aliquid Roma ab hoc initio, de quo diximus, experitur: dum *ius vi obruitur*. ipse spiritus vitalis, quo salus publica viuit vigetque, ipsa virium & roboris origo haud dubie in iure & legibus intelligitur. iuris beneficio est resp. iure ordinatnr, iure regitur, iure stabilitur, iure conseruatur, iure continetur. Quamdiu iuri sua auctoritas, tantisper ciuitati sua constat sanitas. Igitur quantum à iure disceditur, tantum à rep. degeneratur. quæ amittit se ipsam, cum ius amisit. Ab hoc nisi vis omnis diligentissime arceatur & validissime, mora nulla est, quin vna oppressione confestim obruatur. Ex eo tempore nihil ordinatum, nihil moderatum, nihil honestum supererit. quos merita virtutis contulerant honores; dignitates, quos iudicia consensusq; bonorum tribuerant; Magistratus, quos suffragia ciuium demandarant, vis in posterum dabit, *priorq;* ceteris *habebitur* ac ad principale in rep. fastigium ascendet, qui opibus, factione, audacia *potentior* erit. Nemo ius dicenti auscultabit: nemo feret monentem. neq; minus consilium sapientis, quam le-

gum

gum auctoritas, repudiabitur. Itaque ergo *discordiæ ciuium, antea condicionibus sanari solitæ, ferro diiudicabuntur.* id est, bellis omnia ardebunt pariter & miscebuntur. Quid enim inter violentos vnquam concors? quid inter eos moderate discors? condiciones rationis & iuris filiæ sunt: sicut ferrum ab omni æuo ministerium violentiæ infamauit. illis obducuntur vulnera, hoc rescinduntur: illis sopiuntur lites, hoc exasperantur. sed præplacebit tamen ferrum bellumque, postquam semel ius displicuit. Sufficiet imo ipsum belli nomen, vt pax & quies spernantur. neque quisquam, cuius caussam sequatur, sed cuius vim & prædam, cogitabit: sicut nec suscipiendi belli caussæ expectabuntur, sed spes & cupiditas arripientur. hæc sunt Velleii nostri, *bella non caussis inita, sed prout eorum merces fuit.* Quibus verbis ipsam morbi ad perdendam remp. properantis vim & impetum, expletis iam augmentis toto nocendi instrumento vehementem demonstrat. vna scilicet interpretatione centum circiter annorum fata complexus: quibus in mutationem sui demersa resp. vix tandem in nouam faciem emersit. Sed quid vni exem-

plo huius curæ prudentiæque immotor, quasi non satius esset in ipso Auctore communi obseruationis & commentationis studio, omnia complecti? Huc enim potius nos vocat instituti ratio & industriæ nostræ: quam, omissis siue dilatis laudibus Velleianis ceteris in rem præsentem strenue transferemus, Auditores.

DIXI.

I. H. B.

NOTÆ

IN VELLEIVM.

Lib. I cap. I. v. I. *Tempestate distr.*) Loqui Velleium de Metabo siue Metaponto, nec *Lipsius*, qui primo de Epeo coniecerat, negauit. Hic enim Metaponti vrbis conditor *Stephano* & *Seruio* memoratur. τὸν γὰρ Μετάποντον οἱ βάρβαροι μέταβον ἔλεγον. Quæ verba Stephani, articulo postulante, ita interpretantur, vt *Metabus à barbaris dictus* intelligatur, *qui vero nomine esset Metapontus*. Quapropter etiam à *Cl. Salmasio in Plin. exercit. p.* 65. refutatur ea assertio: cum aliunde constet, *verum nomen Metabi in Metaponti appellationem à barbaris demutatum esse.* Fuerit itaque fortasse apud Steph. translocatio ve nominum vel articuli librariis tribuenda. de que tamen nihil pronuntio. *Strabo l.* 6. ad Pylios, qu cum Nestore ab Ilio nauigarunt, vniuersim, Meta pont

ponti originem refert: vt & *Solin*: *polyhistor.cap.2.*

Teucer non receptus) Quæ hic facta memorat Velleius, futura coniicit Teucer apud *Sophocl. in Aiace*, cum Telamonis iram aduersus venientem sine fatre, sibi figurat. Inter alia veluti παράφρασιν Velleianorum verborum habent illa:

— ποῖον οὐκ ἐρεῖ κακόν;
τὸν ἐκ δορὸς γεγῶτα πολεμίου νόθον,
τὸν δειλίᾳ προδόντα καὶ κακανδρίᾳ
σὲ φίλτατ' Αἴας, ἢ δόλοισιν, ὡς τὰ σὰ
κράτη θανόντος, καὶ δόμους νέμοιμι σούς.
τοιαῦτ' ἀνὴρ δύσοργος ἐν γήρᾳ βαρὺς
ἐρεῖ, πρὸς οὐδὲν εἰς ἔριν θυμούμενος.
τέλος δ' ἀπωστὸς γῆς ἀποῤῥιφθήσομαι.
&c.

vide de historia amplius, præsertim *Seruium ad 1 Virg. Æn. Iustin.* 4, 2, 3. *Dict. Cretens. l.6. Interpretes Horatii ad od.7 l.1.*

Caussæ Seueritatis eius: quia non tantum pietati erga necessitudines & memoriæ propinquorum deberi vltionem inimicorum credebant gentiles, sed in virtutis parte vniuersim ponebant vltionis exactionem vid. *Aristot. 4 Nicomach. 5 & Grot. annot. ad lib. 2 de Ver. Chr. relig. p.*251. sicut ex diuerso, omissa vltio impium animum & turpi ac proditrice ignauia degenerem arguebat. Quæ dedecora apud Sophoclem Electra sorori obiicit, cum ea nollet vindicandæ necis paternæ sociam se præbere. Accedunt suspiciones de quibus adducti antea versus: & quod sibi quoque ab eo metuebat haud dubie Telamo, qui necessitudinem fratris, imperium & mandata patris semel ausus esset violare.

Pyrrhus Epir. occ.) *Iustin.*17, 3. *Plutarch. Pyrrho pr.*

Ephyram in Thesprot.) differentiæ caussa

 addit

addit *in Thesp.* cum plura hoc nomine loca egantur. de quibus *Stephan.* in Ἔφυρα, quæ & ἐφύρα. Adde infra 1, 3, 3.

Phidippus) quidni in textum reciperemus hunc pro *Philippo?* cui nullum hic locum esse, doctis pridem animaduersum est.

1, 1, 2. *rex regum Ag.*) vid. Indicem

duas à patria nomine) *Mycena* ab Agam. patria; *Pergamum* à Troia: Sed quid *Tegea*, quam Talthybius præco Agamemnonis dicitur condidisse. Ita quærenti *Aldo* respondet *Schegkius*: auspiciis Agamemnonis conditam à Talthybio. Itaque non immerito Agamemnonem fecerit auctorem Noster.

Scelere patruelis &c.) *Æschylus* & *Seneca* in Agamemnone sua. *Pausan.* in Corinth. *Liban.* declam. 5

1, 1, 3. *hunc orestes m.*) *Æschylus* in Choëphoris; *Sophocles* & *Euripides* in Electra videndi

factum eius à diis comprob.) *Rectumne fuerit ab Oreste matrem occidi, cum illa Orestis patrem occidisset*; inter vsitatas priscorum Rhetorum exercitationes disquisitum est. Meminit *Auctor lib ad Herenn.* 1, 16. & *Cic.* 1 de inuent. 14, vbi colorem Orestis firmamenti loco vsurpandum, hunc adfert: *eiusmodi animum matris suæ fuisse in patrem suum, in seipsum ac sorores, in regnum infamam generis & familiæ, vt ab ea pœnas liberi sui potissimum petere debuerint. Libanius* declamat. 5. tota Orestis apologiam conscripsit. *Velleius* omissis aliis argumentis, ab euentu & subsecuta felicitate iudicat. Ita *Lucanus* de Cæsaris victoria & Pompeiij interitu:

Victrix caussa diis placuit, sed victa Catoni.

quod ante eum *Cicero pro Ligario c. 6* dixerat: *caussa ab initio dubia, quod erat aliquid in vtraque parte quod probari posset: nunc melior certe ea*

te ea iudicanda est, quam etiam dii adiuuerunt. Licet hic videri possit τῇ ὑποθέσει δουλεύειν. Est autem argumentum valde infirmum, sicut ipsorummet gentilium (nam à Christianis prorsus abesse debet iste error) testimoniis probari potest. Igitur longe verior est in hoc genere *Iustini*, quam Velleii, sententia 16,1,4: *in parricidio. nulla satis iusta caussa ad sceleris patrocinia prætexi potest.* neque scelus scelere vlciscendum est, quidquid discernant hic potentum domos à priuatis familiis, quibus mos est, adulandi caussa iusti iniustique discrimina confundere & subuertere. Quid quod Poëtæ, furias Orestis non ob aliud confinxere, quam vt immissam diuinitus parricidæ pœnam eo phantasmate signarent, atque sic docerent, numquam impune talia perpetrari? *Cic. orat. pro Sex. Rosc.* 24.

regnauit LXX) *Valde dissentit* (inquit Lipsius) *Eusebianum Chronicon: Mycenis post mortem Ægisthi Orestes regnauit annis* XV. *credo fuisse* LXV. Quæ postrema viri diligentissimi verba non ad Euseb. refero (nil enim caussæ apparet, cur ita opinaretur) sed ad Velleium. in cuius codicibus si forte fuerit LXV (pro LXX sc. quod nunc habetur) existimari potest, quinquagenarii notam à librario potius, quam ab auctore additam. Non dubito, tale quid in animo habuisse Lipsium; cui breuitas sua fraudi esse interim non debet.

Nam quod pacta eius) *Euripides* in Andromacha. *Iustin.* 17,3,7. et quos ibi annotauit ac conciliauit felicis memoriæ Vir, *Matthias Berneggerus*, præceptor noster desideratissimus.

1,1,4. *Et loco & incolis & mari nom. d.*) locum siue regionem, *Tyrrheniam*; incolas, *Tyrrhenos*; mare, *Tyrrhenum* intelligit. Historiam habes apud *Tacit.* 4 A. 55. *Strabon. lib.* 5, ubi *Atys rex fame & sterilitate coactus, altero è duobus filiis*

Lydo forte detento, alterum Tyrrhenum cum maiore populi parte amandasse, memoratur, &c. addenda quæ *Casaubonus* ex *Festo Seruioq;* ad eum locum notauit. Plenius illam famem & demigrationem narrauit *Herodotus lib.* 1. Diodorus lib. 5 maris appellationem inde petit: *cum Tyrrheni plurimum classe pollerent, & imperium mari obtinerent, factum esse, ut subiectum Italiæ mare, de ipsorum nomine,* Tyrrhenum *diceretur.* Alias opiniones suggerit *Seruius* ad vers. Æn. 1. *Gens inimica mihi* Tyrrhenum *nauigat* æquor. *Appiano* Τυῤῥηνικοὶ Λυδῶν ἄποικοι in *Punic.* dicuntur. *Iustinus, Tuscorum populos a Lydia venisse* scribit 20, 1, 7. Atque ita quidem communiter de Tyrrhenorum origine traditur. *Dionysio* tamen *potius indigenæ, quam aduenæ* videntur *lib.* 1. cuius argumenta (à *diuersitate linguæ, religionum, legum, studiorum* præcipue petita) *minime vana* existimat *Lipsius* ad *Senec. Consol. Helu.* 6.

Penthilus & Tisamenus regnauere triennio) Penthilum Orestæ successisse *Strabo in Geographicis*, auctor est lib. 13. de Tisameno *Pausanias in Corinth*: Ὀρέστου δὲ ἀποθανόντος, ἔσχε Τισαμενὸς τὴν ἀρχὴν Ἑρμιόνης τῆς Μενελάου καὶ Ὀρέστου παῖς. Quidam Tisamenum primo loco, sicut alii Penthilum ponunt; & in annotatione annorum maxima occurrit discrepantia. Velleiana quidem computatio, in se spectata satis congruit. nam si Ægistho VII, Oresti LXX, Penthilo & Tisameno III annos tribuimus, efficietur octogenarium istud interuallum à Troiæ excidio usque ad Heraclidarum reditum. Verum si hanc sententiam cum aliis conferamus (puta cum *Africano, Eusebio* &c.) deprehendemus, tam certum esse, Orestis liberos diutius quam triennio imperasse, (quippe cum Penthilo XXII anni, nec pauciores Tisameno assignentur) quam incertum,

imo

imo falſum eſt, Oreſten LXX annis imperium tenuiſſe. Igitur illud Velleii *triennium*, valde mihi ſemper ſuſpectum fuit: exiſtimabamq; aliquando, Auctorem ſcripſiſſe, *Mycenis*; aut locum plane corruptum mutilumue eſſe. At obſtabat huic opinationi congruentia totius interualli, de qua antea dictum. niſi quod rurſum infirmabatur hæc cogitatio, poſtquam de LXX Oreſtis annis (an Velleius ſc. ita ſcripſerit) merito dubitari cœptum eſt. Coniiciant hic amplius, qui otio & ingenio abundant.

1, 2, 1. *Tum fere octog.* &c.) Magnus *Scaliger in animaduerſionibus Euſebianis* quatuor nobilia interualla, inter cladem Ilii, & primam Olympiadem notat, quibus tanquam metis deſignant tempus illud veteres Chronologi, Herodotus, & alii. primum eſt ἡρακλειδῶν κάθοδος à Troi. capt. LXXX an. (num. Euſeb. DCCCCXV) 2 οἰκισμὸς Λέσβου κατὰ πόλεις poſt clad. Ilii CXX (n. Euſeb. DCCCCLV, 3 Ιωνικὴ ἀποικία, καὶ κτίσις Κύμης Φρικώνιδος, poſt Troi. CXL (n. Euſeb. DCCCCLXXV) 4 κτίσις Κύμης ὑπὸ Σμυρναίων CLVIII poſt Troi. (n. Euſeb.) DCCCCXCIII. De primo hic agendnm; id eſt de *reditu Heraclidarum*. prorſus celebris eſt hic character, primum quodammodo initium hiſtoriæ veræ. Sed in diuerſa tempora coniicitur ab Hiſtoricis: forte, quia conatus irriti τῆς καθόδου, id nomen à nonnullis tulerunt: ſicut bene coniicit *Scaliger in Euſeb.* Nam Heraclidæ, mortuo Euryſtheo, à quo Peloponneſo pulſi fuerunt, cum primo reditum conantes, cæde Hylli auſis excidiſſent; poſteaque rurſum fruſtra eum conatum reſumſiſſent, tertia demum vice, Tiſameno in Peloponneſo imperante, deſtinata perfecerunt. De primo conatu & interitu Hylli vid. *Diodor. lib.* 4 & Tegeatarum orationem ap. *Herodot. lib.* 9. *Pauſan. Arcad.* In tempore vltimi & veri reditus deſignando, conſentiunt *Velleio* non *Tatianus* mo-

do, & *Plutarchus*, de quibus *Lipsius* monuit, sed *Thucydides* etiam ἐν τηλαυγεῖ προσώπῳ seuerissimi operis. Accedit approbatio recentiorum. *Scaliger* in *animadu. Euseb. certum est*, inquit, *octoginta post Ilii excidium annis Heraclidas patriæ restitutos imperium Peloponnesi obtinuisse.* Hunc *Caluisius*, & Chronologorum accuratissimus quisq; sequuntur. *Strabo l.* 13. *pag.* 582, LX tantum annos numerat. Quo loco tamen, si *sexaginta annos* ad *Penthili in Thraciam progressum siue expeditionem* referas, & quod sequitur, ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν ἡρακλειδῶν εἰς πελοπόννησον κάθοδον, non præcise, sed ἐν πλάτει sumas, sicut fieri apud Chronologos interdum videmus, facile conciliabitur cum Nostro & veritate. Quod si hoc durius videbitur, non possumus Straboni, contra eos, quos prædiximus, & *Pausaniam* qui Tisameni imperio non Penthili tribuit hunc reditum, auscultare. Dicat hic aliquis: *Pausaniam in Messen.* dicere τὴν κάθοδον ἡρακλειδῶν γενομένην δύο γενεαῖς ὕστερον, *duabus post confectum bellum Troicum ætatibus accidisse reditum Heraclidarum.* Iam si γενεὰ, secundum *Muretum Var. Lect.* 10, 8, & *alios*, *triginta annorum* statuenda est, prodibunt non LXXX ceterorum, sed LX Strabonis anni. Verum quemadmodum certissimum est eos errasse, qui ap. *Homerum* Nestoris γενεὰς (de quibus *Muretus*) pro singulis sæculis, siue centenariis accepere: ita prorsus periculosum est vel *præcise*, vel *vbiq;* de 30 annis pronuntiare. Sane nec Latini *sæculum* & *ætatem* hoc significatu, quo γενεὰ Græcorum plerumque accipienda venit, certo annorum numero ἀπολύτως definiuere. Quinimo variare isthæc talia pro captu ac conditione temporum videmus. Sic respectu μακροβιότητος primæuorum hominum productiores ætates numerat sacer codex: quas in angustiore posterorum æuo, vsus loquendi εὐλόγως con-

contraxit. Itaque, ut ad rem reuertamur, tam procliue nobis fuerit, de *quadraginta* & circiter, annis γενεὰν accipere, quam aliis de *triginta* existimare libuit. Certe ap. *Matthæum Euang.* 24, 34 & *Luc.* 21, 32 γενεὰ 40 circiter annis metienda erit, si *Erasmi, Bezæ*, aliorumque expositionem, simplicissimam sc. & scopo textus accommodatissimam (v. *Harmon. Euangel. Gerhardi τῦ θαυμασίε cap.* 161) sequamur.

centesimo & vig. q. Herc. a. d. e.) *Ioseph. Scaliger* ad num. DCCCXXV *Chron. Euseb.* notat: τὴν Ἡρακλέως ἀποθέωσιν (*de qua vid. Diodor.* 4) *Velleius Paterculus* ait contigisse annis CXX ante Heraclidarum reditum, hoc est, XL annis ante Ilii euersionem, numero DCCXCV. Quod falsum conuincit numerus DCCCXV, quo agon olympiacus ab Hercule est instauratus. Hactenus ille. Diligentiores ergo Chronologi XCV circiter annis ante Heraclid. reditum, Herculis obitum ponunt.

duces rec. i. f. Temenus Cresphontes Aristod.) Temeno Argi cessere; Cresphonti, per sortem, Messene (*Pausan. Messen.*) Aristodemus ipse iam è medio sublatus erat: igitur filii eius gemini, Procles & Eurysthenes Sparta potiuntur. à quibus οἰκίαι δύο βασίλειαι, familiæ duæ regiæ Spartanorum ortæ sunt. *Pausan Lacon.* Nisi quod *Velleio* in Aristodemi persona patrocinatur *Herodotus*: id quod *Lipsio* notatum.

quorum atauus) de Hercule sermo est, qui horum trium abauus fuit, si proprie loquendum sit. pro quo *Velleius atauum* dixit; & *Lipsius* in enumeratione stemmatis retinuit. quem vel illud à suspicione erroris vindicare debet, quod in serie stemmatis nihil prorsus mutauit. Qui enim cuiquam moderate cogitanti verisimile videatur, eum, cum non altius quam ab abauo ad abnepotes seriem

riem repeteret, verum cognationis nomen ignoraſſe, aut ab abauo atauum non potuiſſe diſtinguere? nimirum permutari interdum hæc nomina ſciebat: & hic exemplum in manibus erat.

1, 2, 2. *Codrus, &c.*) Hiſtoriam Codri ſcripſere *Iuſtin.* 2, 6, 16 & ſeq. quique ibi *Bongarſiana* & *Berneggeriana* induſtria annotati ſunt Auctores; quos nihil attinet huc tranſcribere. Addimus autem *Lycurgum*, qui *in orat. aduerſ. Leocratem* diligenter & fuſius ceteris rem commemorat. Illud quoque monemus, inter allegatos *Seruium* ad *eclog.* 5 & *Auguſtinum* d. C. D. 18, 19, hunc Athenienſem Codrum regem, cum Virgiliano paſtore confundere. id quod non ſemel Scaligero notatum.

imprudenter, rix. ciens, interemt.) Nil opus erat *Acidaliano* verborum traiectu. Quin potius rem ipſam attendimus, quæ vltro ſuppeditat *Lipſianam* interpunctionem. *de induſtria immixtus eſt hoſtium caſtris & rixam mouit* (quantum ad προαίρεσιν Codri) *imprudenter* autem *interemptus eſt* (quantum ad ignorationem hoſtium pertinet) ſed hæc clariora ſunt, quam ut moneri debeant.

1, 2, 3. *Quis eum non miretur*) Rhetorum is campus eſt, in rebus fortiter & præclare geſtis, certare ſententiis, inuentionibus, ornatu. *Cic.* 1. *offic.* 18. Mutuantur ex eo inſtituto aliquid Hiſtorici, quoties magna exempla ad inſigniorem famam prodenda ſunt. Tyronum in gratiam, & ſemel, id monemus, vt hanc Velleianam ἐπίκρισιν cum ceterorum ſententiis, qui eandem hiſtoriam tractauere vel attigere, contendere diſcant.

1, 2, 4. *Huius fil. Medon. pr. Archon A. f.*) Vltimum regem fuiſſe Codrum conſenſu traditur: ſed apud *Iuſtinum* 2, 7, 2 ſaltus committitur, vbi ſtatim *annui magiſtratus*, omiſſis XIII perpetuis, & VII decennalibus Archontibus, reges ſequuntur. qua de

re

re etiam *Bongarsius*. Excidisse hanc narrationem, aut à mutilatore omissam esse, existimat *Io. Meursius in Archontibus Athen. lib.* 1. *c.* 1. apud quem vide, quæ ad h.l. Velleiani explicationem faciunt.

Vsq; ad Charopem) Tredecim fuere, quorum seriem & nomina *Eusebius* refert, & *Meursius* loco iam laudato. continuatur autem hæc narratio infra c. 8, 3.

1, 2, 5. *digredientes finib. Atticis Meg.)* victi sc. prælio & à Codro profligati ex Attica. *Strab.* 9. p. 393.

mediam Corinth. Athen.) Stephanus de Vrb. Μέγαρα, πόλις περὶ τὸν ἰσθμὸν, μέση πελοποννήσου καὶ Ἀττικῆς, καὶ Βοιωτίας.

1, 2, 6. *insulam circumfus. Oc. Gades condidit) Lipsius*, cum videret non insulas sed in insulis oppida ab hominibus condi, correxit hunc locum, & de quarto in vltimum casum mutauit, quæ hic de insula dicuntur. Atque id εὐστόχως à *Lipsio* factum, existimauit *Pet. Faber Semestr.* 3 c. 4. p. 26. *in marg.* Sed tuetur librorum consensum & auctoritatem *Cl. Salmasius* ad *Tertullian. Pall.* c. 2 p. 121. ea ratione: quod hic *condere*, sit *Vrbibus inædificare*. vt Græcorum κτίζειν, *Vrbibus instruere*. Itaque & *insulam, Gades* dictam, & *condere insulam*, esse *Vrbibus instruere*. Ceterum, quæ de *Gadium* origine memorantur, vide omnino apud *Strabonem l.* 3. *non procul à fine. Plin.* 4, 22 & 5, 19. *Diodor. l.* 5.

1, 3, 1. *Achai ex Lacon.) Strab. l.* 8. ἐν τοῖς Ἀχαϊκοῖς. *Polyb.* 2, *p.* 128. *Pausan. Achaic. pr.*

Pelasgi Athenas commigr.) Lipsius miratus *Dionysium lib.* 1. dum casus & sedes Pelasgorum exequitur, nullam Atticæ mentionem facere. Atqui continebatur id iam in verbis *Thucydidis*, quæ ex *lib.* 4 *Dionysius* adducit: vbi *Pelasgi Lemnum olim & Athenas incoluisse* dicuntur. De vtraque sede

etiam

etiam *Strabo lib.5 p.221.* Fuerunt autem Pelaſgi vaga & migrationibus dedita gens, πολύπλανον καὶ ταχὺ τὸ ἔθνος πρὸς ἐπαναστάσεις, teſte *eodem lib.* 13.p. 621. vnde à *Dionyſio* πλανῆται vocantur *lib. 1 pr.* Porro quæ Athenas commigrandi pleriſque cauſſa fuerit *Thucyd.* annnotauit lib.1. ἐκ γὰρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος οἱ πολέμῳ ἢ στάσει ἐκπίπτοντες παρ' Ἀθηναίους οἱ δυνατώτατοι, ὡς βέβαιον ὂν, ἀνεχώρουν. *Ex cetera enim Græcia potentiſſimi quiq; bello aut ſeditione pulſi, Athenas, tanquam ſtabilem ſedem, ſeſe conferebant.* vt habet verſio *Generoſiſſimi Enenckelii.*

ab eius nom. Theſſalia) *Strabo* de *Theſſaliæ* nominibus & nominum rationibus diſſerit, fine *l.9.* adde *Scalig. animaduerſ. Euſeb.* ad n. CCXXVI, vbi *Theſſalus Græci filius* memoratur. *Diodorus l.* 4. appellationem à *Theſſalo* Iaſonis & Medeæ filio repetit, non diſſimulans tamen: eſſe alias de hoc nomine opiniones, de quibus alibi dicturus ſit. Dixit haud dubie: ſed vetuſtas intercepit.

1, 3, 2. *mirari conuenit eos*) Nulla erat ratio idonea cur hoc, *conuenit*, in *ſubuenit* mutaret *Acidalius.* Prorſus enim cum elegantia id Velleius ſcripſerat, ſicut alias, *Par eſt, fas eſt*, eidem ſenſui ſeruire videmus. v. *Indic.*

Quod cum alii faciant, Tragici frequentiſſime faciunt) obnubilat ſplendorem orationis vox, *faciant.* commodius ſubintelligeretur. inquit *Gruterus.* interim certum eſt, *Velleium* tantopere elegantiæ dictionis non ſtuduiſſe, quin multa eiuſmodi ſimplicius dicta admitteret. Id quod de pleriſque Auctoribus, etiam Poëtis, exiſtimare conuenit. Vt fortaſſe fruſtra ſint, qui ad περιεργίαν vſque, criticam cenſuram exercere velint.

Nihil enim ex perſona poëta) ſecus eſt in Epica poëſi: vbi ex perſona poëtæ multa interſeruntur, vt mox obſeruat Noſter circa appellationem

nem Corinthi. *Quippe omnis poëtæ oratio, aut narratione simplici, aut sola imitatione, aut utroque constat.* simplici narratione : *Vt Arati de astris apud Græcos, Lucretii de natura ap. Latinos poema.* Imitatione : *cum sublatis poëtæ quæ interseruntur verbis sola personæ repræsentantur ; quibus sermo omnis tribuitur. Quod cum in comoedia, tum & in Tragœdia, fieri est necesse. Quibus ideoq; proprie à Platone* imitatio *tribuitur.* vtroque : *quemadmodum in epico Homeri aut Maronis. In quo aliorum sermonibus, sæpe poëta interseritur.* Libuit hæc ad illustrandam nostri Auctoris censuram verbis *Dan. Heinsii* exponere, qui in subtilissimæ eruditionis commentario *de constitut. Tragoed. c.* 2 ex mente Platonis ita disserit.

à Thess. Herc. filio &c.) *Thessalia nomen non reperitur apud* Homerum, *quum tamen in Boeotia Thessali* Herculis *filii meminerit, à quo non potest videri dicta Thessalia.* Iuuat Velleianum argumentum hæc *Scaligeri ad Euseb.* notatio.

1, 3, 3. *Paulo ante Aletes, sextus ab* H. &c.) *Vtrumq; falsum* (ait *Scaliger in animadu. Euseb.*) *& sextum fuisse ab* Hercule, *qui quintus esset ; & Corinthum condidisse, quam Sisyphidæ per multos annos antea obtinuerant.* Prius istud *Lipsio* etiam animaduersum. posterius refutatione non indiget, *si condendi* vocem de *restitutione* accipiamus. v. *Indic. Pindaro olymp.* 13 Corinthii dicuntur παῖδες Ἀλάτα id est ἀπόγονοι Ἀλῆτε, vbi *Scholiastes* videndus. Adde *Euseb. n.* CCCCXCVI.

quæ antea fuere Ephyre) sc. ante Aletæ tempora. neque quisquam aliter accepit. vid. *Stephan. in voc.* ἔφυρα & κόρινθος.

claustra Peloponn. continentem) adeundus omnino *Strabo lib.* 8 in descriptione Corinthi. Hinc inter *compedes Græciæ*, Philippo ; aliis inter *vincula*

Graciæ vrbs memorata, ap. *eund. lib.* 9 & *Polyb.* 17. confer quæ habet *Pausan. Corinth.* pr *Thucyd.* 1 p.10 *Horatii interpretes ad od.* 7 *l.*1. Illud *continentem* à mala manu esse existimat *Gruterus*. Non ausim statim assentire.

ab Homero nom. Corinth.) sicut rursum ὅμηρ☉ τὸ ἐφύρη περὶ Κορίνθȣ ἔφη. notante *Stephano* in ἔφυρ.

1, 4, 1. *Chalcida & Eretriam*) interponit copulam liber ex editione Rhenani expressus, quem secutus sum. Quod si sola interpunctione ista placet distinguere, non repugno: præferam tamen hanc lectionem. *Strabo lib.* 10 non longe à principio, πρὸ τῶν τρωικῶν ante bellum Troianum conditas ab Athieniensib. has vrbes memorat. quod *Lipsius* iam notauit. De nominibus earum adi *Stephan.*

Laced. in Asia Magnesiam) Eam sc. quæ ad Sipylum, de qua etiam *Eusebius* capiendus DCCCCLXI, monente *Scaligero*, qui nostri Auctoris locum illuc retulit.

Chalcidenses Hippocle & Megasth. ducibus Cumas in Italia condid.) congruit *Strabo lib.* 5 p.243 nisi quod Cumas Italicas non χαλκιδέων solum, sed & κυμαίων (*ap. Dionysium lib.* 7 *Eretrienses Chalcidensibus iunguntur*) κτίσμα facit, alterumque è ducibus Hippoclen Cumæum; alterum Megasthenem Chalcidensem asserit. Iam *cum variæ variis locis Cumæ fuerint* (verba *Casauboni* ad Strabonis locum huc transcribere libet) *quas enumerat Stephanus, dubitari potest, ex qua Cumani isti sint profecti, qui Cumam Campaniæ condiderunt. puto tamen è Cuma Euboica: nam & Chalcis in Eubœa. Ideo ait Virgilius,*

Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.

Hactenus Casaubonus. adde & *Scaligerum ani-*

animadu. Euseb. ad num. DCCCCLXVI. qui de tempore istud dubium mouet: *apud Euseb. conditus Cumarum in Italia ponitur annis* CXXXI *post Troica. Strabo & Velleius ante Troica.* producit deinde hæc Nostri verba. certe *Velleius* non ante sed post Troica ponit Cumarum initium. quod contextus historiæ facile euincit. Interim ante Troica Cumas conditas autumat etiam *Cl. Salmasius in Solin.* p. 72. ubi & de Cumæis, quos Strabo cum Chalcidensibus Cumarum in Italia auctores facit, contra Scaligerum disputat. Quod *Lipsius* miratur in *Chron. Euseb.* haberi: *Mycena in Italia condita, quæ nunc Cumæ*: de eo non est dubitandum, scriptum esse, *Cyme in Ital.* c. &c.

columbæ antecedentis volatu) Quid opus erat ulla critica manu in loco tam sano? An enim *ante ducentis*, aut, *ante se dantis* melius aut Latinius exprimit quod volebat Auctor? Nonne castigatissimæ Latinitatis scriptor *Curtius lib.* 4, 7, 15 bis ita loquitur? *complures corui agmini occurrunt, modico volatu prima signa* antecedentes. *& modo humi residebant, quum lentius agmen incederet, modo se pennis leuabant*, antecedentium *iterque monstrantium ritu.* Quem locum *Grutero* iam adductum, vindicandæ optimæ lectioni video. Rei ipsius mirificæ plura annotauit *Cl. Freinshemius* Noster exempla. *Lucanus Panegyrico ad Pisonem*, hoc prodigio conditam memorat:

Testis Acidalia quæ condidit alite muros,
Euboicam referens fecunda Neapolis arcem.

Quæ verba adductis *Statii* locis illustrat *Scaliger in appendice Virgiliana.*

nocturno æris sono, qualis cerealib. sacris cieri solet) *Mysteria, Initia, Initiorum sacra, noctes initiorum*, quæ ab Atheniensibus *Cereri* celebraban-

brabantur (v. *Brisson lib* 1 *formul.*) intelligit. Æris sonus in sacris non inusitatus. itaque addit *nocturni* epitheton: vt ad cerealia, quæ nocte celebrata, restringatur. Tangit hunc æris clangorem, & matronarum celebrantium clamorem *Iustinus*, 2, 8, 2 *Lipsius* ad h l. & *Schegkius* consulendi.

1, 4, 2. *pars h. c. m. p. interuallo Neapolim cond.*) vnde & *Neapolis* i. e. *noua Vrbs* dicta. *Strabo lib.* 5. Μετὰ δὲ Δικαιαρχίαν ἐστὶ Νεάπολις Κυμαίων. ὕστερον δὲ καὶ χαλκιδεῖς ἐπῴκησαν, καὶ Πιθηκουσσαίων τινὲς, καὶ Ἀθηναίων, ὥστε καὶ Νεάπολις ἐκλήθη διὰ τοῦτο. Antea *Palæopolin* fuisse è *Liuii* 8, 22 monuit ad h. l. *Lipsius*. Verba Historici faciunt ad explicationem Vellei & Strabonis. *Palæpolis fuit haud procul inde, vbi nunc Neapolis sita est. duabus Vrbibus populus idem habitabat: Cumis erant oriundi. Cumani Chalcide Euboica originem trahunt. Classe, qua aduecti à domo fuerant, multum in ora maris eius, quod accolunt, potuere. Primo in insulas Ænariam & Pithecusas egressi, dein in continentem ausi sedes transferre.*

in Romanos fides) Liu 23 &c.

amœnitate dign.) videnda quæ *Cl. Freinsh.* ad *Flor.* 1, 16 notauit.

Cumanos Osca mutauit vicinia) Ita solet fieri, vt demigrationibus gentium partim inferantur in nouas sedes & viciniam peregrini mores, partim à vicinis paulatim accipiantur. Etiam mixturæ locus est. Exempla passim sunt obuia.

vires veteres magnitudo ost. mœnium) Hoc argumentum valde est incertum. οὐ γὰρ ἀκριβὲς σημεῖον τὸ ἐκ τῶν τόπων τὰς δυνάμεις τῶν ἀνθρώπων στοχάζεσθαι, ait *Scholiastes Thucydidis* ad nobilissimam obseruationem, quæ ἐν τηλαυγεῖ προσώπῳ seuerissimi operis ab Historico suppeditatur, vbi monet, *veteres Mycenarum angustias non recte à posteris allegari*

gari

gari ad negandam Vrbis, qua olim pollebat potentium. Postea exemplis duobus allatis, altero euincit insuper, *neq; in contrarium partem argumentum de magnitudine valere. Nam si nunc,* inquit, *Lacedæmoniorum desolaretur Vrbs, templis solum & ædificiorum relictis areis, incredibilem posteris, post longius elapsum tempus, eorum potentiam gloriamq; fore crediderim. qui tamen nunc ex quinque Peloponnesi partibus, duas ipsi tenent, vniuersæ autem & multis extra eam Sociis præsunt: Verum quia Vrbs neq; tectis frequens, nec templis sumtuosisq; ædificiis exornata est, vicatim antiquo Græciæ more habitata, impar famæ suæ videretur. Sin idem eueniat in Atheniensium Vrbe: duplo maior, quam est reuera, eorum potentia, Vrbis faciem intuenti censeretur.* Ex quibus omnibus, *Non igitur ex aspectu Vrbis de potentia iudicandum esse,* infert. Digna fuit quæ hic quoq; legeretur notatio; quoniam crebri circa hanc rem errores iudicantium obseruantur; &, ne inconsulte arrepta Velleii verba, vltra quam fas est valere crederentur.

1, 4, 3. *Magna vis Græcæ iuuent.*) Recte monuit *Gruterus*, non debuisse à *Schegkio & Acidalio* (quorum errorem etiam *Taubman. in culic. Virgil.* suum fecit) *Græciæ iuuentutis* legi, ex sphalmate editionis Rhenani.. Etiam exempla, quæ firmandæ isti opinatiunculæ adducuntur, dexteriore opus habent & explicatione & applicatione.

abundantia virium sedes quæritans) crebra demigrationum caussa. Ita *Galli abundante multitudine, cum eos non caperent terræ, quæ genuerant, trecena millia hominum ad sedes nouas quærendas, velut ver sacrum miserunt. Iustin.* 24, 4, 1. vbi *Berneggeriana notæ* videndæ.

nam & Iones, duce Ione pr. &c.) Hæc est celebris illa ἰωνικὴ ἀποικία: cuius historiam cum iis, quæ antea acciderunt, videtur confundere *Velleius.* Non enim *Ione* duce hæc in Asiam demigrauit multitudo, sed Codri filio. *Strab. lib.* 8, *p.* 383. *distinguit historiam. Ionem Xuthi filium Athenis imperasse,* ait. *circa hæc tempora, abundante hominum multitudine, in Peloponnesum emissam Ionum coloniam indeq; Ægialeiæ nomen in Ioniæ appellationem transiuisse. Post Heraclidarum reditum pulsos ab Achais Iones, rediuisse Athenas, atq; inde cum Codridis Ionicam coloniam in Asiam deduxisse, conditis* ibi XII *Vrbibus, quot in Peloponneso antea obtinuerant.* confer *lib.* 14 *pr.* His consentit *Pausanias Achaic. pr. Ælian. Var. lib.* 8 *c.* 5. *Plutarchus de exil. Ammian. Marcell.* 28. *Tertullian de pall.* locis à Lipsio partim productis. Adde *Cononis narrat.* 2 *apud Photium* n. CLXXXVI p. 423. *Scalig. animadu. Euseb. ad n.* 975. Velleianum in tempore & personis errorem (nam *Ion* numero Eusebiano DCLXXXII, *hæc Ionica emigratio* n. DCCCCLXXV memoratur) perstrinxit serio *Lipsius*: nec immerito. Quamdiu quidem hæc lectio retinebitur. Et de alia suspicari sine vestigiis librorum, anceps fuerit. Existimabam olim, *Loqui eum de duobus diuersis temporibus*, atque illud velle, ac fortean scripsisse; Ionas, duce Ione profectos *quondam* Athenis, nobiliss. p. &c: *nunc nimirum* occupauisse. verum sic quoque difficultas ex historia superest.

nobiliss. part. reg. maritima) ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυδίας, *in maritima quæ inter Cariam est & Lydiam ora. Strabo* 8.

Vrbesque Constit. Eph. &c.) *Teum* inseri debere Velleianæ scriptioni non statim dixerim: licet historia videatur postulare. De vrbibus ipsis earumque conditoribus vide *Strabon.* 14 *pr.* & *Ste-*

phan.

phan de Vrbib. De *Erythræ* conditore diſputat. *Meurſius Lect. Attic.* 5, 8.

1, 4, 4. *Et mox Æolii eadem prof. Gr.*) *Strabo* aliter *lib.* 13. Τέτρασι γενεαῖς πρεσβυτέραν φασὶ τὴν Αἰολικὴν ἀποικίαν τῆς Ἰωνικῆς, διατριβὰς δὲ λαβεῖν καὶ χρόνους μακροτέρους. *Traditum eſt Æolicam coloniam quatuor ætatibus Ionica priorem fuiſſe, & moras traxiſſe ac longius tempus.* de quibus moris etiam Velleius mox meminit. vide *Scalig. animadu. Euſeb.* ad n. DCCCCLXXV.

& alias Vrbes quæ ſunt in L.) *Gruterus* pro putido gloſſemate delet, *Vrbes quæ ſunt.* Sed ad hunc modum multa in Velleio tollenda fuerint. quæ vt κρίσιν interim aliquam admittunt, ita medicinam nondum efflagitant. Ceterum de vrbibus hic memoratis *Vid. Strab.* 13. *Herodot.* 1. *Stephanum* περὶ πόλεων. pro *Lariſſa*, *Antiſſam* prætulit vetus codex. Vbi *Sylburgius* annotat, *nullam reperiri in Æolide.* Sed haud dubie, ad *Lesbum* reſpexit, qui ita exſcripſit. Ἄντισσα πόλις Λέσβου, ἐφεξῆς τῷ Σιγρίῳ *Stephan.* & *Strabo* 13.

1, 5, 1. *Magnitudine operis, & fulgore carm.*) Retinuimus *Operis*, quod erat in Rhenani codice.

Solus appellari Poëta meruit) Ita iudicat *Ariſtoteles de Poët. c.* 4 & explicat frequens Homeri laudator *Cicero in Topic.* 13: *Homerus propter excellentiam commune poëtarum nomen efficit apud Græcos ſuum.* *Proclus apud Photium* ὁ Ὅμηρος ποιητὴν καὶ ὁ Δημοσθένης τὸν ῥήτορα ᾠκειώσατο *Senec. ep.* 58. de iis quæ per excellentiam eſſe ait Plato: *Poëta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed jam apud Græcos in unius notam ceſſit. Homerum intelligas, cum audieris Poëtam.* Magnificum autem cum primis hoc à Velleio *Homeri elogium:* quod per partes veriſſi-

mum esse ostendit, & illustrauit *Lipsius:* quem non exscribo. Interim adeundi Auctores ipsi:quorũ aliquos (nam quod operæ pretium omnia certatim à veteribus congesta cõsectandi præconia?)hic nominare lubet. Ac vita quidem diuini poetæ *Herodoto* scriptore circum fertur. *Plutarchi*, qui è pluribus superat *libellus*,de arte eius Poëtica potissimum disquirit. Adde *Dion. Chrysost. serm.* 53. *Suid. in* ὅμηρος. *Strabon.*1. & passim. *Quintilian.*10,1. Plin.7, 29. *Gyrald. hist. poet. dialog.*2.

1,5,2. *præter Homerum & Archilochum*) Archilochus ille præstantissimis poëtis, quoties in exemplum nominandi sunt, tum ab aliis,tum à Cicerone coniungitur, *Orator. c.*1. *In poëtis,non Homero soli locus est (ut de Græcis loquar) aut Archilocho,aut Sophocli,aut Pindaro:sed horum vel secundis,vel etiam infra secundos.* It. 2. *de finib.*,4.

1,5,3. *Hic longius à temporib. belli, q. c. T. abfuit*) De ætate Homeri magna & nota est Auctorum dissensio: quam si quis conciliare, aut ex re incerta certam facere instituerit, otio & labore abuti queat videri. Si cui vacat aut curæ est talia indagare, adeat *Herodot. & Plutarch. Suid. Gyrald.* locis supra laudatis, & *Gell. noct. Att.*17,21. *Scaliger. animadu. Euseb. ad n.* DCCCCXCVI. præsertim *Lips. ad h. t.* Interim ratio Velleii valde proba. cuius etiam opinioni facilius,quam cuiusquam, hac in parte subscripserim, quippe quæ nec *Gellio* disconuenit multum, nec *Ciceroni*, qui in *Bruto* (c. 10.) inquit: *Homeri etsi incerta sunt tempora; tamen annis multis fuit ante Romulum.* Id quod alibi etiam dixerat Tullius, sicut ex Augustin. 22. d. C. D.6. discimus.

1,5,4. *quod sæpe illud vsurpat, οἷοι νῦν βροτοί εἰσι*)Dubiũ nullum est,quin rectè & ex mente Velleii suppleuerit lacunam in libris apparentem *Vrsinus.*

hoc enim vt hominum i.ſ. notatur diff.) paraphraſis iſta eſt: cum Homerus dicit, *quales nunc ſunt homines*, non ſtaturæ modo & menſuræ in ipſis hominibus diuerſitatem notat, ſed ſæcula quoque antiquiora, ſuo æuo quodammodo opponit, & ea, quam dixi, ſtaturæ diuerſitate tanquam charactere diſcriminat, alios & maiores olim Troicis temporibus homines fuiſſe, eo autem, quo Iliada ſuam ſcripſit, longe iam minores eſſe ſignificans. Plin. 7, 16. *Iam ante annos prope mille (obſerua hic obiter aliquid de ætate Poëtæ) vates ille Homerus non ceſſauit minora corpora mortalium quam priſca conqueri. Gellius* 3, 10. cum refutaſſet *Herodotum*, inuento Oreſtis corpori VII. cubita longitudinis admenſum, ſubiicit ἐπιπληκτικῶς: *niſi ſi, vt Homerus opinatus eſt, vaſtiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum; & nunc quaſi iam mundo ſeneſcente, rerum atque hominum decrementa ſunt. Iuuenalis Sat.* 15. v. 69.

Nam genus hoc viuo iam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat atque puſillos.

De re ipſa teſtatur etiam *Solinus Polyhiſt. edit. Camertis*, 5; *Draudii*, 3; *Salmaſii*, 1. *capite: ſi de ipſis hominum formis requiramus, liquido manifeſtabitur, nihil de ſe antiquitatem mendaciter prædicaſſe, ſed corruptam degeneri ſucceſſione ſubolem noſtri temporis per naſcentium detrimenta decus veteris proceritudinis perdidiſſe.* paullo poſt: *Quis enim iam iſto æuo non minor parentibus ſuis naſcitur?* &c. Addenda quæ à laudatis modo *Editoribus* annotata ſunt. item: *Hug. Grot. ad lib.* 1. *de Ver. chr. rel. p.* 19. *Ludouic. Viu. ad Auguſtin de C. D.* 15, 9. *Interp. Virgil. ad illud* 12. *Æn. Qualia nunc hominum producit corpora tellus. Bernegger. p. m. Quæſt. in Germ. Tac.* 14. *an ab æuo in æuum ſtatu-*

ra hominum minuatur? Id. q. 18. Quâ occasione plerique, quos laudaui, de *Gigantibus* disquirunt, eosque fuisse omnino confirmant.

Quem si quis cæcum genitum putat &c.) Non negat Noster *Cæcum fuisse* (sicut existimat *Gyraldus*) sed *cæcum genitum esse.* Tantam enim rerum omnium peritiam, & ostensa in toto opere rerum oculis vsurpatarum vestigia, imo specimina, non conuenire ei, qui ab vtero matris cæcus prodiit, omnes intelligunt. Ceterum sicut manifeste falsum & confictum est, *Cæcum natum:* ita quod *cæcus postea factus* sit, tradit quidem *Herodotus &* alii, sed certitudo eius asseuerationis duabus rationibus infirmari potest. *Primo* enim, quod dicitur, ideo pro *Melesigene, Homerum* vocitatum, quod Cumæorum lingua *Homerus* cœcum notaret, in dubium vocatur eorum auctoritate, qui alias, atque, vt videtur, magis probabiles eius appellationis caussas adferunt. vid. *Suid. & Gyrald. hist. poet. dialog.* 2. *Deinde*, non congruit hæc *illata cæcitas*, cum eo, quod sub fide Historica videtur *Suidas* tradere: figmentum istud *congenitæ cæcitatis* inde originem traxisse, quod Homerus cupiditatis, cuius illecebræ oculis primo omnium insinuantur, siue quæ per oculos in animum ingreditur, per omnem vitam victor extiterit. Quanquam aliis alias placuit huius fictionis interpretationes excogitare, de quibus *Gyrald.* loco, quem prædiximus.

1, 6, 1. *Qui id obtin. annis* MLXX.) *Iustin.* 1, 2, 13. annos *mille trecentos* assignat: *Diodorus Sic. lib.* 2. amplius cIↃ CCCC: *Georg. Monachus* cIↃ CCCLX. *Eusebius* (n. 1197.) cIↃ CCXL: vnde *Lipsius* existimat in *Velleio* rescribendum MCCXXX. adde *Annium comment.* ad *Metasthenem*: & vide omnino, quæ *Scaliger* notauit ad *Euseb.* l. modo nominat. & *Schubert*, *de scrupul. Chronolog. lib.* 2. c. 4. & 5.

abhinc

abhinc annos ferme DCCLXX.) In supputandis temporibus subinde Velleius ad annum consulatus *M. Vinicij cui suum opus inscripsit*, tanquam ad solennem terminum decurrit. Est autem is *V. C.* DCCXXCIII, *Tiberiani Principatus* XVI. quod, vel ex *Onuphrij Panuin. comment. in lib. 2. fast.* semel hic notasse, sufficiat.

1, 6, 2. *Quippe Sardanapalum eorum reg.*) Historiam hanc tradunt *Iustin.* 1, 3. & iisdem verbis *Sarisber. in Policrat.* 6, 14. *Diodor. Sic.* 2. *Oros.* 1, 19. *Athenæ. lib.* 12. (ubi & epitaphium eius, quod exagitat cum *Aristotele Cicero Tuscul.* 5, 35. & *Augustin.* 2. de C. D, 20., vbi *Ludou.* Viu.) *Suid.* *voc.* σαρδανάπαλ. *Euseb. n* MCLXXXIV.

tertio & tricesimo loco ab Nin.) secundum *Euseb.* tricesimo sexto: ex *Diodori* sententia, tricesimo. sicut ad hunc locum, *Lipsius*, & ad *Iustin.* 1, 3, 1. iam monuit *Berneggerus Noster.*

Pharnaces Medus) *Iustinus*, *Arbactum* vocat; *Orosius* 2, 2. Arbacum, addito tamen: *quem alij Arbacem vocant.* *Vrsino, Arsaces* potius placuit. *Arbacis* nomen, plerisque vsurpatum, retinuit etiam *Sidonius Carm.* 9. v. 24. *Non Medis caput Arbacen profabor.* Rem plerisque obseruatam, instituti ratione, non omittere debuimus.

1, 6, 3. *clarissimus Graij nominis Lycurgus*) De Lycurgi *genere, claritudine, legibus* adi *Plutar. Lycurg. Herodot.* 1. *Strabon.* 8. & 10. *Xenophont. de rep. Lacedæm. Pausan. Lacon. Iustin.* 3, 2, & 3. *Sarisber. policrat.* 4, 3. *Cicero* sæpe laudat; qui & ætatem eius *l.* 5. *Tuscul.* 3. Homeri temporibus congruere existimat. verum in ea quæstione consulendus *Scaliger animadu. Euseb. ad n.* MCXXXII.

disciplinæ conuenientissimæ vir) Tria hic corriguntur à viris doctis: *quidam* postremam voculam, ob inamœnam repetitionem, delent; vt sen-

ſus ſit: *Lycurgum iuſtiſsimarum legum & diſciplina conuenientiſsima auctorem fuiſſe.* Alii (*Lipſius* ſc. cuius auctoritatem ſequitur *Gruterus*) eundem ſenſum ita determinant, vt inflexione vltimæ vocis, *diſciplinæ viris conuenientiſsimæ,* auctorem faciant Lycurgum. Nonnulli *conuenientiſsimam* diſciplinam in *continentiſsimam* mutant. quæ vox haud dubie minus conuenit ſtilo & menti ſcriptoris. Sicut & media correctio quæſiuiſſe potius acumen quam inueniſſe videtur. Prima omnium videtur optima, propter id quod ſequitur. Nam illa verba, *cuius quamdiu Sparta diligens fuit*, profecto ſimplicius & melius ad diſciplinam reip. à Lycurgo inſtitutam, quam ad *virum* i. e. diſciplinæ auctorem retuleris. Quod ſi autem omnino retinendum ſit illud *Vir*, malim connectere cum ſequentibus, quam cum antecedentibus: *vir, cuius q. d. &c.* quæ *Acidalij* quoque opinio fuit. Nondum enim adducor vt credam, hic potius de moribus & vita, adeoque priuata Lycurgi diſciplina, quam de conuenientiſſima ciuitatis, quam condidit, diſciplina ſermonem eſſe.

cuius quandiu Sparta diligens fuit, exc. flor.) *Fuit hæc gens fortis* (inquit *Cicero Tuſcul.* 1, 42.) *dum Lycurgi leges vigebant.* & cap. ſeq. *Magnam habet vim reip. diſciplina.* Sane magnam; ad decus & robur, &, vt homines amant loqui de paulo ſerius perituris, ad æternitatem imperii ſtatuſque. Iccirco plane ad mentem *Velleij Noſtri Polybius* 6. *Hiſtor.* cum inſtitutàm Spartæ à Lycurgo diſciplinam iudicio politico penſitaſſet laudaſſetque, addit: Διόπερ ὅτω καὶ διὰ τέτων συςησάμενος πολιτείαν, βεβαίαν μὲν τῇ καὶ συμπάσῃ Λακωνικῇ παρεσκεύασε τὴν ἀσφάλειαν· πολυχρόνιον δὲ τοῖς Σπαρτιάταις αὐτοῖς ἀπέλιπε τὴν ἐλευθερίαν. *Quum igitur* (verſionem *Caſauboni* adſcribo) *hoc modo & rationibus hiſce ciuitatem*

uitatem fundasset, tum Laconicæ vniuersæ securitatem firmam parauit: tum Spartanis ipsis libertatem diuturnam reliquit. Tempus autem harum legum pariter & illius floris, de quo Noster, ac celebritatis *Liuius* 38,34. *octingentorum annorum* facit; alii 700. quidam 500. numerant. vid. *Nicol. Crag. de rep. Laced.* 1,4. Pertinent huc, & quidem cum excellentia singularis exempli, quæ *Guicciardinus* prudens scriptor *lib* 2. de forma ac disciplina reip. Venetæ differit, cuius opes & firmitatem non aliunde, quam ex tam præclaris institutis, prouenisse ostendit. Quid interim in *Spartanorum rep.* desiderarint Magni quidam viri notum est. *Aristot.* 2. *pol.* 7. *Polyb.* 6. *Hist.* *Cic.* 1. *off.* 19.

1,6,4. *Hoc tractu temporum, ante ann. LXV. q. u. R. cond. Carthago conditur)* *Iustin.* 18,6, 9. *condita est Carthago LXXII annis antequam Roma.* ad quem locum pleraque de dissensu scriptorum annotata habes in editione *Berneggeriana.*

ab Elissa Tyria, quam quidam Dido autumant) Ita *Seruius P. Daniel. ad* 1. *Æn.* p. 200. *Elissa* verum & proprium nomen; *Didonis* autem vocabulum (quod Punica lingua *viraginem* notat) ab euentu impositum docet. Qua de re, & Elissæ historia, accurata quædam notauit *P. Faber. Semestr.* 3,13.

1,6,5. *Caranus vir generis regij)* *Lipsius* & *Gruterus* delent illa: *vir generis regij.* Mihi sustinere assensum hic lubet: qui sciam, repetitiones eorundem verborum, quas alii vitant, Velleio non familiares modo sed assiduas esse. Et quod de genere regio tradit Noster, nec verisimilitudine caret, in Temenida & refutari certa ratione nequit.

sextus decimus ab Hercule) *Scaliger animadu.* *Euseb. ad n.* MCCIII. *Caranus Heraclida vndecimus ab Hercule, septimus à Temeno.*

profect.

profect. Arg. Macedoniam occupauit.) vid. *Iustin.*7,1. *Solin. polyhist.* *Vbi de Macedon. agit.*

Alex. cum fuerit septimus decimus) *Reineccius* (*in regni Maced.*) *Vigesimum secundum* reg. Maced. sumto à Carano initio facit. Si de successione stirpis velis capere *Velleium*, facilius *decimumquartum*, quam *decim. sept.* numerabis Alexandrum. adde *Freinsh. Curt. Comment. prolegom. cap.* 5.

Materni generis Achille auctore, paterni Herculeglor.) Diodor. 17. pr. Ἀλέξανδρος γεγονὼς κατὰ πατέρα μὲν ἀφ' Ἡρακλέους, κατὰ δὲ μητέρα, τῶν αἰακιδῶν &c. *Plutarch Alex. Arrianus* 2. *Pausan. Attic. Curt.* 4, 2, 3. *It.* 4, 6, 29. 8, 4, 26. *Oros.* 3, 12. *Iulian. Cæs.*

1, 6, 6. *Æmilius Sura de annis pop. Rom. &c.*) consentiunt viri docti, hoc glossamentum esse, & in margine forte libri ab antiquario aliquo adscriptum, postea à librariis ea temeritate, cuius passim exempla obuia sunt, receptum, nisi quod *Scaligero* videbatur, in partem contextus venire posse, si post illa poneretur: *Pharn. Medus imperio vitaque priuauit.* Quæ coniectura, sicut argumento non disconuenit: ita scripturæ modus & connexio ceteræ narrationis nihil tale agnoscit. Si enim quod sequitur; *ea ætate Cl. G. n. Lycurg. &c.* ad istud tempus, quo summa imperii ad populum Roman. peruenit, referas, manifeste erit falsum: si, quod omnino faciendum est, ad Sardanapali interitum recurras, qualis erit, verborum, interrupta per insolentem interpositionem serie, connexio? Quare nihil hic ambigendum arbitror. De ipso auctore nihil admodum constat. *Plinio* laudatur *Manlius* aut Manilius *Sura* sed hic *Æmilium* retinere, codicum *consensus iubet. V. G. I. Voss.* ij 3 *de Lat. Histor. part. post.*

1, 7, 1.

1,7,1. *Inter hoc tempus & initium Nini*) Ita quidem *Rhenani* editio, quam plerique sequuntur, hæc verba Velleianis accensuit, cum priora, Æmilii Suræ, inclusisset vncis. Sed neque hæc Velleii esse, quin potius laciniam glossæ prioris, recte *Lipsius* notauit. id quod ex sequentibus clare apparet. Ad rem ipsam quod attinet, satis notum est Græcorum Chronica & Historicos Assyriis & Nino principem locum semper tribuere, licet non primus sed tertius Assyriorum rex fuerit; vide not. *Bongars. ad Iustin.* 1, 1; 4. *d.* & *Franc. Fabric. ad Oros.* 1, 4.

1,7,1. *Huius temporis æqualis Hesiodus fuit*) Hic demum, post insulta aliena verba, *Velleianum textum*; & *nouum caput*, redauspicari oportebat, nam ad Carani tempus ætatem Hesiodi refert Noster. Atque *ista ipsa coniunctio temporum suggerit* (inquit *Lipsius*) *totum illud Æmilianum insititium esse, & ab alio quam Velleio adtextum.*

circa CXX distinctus ab Homeri ætate) Posteriorem Homero Hesiodum faciunt plerique, & cum Nostro consentit *Eusebius*, qui *n.* MCCX Carani temporibus coæuum tradit. *Isacius Tzezes in proleg. ad Lycophron.* cum de Homero tragico præmisisset, subiungit: ἔστι γὰρ καὶ ἕτερος ὅμηρος, ὅπερ ἐγὼ τὸν ἡσίοδον νομίζω ἰσόχρονον, κἄνπερ τὰ τοῦ παλαιοῦ ὁμήρου μεταρρέχωσιν εἰς αὐτόν. Disputat de hac quæstione etiam *Gellius* 3, 11, & 17, 21 concludit quasi in hanc sententiam: *de Homero & Hesiodo inter omnes fere scriptores constitit, ætatem eos egisse vel iisdem fere temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem, &c. Lipsius* (cum *Scaligero* 1. *poët.* 5.) iis accedit, qui Hesiodum antiquiorem Homero statuunt; *eo quod maior simplicitas & quasi rudior antiquitas in Hesiodo appareat.* Quæ ratio occasionem suppeditat Criticis,

cis, eruditæ inter vtriusque stilum comparationis instituendæ. *Seneca epist.* 88. videtur hanc & similes quæstiones pro inutilibus spernere. quod isto respectu (scilicet ubi effectus veræ philosophiæ in vita quæritur) sane fatendum est. Alias non parum iuuant partim investigationem temporum, partim memoriam, excellentium virorum συγχρονισμοί, qui in studio Chronologico, vt gemmæ quædam, eminent.

Vir pereleg. ing. & mollissima dulcedine carminum memorabilis) *Suauitatem* capio *stili & lenitatem*. Ita *Dionysius*: Ἡσίοδος μὲν γὰρ ἐφρόντισεν ἡδονῆς, καὶ ὀνομάτων λειότητος καὶ συνθέσεως ἐμμελοῦς. quem secutus *Fabius* 10. *institut. orat.* 1. *lenitatem verborum & compositionis probabilis* in hoc poëta laudat, *darique ei palmam* testatur *in illo medio genere dicendi*.

Ne in id, quod Homerus incideret) sc. ut patria eius ignoraretur. Notus est *Ciceronis* locus *Orat. pro Archia c.* 9: *Homerum Colophonii ciuem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero suum esse confirmant, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt, Permulti alij præterea pugnant inter se, atque contendunt*. Porro, *cur Homerus patriam genusque ad posteros non prodiderit*, vide apud *Heliodor. Æthiop. l.* 3. *c.* 8. f.

patriamque & p. t. e. sed patriam contumeliosissime) Habentur ii versus ἐργ. καὶ ἡμέρ. v. 63 1 vbi *Parentem suum*, *Æolide Cuma relicta*, *consedisse prope Heliconem*, ait, *misero in vico* (*cui Ascra nomen*) *hyeme juxta & æstate molesto, nunquam denique commodo*:

vēr. 637 Νάσσατο δ' ἄγχ' Ἑλικῶνος ὀϊζυρῇ ἐνὶ κώμῃ,
Ἄσκρῃ, χεῖμα κακῇ, θέρει ἀργαλέῃ, οὐδέ ποτ' ἐσθλῇ.

adde *Suid.* voc. Ἡσίοδ. *Gyrald. Hist. poët. dial.* 2.

1, 7, 2,

1, 7, 2. Ante annos fere DCCCXXX) videndus *Scaliger ad Euseb. num.* MDLXXX.

1,7,4. *Pace diligentiæ Catonis dixerim*) Non tempero mihi, quin hanc modestiæ Velleianæ figuram exprobrem dissimillimis sæculi nostri moribus: vbi raro legas dissentientem vnum ab altero, absq; ambitiosæ arrogantię, aut contumeliosæ virulentię notis. Adeo quisq; sibi in rebus leuiculis triumphum ipse decernit & instruit; si quæras, qua inscriptione meriti ac elogio? inusitata illa & protentosa cognosces: OB INSIDIAS MAGNORVM VIRORVM ERRATIS STRVCTAS. vel: OB TENTATAM ANIMOSE AVT CALLIDE ALIORVM AVCTORITATEM. vel, quod frequentissimum & miserrimum est, OB DEPREHENSA IN MEDIA LVCE LITERVLÆ VNIVS AVT SENTENTIOLÆ VESTIGIA, QVÆ ALIVS IN MERA CALIGINE NON DEPREHENDERAT. Hæc enim reuera ferme sunt, quæ aliis & speciosis vocabulis prætexit callida ingenii ostentatio, & impotens famæ cupido.

——hic nigræ succus lolliginis, hæc est
Ærugo mera.

Caue Iuuentus optima (nam tibi hæc scribimus) caue, ne opinione laudis tibi blandiatur tanta societatis humanæ pestis, & ab honestissimis studiis hæc talia, sicut ab argento scorias, separa.

Vix crediderim, tam mature tantam Vrb. creuisse, floruisse, concidisse, resurrexisse) Habet hoc argumentum vere πραγματικὴν ἐπίςασιν. Solent enim Vrbes tardo profectù ad magnitudinem quandam eniti: atque licet ἀκμὴ sæpe breuis sit, παρακμὴ plerunque celerrimo relapsu ad exitum contendat, magnum tamen momentum temporis in *resurgendo* statui debet. difficulter resurgunt deiecta, dum

velut

velut de integro arduam crescendi viam auspicantur. Quæ ad Philosophiam hujus loci pertinent, infra tradentur ad 2, 11,3.

(1, 8, 1. *Clariss. deinde &c. certamen Olympiorum initum habuit Auctorem Iphitum Elium*) Ante omnia hujus scripturæ ratio est reddenda: quaq; de caussa in textum à nobis recepta sit. Cum enim prima editio expresse præferret: *habuit auctorem Iphitum Elium* (ex qua *Aldus* fecerat: *initium habuit auctore Iphito Elio*) dubitandum non erat, quin *Lipsiana* lectio, quam expressimus, retinens casum primogenii codicis, neque quidquam admodum mutans aut interponens, tum ceteris melior esset, tum *Acidalij* coniectura: *initium habuit & auctorem Iphit. El.* Non negauerim tamen, hanc posteriorem lectionem, plerisque expeditiorem videri posse.

ad excitandam corporis animique virt.) primæ editionis & optimæ hæc erat lectio: ex qua *Aldus*, nescio quo κρίσεως instigamento, *exercitandam*, fecit: quod postea placuit *Acidalio* comparatione loci alterius (è 1,13,3.) commendare.

Olympiorum ludicr.) Hæc est illa celebris *periodus Iphiti Olympica*, qua agonem à Pelope institutum, ab Atreo & Hercule repetitum, deinde rursum posteriorum neglgentia omissum Iphitus Praxonidæ filius post annos CCCC (ut rotunde loquamur) restaurauit. Vt ad hunc temporum characterem, & per eam ad tempus Romæ conditæ Noster liquida designatione perueniret, pleraque huic notitiæ inseruientia hactenus vestigauit. Hoc initium est verioris, certe distinctioris, apud scriptores historiæ ὅτι οὐδὲν Ἕλλησι πρὸ τῶν ὀλυμπιάδων ἀκριβὲς ἱςόρηται, teste *Iustino Martyre parain. ad gent.* cui consonat, quod apud *Euseb. Chron.* 2 n MCCXL. legitur: *Ab hoc tempore Græca de temporibus historia*

ria vera creditur. *Nam ante hac, vt cuiq; vi-sum est, diuersas sententias protulerunt.* Ad quem locum vide quæ *Ioseph. Scaliger* notauit. Item *lib.*1. *de emend. temp. de periodo Olympica,* & *lib.*5. *de initio Olympiadum.* Iuuabit etiam inspexisse, quæ parens Iosephi *Iulius* disserit, *poetic.* 1, 24 & *Caluis. Isag. Chronol.* 39. *Pontan. Philocal.* 10, 23. *Cameri ad Solin.* 1. *Nicol. epiphill.* 4, 21. *Cæl. Rhodigin.* 7. *antiq. lect.* 38. præsertim ex antiquis; præter Solinum. *Strabo lib.* 8. *Phlegon Trallianus in fragm. de Olympiis. Pausan Eliac.* 1.

ante annos DCCCIV) exemplo *Gruteriana* editionis omisimus centenariam notam: re ipsa postulante, sicut alii pridem notauere.

1,8, 2 *Atreus, cum Pelopi patri fun. lud. f.*) Consulendi, quos antea laudauimus. Res ita habet: *agon ille à Pelope institutus, ab Hercule & Atreo instauratus; ab Iphito in Tetraeteridas indictus est.* itaque *trina Olympia; à Pelope, Atreo & Hercule celebrata* præcesserunt Iphiti Olympia, *à quibus Græci putant tempora sua, propterea quod victores studio scribi ἐν κύρβεσι καὶ στήλαις cœperunt.* Porro *interuallum Olympiorum Pelopis & Atrei sunt quinque Enneadecaëterides. Inter Atrei autem & Herculis ludicrum; est tantum interuallum unius cycli.* Notandum autem, *iam ab aliquot annis Olympiadas tetraëtericas ante Iphitum institutas fuisse; tetraëtericas autem non fuisse à Pelope ad Troica & infra Troica tempora.* Cur autem ab Iphitæa periodo sua putarint tempora Græci, paulo ante dictum est. Operæ pretium videbatur hæc ex *Scaligeri animaduers. Euseb.* huc congerere: quo non alius, quidquid ambitio struat, diligentius hanc viam institit.

omnis gen. certam. Hercules victor extitit)

dubitationem mouit *Lipsius*, è *Pausania*. quam sustulisse graui ratione *Gruterus* videtur.

1,8,3 *Tum Athenis perpetui Archontes esse desierunt*) *Lipsius* de particula *Tum* dubitat, quo referenda sit, cum primæ olympiadi præcise non congruat. Satis constat autem, istam signandorum temporum consuetudinem, collatis, quæ alibi euenerunt, rebus, non *præcise* sed *rotunde*, *&* *circiter ac præterpropter*, tum ab aliis, tum à Nostro vsurpari. Quare formulas istas, *Tum*, *circa hæc tempora*, *per idem tempus*, *sub idem tempus*, &c. rarius ἀποτόμως, sæpius παχυλῶς interpretari oportet. Ceterum, congrueret hæc Velleiana designatio magis *sequenti*, quam *præcedenti* tempori. nam in annos olympiadis sextæ tertium & quartum i.e. in tempus conditæ Romæ incidit Alcmæonis principatus.

cum fuisset Vltimus Alcmæon &c.) adi *Meurs. Archont. Athen. lib.* 1. *c.* 3. *&* *seqq.* mox *Eryx* truncato ex *Eryxias* vocabulo legitur *Id. c.* 8.

1, 8, 4 *Sexta olympiade, post duos & viginti annos q. p. c. f.*) Fuerit annus *sextæ olympiadis tertius* non *septimæ secundus*, sicut *Scaliger* scripsit *l.* 5. *de emend. tempor.* vbi *de primis Vrbis Palilibus* agit. quam commentationem omnino vide. congruit Velleio *Eutropius*, *Orosius* 2,4. *Sigonius in comment. fast.*, accedit *Dionysio*, qui 7 olymp. anno primo, post Ilium captum anno CDXXXIII. conditam prodidit *lib.* 1 *&* 2 *antiq.* ceteras dissensiones Chronologorum (inter quos non facilius vnquam quam inter horologia conuenit) prolixe habes apud diligentissimum *Onuphr. Panuin. comment. in fast, lib.* 1. Plerique cum *Velleio Nostro* Varronem sequuntur: cuius ipsius tamen industriam coniecturis, quam certis rationibus niti existimat *Scaliger*.

Parili-

Parilibus) *Propertius* 4. *eleg.* 4.
Vrbi festus erat. dixere Palilia patres,
Hic primus cœpit mœnibus esse dies.

In hoc ergo festum (de quo v. *Ind.*) *natalis dies Vrbis* communi hominum deuotione referebatur: adeoque *XI Kal. Mai. immortalis ortus dominagentium ciuitatis solenni religione celebrabatur*, vt loquitur *Panegyr. Mamert.c.*1. Sed & Imperatores *adiecerunt feriis natalitios dies Vrbium maximarum Romæ atque Constantinopolis* (v Id.Mai.) *in quibus deberent iura differri, quia & ab ipsis nata sunt. l. omnes dies* 7. *C. de feriis.* ad quam pluscula huc pertinentia notauit *Brissonius*. Huic primariæ religioni affinis est illa *boni ominis obseruatio*, quam huic diei accommodabant. Ita pertinax Imp. apud *Capitolin.* reformandis rebus *expectat Vrbis natalem, quod eum diem rerum principium volebat esse c.* 12. Tertia obseruatio *artis est, an superstitionis*: cum *L. Tarutius Firmanus*, Chaldaicis rationibus eruditus vrbis R. natalem à Parilibus repetens, eamque in iugo cum esset Luna natam dicens, *non dubitauit eius fata canere*. Quem errorem (ita enim vocat) serio exagitat *Cicero* 2 *de diuinat.* 47. Adde *Per. Fabr. Semestr.* 1,9. *Marcell. Donat. ad Suet. Tib.* 5.

à quo tempore ad vos coss. anni sunt DCCLXXXII) scilicet *pleni*: ita vt DCCLXXXIII sit, qui tum voluebatur, Consulatu Vinicii insignis, vt recte *Onuphrius* explicat v. *supra p.* 57. *ad* 1,6,1.

post Tr. capt. annis CDXXXVII) adi *Lips.* & quos paulo ante de V.C. tempore laudauimus Scriptores.

1,8,5. *Adiutus leg. Latini aui sui*) *Lipsius* probabiliter correxerat, *Latinis*: vt ad Legiones referretur. Aui nomen *Numitorem* fuisse. Nisi tamen is cognomento principatus, *Latinus* hic dicitur. congruit autem hæc opinio, cum eo quod

*Dionys.2 antiq.*tradit; *Romulum initio pleraque aui consiliis ac ope molitum esse.*

eum aliter firmare Vrbem nouam &c.) Nisi quod istud etiam in fatis aliquando fuisse cernimus, vt destinatarum magnis rebus vrbium origines neglectæ ac velut inobseruatæ prætermitterentur ab iis, qui cum orientes opprimere potuissent, ortas frustra aggressi sunt labefactare.

quamquam, iam Asylo f.s.d.l.auxit.) *Aldus* pro *quamquam* legit, *quam*, vrbemque subaudit. *Acidalius*, *auxit*, παθητικῶς interpretatur, intelligens *manum illam pastoralem.* Illa prior correctio non videtur necessaria: hæc posterior expositio, paulo frigidior mihi hoc loco videtur, siue antecedentia, siue, quæ sequuntur, respiciam. Simplicius ergo fuerit retinere verba librorum, & quam vltro suggerunt, mentem: *Romuli potentiam ab initio exiguam fuisse, donec eam postea, commentus Asylum, auxerit.*

Asylo facto &c) Quæ de *asylo* hic dicuntur, item, de *patribus* institutis, vbiq; obuia & in promtu sunt apud Scriptores Latinos Græcosque. è quibus ὡς πολιτικώτατα & ad ciuilem prud. accommodatissima descriptione hæc talia exequitur *Dionysius.*

1, 8, 6. *Raptus Virginum Sabin.*) Plerique è margine in textum irrepsisse ista verba statuunt. Deplorant hoc loco *Rhenanus*, & alii, ingentem hiatum operis Velleiani: nec immerito. videtur enim pulcerrima pars suauissimę scriptionis periisse. *Lipsius*, amplius etiam *Voluminum distinctionem*, ex modo amissorum, in dubium vocat, neque verisimile, ait, tantum rerum *Vno* priore volumine à Velleio comprehensum fuisse. Nolim firmare magni Viri suspicionem.

1, 9, 1. *Quam timuerat hostis, expetit*) Non liquet,

liquet, quæ nam fuerit ſententia, cuius hoc *ἀποσπασμάτιον* apparet. probabiliter tamen ex ſequentib. *Lipſius* exiſtimat legendum, *extitit*: vt ſenſus ſit, *grauiorem extitiſſe hoſtem Perſen, quam timuerat populus R.*

Nam biennio adeo varia f.) Bellum cum Rege Macedoniæ Perſe ſcripſit *Florus* 2, 12 & quos ibi *Camers* annotauit: quibus adde *Pauſan. Achaic. Diodor. Sic.* 31 *excerpt. qua vulgo habentur.* præter quæ, reperies aliqua in iis *excerpt. Diod.* quæ *Conſtant. Porphyrog.* collegit, & *Henr. Valeſius* publicauit. *Zonar. t.* 2.

Vt plerumq; ſuperior fuerit, magnamq; &c.) *Gruterus* delet illud *fuerit* (ad quod nimirum non admodum quadrat, *perduceret*, quod ſequitur) copulamque expungit: *vt pl. ſuperior magnam p. C. i. ſ. ſ. p.*

1, 9, 2 *Rhodii tum dubia fide ſpecu ati fortunam*) Exemplum valde memorabile, de ſequenda aut vitanda partium in bello ſocietate, Rhodiorum ciuitas hic ſuppeditat. Vtraque pars eam ſibi ſtudebat adiungere. *Rhodii* enim, inquit *Liuius* 42, *maximi ad omnia momenti habebantur, quia non fauere tantum, ſed adiuuare etiam viribus ſuis bellum poterant.* accedit, quod maiorum auctoritatem, minores ferme ciuitates ſequuntur. Itaque nec Perſeus, nec Romani conceſſuri videbantur, vt bello Rhodii abſtinerent. Illum nouæ amicitiæ gratia, hos veteris fides commendabat. Inuitabant & commoda belli & minabantur incommoda: quibus, tam propinquo diſcrimine exemti eſſe non poterant. Quid ergo factu optimum? primum conſilium non parum ſapientiæ nomine laudauerim. Ita ſe gerebant, vt Romanis nihil negare, Perſeo nihil promittere viderentur. Ita præferebant amicitiam Romanorum, vt aduerſus Perſeum

non nisi inuiti hostilia ausuri viderentur. Romanis non statim suspecti, Perseo non penitus volebant fieri formidabiles. Hac media via, cum aliquantisper rem gessissent, anxia cœpit magis & solicitior fieri suspensa tam arduis momentis prudentia: cuius tædio aliquid audendum existimabant, quo à bello partes deterrerent, se autem à periculo belli vindicarent. Legatos Romam mittunt, qui præfati *de amicitia ante bellum cum Perseo inita, de belli damnis non diutius tolerandis*, postea adiecerunt: *legatos alios ad Persea in Macedoniam missos, qui ei denuntiarent, Rhodiis placere, pacem eum componere cum Romanis, se Romam eadem nuntiatum missos. per quos stetisset, quo minus belli finis fieret, aduersus eos quid sibi faciendum esset, Rhodios consideraturos esse.* Liu. 44, 14. Peccatum in eo varie. *primo* enim *fiducia potentiæ & auctoritatis nimia* inflauerat Rhodios, vt Romanorum animos, qui toti propemodum orbi erant terribiles, suis frangi minis posse crederent. *deinde, imprudentius* factum, quod non animaduerterunt, sibi à neutra parte gratiam, sed ab alterutra certum esse periculum expectandum, ob eam legationem. *porro, ipse cum Romanis & Perseo agendi modus* nec officio amicitiæ conueniebat, nec ei amicitiæ generi, quo Rhodii amicos quidem Romanos, sed cum respectu eminentiæ, *amicos venerabiles* habebant. Applicandum hic venit, quod *Velleius Noster* de Massiliensi negotio iudicat: *principalium armorum arbitria illi captare debent, qui non parentem coërcere possunt.* 2, 50, 3. Equidem si *quietos* se præstare Rhodii & medios partibus perseuerassent, non quidem admodum grata erat futura partibus illa ἀδιαφορία (proprio enim quodam fato inuisus est, qui partium studium detrectat) sed fallor, an innoxia & minus pericu-

periculosa ciuitati fuisset. Longe autem aliud est, *neutrius partis esse; & arbitria pacis bellique inter partes sibi sumere.* Illud prudentiæ aliquando & necessitatis: hoc non nisi ingentis potentiæ opus est. Addenda his sunt, quæ infra ad 2, 50, 3 annotabuntur.

proniores fuisse regis partibus visi sunt) Ita quidem rumor distulerat, eos Romanorum amicitiam simulare, sed per occulta & magis fida in Regem inclinare: fatenturque in apologia sua legati Rhodiorum (apud Liu. 45, 23.) quosdam improbos ciues Regis amicitiam optasse, nullo publico consilio aut consensu ciuitatis. Interim ista communis est partium in medios suspicio: *credunt Romani, Rhodios Persei studiosiores; Perseus existimat, Romanis eos magis fauere.* Nec discrepabunt, quæcunq; huc conferes, exempla. Atque hic etiam fons est communis odii erga quietos; cuius & in aliis rebus facem creberrime accendit suspicio.

Eumenes eo bell. med.) *Liu.* 44, 25. eius consilia diserte exponit.

1, 9, 3. *Qui & prætor & Consul tr.*) defendit hanc assertionem Velleii, ex antiq. potissimum lap. *Lipsius*, quem vide.

quam tergiuersanter perniciosi.r.p. inierat) vide *Liu.* 22, 44 & 45, & *ceteros*, qui hanc pugnam scripsere. Verba nostri Auctoris recte se habent, neque correctione indigent.

1, 9, 4. *Ingenti prælio apud vrb. n. Pydn.*) Hoc prælium finem attulit regno Macedoniæ in ditionem Romanorum redacto: *Iustin.* 33, 2, 6. *cum inde à morte Alexandri distractum in multa regna, à summo culmine fortunæ ad vltimum finem stetisset CL annos*, vt *Liuius* putat 45. *Strabo*

excerpt. lib.7. ἐν μὲν οὖν τῷ πρὸ τῆς Πύδνης πεδίῳ Ῥωμαῖοι Περσέα καταπολεμήσαντες, καθεῖλον τὴν τῶν Μακεδόνων βασιλείαν.

templiq; se relig. supplic. credidit) Quasi templa & ara possent defendere, quem nec montes sui nec arma potuissent, inquit *Florus* 2, 12, 9. non sine panegyrica figura, & quæsita inuentionis occasione. omnino alias *hac insula sacra & augusti tota atq; inuiolati soli erat* (verbis *Liu.* 45, 5) seruato præterea vniuersim gentilibus more, *supplicibus templorum parcendi*, id est, *propter templa hominibus incolumitatem dandi.* Aduersus quæ nonnulli *ius victoris & victoriæ* exaggerant opponuntque: quasi tantum id quærendum esset, quod licet facere; cum nec expediat nec deceat facere omnia quæ licere videntur. Heu quanta nostri temporis probra subeunt animum, dum hæc scribo!

ratione magis quam vi) Lipsio placebat, *oratione.* Nulla autem fortasse fuerit caussa substituendæ alterius voculæ. Consilium Octauii, siue *ratio* in eo est: quod modo minis, modo spe conatus est regem pellicere, vt se traderet; quod postea regios pueros, proposita incolumitate ad se traduxit, eoque transfugio nudatum regem recepit, vt legere est apud *Liuium*.

1, 9, 5 *Octauii Prat. naualis, & Anicii triumphi)* de his triumphis consulendus *Sigonius com. in fast. & triumph. Rom.* ad an. DXXCVI: de bello Illyrico contra Gentium, *Flor.* 2, 13, & quos ibi nominauit *Camers.* item *Zonar.* 1, pag. 109.

1, 9, 6 *Quam sit assidua emin. fort. c. inuidia &c.)* Tale suæ narrationi iudicium etiam Liuius præmittit 45, 35: *intacta inuidia media sunt, ad summa fere tendit. Nec de Anicii, nec de Octauii triumpho dubitatum est. Paulum, cui ipsi*

quoq;

quoq; se comparare erubuissent, obtrectatio carpsit: corrumpente nimirum populi iudicia Sulpitio Galba tribuno mil. priuatim imperatori inimico, criminanteque virum optimum, vt *imperiosum ducem* (ob disciplinæ militaris obseruantiam) *& malignum*, ob prædam parcius, quam insatiabilis militum cupiditas sperauerat, dispertitam. Huius exempli consideratio, inter præcipua, studiosis prudentiæ suppeditare potest, *Vitium illud Popularis status, cum apud armatam suffragiis & imperitiæ multitudinem, Demagogi, primum inuidia & obtrectatione singulorum, mox factionum turbis deniq; ad seditiones & exitium ciuitatis paulatim (sæpe nec paulatim) grassantur.*

bis millies centies HS) *Liuius*: *HS millies ducenties fuisse summam omnis captiui auri argentique*, tradit. Sed *Velleii* summa magis cum ceterorum scriptorum calculo congruit: vt inde potius emendandum Liuium censuerit *Lipsius*.

omnium anteact. comparat. amplit. vicerit) Quapropter in exemplum declarandæ rei triumphalis typisque æneis effigiandæ delectus est à diligentissimo Antiquitatis Romanæ vindice, *Onuphrio, libello de triumph.*

1, 10, 1 *Olympicum inchoauit*) *indicem* vide.

Tum rex Syriæ) correctionem *Aldinam*, de qua minime dubitandum (*rex* pro *regem* reposuit) in textum recepi.

M. Popillius Lanas) Scribunt hoc factum *Iustinus* 34, 3. & quos ibi, duo magni viri, *Bongarsius* & *Berneggerus* annotauere. Talis constantiæ exempla congessit & in *Legati* sui laudibus extare voluit *Fredericus de Marselaer* lib. 1. *dissert*. 33.

1, 10, 2 *Cogitationem regiam*) aliis, *contationem* magis placet.

1,10,4 *Is cum in concione extra Vrb.*) de his rebus erudite tractat *Onuphrius, lib. de triumph. supra laudato.*

deos immortales precatus est &c.) *Liu.* 45. *Aurel. Vict.* 56. *Val. Max* 5, 10, 2. *Senec. consol. ad Marc.* 13 *Plutarch in Æmil*, &c :- Adeo præclare vtramque fortunam fert, qui inter secunda de aduersis prudenter cogitauit. Sed & illa in patriam pietas, quanquam ab omnibus publico debeatur, vix tamen serio & animose nisi in Heroica mente, se explicat. Recordor nunc similem pii antistitis in rem Ecclesiasticam affectum. *In orat. funebr. de obit. fratris*, inquit *Ambrosius : Nihil habeo quod querar, sed habeo quo Deo gratias agam: quia semper optaui, Vt si quæ perturbationes Vel Ecclesiam Vel me manerent, in me potius ac meam reciderent domum.*

1,10,3 *duos minores natu prætextatos*) *Gruterus*, *prætextatis* istud glossematium adiectum, ideoque tollendum censet. Potuisse omitti fateor, sed Velleius non abhorret à talibus adiectiunculis.

1,10,6 *Quippe Fuluii censoris frater*) Meminit huius notæ censoriæ etiam *Liuius* 41,27. *Frontinus* 4, 1, 32. Pertinet autem omnino ad remp. & prudentiæ ciuilis studium, *nosse atque adeo recordari acta censoriæ potestatis*, quæ est *magistra & custos pacis* (vt hoc cum *Valerio* dicam e 2, 9, pr.) sicut disciplina militari bellorum robur & efficacia sustentatur. De hoc argumento nemo è politicis recentioribus grauius tractauit *Lipsio* 4 *pol.* 11. De *exauctorationibus* seorsim erudite multa disserit *Langlæus Semestr.* 12, 1.

& quidem consors) *Indicem* adi.

1, 11, 1 *In libera custodia Albæ decessit*) Liberis custodiis Romæ quidem magistratuum, aut sena-

ſenatorum domus adhibitæ: ſed & munitioribus oppidis per Italiam captiui honoratiores ſæpe ſeruabantur. *Liuius* 45: *Patres cenſuerunt, vt Quintus Caſſius Perſea regem cum Alexandro filio Albam in custodiam duceret. Bitis regis Thracum filius cum obſidibus in custodiam Carſeolos eſt miſſus. Ceteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. adde c.*43. De *Alba* etiam *lib.*30 *c.*17, *exemplum habemus*: vbi capto Syphace, *conſulti patres, regem in custodiam Albam mittendum.* Ratio apud *Strabon.*5 duplex redditur, *quoniam in penetralibus regionis ſita Alba, & preterea probe munita eſſet.* De libera cuſtodia egit *Lipſ. ad Tac.* 6 A. 3.4. & *Sauaro ad Sidon. lib.*1. *epiſt.* 7.

Pſeudophilippus &c:) *Flor:*2.14. quoſque ibi *Camers* indicauit.

cum eſſet vltimæ ſtirpis) *Floro* eſt: *Vir vltimæ ſortis Andriſcus, dubium liber an ſeruus, mercenarius certe.* *Ammian. Marcellin.* 14, 40, & *Lucianus* πρὸς ἀπαίδευτον, *in fullonio natum* dicunt. *Zonaras* t.2. p.114 qui ſatis copioſe hanc hiſtoriam ſcribit, cum Marcellino patriam exprimit *Adramitenum* vocans.

1, 11, 3) *duabus ædibus ſine inſcriptione poſitis*) *Lipſius* recte de inſcriptione *dedicantis* capit. vide de his porticibus *Andreæ Fuluii Sabini antiquit. Rom. lib.*4.

quique hanc turmam equeſtr. ſtatuar.) de *ſtatuis equeſtribus* earumque *origine* ac *honore* videndus *Hermann. Hug. de mil. eq.*5, 1.

1, 11, 4 *Magnum Alexandr.*) *Arian.* 1. *Iuſtin.*11, 6, 13, Pro *impetraſſe à Lyſippo*, *Cl. Freinshemius Noſter ad Curt.*3, 21, 27. legit, *imperaſſe Lyſ.* Lyſippi ars paſſim laudata, & in exemplum excellentiæ memorata. *Nam ad veritatem Lyſippum &*

& Praxitelem accessisse optime (i. e. ad viuum omnia expressisse) *affirmant. Quintil.* 12 *instit orat.* 10. *Vid. Lips. ad h.l.*

1,11,5 *Primus omnium Romæ ædem ex marmore*) *Lipsius* existimauit intelligi *templum Romæ, vt Deæ, structum. Gruterus* præter decorum id Romanis tribui putat, & initium huius moris potius prouinciarum adulationi conuenire. Quod autem nomen Dii Deæue, cui hoc templum ædificatum, non addidit *Velleius*, factum est ideo (respondet porro *Gruterus*) quia satis indicarat expresso loco, in quo templum illud positum erat, dum inquit: *in iis ipsis monumentis molitus.* Sic *Liuius* 4,15; *Eodem anno C. Cicereius ædem in Albano dedicauit, quinquennio postquam vouit.* Hactenus ille.

Vel magnif: princeps) v. *infra ad* 2,1,2.

1,11,6 *cuius felicitatem fortunæ Met. Comp.*) Magnifice, vt solet, tam prolixum fortunæ fauorem extollit *Val. Max.* 7,1,2 *& Plin.* 7,44. *Cic.* 5 *de fin.* 78 *It.* 1. *Tusc.* 35.

præter excellentes triumphos) *Lipsius* ex historia repositum cupiebat, *excellentem triumphum*; sed recte se habet iudicium *Gruteri*; qui pro singulari numero pluralem hic vsurpari existimat. Loquitur enim hic Velleius ἐγκωμιαστικῶς, neque enumerat tantum membra collectione, sed granditate sermonis illustrat.

acres innocentesque pro rep. cum inimicis contentiones) *Acerrime cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab æmulatione virtutis profecta contentio, ad graues testatasque inimicitias progressa fuerat,* inquit *Valerius* 4.1.12. Notandum hoc loco, *duplices in rep. contentiones inimicitiasque* deprehendi: *Prima* est *contentio factionis & inuidiæ*, qua viri potentes mutuis quisque

que

que odiis alterius auctoritatem gloriamque depressum cupiens, semper contrarius obstat, ac, veluti ἀντίτεχν@ atque obtrectator actui eius consilioq; aduersatur. *Altera contentio virtutis est*: rursumque *duobus modis* cernitur contingere. vel enim *ipsi inter se viri boni & magni, nulla priuata æmulatione, sed circa & propter administrationem reip. dissentiunt & concertant*; sicut de Metello & Scipione modo diximus: vel *aduersus flagitiosos, sceleratos, reip. turbatores, illi, qui dexteriore consilio & auctoritate remp. tuentur, depugnant*; quo de genere ἀντιπραγίας dicetur aliquid in *Charact. Vellei. c.*4. Hoc sensu *Sallustius, Catil.* 54. in Catone *malis perniciem* ostentauit. De altero illo Catone *Cornelius Nepos c.* 1; 3; & 2; 4: *à P. Corn. Scipione* perpetua dissensit vita. it: *circiter annos octoginta, vsque ad extremam ætatem ab adolescentia, reip. caussa suscipere inimicitias non destitit. à multis tentatus non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed quoad vixit, virtutum laude creuit*. Tales contentiones, vt *innocuas* (ratione propositi à malignitate alieni) & *pro rep. susceptas*; in laude ponunt cum *Velleio* nostro prudentissimi Scriptores: facitque partem voti sui & laudis posthumæ Tiberius apud *Tac.* 4; 38, 2, si posteri; ipsum *offensionum pro vtilitate publica non pauidum fuisse credant*. Dissimulari autem non debet, nonnullos Politicorum crassius circa hoc argumentum versari, dum *vtilia magnorum virorum dissidia*, vniuersim pronuntiant, atque eo nomine iacta *subinde factionum semina* in arcanis reip. gerendæ artibus habent. verum nec *populares*, nec *Nobilium factiones* citra summum periculum reip. exerceri posse, ostendit *Lipsius* 6 pol. 3, & Romana historia tot magnorum casuum exemplis passim testatur. Et certe, *si vnum illud contentionis genus* excipias,

quo

quo Boni a malis dissident: vix poteris mihi exemplum dare vtilitatis alicuius euidentis in contentione virorum illustrium. Dissidebant Romæ consules, prætores, tribuni, magistratus alii, innocuis aliquando & bono fine susceptis dissensionibus, sed nunquam sine motu aliquo & tumultu rerum ac hominum: nam pars reip. democratica, his motibus, vt mare ventis agitabatur. itaque ergo hæc rudimenta erant (quis aliter statuat?) tot discordiarum ciuilium, quæ mox populari turbulentia, & paucorum ambitione excitatæ vsque ad conuersionem reip. insanabiliter desæuierunt. Cur ergo supra laudantur, inquis? Laudantur non aliis, quam istis de caussis: quod magni illi viri dissidia sua non in occasionem potentiæ, dominationis, auaritiæ dispensant, sed immunem ab inciuilibus consiliis animum seruant; quod pertinere ad remp. existimant, vt consilia, quæ credunt publice salutaria, contra aliorum sententias tueantur; quod sine admixta priuati odii acerbitate ad virtutum & honesti certamina, ciuibus viam præire cupiunt; denique si profundius quæsieris, videbis quid aliud quam imbecillitatem humanam, & ciuilis prudentiæ imperfectionem? dum vel ea non conciliare possunt sine contentione ac in publicum commodum attemperare, quæ diuersis quidem sed ex æquo salutaribus artibus constant; vel vnius quidem boni naturam intelligunt, alterum autem pro malo spernunt; non quod rationi & sapientiæ, sed quod suæ indoli minus conuenire videatur. Rursum instas: *atqui Resp. diuersitate artium, vt mundus elementorum concordi quodam dissidio, conseruatur*? Recte de concordi dissidio mentionem intulisti, quod ita intelligendum est. Habet suum in rep. locum seueritas, habet lenitas: Idem de magnificentia & parsimonia, de facilita-

te &

te & grauitate, ſimilibuſque aliis iudicium eſto. Ergo prodeſt ſane eſſe in ciuitate viros graues, eſſe faciles: ſplendidos item, ſed non minus elegantes; imo & frugales, ac ſic deinceps. Ita *Salluſtius Catil.* 53 & 54, deſcribit, *ingenti virtute, diuerſis moribus viros duos Cæſarem & Catonem.* Verum hoc ipſum exemplum, quod tam erude à pleriſque accipitur, admonet nos de rectiore circa hoc negotium iudicio. *Quod ſi enim vterque ſuis virtutibus moribuſque, quibus à natura donatus, à diſciplina inſtructus erat, vſus eſſet citra inuidiam & æmulationem, concordi ac tranquilla diuerſitate,* haud dubie resp. magnam ex illa ipſa diſcrepantia tuliſſet vtilitatem. Iam vero quid factum eſt? Nonne Cato, *aduerſus Cæſarem & plures d ſimilioris ingenii homines obliquus & obtrectator,* nonne Cæſar aduerſus Catonem occulte & aperte factioſus; nonne adeo vterq;, ſuis contentionibus plus nocuerunt reip. quam profuerunt? nam de vno & altero facto nunc non loquor. vtilis ſane fuit Catonis aduerſus Cæſarem contentio in cauſſa Catilinaria: ſed necdum in ſimultatem iuerant eorum animi, & hoc ad illud genus potius referendum eſt, quo Bonos malorum conatibus, quibus Cæſar patrocinari videbatur, aduerſari diximus. Ex diuerſo, illuſtre eſt concordis diſcrepantiæ exemplum, apud *Tacit.* 13, A, 2, 1 & 2 *in Burrho & Seneca, qui diuerſa arte ex æquo pollebant. Burrhus militaribus curis & ſeueritate morum; Seneca præceptis eloquentiæ & comitate honeſta:* ſed additur: IVVANTES INVICEM, ſicut & antea præceſſerat, eos *pari in ſocietate potentiæ* CONCORDES fuiſſe. Hic neruus, hoc vinculum: *diuerſæ artes, ſed concordi actu in mutua auxilia expeditæ iuuant remp. non æmulæ, inuidæ, contentioſæ.*

1, 11, 7 *Mortui eius lectum pro roſtris ſuſtul.*) Adi *Cl. Kirchman. comment de funerib.* 2, 8 & 9.

1,12,1 *cuius pars magna eiusd. Met. Mac. & a.fracta erat*) Nil dubitaui *Aldinam* lectionem omnium facillimam;in textum recipere : cum antea fuisset : *cum p.m.tracta erat.* De re ipsa *Florus* 2,16,4 : *cum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit.*

cum grauibus in Rom. contumel.) *Iustin:* 34,1,9:*legatos quoque ipsos Romanorum violassent, nisi audito tumultu,trepidi fugissent. Flor.* 2, 16, 3; *oratione violatos* ait. *Cicero pro leg. Man.* 5. *ob legatos superbius appellatos euersam Corinthum* testatur. Sed nimirum speciose sonabat in auribus hominum,*caussa belli in violationem legatorum reiecta*: quippe quo nomine iuste suscipi bella communiter existimabant : quamuis non alia,quam quæ mox Carthaginem dicitur oppressisse, inuidia Romanos impulit,vt caussas belli quærerent aduersum Corinthios, &, quia quærebant , inuenirent. Vide omnino de hac hypothesi Romanorum, simulque de totius Achaicæ fato, πολιτικώτατα differentem maximi nominis ac dignationis virum, *Iacobum illum Gothofredum*, in oratione, cui *Achaica* indicem præfixit.

1,12,2 *Magis quia volebant Romani, q.d.C. diceretur credere*)Is enim est affectus æmulationis, suspicaci odio facta æmulorum premere,detorquere,denique,vt volunt, in occasionem certaminis aut calumniæ interpretari. Voluit hoc ipsum Romanis exprobrare Perseus Maced. Rex, in oratione ad Marcium & Attilium : *Ego hæc Q. Marci & A. Attili, quæ aut à vobis obiecta aut purgata à me sunt,talia esse scio,vt aures, vt animi audientium sint : nec tam referre quid ego aut qua mente fecerim, quam quomodo id vos factum accipiatis. Liu.*42,42.

1, 12, 3 *omnibus belli ac togæ dotibus*) de elogio huius viri agitur in *Charact. Vellei.* c. 2.

adoptatum à Scipione Africani filio diximus) cum *Velleio facit Liuius l.* 44 *c.*44: *P. Scipio, Africanus & ipse postea deleta Carthagine appellatus, naturalis consulis Paulli; adoptione Africani nepos.* Et *Valerio* ,3,7,5, *Auiti spiritus egregius successor Scipio AEmilianus* vocatur. itemque *Florus* 2, 15, 12, *Hunc*, inquit, *Paullo Macedonico procreatum Africani illius magni filius, in decus gentis assumserat.* *Themistius orat.* 5 *de pace ad Valent* : Σκιπίων δὲ ὁ μέγας ἐκεῖνος, ὁ τοῦ πάνυ Σκιπίωνος υἱδοῦς &c. Quanquam nescio, cur doctissimo *Remo* vertere placuerit : *Magnus ille Scipio, Maximi illius Scipionis adoptiuus filius.* cum vel ex *Polluc.* 3, 2 constet υἱδοῦν nepotem significare. nisi fors Vir Magnus illis adhibuit fidem, qui ab ipso Africano adoptatum Æmilianum credidere.

ædilitatem petens Consul creatus est) *Liui epit.* 50. *Appian. Punic. Aurel. Vict.* 58.

1,12,4 *Cum ante in Hisp. &c. in Afr. in Hisp. etiam ex prou.*) v. *Liu. epit.* 48. & 49. *Victor.* 58. *Plin.* 37, 1.

1, 12, 5. *Magis inuidia imp. quam Vllis eius temporis noxis*) Recepi in textum correctionem *Lipsianam.* quanquam enim nullo modo credam, *Velleium* ita scripsisse , videbatur tamen facilius, quam illud alterum, in codicibus repertum : *quam Vllius eius temporis noxia.* Possunt quidem illa verba pendere ab, *inuidia* : Sed id durius videtur, quam vt facilitatem Velleianam referat. Multo minus subaudiuerim per Hellenismum , *caussa*, quod contextus (ad cuius simplicitatem competentiamque plurimum attendendum arbitror)

prorſus repudiare videtur. Nil dubito, *veram lectionem, vt in corrupto loco, ignorari.* qualibus locis, nemini vel inſultandum vel applaudendum iudico.

Carthago diruta eſt) καὶ ἐπάρατον ἐψηφίσθη τὸ ἐπ' αὐτὴν κατοικῆσαι τινά. *Zon.* 2. vide *Camerti & Freinshemio* notatos ad *Flor.* 2, 15. & adde *Plin.* 15, 18. *Horat.* 4 *Carm.* 8. *Epod.* 7. *Pontan. Philocal.* 5, 16.

1, 12, 7 *Neque ante inuiſum eſſe deſinit, quam eſſe deſiit.*) Subeſt aliquid occultioris vitii: quod ægre expedias. Nam *Lipſiana* correctio, non Velleii verba, ſed correctoris ſententiam reponit. Ceterum ex hac ipſa ſententia ſatis clarum eſt, quid *Velleius* de cauſſa excidendæ Carthaginis ſtatuat. quippe qui & ſupra, inuidiam, æmulationem, metum, ſuſpicionem, ὑπάλληλα vitia potentum, deſignauerit. *Cicero* 1 *offic.* 11, *crudelitatem & immanitatem Pœnorum*, prætexit. idem, qui de *Corintho* clarius fatetur, Romanos non quidem reſpectu iuſtę cauſſæ, ſed per rationem ſtatus, vt hodie loquuntur, & arcanum dominationis eam ciuitatem ſuſtuliſſe, *ne aliquando ipſe ad faciendum bellum locus adhortari videretur.* Hanc euerſionem Vrbium, pœnæ loco illatam olim, ſicut hominibus capitale ſupplicium irrogatur, diſputat *P. Faber ſemeſtr.* 1, 8. Sed vt puniendi occaſiones quærunt tyranni & ſtruunt: ita maxima quæque imperia euerſionem aliis moliuntur, donec denique, iuſtitia fati ad impotentes dominos recurrente, ipſa quoque euertantur.

1, 13, 1. *L. Mummius Corinthum funditus eruit*) vide nominatos â *Camerte* ſcriptores ad *Flor.* 2, 16.

1, 13, 2 *Alter Africanus, alter app. eſt Achaicus*) Eligit hæc duo exempla in commendationem

huius

huius moris *Themistius orat. 5. de Pace.* ex *nouis hominibus*) dicetur infra prolixe, de *nouis hominibus*.

1, 13, 3. *Vt Polybium Panatiumque domi militiaque secum habuerit*) Ineptissimus est *Macrius*, qui inter alia, quæ in Polybium congerit, conuitia, *datum fuisse Pædagogum Scipioni Nostro* calumniatur, meritus hac vanitate censuram calami *Vossiani*, *in art. Histor. c.* 22. Scilicet adiutor maximarum rerum manu consilioque, & à prima adolescentia rebus gerendis adhibitus, pædagogi nomine contemtim dicetur! *Ammian. Marcell.* 24, 7: *Legerat* (Iulianus) *Æmilianum Scipionem, cum historiarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade, & triginta militibus, portam Carthaginis impetu simili subfodisse.* vnde facile deprehendimus, præcipuorum Scipionis operum socium & adiutorem fuisse Polybium. cuius equidem Prudentia gerendarumque rerum peritia, cum præcellente ingenio veluti certat in grauissimo Historiarum opere. quod, singulari instituto politicæ informationis atque disciplinæ, omnium inter Græcos industriam superat. post ipsum, *Dionem* video hanc viam præclare institisse. nam & hunc, respectu παιδεύσεως πραγματικῆς, accuratiorem & profectui ciuilis viri accommodatiorem ceteris iudico. *Polybianæ Historiæ* præstantiam, ante illustrem *Casauboni* operam, paucis in mentem venit suspicari. cui propterea plurimum debent prudentiæ solidioris studia. vid. *Præfat. operi præfixam*: & *Gerard. Io. Voss. de Græc. Histor.* 1, 19.

Panatiumque) *Tullio 4 de fin.* 9 vocatur *homo inprimis ingenuus & grauis, dignus illa familiaritate Scipionis & Lælii Panætius*. Felicem tantis amicis Scipionem! quorum conuictio non modo prudentiæ, sed virtutis eximia potuit exempla

ſuppeditare. Non enim ex acutis & callidis ad vaframenta conſultoribus fuere, quales hodie in deliciis & honore habentur: ſed qui *nihil Vtile niſi quod honeſtum eſſet*, crederent, ſicut Panætium diſerte *Cicero*; Polybium, ſua ſatis ſuperque commendat hiſtoria, grauis ſcilicet & perpetua non virtutis minus generoſæ, quam grauioris ſapientiæ magiſtra.

Semper inter arma & ſtudia Verſatus) *Sidonius* 4 *ep.* 17 *de Aruogaſte*: *Par ducibus antiquis lingua manuque; quorum dextera ſolebat non minus ſtilum tractare, quam gladium.* (vbi *Sauaroni* notata vid. Igitur celebre *Sfortiæ* verbum, quo *ſe ea manu qua gladium tractare didicerat, calami ductiones diſcere non potuiſſe*; iactabat, ſolari ſane defectum huius laudis, alterius laudis comparatione videatur: non vero inumbrare poteſt perfectæ laudis claritudinem, quâ ſingulares naturas ſummasque experientiæ artes Doctrina conſummare pariter & moderari conſueuit. Notanter autem de Scipione Velleius, quod *elegans ſtudiorum liberalium omnisque doctrina & AVCTOR & admirator* fuerit. non enim alii, artium quarumcunque ſerii admiratores, niſi qui & *auctores.* quâ voce *peritiam excellentiamque ipſius doctrinæ* hic capio. nam quod *Lipſius* mallet *fautor*; *primo*, non opus erat; cum admiratio iam fauorem includat: *deinde* nimium de Scipione elogium videri non debet, *ad quem Terentii ſcripta* (id eſt luculentiſſimum & incomparabile elegantioris doctrinæ monumentum) *referuntur* à veteribus, teſte *Fabio* 10, 1. Licet enim hanc opinionem impugnet *Donatus*, probat ea tamen ſatis euidenter iudicium antiquitatis de Doctrina Scipionis. neque res exemplis caret, ſi *Iulium*, *Octauium*, *Annibalem* aliosque cogitemus.

Iuſtè

I, 13, 5. *Non tamen puto dubites V. quin magis pro rep.*) Talibus sententiis pleni sunt Scriptorum libri. qui nimirum obseruant, initium παρακμῆς siue decrementi in imperiis, ab opibus; instrumenta luxuriæ, aduersus quam nunquam satis cauta est mortalitas, suppeditantibus descendere. Nimiam Corinthiorum æstimationem, quam hic perstringit *Velleius, furorem* vocat *Seneca de breu. vit.* 12.

I, 14, I. *Cum facilius cuiusque rei &c.*) Digressio nobilis de *coloniarum deductione & ciuitatum propagatione:* cui similis est ea, quæ legitur *posteriore voluminis parte* (*volumen* enim hoc loco notat totum opus Velleii) i. e. 2, 38 & 39. *de Prouinciarum origine.* Quærat autem forte aliquis, *quomodo breuitati Velleianæ conueniunt istæ ἐκβάσεις, maioris diuerticula operis? Quomodo item ad huius loci institutum pertinet coloniarum recensio?* Spectanda enim in Digressionibus hæc talia ostendit *Cl. Vossius de art. Hist.* 22. De cohæsione vt hic aliquid comminiscamur, non videtur opus esse: cum, *Velleius* ipse *vtilitatem* potius & *τὸ ἀξιομνημόνευτον huius notitiæ, quam εὐκαιρίαν* sibi propositam significet, quæ ratio vel sola apud æquos iudices ad veniam & laudem valere potest. Sicut nec *compendia* vnius omnia generis æstimanda, vniusque legis rigore constringenda sunt. Est enim hoc opusculum Velleianum ex iis, *quæ in minore quidem ambitu, omnem tamē maioris & pragmatici operis artem moremque retinent.*

quæ quoque tempore deducta sit colonia) Totam hanc egressionem Velleianam veluti commentario illustrauit *Sigonius de antiq. iur Ital. lib.* 2. Sicut, quæ de *militaribus* mox dicuntur *lib.* 3: vbi & supplet, quam Velleio præterire placuit, *militarium coloniarum recensionem.* Ex *hoc Scriptore*

& *Pighii Fastis* petantur ea, quæ explicando Nostro idonea huc transcribenda neutiquam iudicaui mus.

Huic rei per idem tempus ciuit. propag.) *Lipsius* voluit *ciuitatem propag.* scilicet *de iure ciuitatis dato*, sicut passim sequitur. Videtur tamen idem sensus è lectione vsitata (quam non temere mutare debemus) prodire. quidni enim *propagantur ciuitates, dum communione iuris Romani ciuitates denuò quasi fiunt: i. e. tales, siue Romano iure gaudentes?*

1, 15, 3 *cui in demoliendo eximia ciu. seu.*) *Lipsius, emoliendo* substituebat. *Acidalius, cui inde moliendo.* *Gruterus* illa verba, *in demoliendo*, plane abiicit. Sed fortasse simplicissime *demoliri* pro *moliri* accipimus. quod & *Cl. Boxhornius* olim ad h l. coniecerat.

1, 15, 4 *Abhinc annos CLVII*) Fœdum hic in textum irrepsit mendum, dum emendationem erratorum typothetæ alienæ industriæ committo. *Quingenaria* enim *nota D pro centenaria* Comparet, id quod statim monendum duxi.

1, 16, 1. *Cum hac particula operis velut form. prop. exc.*) Egressioni, qua *iam excessisse se formam propositi*, id est, præter modum, arctioris Scripturæ calamo indulsisse, fatetur, aliam *egressionem* coniungit; nec sine *præfatione* tamen *veniæ*. quam ea ipsa testatione, tum eximia vtilitate cognitionis & iucunditate, de qua supra, omnino meretur.

1, 16, 2. *Quis enim abunde mirari potest &c.*) Locum male cohærentem & corruptionis manifestum facile equidem fuerit interpolare coniecturis. quod & à plerisque factum est. Sed, vt quod sentio dicam, nulla hactenus restitutio mihi talis videtur, vt Velleianam scripturam restauratam existimem. *Cuius quis fuerit sensus*, omnes vident. Sed illum suppleri interpretando à quo-

vis,

vis, quam verbis Auctoris redhiberi ab vllo posse, promtius crediderim.

Capsa alioque septo) *Vide Indic.*

1, 16, 3. *Æschylum, Sophoclem, Euripidem*) Hi, veluti principes carminis Tragici, etiam à *Cicerone* coniunguntur 3 *de orat.* 7. *Quintil.* 10 *instit. orat.* 1. *Isac. Tzez. in proleg. ad Lycoph* vide *Gyrald. Hist. Poet. dialog.* 6 & 7.

Priscam illam & veterem ac nouam comicam) Nam *Media* inter veterem & nouam Comœdia veluti *transitus ad Nouam*; aut *inchoatio Noua* videri potest. itaque ferme passim *Vetus & Noua* tantum nominatur. Consulendi *Iul. Scalig. Poetic.* 1, 7. *Pontan. Philocal.* 10, 12. *Cl. Heins. dissertat. ad Horatii de Plauto Terentioque iudicium. Comicos* hoc discrimine & exemplo ita commemorat, *Isacius Tzezes in proleg. ad Lycophr.* Κωμῳδοὶ πρατλόμενοι, ἀριστοφάνης, κρατῖνος, εὔπολις, φερεκράτης, καὶ ἕτεροι. καὶ νέοι, μένανδρος, φιλήμων, φιλιππίδων, καὶ πλῆθος πολύ. *Horat.* 1 *Satyr.* 4: *Vbi interpretes.* Ceterum in textu Nostro, Lipsius probabiliter existimauit *comicam*, à manu *glossatoris* esse.

1, 16, 4. *Philosoph. quoque ingenia Socratico ore defl.*) optima, nec tentanda lectio. *Cic.* 1 *de orat.* 10 vocatur *fons & caput Philosophorum Socrates*; 1 *de nat. Deor.* 34 *parens Philosophiæ*, cum quibus ceterorum passim elogia consentiunt. *Hieronymus* plane ad Nostri figuram congruit *in apolog. pro lib. adu. Iouin. Legite Platonem, Theophrastum, Xenophontem, Aristotelem, & reliquos qui de Socratis fonte manantes diuersis cucurrere riuulis.*

Quos paulo ante enumerauimus) in iis haud dubie, quæ perierunt.

1, 16, 5. Quid *ante Isocratem &c.*) vnde *Ciceroni* 2 *de orat.* 3 *Pater eloquentiæ* dicitur:

& c. 12 communis magister oratorum eius temporis, *ex cuius ludo meri principes prodierint.*

Adeo quidem artatum) *Lipsio* iubet legere, *adeoque iidem artati*: *Acidalio, adeo quidem artati* 11. Est, qui cum complexu, ad præcedentem formulam refert: *quid clarum in orat.* Censebam aliquando; *adeo quidem artorum angustiis temporum*, vt à verbo *fuit* sustinerentur sequentia, quod tamẽ pridem non satis placet. Possemus haud paulo liquidiore coniectura vti, si certam haberemus lectionem superioris, qui corrupte legitur in hoc capite loci; *in eandem formam, & in idem artati temporis congruens spacium.*

1, 17, 1. *per Cæcilium, Terentium, Afran.*) vide omnino egregiam dissertationem & iudicium de Comicis *Iani Rutgersii Var. Lect.* 4, 19: vbi huius quoque loci *Velleiani* mentio & illustratio habetur. *Plautum* in hac enumeratione Nostri auctoris omissum plerique mirantur, aliqui & indignantur. Respondet *Lipsius*: factum hoc ætatis respectu, quo Plautus paulo ab his remotior erat.

Sub pari ætate) *Lipsius, suppari*, legit: vt & *Rutgersius* loco iam adducto, & *Acidalius*. Bene.

1, 17, 2 *Historicos* (*vt Liuium q.p.a. adstruas*) *præter Catonem &c.*) *Vossium* adi in memorabili *de Histor. Latin.* opere.

1, 17, 3 *pace P. Crassi Scipionisque & Lælii Gracchorum & Fannii & Ser. Galbædix.*) de quibus *Tullius in Bruto*, id est, in *Critico Oratorio*, eximia iudicia pronuntiat.

Sub principe operis sui erupit Tullio) Idem *Quintiliani* iudicium est 12 *instit. orat.* 10. Et cuius non? Esset enim hoc in clarissimum solem mortale lumen inferre, si quis auderet Ciceronis supremam in dicendo gloriam demonstrare.

1, 17, 4

1, 17, 4 *Hoc idem euenisse grammat. plastis pict.*) de quibus rursum *Quintilianus* 12, 10 disserit. consule *Indicem*.

quisquis temporum instit. notis) Rhenanum secuti sumus, cuius ratio hic valde proba.

1, 17, 5. *Huius ergo precedentisque saculi ing.*) Non dubito, locum hunc corruptum esse. sed inter doctorum coniecturas hæc facilior visa est, quam expressimus, certe, pro *emolumento*, *emolimentum* (ab emoliendo) hic substitui, nimis quam quæsitum apparet.

1, 17, 6. *Alit æmulatio ingenia &c.*) Nobilis dissertatio, *de caussis incrementi litterarii*. Summa huc redit ; *æmulatione prouehi studia*; *affectatione deprimi*. Est autem *æmulatio* vel *bona & cum virtute coniuncta*, quando scilicet *admiratio incitationem* (retinui enim hanc vocem, licet *imitatio* magis placeat) *accendit*: vel *praua & cum inuidia coniuncta*, quam itidem tangit Noster. *Illa* vt efficax, sic optabilis est: *hanc* profanis relinquendam putamus, quibus non vacat quærere, *quomodo*, sed *quantum* quisque doctrinæ sit adeptus. *Illam* vult plerumque; *hanc* aliquando patitur Deus, ad alta peruenire. *Illa* serium honorem cordatumque vsum studiorum ; *hæc* pompam & splendorem ferme comitatur. *Illa* à fastigio ; *hæc* à declinatione studiorum propius abesse solet. *Inclinatur* autem studiorum celebritas, non iam æmulatione & imitatione, sed *affectatione*. cuius ὑπόθεσιν egregie descripsit *Velleius*. Equidem vt *illa laudabilis æmulatio* prorsus à virtute publicique studio boni proficiscitur, id est, à tali origine, qua rerum quarumcunque incrementa promoueri consentaneum est: ita *affectatio*, quam diximus, *Ambitionis* solius stimulo incitata, non imitari vult quæ summa sunt, sed diuersæ specie

præſtantiæ, quos imitari nequit, iis comparari quærit, atque quod Græci dicunt ἀνϑισταμένως. ita deſeritur illud iter, regia illa via, quæ ad faſtigium ducit: *mobilisque* ille *tranſitus* ad minora (talia ſunt namque, quæ à ſummis receſſerunt, licet ſummopere adornentur in ſpecioſam faciem) veriſſimũ *maximumque perfecti operis impedimentum eſt*.

Quod ſi Viri docti eam mihi egrediendi paulo liberius licentiam hic concederent, quam in ſuo opere *Velleius* vſurpauit, insererem non alieno forte loco, quæ *de fatis litterariis noſtri temporis* non ita pridem chartis illeui, vt ambitionis, quæ in ſtudia inuaſere, artes, decrementi vicinitatem nobis portendere, declararem. Appellationes quaſdam & vocabula ex tempore & occaſione, quæ mihi id argumentum ſuppeditabat, mutuatus ſum. Eſt autem diſſertatio illa, quam cum venia auditorum appono, huiuſcemodi.

Crebra ſubiit animum meum reputatio fati publici: cuius non minima pars rem ſcholaſticam ſcilicet ac litterariam concernit. Ea enim eſt, quæ ſacris profaniſque rebus non ornamentum modo ac decus, ſed robur & vigorem ipſum largiri conſueuit: eiusque florem, gentium proſperis, Deus gratificari; inclinationem, terrarum deuaſtationi ſemper viſus eſt præmittere. Inclinatio autem illa, proxima plerumque faſtigio eſt: faſtigium ipſum, plerumque inclinationis cauſſis obnoxium. ſicut cum magna imperia, quæ non habent quo creſcant amplius, cauſſas ſibi interim illa ipſa magnitudine ſua elaborant, quibus decreſcant. Quod vbi cœpit fieri, obſeruatione prudentum & cura opus eſt: qua licet interuerti non ſemper poſſit præcepta indiciis fortuna, mitigari tamen hactenus poteſt, ne incautos & incogitantes adeoque fortius percellat. Quemadmodum autem in regnis ac ciuili ſtatu,

duabus

duabus potiſſimum rebus, corruptio & profectura ad interitum aut conuerſionem labes deprehenditur, *ſi & mores ſingulorum populique vita ſit vitioſa*; & *adminiſtratio reip. ipſa vel aperta iniquitate, vel arcanis artibus, flagitiis, ſimulationibus,* (qualia hodie pleraque *ratione ſtatus*, quam vocant, teguntur) *in prauum deflexa comperiatur*. Ita in ſtudiorum quoque regno ſiue litterario orbe, tum alia infelicitatis fragilitatiſque præſagia obſeruari poſſunt, tum quædam *Ratio ſtatus* conſpicitur, de qua nunc amplius, diſſeremus. Placuit enim hoc nomen conſuetudinis & comparationis gratia retinere: quo Itali primum *ſalutem & neceſſitates reip.* honeſtamque adminiſtrationis ciuilis συνυπόκρισιν videbantur denotare: niſi quod mox infames ab Etruria artes, totumque κακοπραγμοσύνης πολιτικῆς commentum, decoro in ſpeciem vocabulo cœpit inuolui. quo luſu in hunc diem, quæcunque parandi, retinendi, intendendi dominatus ergo, citra aut contra ius & fas, per vim aut dolum geruntur, hoc mangonio publice exponuntur, hoc titulo in vulgus obtenduntur. Cuius conſuetudinis incrementa, certiſſima ſunt rei & vtilitatis publicæ decrementa. quæ nullibi magis deprehendas, quam, vbi ad felicitatis & potentiæ ſummum ſceptra peruenere. Eius rei ſimilitudinem & fata, vt ſic dicam, παράλληλα vt in doctrinarum ſcholarumque ſtudiis reperiamus, ante omnia cognoſcendum eſt, *an hoc tempore quadam litterarum ἀκμὴ, ſtudiorum excellentia, eruditionis principatus, in orbe Europæo vigeat.* Quod omnino affirmauerim. Eamus per præcipuas eius prouincias. Hiſpania haud dubie ſatis litterata eſt: Gallia ſuperioris ſæculi memoriam doctis viris illuſtrauit, nec adhuc ſuæ laudi impar amat cenſeri. Eadem Italiæ conditio: quæ & ipſa non quidem vetuſtiſſi-

mam

mam,ſed veterem quam reſtauratis litteris meruit gloriam nondum plane dememinit. Anglia & Hibernia ſupra priſtinam ſortem longe longeque caput extulere. Dania & Noruegia toto niſu ad maiora graſſantur; Suedia, numquam litteris cultior fuit; nec fortaſſe Polonia. Belgium ad inuidiam vſq; floret ſtudiorum varietate & nobilitate. Et quid Germaniam noſtram omitto? quam licet omni ſæuitia Martis furor attaminauerit, conuulſerit, imminuerit, nondũ tamen penitus *ruit alto à culmine Troia:* ſed perſtat adhuc quoddam doctrinæ faſtigium ſiue ἀκρωτήριον, quod partibus circumcirca incendio ambeſis aut corruptis, veluti miraculo ſeruatum, oſtentui iuſſit eſſe gentibus Deus immortalis, vt diligenter ac cum mora priſtini fati exemplum pariter & orbem, ferme impletum contemplarentur atque obſeruarent. Id quod facile æſtimant, qui viros doctos non conſuetudine & opinionibus vulgi, ſed facta prudenter donorum operumque, quibus tractandis diuinitus admouentur, tum diſtinctione tum comparatione & coniunctione, didicerunt iudicare. De ſcholarum multitudine aut paucitate nihil hic dicemus: quarum & abuſus, vbi crebræ ſunt; & exempla induſtriæ, vbi rariores, ambiguam æſtimationem faciunt, cum de fati litterarii ſumma & profectu quæritur. Si ad inſtrumenta litterarii nominis & paratum attendimus: ſuperbit magnifice Bibliothecis Italia, præſertim poſtquam ſpoliis Germaniæ (quam alias contra plerorumque laudes poteramus nominare) priorem pompam amplificauit: æmulatur id inſtitutum Anglus; ſequitur, ſed vt properet antecedere, Gallus; cum quo Belga concertat. De ipſa doctrinarum copia, perfectione, plenitudine quid dicemus? nonne ad magna & celſa & ſplendida peruenere? Quod cum dico, non obliuiſcor eorum, quæ inter excolenda potius quam

excul-

exculta sunt: non eorum, quæ partim non tentata, partim vix tentata, partim tentando intricata, meliorem fortunam adhuc expectant aut sperant, aut ne sperant quidem. Quorum quantus sit numerus, soli ignorant, qui solida omnium studiorum principia & fundamenta ignorant. Verumenimuero perfectam omnibusque absolutam numeris eruditionem non habuit hic orbis; non habebit. neque latere potest, cum de summis loquimur, vbi & quo respectu loquamur. Igitur, prout cœpi dicere, tam florentem studiorum in Europa statum, *ratio* nihil minus quam optima huius aut cuiuscunque alterius *status*, malo omine inuasit, hactenusque magno molimine exercet ac debilitat. quæ sicut superioribus etiam ætatibus obseruari potuit in iis quæ supererant fortunæ publicæ ornamentis, ita nunc alia eiusdem vt fati, ita obseruationis periodus voluitur, in iis quæ supersunt. Statim enim nobis hic occurrit illud πρῶτον ψεῦδος, vt Aristotelicam vocem huc accommodem; in quo ceteræ fraudis commenta continentur aut ex eo oriuntur, litteratorum doctorumque Ἀντιτεχνησις. nam & hoc Græcorum lingua dicendum est, qui rotunde exprimunt, illam æmulandi aduersandique circa & propter studia libidinem, affectum, consuetudinem, artem. Philosophi ciuiles, cum inter gentes & in publicis rebus talia vsurpantur, ἀντιπολιτευτὰς, ἀντιτάσσοντας, ἀντιπράττειν, ἀντισπευδόντας, ἀντιδοξεῖν appellant; & Latine; *aduersarii in gerenda rep. factiosi, æmuli, inimici, maleuoli, inuidi, obtrectatores, inciuiles, feroces, inquieti* cum similibus titulis, aliquando idem notant. vitium & frequens & diffusum, & insidiosum, & propterea plerumque exitiosum. tollit enim de publico, id quod est publicum, & quo est publicum. Quis itaque non metuat infamem & receptissimum hodie morem, quo

ad

ad iniuriam ſtudiorum aut contumeliam ſufficit, *diuerſæ gentis eſſe, aut in diuerſis gentibus litteris ſtuduiſſe*? Namque hæc eſt prima & quaſi *generalis* ἀντιτεχνησις : cuius hypotheſes & arcana hæc ſunt: *domeſtica extollere*; *externa deprimere*: ibi *figuras, commenta, ſimulacra, inania, ſpecioſa adhibere*; hic *faſtidio, ſupercilio, mendacio, conuitiis, probris vti*: vtrobique, *nullam obtinendi inſtituti rationem turpem ducere*: denique, *de ſcelere, ſi ocaſio & res ferat, pro populari gloria, virtutem & laudem redigere*: quod in reipublicæ adminiſtratione non dubitauit Pſeudopoliticorum quidam commendare. Ita Græci quondam (res miſera & mirabilis!) cum haberent haud dubie eruditionis inter populos principatum, ne non viderentur habere, ceteros omnes magno faſtu aſpernati inſectabantur etiam vt barbaros, adimebantque ſingulis, quæ cuique debebatur, laudem, cum ſuam ab omnibus non conſentiri modo, ſed cumulari quotidie cernerent. donec, fato vltionem meditante, in Romanos migrauit tota ſtudiorum felicitas. Sed & hic eodem cauſſarum euentuumque nexu circuloque felicitatem abuſus, & parilis noxa, ream primo, mox exulem fecit. Equidem talio & ius videri poterat, cum Roma contemtoribus Græcis contemtum ſuum regereret: niſi quod prudentum animis altior fati veneratio inſita, quicquid vanitate aut inſolentia fortunam irritare conſueuit, perpetua cautione damnat ac deuitat. Quod ſi ad recentiora oculum reflectimus, quis neſcit quæ iam antea poſui, ſine nomine gentis, crimina? obtrectare inter ſe animo, lingua, calamo; deterere aliena merita, ſibi famam ſtudiorum vendicare: peregrinam gloriam, vbi palam attrectare non licet, triſti ſilentio damnare; aut cum alterius, itidem peregrini, iniuria, tantiſper fateri, dum ipſi inter ſe commiſſi,

nouum

nouum detrahendi argumentum præbeant. clarius loquerer, expressis titulis, nisi tam inglorii de gloria certaminis adeo me pridem fuisset pertæsum, vt inpræsentiarum vel instituti dememinisse videri malim, quam ea dicere, quæ ingenuis auribus molestiam vel sola mentione possint creare. Illud planius est, quam vt possit negari; indignius, quam vt occultari debeat: Exterorum multos adeo conspirata ambitione in Germanici nominis inuidiam consensisse, vt clam palam laudes nostras imminutum eant. Qui insulse & impudenter id agunt, ne mentione quidem digni sunt. Doctiores autem quis non miretur, cum Germanorum scripta oblique & aliquando, vt secretius noceant, perplexe arrodunt: cum in aliis, vestem scriptionis accusant, cuius ipsum corpus & solidas vires deberent æstimare: cum, vbi hac quoque parte satisfactum, dissimulatione tam fastidiosa peregrinam eruditionem vlciscuntur, vt quod legerunt, quod vtiliter vsurparunt, nec legisse nec vsurpasse velint videri: cum in suis, vt noua, & sibi primum obseruata, edunt, quæ alibi pridem sunt copiosius & diligentius peruestigata pariter & in publicum tradita: qualia plura nemo tam obesæ naris est, quin dudum animaduerterit. pæne nominatim prodidissem tum alia tum illud insolentiæ peregrinæ inuidiæque gentilis insigne specimen, cum in editis alibi Magni viri epistolis, quas & ipse ad alios & alii ad ipsum scripserant, ex *Caselianis* pluribus ne vna quidem luci reddita est. cuius rei caussam non aliam fuisse, quam quod doctissimi viri patria & gens haud placuit, non coniicimus, sed compertum habemus. Scilicet vrebant ambitiosos spiritus luculenta illa dona, quæ Deus opt. Max. non larga tantum manu Germaniæ obtulit, sed munifica cumulauit. Videbant nuper huius terræ, imperiique incre-

incrementa, imo apicem: ea lumina nolebant suô splendori officere, *hinc illa lacrymæ:* illa iudicii morositas, illa malignitatis machinatio. Hoc locô gratulatione prosequendi sunt Germani & misera- tione. facit enim augendæ laudi nostræ; quod gnari fastus talis & toties ad paria prouôcati, sim- plici tamen æstimatione cordatoque animi propo- sito, alienam gloriam & agnouimus semper, nec parce prædicauimus. quanquam cum huius meriti euentum quærimus, nostra ingenuitate aliorum ar- rogantiam auximus, atque audaciam nos spernendi intendimus. Dum non pauci callide, candorem Germanorum in occasionem, siue in rationem sui status attollendi trahunt. Sexcenta possent me- morari eiusmodi vaframenta, quibus hæc scæ- na instruitur, vt nimirum, quod *Statistis* (conce- datur nobis paulisper, vt ita loquamur) proprium & solenne est, *astus astu colatur*, ac persona quam sibi induit illa æmulatio,

——————*seruetur ad imum*

Qualis ab incepto processerit, & sibi constet:

Disquirat forte hic aliquis de remedio & le- uamento huius incommodi. quod si ab illis peti- mus, qui eandem histrioniam in ciuilibus negotiis exercent, statim in paratu erit vulgatum istud; *ad- uersus vulpem vulpinandum; rationem status, ratione status deludendam; artem arti, fraudem fraudi opponendam: neque aliter hæc sacra consta- re.* Verum quis non videt, esse hæc dehonesta- menta verius quam præsidia Germanici nominis? cum cuius germana indole ac virtute pugnat, quicquid fucatur coloribus, simulacris obtenditur, inanibus emasculatur, vafritie corrumpitur. Quin- imo populare candoris decus & Christianam reli- gionis integritatem professos vnum pro omnibus arcanum decuerit; arcanis eiusmodi non indigere

aiït

aut delectari. Quippe Deum benignissimum & sapientissimum bonorum omnium dispensatorem vnicuique genti sua, nobis nostra dedisse. Quorum certam possessionem & securam apud eos; qui aliena non appetunt, sua non negligunt. neque nostra sane interesse, quid alii nos accepisse autument disputentque, dummodo nos semper meminerimus, quid in acceptis Deo ferendum habeamus. non enim splendori ad exteros aut ambitiosos, sed vsui patriæ & reip. inter Christianos ista destinari. Præter hæc & talia, fortasse & illud in consilii vicem veniat, quod inpræsentiarum me violasse vltro confiteor; dissimulatione & silentio, rem ipsis censoribus & detractoribus nostris quam nobis, si viri sumus & Germani, molestiorem vindicare; adeoque eadem opera gentilem istam ἀντιτεχνίαν à nobis prorsum amoliri. Quanquam ne sic quidem malarum artium finem attigimus: offertur enim nunc genus non minus triste ἀντιτεχνήσεως, quod & ipsum per gentes passim diffusum; nec minus, imo magis etiam priore noxium; *nomen ab ipsis studiorum disciplinarumque nominibus sortitur:* cum scilicet non ὁμότεχνοι modo & idem literarum genus tractantes fiunt & sunt plerumque ἀντίτεχνοι, sed præsertim etiam; *qui diuerso eruditionis opere occupantur; spernunt mutuo & spernuntur, inuident & inuidentur.* Theologi, Iurisconsulti, Medici, Philosophi, Philologi; nomina sunt non tam artis & scientiæ, quam saluberrimæ societatis & amicæ pro rep. coniunctionis: sed *ratio illa status*, quæ cum ambitione in studia irrepsit, factionum & partium titulos facit. Quem ad modum in Ciuitate, magistratuum, dignitatum, potestatum officia atq; iura, non alia magis ratione in distinctionem operis sunt partita, quam vt instituto operis ac fine in vnum conspirent ac collineent. nisi quod, ambitio-

 sa

ſa conſilia nunquã patiuntur rempublicam eſſe rem publicam; ſed conſulatum prætura, præturam conſulatu, aut vtrumque tribunatu, aut tribunatum vtroque, & ſic cetera ceteris oppugnant: & dum in ſingulis contentioſe potentia affectatur, vniuerſi corporis vires eneruantur. Indignum factu! ſtudia in mutuas operas nexu naturali deuincta, in amicitiam proprio inſtituto ordinata; in conſenſum ſalutis publicæ Chriſtiana religione conſecrata, tantum à ſe ipſis degenerare, vt in diſſidiorum, æmulationum, cauſſas & artificia non raro valeant. ita perit ſingulis, quod vniuerſos nobilitare poterat, publici actus efficacia & relligio. in cuius locum quid ſuccedat, & quibus rationibus ſuccedat, differo explicare. Nam & atrocia & fœda ſunt, ad quæ deueniunt nonnunquam, qui ex alterius ſtudii ordinisque fama ſibi infamiam, famoſo timore metuunt; aut obliquæ mentis prauitate abrepti publici priuatique obliuiſcuntur, dum libidini ſuæ obſequantur, & obtrectandi cacoëthes expleant. Ac cetera quidem occultius aut inſidioſius geruntur: in humanitatis ſtudia & philologiam, velut agmine facto, palam impreſſio datur, & ne quid ad extremam vim reliqui fiat, linguarum, antiquitatis, hiſtoriæ non triuialis illa, ſed ſeria & curatior tractatio, *ineptiarum, quisquiliarum, ſtultitiarum* probris à quibuſdam traducitur, adeoque id, quod ſingularis muneris nomine mortalibus ſemper conſueuit imputare ſupremus munerator, iniurio in Deum hominesque faſtu inter reiectamenta deſpectatur. quæ figura tam prodigioſa eſt, vt nullius rethoricæ technologia tropum adeo inſolentem excuſari poſſe pro comperto habeam. niſi quod *Ratio ſtatus*, quam incuſo, vt in ceteris à regula & recto abit, ita nomenclatione plane noua & inaudita plerunque vtitur. Oportet enim vt talia ſint, quæ nouam & ſupra

ſupra fidem rerum auctoritatem, ſcientiam, ſuper-eminentiam, opinionem cupientibus immenſa animis apud homines conciliare debent. Sed, non reuelo τούτου. τοῦ παραδόξου τὸ ἐσχηματισμένον, καὶ ὑπερηφανὲς καὶ κρύφιον, καὶ κακοπαργὲς, καὶ τοῖα ἄττα. Properandum enim eſt ad tertiam *ἀντιτέχνησιν: quæ titulorum eſt & honoris litterarii.* Cum antiquitus iam obtineret, vt egregii labores, præcipue publici, tum aliis præmiorum generibus, tum quibusdam præmiorum teſtimoniis & manſuris in meriti honorem cognomentis ornarentur: æquiſſimum erat, præſtantiſſimis quoque laboribus & vtiliſſimis (tales autem ſunt litterarii) iſtud decus non denegari. Ea Magiſtrorum, ea Doctorum, & Licentiatorum, per quos pleraque in ſtudiis hodie geruntur, origo. Salua vtriſque dignitas & tranquilla, ſi de dignitatis cauſſa vſuque conſtanter cogitaſſent. ſed initium iniuriæ à potentioribus factum. Hi cum plus titulum, quam eruditionem aut merita ſua in animo & ore haberent, eademque exiſtimandi ratione erga alios vterentur, cœperunt aliquando viros præſtantiſſimæ eruditionis &, ſi exciperes minoris tituli inſigne, cetera innoxios nec priuatim aut publice male meritos deſpicere, vexare, ſubſannare, denique (nam huc ſumma eius arcani redit) infra faſtigii ſui maieſtatem alte deprimere ac ferociter contundere. quid ſibi voluerit amplius iſtud inſtitutum; nemo neſcit. Pupugit ergo cordatorum quorundam indolem: neque ferendum videbatur, honores eruditionis & inſignia ſuper ipſam eruditionem æſtimari. eſſe quædam ſtudia, quibus, licet minores aut nullos titulos conſuetudo decreuerit, non minor interim labor impendatur; ſed nec emolumentum in rep. minus debeatur. aliud in iuuene præmiis donatum, aliud in viro æſtimatione & pretio dignum. quot præterea

 reperi-

reperiri, qui, variis de cauſſis, titulorum inſignibus vacui, ingenio, meritis, doctrina, nemini titulis ſplendido concedant; ſed nec raro tales ſuperent. Seruaretur ſane gradus, & ordo, & præſtantiæ differentia: ſed citra iniuriam aut fraudem perſonæ, functionum, ſcientiarum; quas nec pendere à nominibus magnis, nec obumbrari debere. Dicemus, hactenus bene philoſophatos, qui intra modeſtiam & teſtationem ſuæ iniuriæ ſubſtitere. ceteros in vitii alieni, quod damnabant, affinitatem nimium admiſſus intra præcordia retentusque dolor egit; & de ἀντιπραγίᾳ nequaquam laudabili commonuit. in poſterum enim titulos ſolennes & Academica honeſtamenta ludibrio vexarunt, riſu & ſatyra notarunt; odioſiſſimaque abuſuum exagitatione rei totius ſplendorem obſcurarunt. Atque hæc ſecta ſpernendorum nominũ magnis nominibus ſe approbaſſe viſa eſt. inueniasque, qui non parum ſuæ grauitati ſe arbitrentur velificari, ſi feſtiuis ex occaſione dicteriis ceteroque arrogantiæ apparatu, in honeſtiſſimos ritus & cærimoniam inuehantur. Qua re duo potiſſimum aſſequi contendunt: vt aduerſarios, quos ſibi conſtituere, premant & poſſeſſione ſolitæ laudis depellant; tum vt declinando in extrema, dum longiſſime ab inuidioſa titulorum affectatione & vſurpatione videntur remoti, non tam nullis quam aliis nominibus gloriam ſibi comparent. Quali ferme aſtutia, Auguſtus cũ Dictatoris & Regis & Domini honores ac iura reapſe obtineret, diligentiſſime & cum auerſatione nomina ipſa abnuit, diuerſiſſimoque principis vocabulo vim dominationis totam corripuit & complexus eſt. Notari procul dubio pridem potuit, me in euoluendis magni illius ſophiſmatis litterarii, quod ἀντιτεχνήσεως appellatione hactenus indigitaui, artibus, calliditatibus, adminiculis, ſubſidiis,

momen-

momentis denique illius στάσεως ἀνδρόπτυ, festinanter, adeoque parce ac obiter versari. Imperat mihi hanc rationem dicendi, temporis angustia, argumenti amplitudo, vestrarum aurium reuerentia, quæ diutius detinendæ non sunt aut delassandæ. Alias per hoc vestibulum ingressi, litterarios statistas (perseuerabo enim ita loqui) in ipsis conciliabulis suis & adytis, inter arcanas callidasque prouisiones, & immanium molitionum meditamenta poteramus deprehendere. Pompeium alicubi & Cæsarem, quorum nec ille parem, neq; hic posset superiorem ferre, suæ furiæ exercerent, atque ad obtinendum per miras artes eruditionis in regno litterario principatum, siue eius famam stimularent. Alibi cerneremus ingens & prodigiosæ molis cœptum, cum insolentissimæ atque violentissimæ παν-επιστημοσύνης titulo & imagine assumta, aliquis audacia pro iure vsus, omnes doctrinas, scientias, artes repentino & arbitrario dominatu terreret aut attentaret. cui consilio quod comparem non reperio aliud, quam infaustum illud infestumque Hispanicæ Monarchiæ idolum, quod terriculamento gentium prostituere sategerunt, qui omnium & rerum & hominum Dominum esse Hispanum, turpius an superbius aut iniquius, non dixerim, iactitarunt. Licuisset quoque eruditorum qui vsquam sunt, vnam veluti ciuitatem constituere; ponere in ea ordines; distinguere senatum, notare equites, præficere magistratus, partiri populum. in hac equiti sua aduersus Senatorem, huic aduersus illum & populum arcana; in hac, essent, qui exemplo Octauii Romani, modo senatus modo populi fauorem indeque potentiam ambitiose affectarent; qui cum Curione procellas populares excitarent, cum Cæsare senatui imponerent, cum Tiberio omnes ordines simulacris & inanibus suspenderent

& à ſenſu eius, quod ageretur, diuerterent. Nec diſconuenirent inſtrumenta,quibus quiſq; ſpei ſuæ tenderet. Satellitum numerus & nationes & artes: iactæ in vulgus voluptates & ludicra & miſſilia, quibus pleriq; hodie ſupra doctiſſimorum præconia prouehuntur. grandia nomina, ſpecioſi prætextus; magnifici oris ſpiritus, & aliquando non minores minutiloquii inſidiæ. inita, quoties conduceret, cum impiis federa, reſciſſa apud bonos. blanditiæ apud ſimplices; minæ apud viuidos & erectos. ingentia magnorum & vtilium operum promiſſa, quæ ne attrectare quidem deſtinauit interim promiſſor. publica altercatio: inteſtina bella, clades, tumultus. pax rurſum, & in ea technæ armorum. Huius generis pleraque ad inſtituta & exempla Politicorum, quibus occulta & vafra, qualem Florentinus veterator non formauit (quæ enim reſp. non ſenſit hanc labem?) ſed in publico laudauit, *ratio ſtatus* tanquam artis compendium placet, poſſent non inconcinne examinari contendique, vt intelligeretur denique atque iudicaretur, de fato totius ſtatus litterarii: cuius dum intima hic morbus peruaſit, quod proximorum præſentiumque documentis temporum liquet, prudentibus non immerito ſuſpecta eſt futurorum conditio & formidoloſa. quam diuinationem vt plane patiantur irritam eſſe, prodigia noſtræ, euenta antiquioris ætatis, valde veremur. præſertim cum accedat inſaniendi pereundique obſtinatio, iuſtaque & certa Dei talia auerſantis indignatio. quæ rerum quarumcunque ſtatum ſolenni lege & more conuertit aut ſubuertit, quoties *peruerſa illa ratione gubernandi ſtatus* irritatur. Quod ſi enim aliquis mori potius hominum & conſuetudini artium iſthæc tribuenda, adeoque nulla hinc maioris rei autumat præſagia petenda, is mihi negligentibus & imperitis

in ſcena ſpectatoribus ſimilis eſſe videtur: qui inter dramatis actum non cogitant de dramatis *καταςροφῇ*, & in ipſa cataſtrophe actum omnem iam dememinere. Sed nec proxima & quæ in partibus geruntur ſuffecerit cordato ſapientique viro obſeruare. licet enim ſingularum gentium, ciuitatum, locorum fortuna, multa trahat ex cauſſis & ſimilitudine Vniuerſalis fati: longe tamē alia & altior philoſophia eſt, quæ ſummas rerum & contextum illum ampliorem complectitur. ex quo plenius nimirum & vberius de diuinæ prouidentiæ operibus, de diuinorum operum prædictionibus, de tota denique prudentia iudicium fieri poteſt, & acquiri diſciplina. Fueritque hæc veluti Academia prudentiæ; ſicut inferiorum ſcholarum & particularium, quas vocant, in rerum particulis cognoſcendis imago quædam ſtatui poteſt. Sed nos manum de tabula: in qua rudes & primores tantum lineas ſignauimus; *incedere in re litteraria & ſcholaſtica prauum morem, & peruerſam ſtatus tam nobilis agendi rationem, publico inimicam, priuata cuiusque libidini opportunam, plenam ſuperbia, inuidia, æmulatione, arrogantia, vecordia, iniuria, calumnia, iurgio, ceteriſque malis, adornata in diuerſos vultus ſpecie vafre diſſimulatis, eoque nocentioribus. cuius lex ſuprema ſit, aduerſari mutuo & ἀντιπράττειν. ita conuelli inteſtino vulnere ſocietatem doctrinarum & firmitudinem regni litterarii; quod & ample diffuſum, & ſplendide auctum ornatumque, dum malis artibus regitur, ſingulare periculum & conuerſionem minari: præſertim cum magnitudo per ſe oneroſa ſit & lubrica & ſæpius fatalis.* Faxit æternus Vniuerſi fati litterarii moderator, vt ἀντιτέχνησις tam ominoſa & ἀντιπραγία (quam paganiſmi Characterem & veluti notam propriam Sancti quondam Patres indigitarunt)

ex orbis Christiani visceribus bonæ piæque mentis artibus expellatur, supremaque doctorum & nostra ratio status sit, status inquam administrandi, tuendi, firmandi, amplificandi; *Deum nostri status auctorem venerari, & rectorem inuocare, & inspectorem reuereri, & iudicem metuere.*

Atque hæc hactenus de fato studiorum statuque Litterarum, sine cuiusquam obtrectatione dicta, Bonorum virorum iudicio, cui omnia submittimus, vel cadent vel stabunt. Fortassis nec plane inualida ad veniam *egressioni* impetrandam apud homines moderatos ratio erit, si existimabunt, id quod res est: me quacunque occasione, iuuentutis animos à liuore, ambitione, ac contentionibus sæculi, ostensa tanti mali deformitate, reuocatos, retentosque cupere.

1, 17 *Sequitur, vt frequens ac mobilis transitus max. perfecti operis impedim. sit*) *Lipsius*, *indicamentum* volebat; eo quod perfecti iam patratique operis nullum possit esse impedimentum. Sed omnino non est tentanda hæc lectio, qua *Velleius* nihil aliud, quam id exprimere studuit; *dum homines, desperâtes æmulatione perfecti iam ab alio operis, alias sibi vias subinde quærunt, fieri, vt perfectioris operis gloria hoc pacto relicta diuturna non sit*: cum alias, si præclara ingenia *perseuerarent in eo enit, in quo iam alios vident excelluisse, directa hac ad perfectionem operis vel conseruandam vel ornandã via foret*. Est ergo *impedimentum perfecti operis* hoc loco, *detrimentũ*, quo perfectio alicuius rei debilitatur, quo ἀκμὴ ad παρακμὴν inclinatur, adeoque fastigium & præcellentia illa, quo minus æqualiter se & constanter habeat, impeditur.

1, 18, 1. *Transit admiratio ad condit. temp.*) *Lipsius & Schegkius* rescribunt: *Transit admiratio a conatione temporum & ad vrb.*

Vna

Vna Vrbs Attica pluribus annis eloquentia, quam Vn. Græc. Vberiusque floruit) pro *operibusque* *Lipsius* reposuerat, *Vberiusque*; bono concinnoque sensu. quem non dubitauimus in textum recipere, Quanquam *Acidalius* existimauerit *eloquentiam Atticorum*, cum *operibus cetera Græcia* i. e. rebus gestis comparari; idque tanta fiducia, vt dicat: *Ni mea scriptura verior est, pignus dabo in omnes fortunas meas*. Periculose locutus esset, si quis impetum animi suis coniecturis nimium fauentis, pro ratione accepisset. Quis enim ex toto contextu non videt, ingeniorum tantummodo & studiorum, non etiam operum fieri comparationem? Mihi satis liquet, & contentionum minus & plus auctoritatis in his studijs fore, si pars φιλολογίας στοχαστικὴ modestius (sine præfidentia, supercilio, contemtu aliorum, arrogantia) tractaretur. Nam certitudinem suarum coniecturarum deierationibus confirmare & iactantia, quam sit anceps, ratio cuiuis, & exempla monstrant eorum, qui valde infeliciter *ex incertis certa facere* se posse crediderunt.

adeo vt corpora gentis illius separata sint) si abesset verbum substantiuum, melius processuram sententiam *Gruterus* existimat.

ingenia solis Atheniens.) *Iustin.* 2, 6: *Litteræ certe ac facundia, & hic ciuilis ordo disciplinæ, veluti templum Athenas habent.* vbi *annotata Berneggeriana edit.* vid.

1, 18, 3. *Quæ vrbes, & multa alia.*) Non existimandum est, illa verba (*& multa alia*) plane irreptitia esse. fuit enim in *msc.* *& in Italia*, ex quo nonnemo fecit, *& multa alia*. Quæ coniectura licet nemini possit vsquequaque probari, tamen nec illa parum difficultatis in sensu adfert, si retineamus: *& in Italia*, vel: *vt in Ital.*

Nam Alcmana Lacones falso sibi vind.)

Alii *Lydum* fecere. Quam litem dirimit *Cl. Salmasius exerc. Plin. c. 40. principio 2 partis*, ex veteri epigrammate, quod ap. *Plutarchum* περὶ φυγῆς extat, vnde patet *Lydium* origine parentes Sardibus oriundos habuisse, sed *Spartæ* educatum, eoque nomine *ciuem Spartæ* habitum fuisse.

IN POSTERIOREM VELLEII LIBRUM

NOTÆ.

2, 1, 1. *Potentia Rom. prior Scipio v. aper luxuriæ posterior ap.)* Inter eximia Historici munia hoc quoque numerauerim; *cum temporis euentuumque serie, fatorum publicorum seriem connectere, præcipuaque cumprimis momenta tam incrementorum quam decrementorum pragmatica demonstratione signare.* Est autem valde celebris apud Scriptores passim hæc inclinatæ Rom. fortunæ, vt sic dicam, epocha, *Excidium Carthaginis. Plinius* 33, 11 plane ad Nostri mentem: *Pariter luxuria nata est & Carthago sublata: ita congruentibus fatis, vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare ex dignatione. Florus* quoque *à Carthaginis, Corinthi, Numantiaque excidiis* omnia retro sublapsa notat 3, 12, 3. Atque ita factum est, quod prudentissimus *Scipio Nasica* præuiderat, cum excidium Carthaginis dissuaderet: *ne metu ablato æmulæ Vrbis, luxuriari felicitas Vrbis inciperet, ap. Flor.* 2, 15, 5 vbi *Freinsh. annot.* Non incommode extuleris rationem Nasicæ *verbis Alcibiadis apud Thucyd.* 6: τὴν πόλιν, ἐὰν μὲν ἡσυχάζῃ τρίψεσθαι τι αὐ-

τὴν

τὴν περὶ ἑαυτὴν, ὥσπερ καὶ ἄλλό τι, καὶ πάντων τὴν ἐπιστήμην ἐγγηράσεσθαι. ἀγωνιζομένην δὲ ἀεὶ προσλήψεσθαι τὴν ἐμπειρίαν, καὶ τὸ ἀμύνεσθαι οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ μᾶλλον ξύνηθες ἕξειν. παράπαν δὲ γινώσκω πόλιν μὴ ἀπράγμονα τάχις' ἄν μοι δοκεῖν ἀπραγμοσύνης μεταβολῇ διαφθαρῆναι. *fore, vt ciuitas, si otiosa sit, in se ac per se atteratur, vt alia multa, omniumque adeo disciplina consenescat. at per certamina fore, vt aßidue proficiat experientia, tuendique se scientiam non verbis sed reipsa consuetam habeat, denique sic sentio: ciuitatem negotiosam in otium mutatam, confestim, meo quidem iudicio, destrui.* Augustin. 3 de C. D. 21: *Vltimo bello Punico vno impetu alterius Scipionis, qui ob hoc etiam ipse Africani cognomen inuenit, æmula imperii Romani ab stirpe deleta est. ac deinde tantis malorum aggeribus oppressa Romana Respublica, vt prosperitate ac securitate rerum, vnde nimirum corruptis moribus mala illa congesta sunt, plus nocuisse monstretur, tam cito euersa, quam prius nocuerat tam diu aduersa Carthago.* Adde cumprimis, quæ 2 *de C. D.* 18 ex Sallustio disserit. Hoc voluit in subtili sententia *Sallustius Catil.* 2: *Quod si regum atque imperatorum (gentiumque) animi virtus in pace ita vt in bello valeret, æquabilius atque constantius sese res humanæ haberent, neque aliud alio ferri, neque mutari ac misceri omnia cerneres.* scilicet bellorum discrimine motuque acuuntur ingenia hominum, securitate pacis resoluuntur: aduersis virtus intenditur, rebus prosperis negligitur. itaque ergo *fortuna cum moribus mutatur.* in quo *Sallustiano* dicto vera & præcipua caussa omnis fragilitatis, mutationis, conuersionis in rep. continetur, vt plane cæci sint existimandi, qui forte casuque talia euenire, aut necessitate inuidiaque fati (sicut ausi sunt olim loqui) humanis rebus immitti credidere.

remote

remoto Carthaginis metu) dignum est, quod seorsim inculcetur Iuuentuti, Diuinæ Prouidentiæ consilium. quæ potentissimas quasque gentes alia veluti opposita potentia, i. e. *metu* alienæ virtutis opumque in officio continet. Egregie *Thuanus lib.* 1: *ita diuino consilio prouisum arbitror, vt tot magni principes eodem tempore orbem terrarum moderarentur, vt quisque eorum æmulatione aut metu æmuli in officio se contineret, & alterius virtus contraria alterius virtute, quo minus licentiosa euagatione se effunderet, inhiberetur.* Hoc ἀντίρροπον & ἰσόρροπον non vna ratione inclinatur. interdum enim æmulorum alter, cuius vitia iam inualuere, Deo vltionem immittente, ab altero opprimitur; interdum impotentiam impotentia, vitia vitiis puniri cernimus, ita tamen vt paulo post oppressor flagitiosus opprimatur & ipse. qua de re nunc non est amplius dicendum.

2, 1, 2 *Tum Scipio Nasica in Capitolio &c.*) præludia hæc fuisse secutæ luxuriæ, interpretatur *Lipsius*: quippe quæ non *ad tempus sublata Carthaginis*, sed *ad remotum Carthaginis metum* pertineant. Atqui *Velleium*, non aliud *remoti metus* intelligere tempus, quam *excisæ Carthaginis*, nimis clarum est. Fuerit itaque alia ratio quærenda, & fortasse ex sequentibus; è quibus satis patet, Scipionis & Metelli opera *non ad luxuriam, & degenerantis disciplinæ vitia*, sed *ad publicam magnificentiam*; sine notatione vitii, referri: simul tamen insinuari, facilitatem & occasionem è magnificentia in luxuriam prolabendi, de qua mox dicetur.

publicamque magnif. secuta priuata luxuria est) Insigni sententia & obseruatione hoc à Velleio iudicium additur. cui geminum est illud *Taciti* 3 A. 55, 2: *Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur.*

bantur. Scilicet, dum in decus gentis ac Vrbis suæ certant magnificentia illustres viri, paulatim ad luxuriam peruenitur, praua imitantium æmulatione, qui publici decoris laudem parum intelligentes aut curantes priuatim affectant, quæ nisi publica sint, laudari non possunt. Qua in re, magno rursum exemplo monemur, quam difficulter ferat magnarum opum felicitatem humanus animus.

2, 1, 3 *Triste deinde & contumelios. bell. in Hisp.) Flor.* 2, 17, 15, *quique ibi Camertis industria indicantur Scriptores:* præsertim *Appian. Hispan.*

Fraude magis, quam virtute Cæpionis) Merito perstringit *Velleius* degenerem & illicitam Cæpionis fraudem in tollendo Viriatho. nam hæc talia non possunt iure armorum tegi sed inter flagitia belli numerari debent. Videndus H. *Grotius de iur. bell. & Pac.* 3, 4, 18 *cum annotatis in nouissima editione.*

Numantinum grauius exarsit &c.) Flor. 2, 18, vbi *Camers* & *Freinshemius* plures annotarunt huius belli scriptores.

2, 1, 4. *Hæc vrbs nunquam decem millibus plura*) *Vrsini* est egregia hæc emendatio, quam in textum recepi. *Lipsius* & *Acidalius* è vulgata, *Nunquam X millia plura, quam propria iuuent.* fecerant: *Nunquam plura, quam X millia.*

Ad turpissima deduxit fœdera, nec minus turpia & detestabilia &c.) *Numantinum fœdus horrenda ignominia maculosum* vocat *Augustin.* 3. *de C. D.* 21. *Quintilianus* etiam *l.* 3, 8, inter ea refert, *qua, qui turpia esse dubitare non possunt, vtilitatis specie ducti probent.* Talia plura apud Auctores paulo ante laudatos.

Sed Pompeium gratia impunitum habuit, Manc. verecundia &c.) Si vellemus hunc locum distinctione quadam corrigere (*sed Pompeium gratia*

tia

tia imp. habuit. Mancinum verecundia q. n. rec. huc perduxit &c.) in sensu quidem nihil erit incommodi, sed illud (*quippe non recusando*) valde inficetō maleque cum textu cohærenti glossemati comparandum erit. Posset itaque fortasse lectio vsitata prorsus tolerari. At, inquis, *quomodo* impunitus *diceretur*, *qui hostibus deditus est*? Quia 1 in illa deditione non receptus, 2 pristino honori restitutus, 3 ad nouos honores admissus est, 4 adeo vt nec ipse pœnæ loco duceret eam deditionis contumeliam; quippe qui *eodem habitu sibi statuam instituit, quo deditus est*; annotante *Plinio* 34, 5: *Verecundiam* Mancini, quam *Velleius* vocat, id est, agnitionem culpæ & voluntariam susceptionem pœnæ, laudat ac explicat *Cicero* 3 *offic.* 30: *Mancinus, vt Numantinis, quibuscum sine senatus auctoritate fedus fecerat, dederetur, rogationem suasit eam, quam L. Furius & Sex. Atilius ex SC. ferebant: qua accepta, est hostibus deditus. Honestius hic quam Q. Pompeius; quo, cum in eadem caussa esset, deprecante, accepta lex non est:*

quem illi recipere se negau, dicentes, public. viol. fid. &c.) Valuisset hæc ratio, si Numantini, legatis missis, cum S. P. Q. R. de pace ac federe egissent, nunc nemo ciuis pro populo spondere potuit. Consulendus est *H. Grotius de iur. bell. & pac.* 2, 15, 16.

2, 2, 1. *Quippe Tib. Grachus &c.*) De hac seditione vid. *Flor.* 3, 14, *nominatique à Camerte Auctores.*

2, 2, 3. *Omnibus statum concupiscentibus*) *Lipsius*, ad leges retulit hæc verba, emendauitque, *omnium statum concutientibus*: cum præsertim, de Caio Gracho etiam *Velleius* infra dicat 2, 6, 3: *nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietum denique in eodem statu relinquebat.* Approbauit

hanc

hanc correctionem *Gruterus*. Sed retinui vulgatam Lectionem, cum & infra Noster 2, 71, 5 dicat: *quippe nullum habentibus statum quilibet dux erat idoneus*. sicut enim ibi proscripti *nullum statum habere* proprie dicuntur: ita hic paupercula & fortunis euoluta plebs, *quasi statu carere, idoque de adipiscendo solicita esse*, diceretur.

coloniisque deducendis) *coloniisque ded.* legit ex fide historiæ *Lipsius*, vt intelligantur γεωργοὶ, non ἄποικοι, quibus agri assignati. Ita malim sane, quam cum *Grutero* hic *colonias* pro *colonis*, eodem sensu, accipere.

2, 3, 1. Qui Optimus vir *a senatu iudicatus erat*) *Liu.* 29, 14. it. 36, 40. & alibi. elogium *quod sibi quisque mallet, quam vlla imperia honorosue suffragio seu patrum seu* plebis delatos, sicut recte iudicat *idem scriptor*.

Scipio Nasica, nepos eius, qui optim. vir iud.) Quid ergo sibi *vult vetus Scholiastes Iuuenalis* dum ad Sat. 3, 137,

Da testem Romæ tam sanctum, quam fuit hospes
Numinis Idæi;

ista annotat? *Scipio Nasica, quem propter probitatem vitæ senatus elegit, vt simulacrum matris Deûm de Phrygia allatum domi suæ haberet, dum ei templum fieret. Hic est Scipio, qui oppressit Tiberium Gracchum, leges agrarias ferre conantem*. Certe non hic erat, sed eius nepos, vt recte Velleius.

patriam cognationi præferens &c.) Non opus est in *campum Rhetorum* excurrere: qui certatim & pleno ore passim hunc locum tam plausibilem pertractant.

ob eas virtutes primus omnium abs.) nulla necessitate adigebamur, vt cum *Aldo & Acidalio* rescriberemus, *ob quas*,

circun-

circundata læuo brachio tog. lac.) communi consensu doctorum valuit hæc emendatio, cum fuisset, *cum data.* caussam huius habitus reddit triplicem *Appian.* 1 *bell. ciu.* siue *quod voluerit multitudinem ad se hoc signo contrahere*; siue *pugnæ ceu tesseram proferre*; siue *reuerentia deorum sua cœpta velut obtegere.* Quartam ex *Plutarcho* colligas: vt *facilius per obuios perrumperet hoc habitu*, quo & ceteri eum sequebantur.

Qui saluam vellent remp. se sequerentur) Ita *Aurel. Victor* exprimit 64: *sequi se iussis, qui saluam remp. vellent* & *Valer. Max.* 3, 2, 17: *Qui remp. saluam esse volunt, me sequantur.* *Appian*: 1 *bell. ciu* ἐβόα ἕπεσθαι οἱ τοὺς ἐθέλοντας σώζεσθαι τὴν πατρίδα. *Plutarch. in Gracch* οἱ βουλόμενοι τοῖς νόμοις βοηθεῖν, ἀκολουθείτε. Haud dubie autem respicitur his verbis ad morem & solennia *decernendi præsentioris in vltimis casibus auxilii*, nimirum *ne quid resp. detrimenti caperet.* quale decretum à ceteris senatoribus postulatum esse, diserte testatur *Valerius*: cunctis censentibus, *vt Consul armis remp. tueretur* (eadem enim vis est huius sententiæ, ac si dixisset, *videret consul ne quid resp. detrimenti caperet*, confer *Sallust. Catil.* 29, *Cæsar.* 1 *bell. ciu. Cicer. orat. Catil.* 1 c. 1 & 2 *Dioni* 48.) *negauit Scæuola se quidquam vi esse acturum.*

2, 3, 3. *Hoc initium in vrbe Roma ciuil. sang.*) Egregia obseruatio, de noxa exempli, cum designatione fatalis periodi, vnde perpetua certamina ciuilia vsque ad conuersum reip. statum licet numerare. Plane in hunc modum *Plutarchus*: ταύτην πρώτην ἱστοροῦσιν ἐν ῥώμῃ στάσιν, ἀφ' οὗ τὸ βασιλεύεσθαι κατέλυσαν, αἵματι καὶ φόνῳ πολιτῶν διακριθῆναι. τὰς δὲ ἄλλας οὔτε μικρὰς, οὔτε περὶ μικρῶν γινομένας; ἀνθυπείκοντες ἀλλήλοις, φόβῳ μὲν οἱ δυνατοὶ τῶν πολλῶν, αἰδούμενοι δὲ τὴν βουλὴν ὁ δῆμος, ἔπαυον. Pertinet huc eximius

locus

locus ex oratione *Cæsaris* apud *Sallust. Catil.* 51: *omnia mala exempla ex bonis initiis* orta sunt : *sed vbi imperium ad ignaros, aut minus bonos peruenit, nouum illud exemplum ab dignis & idoneis ad indignos & non idoneos transfertur.* Vide omnino, quæ sequuntur, vbi exemplis illustrat, *exempla non consistere ibi, vnde cœpere*; sicut Noster loquitur.

2, 4, 1: *Aristonicus mentitus regiæ stirpis origin:*) *Flor.* 2, 20, 4 *regii sanguinis iuuenem* vocat. Quod de *origine extra coniugium*, *adeoque de filio naturali* Eumenis accipiendum est. nam *Velleius de legitima & ciuili ratione stirpis* sentiens, merito *mentitum* ait *regiam stirpem*, vt Asia *veluti paternum regnum* inuaderet natus ex pellice. vide *Iustin.* 36, 4, 6.

mortuo Rege Attalo, à quo Asia P. R. hereditate relicta) Itaque Romani se iustissimo titulo possidere Asiam gloriabantur. Et sane, *alienari quadam imperia posse* exemplis compluribus (inter quæ etiam hæc nostra) ostendit H. *Grotius de iur. bell & pac.* partim 1, 3, 12, partim in *Annotatis* ad illum locum.

is victus à M. Perperna ductusque in triumpho sed M. Aquil.) vt historia congruat *Aldus & Vrsinus* ita legunt: *is victus à M. Perperna, ductus in tr a M'. Aquillio, capite pœnas dedit.* Nam historia distincte hæc iubet accipi, *Victum à Perperna, triumphatum ab Aquillio, denique iussu senatus supplicio affectum.* Non abnuerim sane posse eundem sensum *retenta lectione pristina, interpunctione tantum immutata paululum*, obtineri; quod valde probabiliter eruditorum nonnemini placet: propior interim sum existimanti, locum corruptum esse. Licet enim rectissime ita possit dici, *ductum in triumpho M. Aquilio*, in tertio casu pro à *M. Aquilio*

quilio ductum &c. obſeruo tamen, illam loquendi formulam in locis Auctorum ſanis *clarius & concinnius* tum verborum concurrentium, tum contextus coaleſcentis reſpectu vſurpari, quam *Velleius* hic poneret: qui certe, quantum in ſe erat, non vno modo orationem aſperaſſet & obſcuraſſet. Ita cum infra (2, 82, 3) legitur: *Hoc M. Antonio acto illis legionibus ſaluti fuit*; dabunt mihi veniam viri docti, ſi nunquam perſuaderi mihi patiar, Velleium ita ſcripſiſſe.

❧ *decedentem ex Aſia proconſulem*) *Liuius, Cicero, Iuſtinus, Oroſius*, *Conſulem* vocant: Flor. *prætorem*, 2, 20, 5 vbi *Vineti* annot. vide.

2, 4, 2 *Fortunæ virtutique expertà in Africa reſp.*) Ita *Noſter* infra 2, 74, 4 vſus Cæſar *virtute & fortuna* ſua 2, 97, 4 Nero bellum *ſua & virtute & fortuna* adminiſtrauit. 2, 121, 1 *Eadem & virtus & fortuna* ſubſequenti tempore ingreſſa animum imperatoris Tib. fuit. Equidem *hæc duo in ducibus præcipue ſpectari & coniunctim laudari*, exemplis oſtendit P. *Faber Semeſtr.* 1, 19. Quæ ad excidium Numantiæ pertinent, petenda ſunt è ſcriptorib. ſupra indicatis.

2, 4, 4. *Quid de Tib. Gracchi cæde ſentiret*) Diſerte hanc hiſtoriam exequitur *Val. Max.* 6, 2, 3. adde *Liu. epit.* 59. *Plutarch. apophth.* Quid autem? *iure necæſus Tib. Gracchus, ſicut exiſtimauit Scipio*, qui & apud Numantiam ſtatim cum inaudiuiſſet de exitu Gracchi, Homericum illud protulit:

ὡς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος ὅτις τοιαῦτά γε ῥέζοι? Auctoritatis ſane non parum eſt in dicente, ſiue prudentiam eius ſpectamus, ſiue cum Graccho neceſſitudinem, de qua *Valerius*. Vnde *Martianus Capella lib.* 5. de argumentis agens, *ab auctoritate* peti argumentum, nobili hoc exemplo monſtrat: *Africanum dixiſſe, iure cæſum eſſe Tiberium Gracchum.*

Dubi-

Dubitandi autem rationem suggerit *Plutarchus*, quod *conspiratione diuitum oppressus sit*: & Noster *Velleius*, qui cap. praecedenti *videtur deplorare hanc cadem tanquam initium ciuilis perturbationis*; & *Fab. Quintilianus*, *qui* 5, 13 *instit. orat. si Nasica post occisum Gracchum defendatur exemplo Halæ, à quo Melius est interfectus*, dici posse monet, *Melium regni affectatorem fuisse, à Graccho leges modò latas esse populares*: *Halam magistrum equitum fuisse, Nasicam priuatum esse.* Excusatur tamen illa cædes & inter exempla præsentius vindicatæ seditionis refertur à Politicis magnificeque commendatur à *Val. Max.* 5, 3, 2, quippe cum de seditioso Gracchi animo factoque dubitari prorsus nequeat. nisi quod hoc ipsum exemplum cautionem debet suppeditare circa seditiones compescendas: vbi in honorem salutis publicæ multa sane seueritas concessa existimanda est; sed seueritas illa nec ab vno in rep. libera pendere debet, nec quouis modo adhibita proderit. Digna profectò morte commiserat Gracchus, atque illa mors, auctoritate supremæ legis, id est, salutis publicæ, citra obstaculum aliarum legum, irrogari poterat: sed à Nasica, non expectato senatus decreto, spreta consulis contradictione, commissas in publica concione ciuium manus esse, id non cariturum praua consequentia, vt loquuntur, multi prudentum, nec citra rationem, verebantur. Pro Scipione equidem est, quod senatores plerique *armis tuendam remp.* censuerant; quibus Consul resistere non videbatur debuisse: sed quædam remedia præsentiora sunt, quam vt illa capiat publicæ tranquillitatis & ciuilis societatis libertatisque teneritudo.

Quorum Nouerca est Italia) vid. Indicem.

2, 4, 5. *Mane in lectulo repertus est mortuus, &c.*) vide de morte tanti viri *Appian. bell. ciu.* 1.

Cic. Lal. 3. *Val. Max.* 5, 3, 2 & 4, 1, 2. *Liu. epit.* 59. Consentiunt omnes in eo, *nefaria vi insidiisque extinctum Scipionem*, quoniam agrariis legibus grauiter aduersabatur. *Ap. Tullium ep. ad Q. Frat.* 2, 3 machinationem eam quæ alias Semproniæ vxori Scipionis tribuitur, Carboni tribuit Pompeius, in illis verbis: *Respondit ei vehementer Pompeius, Crassumque descripsit, dixitque aperte, se munitiorem ad ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset, quem C. Carbo interemisset.* Itaque *Nicolaus Loensis epiphyll.* 3, 9 Ciceronem, tanquam contra Historicorum testimonia sentientem operose refutat; studio minime quidem, vt arbitror, necessario. *Primo* enim non Ciceronis ibi sed Pompeii verba habentur. *deinde*, mirum non est, si Carboni inuidia huius necis tribuatur, qui verissimo elogio à *Val. Max.* 6, 2, 3, *sepultæ Gracchanæ seditionis turbulentissimus vindex, idemque orientium ciuilium armorum fax ardentissima* dicitur. ad quem propterea valde credibile est pertinuisse Agrariorum de Scipione per familiares aut percussores interficiendo consilia.

2, 4, 6 *Velato capite elatum*) *Aurel. Vict.* 58: *obuoluto capite elatus est, ne liuor in ore appareret.* vide *doctiss. Kirchm. de funerib. Rom.* 2, 9. • Addit *Appianus*: καὶ οὐδὲ δημοσίας ταφῆς ἠξιοῦτο, μέγιστα δὴ τὴν ἡγεμονίαν ὠφελήσας. οὕτως ἡ παρ' αὐτίκα ὀργὴ τῆς πόλεως χάριτος ἐπικρατεῖ. καὶ τόδε ὂν τηλικοῦτον, οἷα πάρεργον ἐπὶ τῇ Γράκχου στάσει συνέπεσε. *ne publice quidem funeratus est vir, qui reip. tantum profuerat. tanto plus valuit præsens indignatio quam præterita gratia. atque hoc quantumcunque fuit, auctarium seditionis Gracchanæ fuit.*

Decessit anno ferme LVI) *Lipsius*, *Meta temporum*, inquit, quos Velleius mox ponit, euincunt scripsisse eum L I V. *Antonius Bendinellus* potius sequen-

ſequentia corrigit, & legit, *in quem creatus eſt anno XXXVIII* (*pro* XXXVI, quod in libris erat) *loc. controu.* 8.

2, 5, 1. *Præclara in Hiſpania militia A. Bruti fuit*) *Aldus* recte coniecerat D. pro A. legendum. nam quod de adoptantis A. Poſthumii Albini prænomine poſtea ſuſpicatus eſt, merito refutauit *Vrſinus*. *Florum* conſule 2, 17, 12 ibique *Camerti & Freinshemio* annotata. ſicut & de Contrebia, quæ mox ſequuntur, ad 2, 17, 10.

2, 5, 3. *Facientibusque omnibus in procinctu teſtamenta*) *Flor.* 3, 10, 12 *de Aricuiſti bello loquens*: *Itaque tantus*, inquit, *gentis nouæ terror in caſtris, vt teſtamenta paſſim etiam in principiis ſcriberentur.* vide *Indicem Vellei. voc. Teſtam.*

Speſque deſperatione quæſita) Nam *ſæpe deſperatio ſpei cauſſa eſt*, inquit *Curtius* 5, 4, 31 vbi *Amiciſſimus Freinshemius Noſter*, plura ad hanc ſententiã comparauit. Verumenimuero de quærenda intendendaque per deſperationem ſpe, duplex eſt conſideratio: *vel* enim res & locus & tempus admouet deſperationem, & deſperantium animos irritat; *vel* conſilium ducis vltro deſperationis imagine obiecta militum virtutem extimulat. e. g. Maximos quoſque duces videmus, ea militibus ſuis haud raro mandaſſe, quæ effici poſſe nemo interim militum credebat, niſi quod Ducis imperio etiam cum deſperatione obtemperandum eſſe omnes videbant. ita ſæpe incredibili ſucceſſu res geſta, maximaque moles profligata eſt. Indiget tamen (nam ideo huc digredimur) illa præſentioris conſilii imperiique fiducia, magna cautione. Ratione ante omnia niti debet, non alacritate tantum ac ſpiritu imperatoris. Videndum deinde, an Duci tanta imperii exercendi adſit auctoritas: nam ſi ſolo metu inſtigetur obedientia militum, rem periculi plenam

 duxe-

duxerim. itaque in Heroibus ferme aut viris Heroica fortitudine ac fortuna præditis, hanc vim imperii maiestatemque cum admirabili coniunctam efficacia cernimus. denique facilius in minoribus excusatur id consilium; summam rerum necessitati absque necessitate obiicere, temeritati quam virtuti similius fuerit.

2, 5, 4. *disciplina in Hisp. fuit clarissimus*) *clarissimus disciplina* hic dicitur, qui disciplinam egregie rexit, eoque nomine celebritatem adeptus est. quales locutiones Tacito præsertim frequentissimæ sunt. quanquam hæc talia in *Indicem* potius Nostrum differenda sunt.

2, 6, 1 *Decem deinde interp. qui Tib. Gr. idem Caium*) *Flor.* 3, 15, vbi *Camertis* nota.

longe maiora & acriora repetens) *Lipsius* maluit *acrior*, approbante *Grutero*. sed fortasse nulla ratio est, cur potius id nobis placere debeat, quam *acriora*: sicut intuenti planum existimo esse.

2, 6, 4 *Hunc L. Opimius &c. morte affecit*) Facto sc. SCto, quo iubebatur Cos. Opimius σώζειν τὴν πόλιν ὅπως δύναιτο, καὶ καταλύειν τοὺς τυράννους, siue, vt Latini efferunt, *videre ne quid resp. detrimenti capiat.* quæ potestas *Dictatoria* est, vt recte animaduertit *Plutarchus in Gracch.* & explicat *Sallust. Catil.* 29 primum consuli tum concessa, & vice Dictaturæ postea vsurpata, nisi quod aliquando ad plures magistratus, quam ad coss. pertinebat, sicut ex *Iul. Cæs.* 1 *bell. ciu.* intelligimus. Quod consilium veluti arcanum tuendæ aduersum seditiosos publicæ maiestatis, laudat *Cic.* 1 *Catil.* 2.

2, 6, 6 *ceruicem Euporo seruo præbuit*) *Aurel. Vict.* 65 *vel sua vel serui Euphori manu interfectus.* *Plutarchus Philocratem* vocat hunc seruum, cuius Domino superviuere non sustinentis, fidem itidem commemorat.

2, 6, 7

2, 6, 7 *Mira crudelitate victorum*) quam & Plutarchus perstringit. licet enim aduersum perniciosos ciues nihil crudeliter fieri posse videatur, tamen diligenter considerandum est quid populi animos vel in præsens specie supplicii vel in posterum memoria nobilitatis & miseratione irritare possit. Ex temporis consideratione, ceterorumque momentorum ita loquor. Erant enim tum tanta publicæ lateque fusæ consternationis mala operienda potius moderatione, quam ostentanda terrore. Alias scimus in Maiestate Reip. vindicanda non inutiliter vsurpari acerbitatem suppliciorum & contumeliam.

2, 7, 1 *Qui si ciuilem dignit. concup. modum*) vide *Charact. Vellei cap.* 15.

2, 7, 2. *Quem pater legatum de conditionibus miserat*) & quidem altera vice: cum demum Opimius in vincula eum dedit. Alias rectissime responderat Opimius primæ legationi: *Non per legatos debere ipsos cum senatu agere, sed vt ciues venire ad satisfaciendum senatui & dicendam caussam.* Argumento vere pragmatico, negabat *conuenire iis ius mittendi legatos nuntiosque ad senatum*; quorum tractationem si admisisset, iam de Maiestate publica aliquid imminutum esset, cui ad parendum se sistere vt ὑπεύθυνος πολίτης, non occurrere ad paciscendum debet, quisquis inter ciues & membra ciuitatis cupit haberi. sicut nec ex diuerso ad tumultuantes ciues legatos mitti decorum est Reip. sed nec tales legationes hoc nomine, si proprie loquamur, appellandæ sunt. Egregius est locus apud *Dion.* in *orat. Cic. aduersus Anton. lib.* 45: πῶς μὲν γὰρ οὐκ αἰσχρὸν κήρυξιν ὑμῖν καὶ πρεσβείαις πρὸς τοὺς πολίτας χρῆσθαι; τοῖς μὲν γὰρ ἀλλοφύλοις καὶ ἐπικηρυκεύεσθαι καὶ διαπρεσβεύεσθαι δεῖ πρότερον καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι. τοῖς δὲ δὴ πολίταις τοῖς ἀδικοῦσί τι, παραχρῆμα

τὴν τιμωρίαν ἐπάγειν, ἂν μὲν ὑπὸ ταῖς ψήφοις αὐτοὺς λάβῃτε, δικάζοντας· ἂν δὲ τοῖς ὅπλοις πολεμοῦντας. & quæ ſequuntur. *Quomodo non ſit turpe, præconibus nos & legatis vti ad ciues? Nam cum extraneus quidem per nuntios ante omnia legatosque agi par eſt ac neceſſarium: Ciuibus autem nefariis pœna ſtatim infligenda eſt; iudicio quidem, ſi ſententias ferre integrum eſt: ſin vero ad arma confugerunt bello perſequendi ſunt.*

Ceterum hanc necem Iuuenis, quo ſenſu Velleius *ſcelus vnicū* vocet, vide *Indic: vocab vnici?*

2, 7, 6. *Et viſa vltio priuato odio magis q. publ. vind.*) Non tam res ipſa & vindicta Gracchani furoris, quam modus vindicandi, quæque acceſſere, citra vindictæ neceſſitatem vſumque, toto hoc capite perſtringuntur. Ita ferme *Salluſtius Iugurth.* 16: *L. Opimius Cos.* C. Graccho & M. Fuluio *interfectis, acerrime vindictā nobilitatis in plebem exercuerat*, *vindictam nobilitatis* vocat & *odium in plebem* innuit. *Debet autem omnis animaduerſio, non ad eius qui punit aliquem, ſed ad reip. vtilitatem referri*, inquit, *Cic.* 1 *off.* 25. itaque affectus priuati vel maxime hic compeſcendi ſunt.

2, 8, 1. *Cum lis eius quater millib. æſtimaretur*) Adi *Sigon. de iudic.* 2. 27. In ſumma variant: pleriſq; exiſtimantibus ex Cicerone *H-S XVIII. mill.* reſcribi oportere. Nam Fr. Hotomanni coniectura (*quadringent. mill.*) nullo teſtimonio nititur.

Factaque ad conſilium dirig. &c.) Senſus iſte: *quæ quisque feciſſet, ad conſilium & προαίρεσιν facientis, tanquam ad regulam referebantur, delictique æſtimatio non ex modo pretii ac rerum, ſed ex voluntatis ad pecandum determinatione, vt ſic dicam,* conſtituebatur. *quid*, ad ſpeciem delicti; *in quantum*, ad modum rei, pretiique pertinet,

2, 8, 2

2, 8, 2 *Non minus cl. ex. F. Flacci filiorum in collegio consulum fuit)* *An fratribus in eodem ædilium, prætorum, consulumue aut aliorum magistratuũ collegio apud Romanos esse licuerit*, disquirit & postea negat *Langlæus semestr.* 7, 3. nam quod personis, e. g. in gratiam Scipionum concessum sit, in exemplum non trahi, nec ad alias personas produci debere: Et cum *Velleius* notanter limitet, (in verb. *sed alterius in adoptionem dati*) satis planum esse, non eiusdem amplius familiæ censendum, qui adoptione in aliam transierat. *Mutiorum præturam* diuersa iurisdictio absoluere videtur. Ceterum *Clapmar.* 2, 12 inter *arcana Aristocratica* hoc refert, *ne duo ex Vna familia, Viuo Vtroque non solum magistratus sint, sed ne quidem Vno tempore in senatu.*)

Quod solis contigerat Scipionibus) sed postea etiam *Lucullorum exemplum* habemus. in *Plutarchi Lencull.*

2, 8, 3. *Minucii e Scordiscis triumphus*) *Sigon. comment. in fast. & triumph. Rom. ad an.* DC XLIII.

2, 9, 1. *Eodem tractu temporum nituerant orat.*) Cum ornamento & vsu scriptionis Historicæ fieri existimandum est, quod clarorum virorum nominibus notitia temporum rerumque gestarum signatur & distinguitur: cum & hoc videatur ad τὸ ὁμοχρονεῖν sua quadam ratione pertinere. *Vid. supr. ad* 1, 17.

2, 9, 2 *Namque Mucius*) *Lips.* & *Manut.* legunt: *nam Q. Mucius.*

2, 9, 4 *Historiarum auctor*) videndus *Vossius de Lat. Histor.*

2, 9, 5. *Eadem ætate fuisse Pomponium*) *sc. Atellanarum scriptorem.* itaque præmittit: *sane non ignoremus*, q. d. dum in his temporibus signan-

dis verſor, non omittendus eſt Pomponius diuerſorum quidem ſtudiorum, ſed eiusdem ætatis ſcriptor. *Euſeb. Chron.* 1 de iisdem temporibus: *L. Pomponius Bononienſis Atellanarum ſcriptor clarus habetur.*

2, 10, 1. *Perſequamur notam ſeueritatem cenſorum)* *Vide* ſupra 1, 10, 6.

adeſſe iuſſerant) *Vid. Indic.*

2, 10, 2 *Eodem temp. tractu & Domitii ex Aruernis & Fabii ex Allobrog.)* *Flor.* 3, 2, & *annot. Freinsh. edit.*

2, 10, 3. *IV ante hunc nobiliſſ.)* Cum antea fuiſſet, *Vti ante h. n.* (ex quo alii fecere, *VII ante hunc*) ad hiſtoriæ fidem propius, *IV ante hunc*, repoſuit. totamque rem valde bonis rationibus probauit *Lipſius*; vt non dubitauerim pro manifeſto falſa lectione in textum recipere.

ſingulis omnino parentibus geniti) i. e. *in Vna familia fuiſſe quatuor ſingulis parentibus genitos, ipſosque ſingulos (nam hoc illud rarum quod intelligit, ex Vnicis Vnicos ſemper natos) & eos omnes ad conſulatum perueniſſe, ad triumphum pæne omnes. Lipſ.*

2, 11, 1 *Bellum deinde Iugurthinum)* cuius ſcriptores vide apud *Camert. ad Flor.* 3, 1.

Natus equeſtri loco) alii plerique obſcuram originem tribuunt. ipſe ſe *hominem nouum* vocat ap. *Salluſt.* 85, in qua eadem oratione cum de fiducia generis, quæ nobilibus adeſſet, præmiſiſſet, addit: *mihi ſpes omnes in memet ſita: quas neceſſe eſt & Virtute & innocentia tutari.* Hinc etiam videtur *illud odium inuidæ Nobilitatis in Marium*, rurſumque *Marii Vehementia aduerſum Nobiles* originem habere.

Quantum bello optimus, tantum pace peſſimus) vide *Freinsh. not. ad Flor.* 3, 5, 9, *n.* & adde exemplum

plum *Belonis* apud *Curt.* 6,11,1, qui *manu strenuus, pacis artium & ciuilis habitus rudis erat.*

2,11,2 *Metelli tamen & triumphus*) V. *Sigon. comment. in fast. & triumph. Rom.* ad ann. DC XLIV.

2,11,3 *Quippe intra XII ferme annos h. it &c.*) pro *amplius* XII *Lipsius* rescribit X. quem vide.

Quemadm. V bium imperiorumque it a gentium nunc florere fortunam, nunc senescere, nunc interire) cumprimis est erudita & elegans dissertatio *Petri Fabri* 1 *semestr.* 9 qua ostendit vsitatum esse bonis scriptoribus, vt dicant *ciuitates mori, nasci, viuere, reuiuiscere, ægrotare, matresque habere, vt homines.* Apud *Appian: Punic.* Scipio deletam Carthaginem aspexisse & fortunam tum huius Vrbis tum Ilii, Assyriorum item Medorum Persarumque fata cum hominum fatis comparasse legitur. ἐπὶ πολὺ δ' ἔννους ἐφ' ἑαυτοῦ γενόμενός τε, καὶ συνιδὼν ὅτι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ ἀρχὰς ἁπάσας δεῖ μεταβαλεῖν, ὥσπερ ἀνθρώπους δαίμονα. *diu multumque cogitans considerabat ciuitates etiam gentesque & imperia mutationibus obnoxia esse omnia, haud secus quam fortunas hominum. Seneca ep.*71: *Certis eunt cuncta temporibus: nasci debent, crescere, extingui.* & paulo post: *omnes quæ vsquam rerum potiuntur vrbes, quæque alienorum imperiorum magna sunt decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitii genere tollentur.* Expressit hanc veterum mentem diserte *Thuanus* 1 *hist*: *Etsi non ignorem vt homines, sic imperia nasci, crescere, decrescere, ac tandem mori,* &c: Hoc itaque quod in vrbibus imperiisque videmus accidere, etiam ad familias & gentes, nobilitatisque fata rectissime accommodat *Velleius.* Equidem sicut Deus sæpe vnum aliquem populum ceteris vult & patitur antestare, ita nunquam desunt in populis certæ familiæ, quæ claritu-

dine

dine reliquas multum superent. Sicut item alterius imperii diuturnior est fortuna, alterius breuior: ita nobilitas huius quidem familiæ longissima celebritate perennat; illius caduca gloria est. Talia plura, prorsus congruente parallelismo fatorum, adferre liceret, nisi cuiusuis cogitationi supplere ista facile esset. Præsertim autem notatu dignum est, quod sicut vrbibus imperiisque vel fatalis mors venit, vel violenta ingruit pernicies: ita illustres familias vel fortuita orbitas aut posterorum segnities extinguit, vel tyrannica suspicio & crudelitas perdelet.

2, 12, 1. *Vt præcauentibus fatis*) Satis obscura est hæc ἐπιμβολὴ, quomodocunque accipiamus. Si enim accipias, *fata iam tum illa inter præsidem & quæstorem necessitudine velut præcauere voluisse futuras discordias & bella ciuilia*: siue, *Lipsiana* correctio (*patria cauentibus fatis*) eodem sensu, *aut consulendi* significatu, & ita explicetur, *quasi illis* rerum Marii ope gestarum præludiis veluti ad maiorem Cimbrici belli fortunam ac reip. liberationem consultum Romanis fata voluerint, sicut in descript. bell. ciuil. *Florus actum erat* inquit, *nisi Marius illi sæculo contigisset* (quod tamen durius erit inconcinniusque) non satis apte hærebunt textui illa verba,

2, 12, 2 *Effusa immanis vis Germ. gent. quibus nomen Cimbris ac Teutonis erat*) Notati huius belli scriptores ad *Flor.* 3, 3. *à Camerte & Freinshemio.*

2, 12, 3. *Cn. Domitius tr. pl. legem tulit, vt sacerdotes &c.*) *Pontifex* maximus, *& rex sacrificulus & flamines à populo creati, pontifex quidem tributis comitiis, rex centuriatis, flamines curiatis tum cum reliqui sacerdotes à collegiis cooptarentur. quos omnes postea Cn. Domitius ad comitia populi tributa transtulit anno DC LI, Mario &*

Oreste

Oreste Coss. quam legem post à Sylla sublatam, & iterum à T. Labieno tr. pl. Cicerone cos. relatam, iterum M. Antonius cos. post Cæsaris Dictatoris necem abrogauit. qua insequenti anno vna cum ceteris Antonianis legibus Sc. sublata, res rursus ad populi comitia rediit. Libuit hæc ex *Sigon.* 1 *de antiq. iur. ciu. Rom.* 19 adscribere.

2, 12, 5. *Hac victoria videtur meruisse Marius, ne eius nati remp. pœniteret, ac bona malis repensasse)* Fortasse facilius legeres: *mala bonis repensasse*, sicut alii loquuntur. quanquam hunc sensum etiam vsitata lectio sustinere potest. Magnum oppido & reip. periclitanti salutare cumprimis facinus: sed quæ merita possunt contra vltimam turbatæ patriæ impietatem nominari? Et si recte rem putamus, plus est quod nocuit patriæ Marius, quam quod profuit. qua de re alibi.

2, 12, 6 *Seruilii Glauciæ, Saturninique Apuleii furor.) Camers ad Flor.* 3, 16.

2, 13, 1. *Deinde tribunat. iniit M. Liuius Drusus)* Egregie explicabit *Velleium Florus* 3, 17, nominatique à Camerte scriptores. Iuuentuti hæc scribimus, in cuius manibus versari illum Auctorem scimus: neque nobis repetere libet alibi aliis notata.

2, 13, 2 *P. Rutilium virum non sæculi sui sed omnis æui optimum)* etiam *Liu. epit.* 70 *summæ innocentiæ virum* vocat. *Senec. ep.* 79 : *Rutilii innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset iniuriam: dum violatur, effulsit.* Esse eundem, quem supra inter Historicos nominauit *Velleius* 2, 9, 4 probat *Gerard. Io. Voss.* 1 *de Hist. Lat.* 22.

In iis ipsis, quæ pro senatu moliebatur &c.) Notabilis est *Sallustii* locus *orat.* 2 *de rep. ord.* *M. Liuio Druso semper consilium fuit, in tribunatu summa ope niti pro nobilitate: neque vllam rem in*

princi-

principio agere intendit, nisi illi auctores fierent homines factiosi, quibus dolus atque malitia fide cariora erant. Vbi intellexerunt, per vnum hominem maximũ beneficium multis mortalibus dari, videlicet & sibi quisque conscius, malo atque infido animo esse, de M. Liuio Druso iuxta ac de se existimauerunt. Itaque metu, ne per tantam gratiam solus rerum potiretur, contra eum nixi, sua ipsius consilia disturbauerunt.

2, 13, 3 *Vt minoribus perceptis maiora permitteret*) In his verbis continetur insigne *arcanum Aristocraticum aduersus plebem* (ita enim respectu latissimi vsus existimo) quod *simulacris imperii* etiam accenset *Clapmar. de arcan.* 6, 14.

2, 14, 1 *Immensa illa & incognita multitudine*) plerique mallent *incondita*.

cultello percussus) *Florus*, quasi de fatali morte, *Drusum*, inquit, *agrum rerum temere motarum matura; vt in tali discrimine, mors abstulit.* Ceteri tamen percussoris manu (Ciceroni *C. Varius, homo importunissimus*, vocatur) periisse consentiunt. *Senec. de breu. vit.* 6: Disputatur, an *ipse sibi manus attulerit. subito enim vulnere per inguen accepto, collapsus est: aliquo dubitante an mors voluntaria esset, nullo; an tempestiua.* Idem *Consol. ad Marc.* 16 *intra penates interemtum, incerto cadis auctore* memorat.

2, 15, 1. *Quod extra Italiam colonias posuit*) *Sigon. de antiq. iur. prouinc.* 1, 2. Est autem laudabili obseruatione hic à *Velleio* animaduersum & comparatione nobilium exemplorum veluti commentario illustratum, *illud Romanorum de coloniis extra Italiam non deducendis arcanum.* qui profundo consilio, vt in plerisque imperii artibus, sedem sui imperii maiestatemque non parum hac ratione firmabant.

2, 15, 2 *Mors Drusi, iamprid. tumesc. bell. exc. Italicum*) *Flor.* 3, 18 ibique *Camers* vidend. *Sigon. de antiq. iur. Ital.* 3, 1.

cum id malum ab Asculanis ortum esset) Nititur M sc. autoritate hæc lectio; qua recepta, cetera quoque poterunt & intelligi & retineri.

2, 15, 3 *Quorum vt fortuna atrox ita caussa fuit iustissima*) *Ita Florus* 3, 18, 3 *socios ius Ciuitatis quam viribus auxerant, iustissime postulasse*, ait. sed ipse se explicat dum præmittit: *Non minore flagitio socii intra Italiam, quam intra vrbem ciues rebellabant.* & 3, 13, 2 cum de his caussis loquitur, *Inerat*, inquit, *omnibus species æquitatis.* Ergo *species æquitatis* intelligenda est, nō ipsa æquitas: siue, vt clarius dicam, *æquitas erat aliqua in petitione.* sed *nulla æquitas in obtinēdæ petitionis modo.*

Duplici numero se militum equitumq; fungi) *Liu.* 22, 37, *Milite*, ait, *atque equite nisi Romano Latinique nominis non vti populum Rom.* qui mos tamen postea mutauit, v. *Herm. Hug. mil. equestr.* 2, 2; vsurpatur hic (quod obseruari debet) *Miles* pro pedite, vt apud *Velleium* Nostrum *milites equitesque* dicuntur. Adi *Sigon. de ant. iur. Ital.* 1, 21. Sed cur *duplici numero?* aliqui corrigunt, *duplici munere.* sed retinendum, *duplici numero*, satis probat *Lipsius* ex *Liu.* 36, 20 & 35, 2.

2, 15, 5 *Quippe expulsum ciuitate à L. Saturn.*) *Val. Max.* 2, 8, 4 & 5, 2, 7. *Appian. bell. ciu. Cic. pro Sext.* 16. *Flor.* 3, 16, 2.

2, 16, 2 *Neque ego verecundia domest. sangu.*) Licet omnino hoc facere Historico. qui vt suorum vitia amicorum aut propinquorum, vbi res & locus postulat, tacere non debet, ita nec laudes cogitur supprimere: dummodo dictis veritas constet. Pertinet autem in hoc genere ad ἦθος prudentiæ illa προθεραπείας non tam figura quam modestia, quali hic Velleius vtitur.

2, 16, 3

2,16,3 *Ipſum viritim ciuitate donando)* *ſolum & ſeorſim ciuem faciendo, non vna cum aliis & in turba.* Lipſ.

2,16,4 *Vtque ad ſaga iretur*) vide *Indicem* in voce *ſag.*

Quod appellarent Italicum) Non video, quæ ratio adigat, vt *Italicam* legamus. v. *Sigon. de antiq. iur. Ital.* 3, 1.

2,17,1 *Niſi quæ Nolani belli man. reliq.*) Poteſt intelligi, vt arbitror, ſenſus Auctoris. alii tamen malunt, *niſi qua.*

Vir qui neque ad fin. victor. ſatis laudari, neque poſt victor. ab. vitup. poteſt) Plane ad hanc ſententiam *Valerius* 9, 2, 1: *L. Sulla; quem neque laudare; neque vituperare quiſquam ſatis digne poteſt: quia dum quærit victorias, Scipionem ſe populo Romano; dum ſæuitiam exercet, Annibalem repræſentauit.*

2,17,2 *Hic natus familia nobili &c.*) vide *Plutarchi Syllam.*

2,18,1. *vir neque ſilendus neque dicendus ſine cura*) *Senec. de tranquill. an.* 14 *de Canio: magnus vir & cum cura dicendus.* quam locutionem *Salluſtianam eſſe* & hic *Lipſius*, & alibi *Seneca* ipſe teſtatur.

2,18,2 *Necatis in Aſia omnibus ciuib. R. quos quidem eadem die atque hora &c.*) Collegit exempla eiusmodi lanienarum improuiſarum *Camerarius op. ſubciſ. cent.* 1, *c.* 83.

2,18,3. *Neque fortitudine adu. Mithr. neque fide in Rom.*) ſicut in ducibus *virtutem fortunamque* ſententioſe coniungi, ſupra diximus: ita *fortitudinem & fidem* in militibus requiri ſpectarique præcipue, adductis Scriptorum locis confirmat *Pet. Faber ſemeſtr.* 1, 19.

Quibus

Quibus libertas in vnius Theophanis gratiam restituta est) *Plutarch. in Pompei.* & *Vossius de Hist. Græc.* 1, 23. Apud *Tac.* 12, 61, 2, *Cois* in vnius Xenophontis medici gratiam immunitas concessa: Apud *Plutarch. aduers. Colot.* in vnius Aristotelis gratiam *Stagira* excitata. qualia exempla alibi quoque, nec pauca reperiuntur.

2, 18; 6 *qua Sulla imperium abrogaretur*) *Flor.* 3, 21. vbi *Camers.*

2, 19; 3 *Ad quem interficiendum missus cum gladio seru. publ.*) V. *Cl. Freinshem. ad Curt.* 10, 8, 3. *Valerius Maximus* 2, 10; 6 ad *Maiestatem* i. e. amplitudinem & admirationem tanti viri retulit hunc serui timorem; tum ad memoriam cladis Cimbricæ; denique ad fati prouidentiam: *Noster* de *indignatione casus tanti viri* loquens, partim ad miserationem, partim ad priores duas, quas modò dixi, caussas respicit.

2, 19; 4 *cum Marius, adspiciens Carthaginem, illa intuens Marium &c.*) communis scilicet fragilitatis, qua è summo facile ad imum descenditur, exemplo, & similitudine fati; de qua diximus ad 2; 11; 2. Tale ferme ex tali contemplatione solatium est, quod describit *Ser. Sulpicius* ad *Ciceronem l. 4 ep. 5. Ex Asia rediens, cum ab Ægina Megaram versus nauigarem; cœpi regiones circumcirca prospicere. post me erat Ægina, ante me Megara: dextra Piraeus; sinistra Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt; nunc prostrata & diruta ante oculos iacent. Cœpi egomet mecum sic cogitare: Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit, aut occisus est, quorum vita breuior esse debet, cum vno loco tot oppidorum cadauera proiecta iaceant:* & quæ sequuntur.

2, 20, 1. *Hoc primum anno sanguine cos. Rom. milit. imbut. man.*) sicut supra 2, 3, 3 initium ciuilis

ſanguinis, ἐπιςάσεως πολιτικῆς ἕνεκα, monſtrauerat: ita nunc, quouſq; exempli noxa profecerit vel ideo oſtendit, vt animaduertatur amplius, quouſque profectura ſit.

Sed quam dux creauerat) Mirari poſſet aliquis, cur optimam lectionem, quisquam correctione tentandam exiſtimauerit.

2, 20, 2 *Non erat Mario Sulpicioque Cinna temperatior*) Pertinet hæc comparatio ingeniorum ad ipſum ciuilis diſcordiæ contextum & cauſſas. quæ potiſſimum ex intemperantia hominum ςασιαςικῶν & inquietorum æſtimari debent.

Vt in octo trib. contrib. nou. ciu. ne pot. eorum &c.) vide de re & hiſtoria *Sigon. de antiq. iur. Ital.* 3, 1. Annotatur autem hic à Velleio ipſiſſima ratio *arcani ſiue artis*, circa nouorum ciuium admiſſionem vſurpari ſolitæ.

Cinna in omnib. tribub. &c.) Rurſum conſulendi ſcriptores ad *Flor.* 3, 21, laudati.

2, 20, 3 *Hac iniuria homine quam exemplo dignior fuit*) Paraphraſis iſta eſt: *Hanc ſeueritatem ademtæ dignitatis merebatur ſane homo, ſed ad nouas pœnas (præſertim in tali ciuitate, in perſonis talibus) decurrere, ſemper periculoſum eſt, propter exemplum, quod datum ſibi credit & dicit, quisquis eo abuti cupit.* Ita de Clodii cæde infra 2, 47, 4: *exemplo inutili, facto ſalutari reip. iugulatus eſt.* confer ſupra 2, 3, 4. Non fuit alia mens Taciti, licet verba plurimum videantur diſcrepare, 1 A. 38, 1. Ibi vexillarii ſeditionem cœptantes præſenti duorum militum ſupplicio paulum repreſſi ſunt. *Iuſſerat id Mennius* (ait Hiſtoricus) *caſtrorum præfectus, bono magis exemplo, quam conceſſo iure.* *Clapmarius* 4 *arcan.* 22 refert hoc iudicium Taciti ad *extraordinarium* adminiſtrationis ciuilis *modum, quo ea quæ lex omiſit, relligio magiſtratus* omit-

omittere non debet. Quam interpretationem qui tueri volunt, non ad verba Taciti proprie, sed ad ἐπίκρισιν totius negotij referant, necesse est. Illud enim præcise dicit *Tacitus: Mennii quidem factum non inutile fuisse, ad disciplinæ militaris imperiiq; auctoritatem vindicandam* (sicut præsertim *Hispanus interpres* declarat) *vbi instar cuiusdam teli plerumque præsentioris supplicii severitas valere consueuit: sed egressum tamen esse præfectum castrorum, suæ potestatis modum, qua supplicia non continebantur.* qua ipsa in re non est nullum exempli periculum. sed pro ratione & genere ipsius periculi, quod aliquando necessitate excusatur, aliquando magnæ vtilitati condonatur, *etiam sententiæ Auctorum, de exemplo quidem nouo communiter, sed modo lenius modo grauius, modo transmittendo, modo increpando loquuntur.* Locum *Taciti*, vox *exempli* obscurauit. quam paulo aliter, ac *Velleius* Noster aliique, hic vsurpat. cum enim alias *exemplum facto* opponatur, hic verius *pro ipso facto* ponitur. *Bono exemplo* ait: id est, *facto vtili, & quod dignum esset, vt in posterum exemplum inde caperetur, permissa magistratibus ad certos & vltimos casus maiori & extra ordinem potestate.* Concurrit ergo *cum facto* significatus *exempli: non quod bono exemplo fecerit, qui fecit; sed quod a facto, respectu facientis non habente bonum exemplum, possit respectu rei, boni exempli occasio existere:* ὑποθετικῶς nimirum, & subintellecto legitimo exempli sumendi siue constituendi modo atque potestate. Dignus videbatur locus, nulla versione quod sciam, penitus & satis expressus, quem hac occasione explanaremus.

2, 20, 4 *Mox etiam spe largitionis corruptis militibus*) Ex quo largitio in castra irrepsit (contagio sc. exemploq; vrbani ambitus, quo *venalis populus*

 pulus

pulus venalis curia patrum libertatem ſuam perditum iuit) diſciplina & omnis reuerentia reipubl. ceſſit: perpetuumque nouandis rebus inſtrumentum miles erat, qui cum docetur largitiones accipere, eadem opera venalis in ſcelera quæcunque eſſe docecetur. ita peruentum eo denique eſt, vt largitionibus crebris corrupti milites, imperium ipſum omnemque Romanam maieſtatem ſine omni cura fidei pietatisque ad ſe traherent, rurſumque ſine pudore flagitii, venale edicerent, imò vero Iuliano cuidam venderent, teſte *Herodiano* 2, 7. Videri poſſet hic terminus turpitudinis, & vltimum poſt prauiſſima omnia præcipitium: ſed ecce nouam & in maiora ituram ex vltimo dedecore auſpicatur ſeriem grauiſſimus *Hiſtoricus*: τότε δὲ (inquit 2, 8, 5) καὶ πρῶτον ὑποδιεφθάρη τὰ τῶν στρατιωτῶν ἤθη, καὶ χρημάτων ἐδιδάχθησαν ἄπληστον καὶ αἰσχρὰν ἐπιθυμίαν, καταφρόνησίν τε τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας αἰδοῦς. τὸ γὰρ μήτε τοῖς οὕτως ὠμῶς τετολμημένοις ἐν φόνῳ τῷ βασιλικῷ ἐπεξιέναι τινὰ, μήτε τὴν οὕτως ἀπρεπῶς ἐπὶ χρήμασι κηρυχθεῖσαν καὶ πραθεῖσαν ἀρχὴν εἶναι τὸν κωλύοντα, ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον ἀπρεποῦς καὶ ἀπειθοῦς καταστάσεως, καὶ ἐς τὰ ἐπιόντα ἐγένετο ἀεὶ, τῆς φιλοχρηματίας αὐτῆς, καὶ τῆς τῶν ἀρχόντων καταφρονήσεως μέχρις αἵματος αὐξηθείσης. *tunc primum videlicet corrupti militum mores* (non ſane tunc primum corrupti, ſed ex corruptiſſimis tum primum corruptiores facti, nouam flagitiorum ſeriem auſpicabantur) *fœdaque & inſatiabilis pecuniæ cupiditas & contemtus imperatoriæ maieſtatis inoleuit. Nam cum neque vindex exiſteret vllus tam crudeliter interfecti principis, neque promercale factum imperium fœdeque nundinatum quiſquam prohibuiſſet, id vero initium cauſſaque militibus fuit, vt etiam in poſterum turpiſſimi contumaciſſimique euaderent: ſic vt auaritia in dies & principum contemtus etiam vſque ad ſanguinem proueheretur.*

Non

Non piguit illuſtrem locum, cum politiſſima *Politiani* verſione huc adſcribere; vt vno quaſi contuitu obſeruarent, quibus commodum eſt, à quibus initiis largitio (inter ordinarias dominationis parandæ artes à cupidis imperandi, e. g. hic à *Cinna*, tum à *Sulla*, *Antonio*, *Octauio ceteriſque* adhibita) ad quæ dedecora, ad quas reip. non dicam labes ſed ruinas progreſſa ſit.

2, 20, 5 *cuius augendæ*) optima lectio, per Helleniſmum ſatis notum.

C. Mar. de exilio reuocauit, quique cum iis pulſi erant) Inter conſilia & inſtrumenta res nouas molientium paſſim obſeruare licet, *reuocatos ab exilio proſcriptos patriaque expulſos*: quippe qui & calamitate fauorabiles, & patriæ ob exilium infeſti, & pro reditu conficiendo omnia auſuri videntur.

2, 21, 1 *Cuius præclara opera bello Marſic. &c: quique Aſculum ceperat*) *Flor.* 3, 18, 14: *Strabo Pompeius omnia flammis ferroque populatus, non prius finem cædium fecit, quam Aſculi euerſione, Manibus tot exercituum conſularium, direptarumque Vrbium diis litaretur*- adde *Liu. epit.* 74 & 76.

2, 21, 2 *Vt omnia ex proprio vſu ageret, temporibusque inſidiari videretur*) *Liuii epit.* 79. *Cn. Pompeii fraudem* notat; *qui vtramque partem fouendo, vires Cinnæ dedit, nec niſi profligatis optimatium rebus auxilium tulit.* Ita *Amyntas* apud *Curtium* 4, 1, 27 *ſemper ex ancipiti mutatione temporum pependit.* Ita *temporaria Græcorum ingenia incertæ famæ captant auram, vt quocunque pendentes animos tuliſſet fortuna ſequerentur*, apud Eundem 4, 5, 11. Dicetur de hoc charactere infra in *Charact. Vellei c.* 5. Illud obiter notandum eſt, deſcribi hoc loco, ipſiſſimam *Rationem ſtatus*, quæ Pſeudopoliticis hominibus tantopere ſemper placuit,

cuit, vt non alios magis prudentiæ nomine commendarent, quam qui nemini fidi, omnia ex proprio vsu agentes, temporibus insidiarentur, & ad eorum mutationem mutabiles animos eo flecterent, vnde maior spes *affuisset*. loquemur enim ita cum *Velleio*, non ineleganter, vt arbitror, ita loquente.

2, 21, 3 *Cuius commissi patratique sub ipsis mœnibus oculisque Vrbis Rom.*) Recepi in textum *emendationem Lipsianam* (cum antea fuisset, *mœnibus sociisque*) quæ omnino coniecturas ceterorum veritate & phrasi vincit.

2, 21, 4 *cuius interitus voluptas, &c. populusq; R. quam v. iram, deb. in corpus mortui contulit*) οὔτε γὰρ μῖσος οὕτως ἰσχυρὸν καὶ ἄγριον ἐπεδείξαντο Ῥωμαῖοι πρὸς ἕτερον στρατηγὸν, ὡς τὸν Πομπηΐου πατέρα Στράβωνα. *non erga alium Ducem Romani infensius sæuiusque animati, quam erga Strabonem Pompeii patrem erant*, inquit *Plutarch. Pompei. pr. cuius corpus, cum fulmine ictus expirasset, dum effertur, lecto detractum, omniq; ignominia affectum*, idem memorat, caussamque eius odii exprimit: ἄπληστον χρημάτων ἐπιθυμίαν.

2, 21, 5. *seu dua seu tres Pompeiorum familia &c.*) V. *Carol. Sigon. comment. in fast. & triumph. Rom. ad an. V. C. DCXII, & Onuphrium Panuin. comment. in lib. I fast. ad an. DC XIII. Marlianus* LXX annos hoc loco rescripserat, sed refutatur à *Paulo Leopardo emendat.* 8, 8, *tom. crit.* 3.

2, 22, 1. *Mox C. Marius pestifero ciuibus suis reditu*) *Lucan.* 2:

Quis fuit ille dies Marius quo mœnia Victor
Intrauit! quantoque gradu mors sæua cucurrit!
Nobilitas cum plebe perit: lateque vagatur
Ensis & a nullo reuocatum est pectore ferrum, &c.

legen-

legendus præſertim *Appianus* 1 *bell. ciu.* qui etiam indignas mortes tam illuſtrium virorum, quos hic nominat *Velleius*, deſcribit.

2,21,2. *Neque licentia in mediocres ſæuitum, ſed exc. q. eminentiſſimæ ciuitatis viri*) *Rhenani ſcripturam* pro commodiſſima habui, ſecutusque ſum. Nam quod nonnemo exiſtimabat, *immediocri* (quod hic legebatur) pro ſimplici, *mediocri*, poni, curioſius videtur quam verius. pro *eminentiſſ. Ciuitatis*, *Puteanus*, *e. dignitatis* ſubſtituit. poteſt tamen & vulgata tolerari.

Qui ſe ſub adu. Cinnæ conſulatu abdic.) Ita *Rhenanus* edidit, ne de Auctore huius lectionis in poſterum dubitetur.

2,22,5. *Qui fuiſſet locuples fieret nocens &c*) πλουσίοις γὰρ οὐκ ἔστιν ὅτε εἰρήνη πρὸς τὸν ἰσχυρότερον ἐν τοῖς τοιούτοις γίγνεται, *diuitibus enim in huiuſcemodi caſu nihil contra vim potentiorum tuti eſt*, inquit *Dio* in deſcriptione triumuiralis, quæ poſtea ſecuta eſt, proſcriptionis *l.* 47; & rurſum, *cum in aliis occidendis, tum præſertim in diuitibus promtiſſimos fuiſſe* aſſerit *Triumuiros*: idque non ſine cauſſa. παμπόλλων τε γὰρ χρημάτων δεόμενοι, καὶ οὐκ ἔχοντες ὁπόθεν ἄλλοθεν τὰς ἐπιθυμίας τῶν στρατιωτῶν ἀποπληρώσωσι, κοινήν τινα κατὰ τῶν πλουσίων ἔχθραν προέθεντο. *Quia enim multa prorſus pecunia indigebant, neque explere aliter cupiditatem militum poterant, communem inimicitiam diuitibus indixerunt.* vide talia in *Plutarchi Sylla*.

2,23,1. *Vir in bello hoſtibus in otio ciuibus infeſtiſſimus*) *Epit. Liu.* 80. *Vir cuius ſi examinentur cum virtutibus vitia, haud facile ſit dictu, vtrum bello melior, an pace pernicioſior fuerit, adeo quam remp. armatus ſeruauit, eam primo togatus omni genere fraudis poſtremo armis hoſtiliter euertit, adde ſup.* 2,12,5.

2,23,2 *Qua creditoribus quadrantem solui iusserat*) Vid: *Indic. Voc.* Quadrans.

cuius facti merita eum pœna consecuta) *Liu. epit.* 82: *L. Valerius Flaccus consul collega Cinnæ missus, vt succederet, propter auaritiam inuisus exercitui suo, a C. Fimbria legato ipsius vltima audacia homine occisus est.* adde *Vellei*: 2, 24, 1.

2, 23, 5 *Animos extra mœnia, corpora intra muros hab.*) Indibilis ad Scipionem ap. *Liu.* 27, 19: *Corpus suum duntaxat ad id tempus apud Carthaginienses fuisse; animum iam pridem ibi esse, vbi crederet ius ac fas coli.* Pertinet hic locus ad similitudinem figuræ & phraseos: nam alias *de transfugio* hic sermo est. Ceterum Athenienses alii non excusant, nimirum sæpe accidit, quod *Curtius* de vrbe *Maracanda* obseruat 7, 6, 24: *Spitamenes transfuga præsidio Macedonum inde deiecto, muris vrbis eius incluserat se: haud oppidanis consilium defectionis approbantibus. sequi tamen videbantur, quia prohibere non poterant.*

2, 24, 1 *C. Flauius Fimbria &c.*) *Plutarch. Syll. Aurel. Vict. vir. illust.* 70. *Liu. epit.* 83.

2, 24, 3 *cum ad eum primo omnium Rom. legati Parthorum venissent*) Nam ante eam diem nihil commercii intercessisse inter vtramq; gentem, singularemque Syllæ eam felicitatem obtigisse, quod cum ipso primum Parthi societatis amicitiæque petendæ caussa congressi sint, *Plutarchus in Sylla* auctor est. Memorabile est in illo congressu, quod cum Sylla tres sedes poni iussisset, vnam Ariobarzani, alteram Orobazo (is legatus Parthorum erat) sibi mediam, atque adeo inter duos sedens audientiam legato dedisset, postea Orobazus à rege Parthorum interfectus est. Scilicet *Legatus* cui idem, qui Principi mittenti, si adesset, honor debetur, *etiam in loco prærogatiuam sui principis animose*

asser-

asserere debet, & fugere potius congressum, quam sinistre vel inferius sedere aut subscribere: ni faciat, plurimum Principi suo detracturus, ipse velut homo nihili habendus. Pluris enim apud Principem dignitatis possessio fit, quam ceterarum rerum, quæ dignitati ancillantur. Dixi hæc verbis *Freder. de Marselaer,* qui in *Legat. lib. 2. dissert. 32 tota,* hoc argumentum tractat, exemplisque illustrat. Fieri tamen potest, vt illa de loco & προκαθεδρία contentio, plurimum publicis rebus, præsertim in communi negotio periculoque, noceat, neque detrimenta illa, comparatione vindicatæ prærogatiuæ repensari possint.

Quidam Magi ex notis corporis respond. cælestem eius vitam) Plutarch. in Syll. refert *quendam ex Orobazi legati Parthici comitatu, inspecto Syllæ vultu, obseruatisque diligenter animi & corporis motibus; adeoque natura indoleque eius ad artis ὑποθέσεις exacta, prædicasse, fieri non posse, quin summus vir euaderet, etiam nunc se mirari, quod ante se quenquam esse patiatur.* Apud *Gellium* 1, 9 *Pythagoras adolescentes, qui se ad discendum obtulerant, ἐφυσιογνωμόνει. id verbum significat, mores naturasque hominum coniectatione quadam de oris & vultus ingenio, deque totius corporis filo atque habitu, sciscitari. Ammianus* 15, 21 meminit *veterum librorum, quorum lectio per corporum signa pandit animorum interna.* Vide *Pontan. Philocal.* 10, 26 *de variis gestuum naturalium significationibus.*

cælestem eius vitam) Lipsius, celebrem mallet, sed nihil mutandum censeo. vide *Ind.*

2, 25, 1. *Tentauitque iustis legibus & æquis condicionibus bell. comp.)* Ita *Cæs. bell. ciu.* 1. *magnopere se confidere demonstrat, si eius rei sit potestas facta, fore vt æquis conditionibus ab armis*

discedatur. Eſt enim conuentio talis, ſiue pactio pacis vel *æqua* vel *impar. ibi* æqualitati iuſtisque legibus locus eſt: *hic* obſeruantia vt erga maiorem, & quædam obligatio ad officia certa continetur. Vide omnino doctiſſimum *Fabr. ſemeſtr.* 1, 7.

Sed iis, quibus & peſſima & immodica cupiditas erat non poterat pax placere) Tales autem erant tum oligarchici illi ſpiritus & factioſi homines, tum plurimi e vulgo militibusque, cupidine rerum nouandarum, ſicut tabe infecti. Quapropter *corruptiſſimo ſæculo nemo eam Vulgi* (& ceterorum) *moderationem ſperare poterat, Vt qui pacem belli amore turbauerant, bellum pacis caritate deponerent*, ſicut *Tacitus de Vitellianis temporibus & impedimentis pacis* loquitur 2 H. 37, 3. Excluditur à conſilii publici auctoritate, quidquid priuatorum cupiditatibus includitur: quæ iam directe publicis commodis aduerſantur. Verum an Sylla tam ſerio optauerit pacem, an vero ſpem pacis, famæ cauſſa & nominis, ad deludendos aduerſarios, oſtentauerit tantum, non deſunt, cur dubitemus, cauſſæ.

2, 25, 2. *Felici circa Capuam euentu Scip. Norb. Coſſ. ſuperat*) *Liu. Epit.* 85. *Appian* 1. *bell. ciu.* Flor. 3, 21, 19 & 20.

2, 25, 3 *Adeo enim Sylla diſſimilis fuit bell. & victor*) v. ſu 2, 17, 1. Hæc lectio, *iuſtiſſimo lenior*, bene ſe habet, nec correctione indiget.

Nam & Conſulem, Vt prædiximus, exarmatumque Sertorium) Ex emendatione Lipſiana eſt hæc lectio: cum antea fuiſſet; *Nam & conſul, V. p. exarmatum Q. Sertorium.*

Vt in eodem homine duplicis ac diuerſiſſimi animi conſpiceretur exempl.) Diximus de talibus in *comment. Nepot.* p. 56. & ſeq. Hic obiter notandum, non tam *duplicis animi*, ſpecimen in Sylla credi debere, quam vnius *praui animi diſſimulationem*

tionem & reuelationem. Id eſt; *fuit Sylla ex iis, qui cum ſint malo prauoq; ingenio, tamē dum quærunt magnam potentiam, maximas virtutes ſimulant, adepti quod cupiuere, ſoluunt ſuas cupiditates, & retecti patent.* Atque hæc eſt illa ὑποκειμένης ἀποκάλυψις ἐν ἐξουσίᾳ κακίας, *inſitæ prauitatis in potentia detectio* quam *Plutarchus in Sylla* nobis ſuppeditat. Grauiſſima eſt ſententia *Taciti* de Tiberio, cui primo mixturam morum tribuit, non indolis reſpectu, verum dum metu aliorum, fingendis virtutibus ſubdole ſecuritatem quærit: ſed *poſtremo*, inquit, *in ſcelera ſimul ac dedecora prorupit, poſtquam remoto pudore ac metu, SVO tantum ingenio vtebatur.* 6 A. 51, 7. Scilicet hi ſunt animi, *qui plus vulpis quam leonis habent*, vt hoc ex *Carbonis* dicto noſtrum faciamus. Nam ceteros, quorum in audaciam ardet animus, minus ſui obtegentes eſſe, ſatis conſtat. Suntque hi diſſimulatores ſui (ſi & hanc notam adiicere licet) *meliores ſerui, quam Domini*; i. e. coërciti auctoritate metuq; vtilem induſtriamque operam præſtant, ſibi relicti aut ſupra ceteros euecti, belluæ ſunt intemperantes immanesque.

prob quanti mox belli facem) *Rhenanus* expreſſit hanc lectionem membranarum, ſicut iam *Gruterus* monuit.

2, 2, 4 *Grates Dianæ c. n. r. i. ſ. eſt, ſoluit, aquas ſalubr. med. corp. nob. agr. &c.*) Corruptiſſimus erat hic locus: qui vt intelligi poſſet, è correctionibus *Lipſii Gruterique* ſic expreſſimus. quanquam *Rhenanus* iam pæne totum ita reſcripſerat, niſi quod adhuc legebatur: *huius gratæ relig. memoria.* Reſtaurata interim penitus *Velleii* verba, nemo vel iactare vel credere debet.

2, 26, 1. *C. Marius ſepties cos. filius annos natus XXVI*) ſolus *Appianus* fratris filium vocat. De *ætate* variant.

Apud

Apud Sacriportum pulsus) *Appian.* 1 *bell. ciu.* *Flor.* 3, 21, 23. *Liu. epit.* 87. *Aurel.* Vict. 68.

2, 26, 2. *Damasippus prætor.*) Ita *Valerius*, 9, 2, 3 *Damasippi iussu principum ciuitatis capita hostiarum capitibus permista esse*, ait. cui consentiunt alii. *Liu. epit. tamen* 86 *Marii cos. iussu fecisse Damasippum* memorat.

Ne quid vnquam malis publ. deesset) Non valde inconcinnam sententiam redderent, qui, *ne quid iniquum malis publicis d.* legunt, nisi contextus generaliorem formulam & in mala publica, quæ *Velleius* memorat, amplius patentem, requirere videretur; vt fortasse satius sit, *vsquam*.

2, 26, 3 *Nunc virtute eminet, patria latet*) *Lipsius* desperatum hunc locum existimat. *Acidalius* maluisset, *sua virtute eminet, patria latet*; vt filiæ gloria, cum paterna turpitudine comparetur. Sed bene fecit, quod *timide* huc decurrit. quanquam longe ille quidem elegantius sensit, quam qui eundem sensum in vsitata lectione repræsentari credunt: *nunc virtute eminet patria latet. patriam* enim *virtutem*, absque vlla pronominis ἀντιθέσει hic ad filiæ virtutem contendi, cui persuaderi poterit? Faueo coniecturæ de sensu; in asseueratione scripturæ cautissimum quemque maxime probauerim.

2, 27, 2 *Nunquam defuturos raptores Italicæ libertatis lupos, nisi silua &c.*) Callidum dictum, de dominandi cupidis, alienæque libertatis insidiatoribus; cuius cupiditatis respectu, *lupos* vocat Romanos Telesinus; plane sicut Mithridates apud *Iustin.* 38, 6, 8: *vt ipsi ferunt, conditores suos lupæ vberibus altos: sic omnem illum populum, luporum animos, inexplebiles sanguinis atque imperii, diuitiarumque auidos ac ieiunos habere.* Ita Æqui Volscique apud *Liu.* 3, 66. Fallor an ex huius con-

filii regula Romani Carthaginem exciderunt. cuius vsum crebro etiam deprehendas in *Consiliis de bello Turcico suscipiendo.*

2, 27, 5 *Felicis nomen assumsit: quod quidem vsurp. iustiss. si eund. & vinc. & viu. f. h.*) Ita in *Panegyr. Constant. Aug. c. 20: Sulla felix si se parcius vindicasset: sed enimuero multis capitibus Rostra compleuit.* Nimirum, vt *Solinus* autumat, *Cornelius Sylla dictus potius est, quam fuit Felix.* siue, vt *Pliniana* ἐπίχειρις habet: *Vnus sibi ad hoc aui* Felicis *cognomen asseruit L. Sylla. Ciuili nempe sanguine, & patriæ oppugnatione adoptatus, & quibusdam felicitatis inductus argumentis, quod proscribere tot millia ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix.* Congruit *Valerius*, qui post enumerata crudelitatis argumenta, παθητικῶς subiicit: *En quibus actis Felicis cognomen assequendum putauit!*

2, 27, 6. *Quibus sine nomine Sull. vict.*) Bureriustestatur, in vet. exempl. esse, *qui sub eius nomine.* quod omnino probum videtur.

2, 28, 2. *Cuius honoris vsurpatio &c.*) Si recte memini, non occurrit facile in antiquis Scriptoribus locus, de *Dictatura*, accuratior pleniorq;. Quapropter nihil abs re me facturum arbitror, si paulo pressius *Velleianis* vestigiis institero, vsumque Dictatoriæ potestatis, ea parte, qua notitiam reip. gerendæ iuuare potest, declarauero. Quæ iam aliis sunt tradita, nihil attinet repetere. Manebimus enim intra limites *Velleianos.* Dicitur 1. *Priores Dictatura ad vindicandam maximis periculis remp. vsos esse.* Recte, ipsa caussa reperti vsurpatique huius magistratus, & finis innuitur: creatum esse, ad maxima quæque & ardua pace belloque præsentioris imperii viribus conficienda. Itaque *Liuio in rebus trepidis vltimum consilium* dicitur Dictatoris creatio

tio 4, 56 & *Augustin*. 3 *de C. D.* 17 *in extremis periculis* factum ait. Hic verus, &, vt ita dicam ordinarius scopus. Nam quod *Clapmarius* 3 *de arcan.* 19 inter *Arcana Aristocraticæ dominationis aduersus plebem* refert, καὶ ἐπακολούθημα & respectu temporis, quo primus *Dictator* creatus, item resp. intemperantiæ popularis ἑπομένως accipiendum est. Seruiebat enim postea Dictatoris terror non Democraticæ modo vehementiæ coërcendæ, sed certaminibus etiam & ambitioni optimatum in ordinem redigendæ. Dicitur 2 à *Velleio, populum R. timuisse potestatem imperii* Dictatorii. Erat enim *iure regio*, à quo ferme solo tempore differebat. vnde *Ciceronis* illud *Philipp.* 1 debet explanari, cum ait de Syllæ temporibus: *Dictatura iam vim regiæ potestatis obsederat.* Erat sane *regia potestas*, quippe quæ duorum consulum, vt apud *Liu.* alibi dicitur, potestatem repræsentabat: iam autem duobus Consulibus *regium imperium* tribuitur apud *Ciceron.* 3 *de ll.* 3: sed cum exceptione temporis. quam cum transcendit Sylla perpetuus Dictator factus, iam Dictatura vim totam regiæ potestatis formamq; veri regni obsederat. Alias, ne Dictatura ad libertatis oppressionem, regnique in rem Rom. reductionem tenderet, temporis breuitate cautum prouisumque erat, ne vltra sextum mensem quisquam eum magistratum gereret, vide *Clapm. de arcan.* 2, 11, & Catuli *orat. apud Dion.* 36: vbi & alterum consilium ἐπιπλήξεως cuiusdam, *ne extra Italiam cum imperio sit Dictator.* Tertium erat, veluti imaginarium Dictatoriæ potestatis frenum, siue simulacrum Democraticæ libertatis etiam sub Dictatore; quando Dictatori equum conscendere non licebat, nisi ad populum tulisset, *vt equum ascendere liceret*, sicut ex *Plutarchi Fabio & ap. Liu.* 23, 14 discimus. His igitur rationibus consiliisque Dictatoriam potestatem

quam

quam timebat populus Romanus; quodammodò limitabant, & ne ad mutationem ſtatus valeret, retinebant. Dicitur ; apud *Velleium* : *Non tam P. R. deſideraſſe vſum Dictatoris*, quam timuiſſe poteſtatem imperii. *Deſiderauit ſane vſum*, neque carere omnino potuit hoc remedio aduerſum libertatis vitia: ſed non ſine timore tamen acceſſit, ad præſentiſſimi remedii ſtrenuitatem; ſicut peritiſſimi quique medicorum fortiſſima & maxime ſtrenua medicamenta non quidem penitus omittunt, ſed cum cura & ſolicitudine adhibent. Hæc ſolicitudo non parum creuerat, perſpectis reip. morbis paulatim inualeſcentibus, auctaque inciuilis elationis cupiditate. Præcipuæ obſeruationis eſt locus *Appiani 1 bell. ciu. p.* 359. cum in tumultu Tiberii Gracchi miratur, *nemini, neque tum neque poſtea in mentem veniſſe Dictaturæ remedium, quo reſp. ſæpe è maximis periculis conualuerat.* καὶ μοὶ, inquit, θαῦμα καταφαίνεται, τὸ πολλάκις ἐν τοιοῖς δε φόβοις διὰ τῆς αὐτοκράτορος ἀρχῆς διασεσωσμένους, τότε μηδ᾽ ἐπὶ νοῦν τὸν Δικτάτωρα λαβεῖν. ἀλλὰ χρησιμώτατα τὸ προτέροις τόδε τὸ ἔργον εὑρεθὲν, μηδ᾽ ἐν μνήμῃ τοῖς πολλοῖς ἄρα γενέσθαι, μήτε τότε, μήτε ὕστερον. Quod ait, neque poſtea in mentem veniſſe cuiquam hoc remedium αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, caute accipiendum eſt. Nam illud SC. quo poſtea in C. Gracchi ſeditione Opimio Coſ. primum mandatum eſt, *videret ne quid reſp. detrimenti caperet*, quid aliud notat niſi commiſſum, quam pleniſſimum eſſe poteſt; imperium, ſiue, vt rectiſſime in *Gracchis Plutarchus* explicat, *Dictatoriam poteſtatem*? Vt clarum ſit, *nomine Dictaturæ*, ob timorem, quem innuit *Velleius*, *abſtinuiſſe*; *rem ipſam tamen*, poſt longiorem ceſſationem, *reduxiſſe Romanos*. Magno argumento hinc eluceſcit, *Monarchici imperii ſiue Regni præſtantia dignitaſque*, cuius etiamſi nomen eiurauerat a-

mantiſ

mantiſſima libertatis ciuitas, tamen tot illis artibus ſuis, tanto legum conſiliorumque apparatu; non potuit ſuam libertatem regere atque conſeruare; quin ſubinde ad plenam *Vnius poteſtatem*; ſub diuerſis quidem nominibus, recurrendum haberet; donec denique penitus in eam imperandi formam recideret, atque ita ab interitu, qui ex morbis libertatis imminebat, reſurgeret.

Quam timuiſſe poteſtatem imperii &c) *Lipſius* reſcribebat: *non tam deſideraſſe quam timuiſſe) poteſtate imperii, quo priores ad vind. max. peric. remp. vſi fuerant; immodicæ crudelitatis licentia abuſus eſt.* vt dicatur Sulla ea poteſtate, quæ ſæpe reip. rebus trepidis ſaluti fuit, immodica crudelitate abuſus. De ſenſu nihil ambigendum duco; certitudinem coniecturæ; vt in loco fœde corrupto, nemo facile affirmauerit.

Immodicæ crudelitatis licentia vſus eſt) Quam præſertim graphice deſcribunt *Val. Max*, 9, 2. *Plut. Syll. Auguſtin. de C.D.* 3; 27 & 28: *Lucan.* 2. *Senec.* 1 *de clem.* 12. *Id. de Prouid.* 3 aliique plures.

2, 28, 3 *Primus ille, & vtinã vltimus exẽplum proſcriptionis inuenit*) *Appianus* 1 *bell. ciu. p.* 409: ἐτ☉ γὰρ δοκεῖ πρῶτ☉ οὓς ἐκόλασε θανάτῳ προγράψαι, καὶ γέρα τοῖς ἀναιρῦσι καὶ μηνύματα τοῖς ἐλέγχυσι καὶ κολάσεις τοῖς κρύπτυσιν ἐπιγράψαι. *Hic enim primus; quos capite plexos cupiebat proſcripſit & præmia percuſſoribus proſcriptorum, itemque latentium indicibus, neque minus pœnas celantibus latentes propoſuit.* quod & *Velleius* Noſter mox ſubiicit. clarius autem *Plutarchus*, *receptatori proſcripti & ſeruatori capitalem pœnam denuntiatam; non exceptis fratribus; filiis, parentibus: percuſſori bina talenta promiſſa, etiamſi ſeruus Dominum; filius parentem interfeciſſet*, memorat.

In

In qua ciuitate petulantis conuicii iudicium histrioni exoleto redditur) Placet *Gruteri* interpretatio: *nimirum aures præbuisse iudices histrioni, & ciues qualescunque castigasse, quos constaret histrionem aliquem petulantiore notasse conuitio.* Lipsius maluerat: *iudicium in histrionem ex albo.* Quia in *msc.* fuit *iudicium historiarum ex alto.*

in ea iugulati ciuis R.publice constit auctor.) Legebatur: *ciuis Reip.* Quod emendatum, sicut edidimus, à *Puteano*, omnibus eruditis placuit.

2, 28, 4. *Quod indignissimum est*) Ita *Plutarchus* ὃ δὲ πάντων ἀδικώτατον ἔδοξε, τῶν προγεγραμμένων ἠτίμωσε καὶ υἱοὺς καὶ υἱωνοὺς, καὶ τὰ χρήματα πάντων ἐδήμευσε. *Quod omnium visum est indignissimum, proscriptorum liberos nepotesque infamia notauit, omniumq; bona publicauit*

2, 29, 1. *Priuatis vt opibus ita consiliis magna ausus*) Ita de *Octauio* infra 2, 61, 1: *mira ausus ac summa consecutus priuato consilio maiorem senatu pro rep. animum habuit.* Quanquã, hæc priuati consilii auxiliique, vtut pro rep. suscepta molitio, nisi accesserit publicæ auctoritatis approbatio, non solet commendari à rerum ciuilium peritis. Itaque *Prudentes* apud *Tacitum* 1 A. 10, 1 in reprehensione Augusti etiam illud memorant: *paratum ab adolescente priuato exercitum.* Scilicet plus est in legibus, quam in successu. datoque semel exemplo prætextuque, facile dominandi cupidis ad noua consilia via panditur. Quare non frustra *Aristoteles* etiam circa clientelas, de quibus mox sequitur, monuit, *periculosum esse liberæ ciuitati, si quis nimia clientum, amicorum, seruorum multitudine emineat polleatque.* Quod Romani mature debebant obseruare.

2, 29, 2 *Forma excellens non ea qua flos com-*

mend. at. ſed ex dignitate conſtanti) Ita *Plutarchus Pompeium*, commendat: τὸ γὰρ ἐράσμιον, ἀξιωματικὸν ἦν φιλανθρώπως, καὶ τῷ νεαρῷ καὶ ἀνθοῦντι διέφαινεν εὐθὺς ἡ ἀκμὴ τὸ γεραρὸν καὶ τὸ βασιλικὸν τοῦ ἤθους. *Gratia formæ dignitatem pariter ac humanitatem eximiam præferebat, & in illo iuuenili flore exſplendeſcebat iam ſenilis ac regia quadam grauitas.* Compara *Suetonii* locum de *Tito*, *cap.* 3: *Forma egregia, & cui non minus auctoritatis ineſſet, quam gratiæ.* Eſtne hoc εἶδος ἄξιον τυραννίδος, *ſiue imperatoria forma*, quam *Cornelius Nepos* etiam Iphicrati tribuit, 3, 1?

2, 29, 4 *Pane omnium vitiorum expers) Votorum* legebatur. quod quibusdam retinere & ſubtiliter interpretari placuit, repugnante vehementer contextu. itaque de *Aldina* hac emendatione nihil dubitandum.

In ciuitate libera dominaque gentium indignari, quenquam æqual. dignit. conſpicere) Cæſar 1 *bell. ciu. Pompeius neminem dignitate ſecum exæquari volebat. Lucan.* 1. *Flor.* 4, 2, 14. *Salluſt.* alludit *orat.* 1 *de rep. ord.* cum de Pompeio loquens, *Nam particeps*, inquit, *dominationis neque fuit quiſquam, neque ſi pati potuiſſet, orbis terrarum bello concuſſus foret.* Loca *Noſtri* παράλληλα in margine adſcripta ſunt. Egregie *Theophraſtus in Charact.* περὶ τῆς ὀλιγαρχίας, notat, *homines* ὀλιγαρχικοὺς *ex Homeri verſibus hunc, ſolum & vnum tenere,* οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω; *aliorum omnium nihil ſcire.* Qui character non tam Optimatibus i. e. Ariſtocraticis hominibus, quod ſimpliciter & ſine limitatione *Magnus ille Caſaubonus* pronuntiat, ſed Oligarchicis, adeoque iis, qui Optimatium auctoritatem vſque ad paucorum potentatum euectam cupiunt, videtur conuenire. Quo ſenſu ſcilicet ὀλιγαρχικὸς, declaratur à *Polluce* 3, 6 οὐκ

ἀγα-

ἀγαπῶν τὸ ἴσον: *æqualitatem non amans.* Eſt enim *ἰσότης* ſiue *ἰσηγορία*, *ἰσομοιρία* ciuilis æquabilitas, veluti fundamentum & vinculum libertatis & Democratiæ. Ergo *Velleius*: *cum omnes ciues iure haberet pares.* Hanc æqualitatem qui tranſcendunt, *inciuiles, inciuiliter elati, & ὀλιγαρχικοὶ* vocantur, & interdum *τυραννικοί.*

2, 30, 1. *Tum M. Perperna Sertorium inter cenam Etoſcæ interemit*) *Oſcæ* legendum eſt, quod iam *Aldo* aliiſque monitum. vide *Plutarch Sertor.* f. *Appian. Hiſpan.* f. *Flor.* 3, 22, 9. *Salluſt. fragm.* 3 *Hiſt.*

2, 30, 2 *Metellus & Pompeius ex Hiſp. triumph.*) adi *Sigon. comment. in faſt. & triumph. R.* ad ann. DC LXXXII. vbi & Auctorum loca notata.

Sed Pompeius hoc quoque triumpho adhuc eques Rom.) Nam & antea, quatuor & viginti annos natus, adhuc eques Romanus, *quod nulli contigerat, ex Africa triumphauit. Epit. Liu.* 89. Adi rurſum *Sigon. comment. in f. & tr. R* ad an. DC LXXII.

2, 30, 3. *C. Cæſaris in altero conſulatu pet. S. P. Q. R. rationem habere*) *Flor.* 4, 2, 16 & late *Dio* 40 *Appian.* 2 *bell. ciu. Cæſ.* 1 *bell. ciu. Plut. in Vit.*

Inuidiam rerum non ad cauſſam ſed ad voluntatem perſonaſque dirigere) ſatis obſcura ſententia, niſi capias: *inuidiam rerum a plerisque ambitioſis & potentiæ cupidis non referri ad cauſſam & negotium, neque ex eo æſtimari: ſed potius voluntatis ſuæ ſtudio obſequentes eos ferri ad obtrectandum inuidendumque non tam factis & rebus quam perſonis.* ſi enim *voluntatem* de *προαιρέσει* eorum, quibus inuidetur, accipias, falſa erit ſententia.

2, 30, 4 *Cuius Sulla imaginem sine re reliq.)* alii, *sine iure*. eodē sensu. Restituit autem Pompeius tribunitiam potestatem, simulacro quodam popularitatis: vt nimirum pignerato populi fauore, aditum sibi ad dominatum muniret. sicut & Cæsar apud *Sueton.* 5 *auctores restituendæ tribunitiæ potestatis, cuius vim Sulla diminuerat, enixissime iuuit.*

2, 30, 5. *LXIV fugitiui è lud. gladiat.*) De bello Spartacio vide *Flor.* 3, 20, quosque ibi *Camers* laudauit. adde *Sigon. ad ann.* DC LXXX. In numero *seruorum copiarumque* variant admodum.

2, 30, 6. *Mox Romanorum omnium principem*) Nihil prorsus impedit æqualitas aliorum, imo nec superior alterius auctoritas quidquam detrahit huic significatui. Princeps Romanorum rectissime dicitur, *non qui solus supra ceteros eminet, sed qui inter eminentissimos Romanorum, id est, inter principes suæ reip. numeratur.*

2, 31, 1. *cum Cos. iurasset, se in nullam prouinciam ex eo magistratu iturum*) vide *Appian.* 1 *bell. ciu. extremo:* vbi reconciliati Coss. Pompeius & Crassus, *exercitus dimissionem edixere. Sigon. comment. in f. & tr. R.* ad ann. DC LXXXIII, existimat apud *Zonaram* (t. 2 p. 12, in verbis παρῃτήσατο δὲ καὶ τὴν στρατηγίαν) hoc ipsum intelligi, *prouinciam sc. ab eo repudiatam.*

Pæne homine maior habebatur) Antea fuerat: *per omnia maiore vi habebatur. Acidalius* legit: *per omnia maior auo habebatur.* Arridere potest primum aspicienti ea emendatio: sed penitus expensa non carebit dubitatione.

2, 31, 2 *A. Gabinius trib. pl. legem tulit, vt cum belli more*) De piraticæ licentiæ origine successibusque vide accuratissimum *Dionem lib.* 36. & *Plut. in Pompeio.*

2,31,3 *Quo SC. pæne totius terrarum orbis imperium vni viro deferebatur*) *Plutarchus*: ἔγραψε δὲ Γαβίνιος εἰς τῦ Πομπηΐυ συνήθων νόμον, ὐ ναυαρχίαν, ἄντικρυς δὲ μοναρχίαν αὐτῷ διδόντα, καὶ δύναμιν ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους ἀνυπεύθυνον. Adde quæ sequuntur.

2,31,4 *Sed interdum persona, vt exemplo nocet, ita inuidiam auget aut leuat*) *Gruterus* ita παραφράζει: *quemadmodum alia atque alia persona minus magisue nocet exemplo suo; sic quoque vna eademque res huic vel illi maiorem minoremue creat inuidiam.*

2,32,1 *Cum dissuadens legem in concione dixisset &c.*) Vide quantum ex egregia oratione Catuli apud *Dion.* 36 superest. *Velleius* Noster ipsam vim consilii complexus est: *Esse & Optimatibus & Populo valde periculosum, si vni alicui extraordinaria, aut summa, aut crebra potestas deferatur: cum præsertim Pompeii magnitudo iam nimia sit &* πρὸς ἰσότητα δημοτικὴν ἀσύμμετρ@, vt Plutarchi voce vtar. Quales nimium obseruandos esse cauendosque in rep. libera, peritissimi quique Politicorum monent. *Arist.* 3 pol. 9. Potest quodammodo ad *Velleianam* de Pompeio sententiam accommodari, quod de Manlio *Liuius* iudicat 6, 20, quem *virum* vocat, *nisi in libera ciuitate natus esset, memorabilem.*

2,32,3 *per idem tempus Cotta iudicandi munus*) Confer 2, 6, 3. 2, 13, 2. De re tota late *Sigonius de antiq. iur. ciu. Rom.* 2, 18.

& Otho Roscius lege sua eq. loca in theatro restituit) Rursum vid. *Sigon. de antiq. iur. c. R.* 2, 19.

2,32,4 *At Cn. Pomp. multis & præclaris viris in id bellum assumtis*) de legatis capiendum. Nam lege Gabinia continebatur etiam, vt multis legatis (πολλὺς ὑποστρατήγυς *Dio* vocat) vteretur Pompeius.

peius. Plutarcho πρεσβευταὶ dicuntur, expreſſo numero XVI. Appianus ὑπηρέτας ἀπὸ τῆς βουλῆς, οὓς καλοῦσι πρεσβευτὰς, numerat XXV. *Florus, plures legatos atque præfectos* memorat 3, 6, 8. è quo capite adſcriptisque à Camerte Auctoribus totius belli Piratici hiſtoriam petas licet.

2, 32, 6 *Data enim facultate ſine rapto viuendi, rapinis arcuit*) *Florus* quoque *ſingulare* hic *ducis conſilium* agnoſcit: *qui maritimum genus à conſpectu longe remouit maris, & mediterraneis agris quaſi obligauit.* Quæ translatio nationum hominumque ferocium ex aſſuetis ſedibus in diuerſæ indolis loca, etiam alibi arcanis firmandi imperii ſtabiliendæque tranquillitatis ſeruiit.

2, 33, 1. *Lucullus qui ante ſeptem annos ex conſulatu ſortitus Aſiam Mithrid. &c.*) Solenne eſt Velleio dicam, an exſcriptoribus Velleii, per magnas parentheſes orationem ſuſpendere. id quod aliquando non caret moleſtia. Ceterum, quæ de *Lucullo* hic tanguntur, perſcripta lege apud *Plutarch. in Lucull. Appian. Mithridat. Dion.* 35. *Flor.* 3, 5, *&c.*

Bello pæne inuictus pecuniæ expellebatur cupidine) *Lipſius* legit *debellabatur*: *Acidalius, excellebatur* i. e. ſuperabatur: Gruterus noua voce, *exbellabatur.* Si quid mutandum, *Lipſiana* emendatio per omnia ceteris melior eſſet. Sed quæ illa neceſſitas correctionis? Certe *expellebatur* prouincia rebellione militum & calumniis inimicorum ipſiuſque Pompeii ambitione: expellebatur, inquam, Pompeiusque non tam belli quam triumphi ſucceſſor mittebatur. quod factum non eſſet ſc. *niſi milites propter auaritiam ſibi infenſos habuiſſet.* Lege *Plutarchi Lucullum*, vbi clare notantur, quæ innui.

Manilius trib. pl. ſemper venalis & alienæ miniſter potentiæ legem tulit) Tales plerique tum

tribuni, qui decus ac libertatem populi, cuius custodes esse debebant, alienæ potentiæ gratificabantur. Itaque nemo immoderata nimiaque concupiuit aut molitus est, quin tribunis plebis tanquam satellitibus prauæ lubidinis, ad opprimendas leges, capiendamque vi remp. vteretur. Obseruabunt autem studiosi prudentiæ iterum hoc loco, verissimum esse in Rep. quod Aristoteles in Philosophia posuit: *Vno absurdo dato, cetera accidere.* Nimium reip. liberæ & in certissimum libertatis præiudicium erat iturum, cum ad bellum Piraticum tanta Pompeio tamque monarchica potestas deferretur: nunc, ne quid ad absoluti dominatus speciem deesset, continuatur, augetur, suppletur illa Potentia. Dum enim lege Manilia Luculli legiones & Prouinciæ, Bithynia item, i. e. quæcunque antea non habuerat, decernuntur, classisque & imperium maritimum continuatur; quid hoc aliud erat, quam vni semel imperium Romani orbis transcribere? τοῦτο δὲ ἦν, ἐφ' ἑνὶ συλλήβδην γενέσθαι τὴν Ρωμαίων ἡγεμονίαν, inquit *Plutarchus in Pomp.* ἅπερ οὐδενί πω παντάπασι πρὸ τοῦδε ἐμοῦ πάντα ἐδόθη, notante *Appiano Mithrid. p.* 238. Vide tamen callidas astutasque rationes, quibus inducti duo summi viri *Cicero & Cæsar* hanc legem Maniliam probarunt atque defensarunt, apud *Dion.* 36 p. 23: videbis eadem opera, Remp. Romanam non fuisse iam rem publicam.

2, 33, 2. *Cum Pompeius Lucullo infamiam pecunia, Lucullus Pompeio interm. cupid. obiiceret imperii, neuterque ab eo, quo arguebatur, mentitus argui posset*) *Lipsius* emendat: *cum Pomp. Lucullo infamem*, sc. cupiditatem, quæ mox sequitur, item: *neuterque adeo, quod arguebat, mentitus argui posset.* Mihi inter correctiones ceteras ea maxime placuit, quam in textum recepi, cuius & *Aldus* mentionem fecerat.

2, 33, 3. *quemquam animo parem tulit)* alii corrigunt : *q. omnino parem tulit. Gruterus* vulgatam tuetur : quæ minus interim mihi probatur, si *parem animo*, dicatur Pompeius grauatus esse. Videtur enim potius voluisse Velleius : *Pompeium neminem parem, æquo animo tulisse.*

in quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat) Ita *Cicero* loquitur 1, *offic.* 19 vbi de nimia principatus cupiditate agit. *Vt quisque animi magnitudine maxime excellit , ita maxime vult princeps omnium, vel potius solus esse.*

Vt qui eos, vt libentissime sumeret) Alii, *& qui eos* &c: quod præplacet.

2, 33, 4 *Profusæ huius in ædif. conuict. & apparat. luxuriæ primus auctor)* vide *Plutarchum in Lucullo*, vbi & de molibus mari iniectis &c. Idem Scriptor, non *à Pompeio* sed à *Tuberone Stoico*, *Xerxem togatum* esse appellatum memorat. quanquam & *Plinius* cum Nostro facit 9, 54 : *Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quam villam ædificauerat, euripum & maria admisit. Qua de caussa Magnus Pompeius Xerxem togatum eum appellabat,*

2, 34, 1 *Per id tempus à Q. Metello Creta insula in pop. R. pot. redacta est)* vide de bello Cretico *Florum* 3, 8, & quos ibi *Camers* notauit. quibus adde *Dion.* 36 *principio. Plutarch. in Pomp.*

2, 34, 3 *M. Cicero, qui omnia sua incrementa sibi debuit &c:)* Catilinarium hoc bellum scripsit *Sallustius* egregio opere ; *Florus* 4 , 1 , vbi *Camers.* cuius annotatio augeri potest nominibus, *Dionis* 37, *L. Ampelii lib. memoriali sub titulo* : *Qui aduersus patriam nefaria iniere consilia.*

Singulari virtute, const. vigil. cur. aperuit) Legebatur, *eripuit.* pro quo aliis placuit, eruit; nonnullis, *aperuit.* quod & nos, manifesta vt arbitror ratione ducti expressimus.

2,35,1 *Altißime illuminauit*) ita cum *Grutero* legimus, cum fuisset antea, in *altißimo luminauit.* vbi si *luminandi* vox toleraretur, φράσις tamen tota insolentior videri potest.

2,35,2. *Principe illo familiæ Porciæ &c.*) *Familiam* pro *gente* hic poni, *Lipsius* iam monuit. Ceterum de hoc elogio Catonis vide *Charact. Vellei. c.* 4.

Semper fortunam in sua potestate hab.) vide *Indic.* v. *Fort.*

2,35,4 *sic impendentia ex ruinis incendiisq; Vrbis & commut. status publici pericula*) Rursum *ipsam vim orationis Catonianæ* (quam habes apud *Sallust. Catil.* 52) siue *præcipuum argumentum* his verbis complexus est Noster. Non enim videbantur intelligere Patres, quantum à Catilinariis molitionibus periculum reip. toti statuique, omni ordini, omni ætati ac sexui immineret: itaque Catonis oratio potissimum in eo occupabatur, vt ruinas, incendia, internecionem, in conspectu omnium poneret, necessariæque seueritatis vnicum consilium demonstraret.

2,35,5. *At Catilina non segnius vota obiit, quam scel.*) i.e. *quæ vouerat destinaueratque*, interprete *Lipsio*, qui tamen, *mota*, mallet. *Schegkius*, *voto* legit. *Gruterus*, *conata* reponit, cum in msc. *nota* fuerit: sed cum *conandi* vox statim subsequatur, debilitari vim huius lectionis, consentaneum est.

2,36,2 *Senemque Crassum*) Ex editione *Rhenani* est hæc lectio. quam *Lipsius* refutat: quippe cum hic sermo sit de *Crasso diuite*, non de *Lucio illo*, quem supra *Velleius* memorauerat. Legit ergo, *vnaque Crassum*, al. *saneque Crass.* De ceteris nominibus, adi *Indicem*.

in suscepti operis sui) Ita cum *Lipsio*, simpli-

cius rescribi opinatus sum. alii *suspecti* retinent, & pro *suspiciendi* interpretantur.

2, 36, 3 *Nam viuorum vt magna admiratio, ita censura difficilis est*) Næ difficilis, præsertim in opere Historico: vel ob hoc ipsum, quod *Velleius* acute innuit. quia admiratio publica neque requirit iudicia & rationes censuræ, neque admittit examen sui affectus. Iam quantum potest dignitatis, loci, gentis, necessitudinis, denique fortunæ veneratio? ad quam vel suo vel æui ingenio plerumque etiam Prudentum mentes inclinantur. Igitur haud dubie ea sincerissima laus est, illud verissimum decus quod incorrupta cuique posteritas rependit. cum præsertim ex altera quoque parte, doctissimum quemque inuidia non nisi cum inuiso finitura, contundere nitatur ac deprimere.

2, 37, 2 *Nisi quia Lucull. armis infractus erat*) *Gruterus* mallet, *nisi qua*, i. e. *quatenus*.

Tigranemque socerum) *generum* legi debere, res ipsa & communis doctorum animaduersio dictat.

2, 37, 4 *Neminem alium neque Romanum neque vll. gent.*) Plane conuenit hæc oratio ad illud ἦθος, quod *Dio* 36 in Tigrane commendat: *Ita se comparasse regem, vt medium præstaret inter memorem pristinæ dignitatis & præsentis calamitatis, adeoque & reuerentia & misericordia dignus videretur.*

2, 37, 5. *sicuti Pompeio moris erat*) Non illi solum, sed & ceteris. Igitur *Acidalius* transponit: *quæ omnis Pompeio, sicuti moris erat, redacta in quæst. potest.* *Lipsius* ad singularem Pompeii integritatem refert, quæ ἐξαιρέτως memorari mereatur.

2, 38, 1 *Quæ cuiusque ductu gens ac natio redacta in formulam prouinciæ*) Egregiæ huius egressionis *Commentatorem* damus *Sigonium*; ex cuius

de

1 *de antiq. iur. Prouinc.* plenior prouinciarum factarum historia ratioque peti potest. Est autem *redigere in formulam prouinciæ nihil aliud, quam leges domesticas* adimere, & *Romanas dare, ac prætorem, qui quotannis prouinciam ex legibus datis administret, instituere. Neque vero sola tributi impositio prouinciam efficit, cum id multis sit etiam Italicis & exteris imperatum, qui tamen in prouinciæ formam non sint relati; sed legum domesticarum & patriæ libertatis ademtio, & prætoris, qui eos regat, institutio.* Sunt hæc rursum verba *Sigonii* è 1 *de antiq. iur. Ital.* 26. Ergo ipsum *Ius prouinciale*, alio nomine, *Formula prouinciæ* appellatur notante *eodem* 1 *de antiq. iur. Prou.* 1.

Vt quæ facilius quam partibus simul vniuersa conspici possunt.) *Aldus* huius lectionis mentionem facit: quam recepimus ideo præcipue, quia vox *Notauimus* è vet. cod. nonnullis abest. Alias varie corrigunt vulgatam (sc. *Notauimus facilius vt quæ partibus simul vniuersa conspici possint*) *Lipsius, Notabimus, vt facilius, quam partibus, s. v. c. p.* Alii aliter.

2, 38, 2. *sed post CCIV annos P. Scipio Æmil. abhinc* annos CLXXXII) *Lipsius* priore loco rescribit *CV*; posteriore *CLXXV.*

2, 38, 3 *certæ pacis argumentum Ianus Geminus clausus dedit*) Hinc *Florus* 4, 2, 64. Ausus, que tandem Cæsar Augustus Ianum Geminum cludere, bis ante se clusum, *sub Numa rege, & victa primum Carthagine. Sueton. Aug.* 22 *Ianum Quirinum semel atque iterum à condita vrbe memoriam ante suam clausum, in multo breuiore temporis spacio, terra marique pace parta, ter clusit. Alii* passim.

2, 38, 6 *Cypri deuictæ*) *Lipsius* reposuit. cum esset *Cypro deuicta*; ex quo alii fecerunt: *Cyprode victa*,

2, 39, 1 *Ignauum conferunt ſtipendium*) vide *Ind.* voc. *ſtipendium.*

2, 39, 3 *Quam certam Hiſpanis parendi confeſſ. extorſerat parens*) Ex emendatione *Lipſiana* ita reponendum, res ipſa loquitur.

2, 40, 1 *Penetrata cum victoria Media, Alb:*) Nil attinet repetere ſcriptores belli Mithridatici, quos ſupra nominauimus.

2, 40, 2 *Cuius reditum fauorabilem opinio fecerat.*) optima lectio. *gratum*, inquit, *lætumq; reditum fecit, quod dimiſſo exercitu, ciuiliter Vrbem ingreſſus eſt. Opinio n. & metus antea per homines diffuſus erat, armatis completurum Vrbem & ad modum Syllæ Mariiq; ex arbitrio ſuo de capite fortunis libertate Romanorum ſtatuturum. Plutarchus*: λόγοι δὲ παντοδαποὶ περὶ τοῦ Πομπηΐου προκατέπιπτον εἰς τὴν Ῥώμην. καὶ θόρυβος ἦν πολὺς, ὡς εὐθὺς ἄξοντος ἐπὶ τὴν πόλιν τὸ στράτευμα, καὶ μοναρχίας βεβαίας ἐσομένης. *Varii rumores in Vrbem præcurrerunt; magnoque tumultu trepidatum eſt, ne exercitum ſtatim Vrbi admoueret Pompeius, Vniusque dominatio denuo inualeſceret.* Adde *Dion.* 37 *p.* 43. vbi magnifica commendatio huius ciuilitatis.

2, 40, 3. *Magnif. de tot regib. per bid. egit triumphum*) vide *Sigon. comment. in faſt. & triumph Rom.* ad ann. DC XCII.

Præterquam à Paullo) *Aliis* placet, *præterquam Capitolio*; quod *Aldus* reprobat, & vſitatum præfert. *Quibusdam* à manu gloſſatoris videntur hæc tria verba. Vtiq; in tanta numeri incertitudine, quæ in manubiis deſcribendis apud Auctores occurrit; difficile eſt aliquid pronuntiare: cum præſertim maius ſubeſſe vitium hoc loco, omnino videatur.

2, 40, 4 *Vt is ludis Circenſib. corona laurea &c.*) Recipienda erat in textum palmaria *Lipſii* emendatio, quam res ipſa ritusque Rom. &

Dionis

Dionis auctoritas firmat: vnde nihil de *aurea corona*, sed *de laurea* habemus. *Dio* 37 p. 44; *Decreta Pompeio hæc erant*: Δαφνοφορεῖν τε αὐτὸν κατὰ πάσας ἀεὶ τὰς πανηγύρεις, καὶ τὴν στολὴν, τὴν μὲν ἀρχικὴν, ἐν πάσαις αὐταῖς, τὴν δὲ ἐπινίκιον, ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδύνειν. *Auream* tamen *Cor.* defendit *Carol. Paschalius* in erudito de coronis opere. Iudicent docti. *Sauaro ad Sidon. Apollinar. carm.* 23 v. 425 confundit locum Nostri Auctoris cum iis, qui de coronis sacrorum certaminum victoribus dari solitis agunt. Nisi forte respexit ad locum *Plinii*, 7, 26, vbi de Pompeio *Postea ad maria & deinde solis ortus missus hos retulit patriæ titulos more sacris certaminibus vincentium.* sed additur mox ratio: *Neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant.*

Vt primum ex Africa, iterum ex Europa, tertio ex Asia triumpharit, & quot partes orbis terrarum sunt, &c.) Plane ad hunc sensum *Plutarchus*: μέγιστον δὲ ὑπῆρχε πρὸς δόξαν καὶ μηδενὶ τῶν πώποτε Ῥωμαίων γεγονὸς, ὅτι τὸν τρίτον θρίαμβον ἀπὸ τῆς τρίτης ἠπείρου κατήγαγεν. ἐπεὶ τρεῖς γε καὶ πρότερον ἦσαν ἕτεροι τεθριαμβευκότες. ἐκεῖνος δὲ τὸν μὲν πρῶτον ἐκ Λιβύης, τὸν δὲ δεύτερον ἐξ Εὐρώπης, τοῦτον δὲ τὸν τελευταῖον, ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰσαγαγὼν τρόπον τινὰ τὴν οἰκουμένην ἐδόκει τοῖς τρισὶν ἐπῆχθαι θριάμβοις. *Maxime autem ad gloriam illustre Pompeio, neque cum quoquam Romanorum ad id tempus commune erat, quod tertium triumphum ex tertia orbis parte egit. Nam ter quidem etiam alii ante ipsum, triumphauerant. Ipse autem primum ex Africa, secundũ ex Europa, tertium siue hunc postremum ex Asia duxit, adeoque tribus triumphis totum quodammodo orbẽ triumphasse visus est.*

2, 40, 5 *Lucullus memor tamen acceptæ iniuriæ, & Metellus Creticus non iniuste querens*) Addendus est locus Nostri *supr.* 2, 34, 2: nominatique suis locis horum bellorum scriptores.

& cum

Et cum iis pars optimatium refr. ne aut prom. ciuit. &c.) Accurate, vt solet, exequitur *Dio* 37 p. 53.

2, 41, 1 *Hic nobilissima Iul. gen. famil.*) Elogia *Cæsaris* passim habentur. Vide *Charact. Vellei. c.* 2.

Magno illi Alexandro simillimus) cum quo etiam à *Plutarcho* παραλλήλως comparatur, adde *Appian.* 2 *de bell. ciu.*

2, 41, 2 *Cuius filiam vt repudiaret, nullo modo compelli potuit*) Ferme, his ipsis verbis *Suetonius Cæs.* 1: *neque vt repudiaret compelli a Dictatore Sulla vllo modo potuit.* adde quæ sequuntur de eius periculo. *It. Plutarch. Cæs.* Quod nonnulli legunt, *nullo motu*, mihi quidem nondum arridere potuit, neque opinor cuiquam attentius cogitanti.

2, 41, 3 *Cum à piratis captus esset*) *Plut. Cæs. Sueton. Cæs.* 4. *&c.*

2, 42, 1. *Metu suo destituerit*) alii, *motu suo*, sed haud dubie melius est, *metu suo.*

2, 42, 3 *Is enim Asiam tum obtinebat*) *Manutii* est hæc emendatio. vitiose ita legebatur: *Cum idem enim Asiam eam quam obtinebat.* Vnde variis varia coniectare libuit.

2, 43, 1 *Qnippe absens pontifex factus erat, cum in Cotta c.*) *Lipsius* feliciter corrigit: *q. absens Pontifex factus erat in Cottæ consularis locum, cum pæne puer à Mario &c.* Ita congruit historia, nec *Tacitus* aut *Dio* opponi possunt.

2, 43, 3 *Nobilissimaque Dolabellæ accusatio*) *Post* hanc *accusationem Dolabellæ, haud dubie principibus Patronis annumeratus est. Sueton.* 55. *Auctor de caussis corrupt. eloq.* 34, 8: *Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem; vno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & vicesimo Asinius Pollio*

C. Ca-

C. Catonem, non multo ætate antecedens Caluus, iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus. adde *Val. Max.* 8, 9, 3. *Plut. Cæs.*

contentiones ciuiles cum Q. Catulo atque aliis eminentiss. viris) de quibus *Plutarchus* & *Dio.*

Victus maximi Pontificatus petitione Q. Catulus) *Suet. Cæs.* 13. *Dio* 37. *Plutarch. Cæs.*

2,43,4 *Restituta in ædilitate mon. C. Marii*) *Suetonius Cæs.* 11 caussam exponit ἀντιπραγίαν *sc. æmulationem aduersus optimates: vt auctoritatem,* inquit, *Optimatium, quibus posset modis, inuicem diminueret, tropæa C. Marii de Iugurtha, deque Cimbris atque Teutonis, olim à Sulla disiecta restituit.*

Reuocati ad ius dignitatis proscriptorum liberi) Quos Sulla excluserat, vide supr. 2, 28, 4.

2,44,2 *Hoc consilium sequendi Pompeius caussam habuerat &c.*) Fatalis rei Romanæ *Oligarchiæ.* cuius ὑπόθεσιν egregia obseruatione politica hic explanat Noster, qui & alias in talibus, quam sit studiosus χαρακτῆρος πολιτικοῦ, ostendit. Est autem in diuersis Triumuirorum consiliis, vnum & quasi generale propositum, quo *suam quisque potentiam* spectabat quærebatque: Maiore cum fiducia, Pompeius; maiore cum calliditate, Cæsar; maiore cum vanitate Crassus. Cæsar, vt ad destinata perueniret, etiam Pompeium & Crassum in amicitiam reduxerat, quod *Plutarchus* vocat πρᾶγμα καλὸν μὲν ἄλλως καὶ πολιτικὸν, αἰτίᾳ δὲ φαύλῃ, καὶ μετὰ δεινότητος ὑπ' ἐκείνου συντεθὲν ἐπιβούλως, *præclarum alias factum & ciuili prudentia dignum, sed callide prauoque consilio ab ipso structum.* nempe, vt auxilio vtriusque eo proficeret interim, vnde alterum alterius auxilio postea oppugnare ac deprimere posset, relegata interim communis potentiæ inuidia in

socios,

ſocios, quod *Velleius* notat. Lege *Dionem* 37, vbi &ceterorum propoſitum oſtenditur. *Florus* rotunde 4, 2, 11: *Sic igitur Cæſare dignitatem comparare, Craſſo augere, Pompeio retinere cupientibus, de inuadenda Rep. facile conuenit.* Recte, *de inuadenda rep.* ait. Hæc enim vt ſpolium & merces ipſa ſui petebatur hac conſpiratione. à qua propterea Cato libertatis perniciem ſolebat repetere; atque, cum alii diſcordiam poſtea Pompeii & Cæſaris exiſtimarent reip. exitium attuliſſe, ille conſenſionem eorum fatalis mali cauſſam ſuggerebat.

2, 44, 5 *Affinitas etiam inter Cæſ. Pomp. contracta nuptiis*) *Affinitate & nuptiis ludere, prout potentia paranda conſiliis conducit, inter arcana habent, quicunque dominatum moliuntur.* Ita hic, iam alii (*Cæpioni*) pacta Cæſaris filia, in Pompeii transfertur matrimonium: rurſus Pompeii filia, Fauſto Syllæ filio deſponſa, in manum Cœpionis iubetur conuenire. Quo tenderent ea conſilia, notat *Cicero* ad *Atticum* ſcribens 2, 17: *Turbat vi Sampſiceramus* (Pompeium intelligit) *nihil eſt quod non timendum ſit.* ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται. *quia enim iſta repentina affinitatis coniunctio?* Viderat in talibus affinitatibus iam antea ὑπόθεσιν τυραννικὴν Cato, cum Pompeio, filioque eius neptes ex fratre & ſorore denegaret: eo quod animaduerteret, ſuam quoq; ad prouehenda inciuilia cœpta voluntatem quæri. Hanc ipſam quoque vafritiem impauide coarguit, apud *Plutarch.* in *Cæſ.* p. 714. & *Appian.* 2 *bell. ciu.* vociferatus: διαμαστροπεύεσθαι γάμοις τὴν ἡγεμονίαν. Adi *Charact. Vellei.* c. 4, 13.

2, 44, 4 *In hoc conſulatu Cæſar legem tulit, vt ager Campanus plebei diuid.*) Etiam hoc arcanis dominationis coniungit *Cicero* epiſtola modo laudata. Rem totam prolixe expoſuit *Dio princip.* 38: vbi

vbi præſertim illa calliditas Cæſaris demonſtratur, qui cum reuera populi ſibi animos aduerſum Optimates conciliatos hac lege cuperet, auctoritatem tamen Optimatum conſenſumque, in ſpeciem, requirebat præferebatque, tota molitione ita diſpoſita, vt ne occaſionem quidem contradicendi inuenirent.

Et ius ab his reſtitutum) *Puteanus*: *ius ciuibus reſtitutum* i. e. *ius ciuitatis*. *Lipſius* coniecetat *ius his reſtitutum*. Si tamen vulgatam retinemus, illud *ab his* ad Cæſarem auctorem & Pompeium ſuaſorem legis pertinebit.

2, 44, 5. *Bibulus cum actiones eius magis vellet impedire quam poſſet)* *Dio* 38. *Sueton. Cæſ.* 20. Inſignis error optimatum hoc loco notandus eſt. Cum enim ſuſpectam merito haberent Cæſaris potentiam & *διάνοιαν τυραννικὴν*, veluti *aduerſarium* ei dederunt hunc Bibulum. Auctor *Appianus*: ἡ βουλὴ Λεύκιον Βίβλον ἐς ἐναντίωσιν τοῦ Καίσαρος ἐχειροτόνησεν αὐτῷ συνάρχειν. *Senatus Lucium Bibulum collegam Cæſari pariter & aduerſarium dedit. lib. 2 bell. ciu.* Adde *Suet. Cæſ.* 19. Non recte. Videndum enim eſt, *quis cui opponatur*, in refringendis nouis conſiliis. Non erat is Bibulus, qui cum Cæſare componi poſſet in rep. gerenda. Non erat, inquam, idoneus vel calliditate vel auctoritate. Itaque ſtatim in ipſo ἀντιστρατηγίας initio turpiter ſe dedit: cum ad ſpecioſa Cæſaris verba potius, quam inſidioſa facta animum attenderet, ſimulatæque concordiæ imagine tantiſper ſibi imponi pateretur, donec Cæſar diſcordiæ aduerſus Bibulum valituræ firmum quaſi gradum occuparet.

Tum Cæſari decretæ in quinquen. Galliæ) Socero ſc. (Piſone) generoque (Pompeio) ſuffragantibus, ex omni prouinciarum copia Gallias potiſſimum elegit, cuius emolumenta atque opportu-

nitates idonea essent materia triumphorum. *Suet. Cæs.* 22.

2, 45, 1 *Per idem tempus P. Clodius homo nobilis &c.*) Dicetur in *Character. Vellei. c.* 5.

actus incesti reus) Prolixe habes historiam apud *Plut. in Cæs. Dion.* 37. *Sueton. Cæs.* 6.

a patribus ad plebem transiret) Cæsare in inuidiam Ciceronis eum transducente. *Sueton. Cæs.* 20. nimirum vt tribunatum, qui patriciis non patebat, impetrare posset. Tales autem tribuni, qualis Clodius describitur, rebus nouandis idonei, ideoque molitoribus dominationis grati sunt.

Qui ciuem R. indemnat. interemisset) *Plut. in Cicer.* & præsertim *Dio* 38: vbi & *iniquitas huius legis* declaratur, & quo consilio, quibus Potentum fraudibus oppressus sit Cicero, egregie ostenditur. *Appian.* 2 *bell. ciu.*

2, 45, 2 *Conseruatæ patr. pretium calamitate exsilii tulit*) Alii maluerunt: *calamitatem exilii.*

Non caruerunt suspic. oppress. Cic. Cæsar & Pompeius) Nec suspicio erat, sed manifesta fides. Vide *Dionem.*

Quod inter XX viros diu. ag. Camp. esse noluisset) Cæsar enim, vt occultaret noua consilia, optimum & clarissimum quemque diuidendis agris adhibere cupiebat, quasi nimirum non sua, sed ipsorum auctoritate illa res gereretur. quod animaduertens Cicero, decus atque dignitatem suam noluerat alienæ dominationi gratificari.

2, 45, 3. *Sera Cn. Pomp. cura, verum vt cæpit interrita*) Ita *Vrsinus* & *Gruterus* bene emendarunt; cum fuisset in exemplari: *verum & cupit interita.* Tu obserua infidam hic quoque Potentum amicitiam: Modo abiiciunt, si vtile suis rebus existimant; modo attollunt, suæ erecti restitutione a-

ne aliquem suæ potentiæ vsum commenti sunt. Vt beneficio obligare possint aduersarium, iniuria eo redigunt, vt beneficii capax sit.

Neque post Numidici exilium) Fuit enim vere gloriosum Ciceroni hoc exilium, sicut & *Philiscus* in egregio illo cum Cicerone colloquio iudicauerat apud *Dion.* 38.

2, 45, 4 *Idem P. Clodius in senatu, sub honorif. ministerii titulo*) vide *Plutarch. Cat. Min.* Ita scilicet lupi apud oues, in fabula, de remouendis canibus agunt. Ceterum quam alias late pateat istud arcanum, quo *specie honoris homines seponuntur*, eximia dissertatione pertractat *Gruterus discurs.* ad illud *Taciti* 2 *A.* 42, 2: *Tiberius amoliri iuuenem* (Germanicum) *specie honoris statuit. Lips.* 4 *polit.* 14, 70. In Nostro exemplo non fefellit sane Catonis prudentiam Clodius, qui vltro clamauit, ὡς ἐνέδρα τὸ πρᾶγμά καὶ προπηλακισμός, οὐ χάρις ἐστίν; *insidiarum & contumeliæ caussa sibi id ministerium à Clodio imponi.* Sed quomodo poterat voluntati populi, quem perforata nare trahebat Clodius, resistere?

Ad spoliandum r. Ptolemæum, omnib. mor. vitiis e. t. meritum) Mirum Schema Velleii. quasi morum vitia Ptolemæum regno exuere, & Romanis spoliandum tradere debuerint. Aliter & verius *Ammianus Marcellinus* 14, 27, de Cypro loquens: *nec piget dicere, auide magis hanc insulam populum R. inuasisse, quam iuste. Ptolemæo enim rege federato nobis & socio, ob ærarii nostri angustias iusso sine vlla culpa proscribi; ideoque hausto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta est, & velut hostiles eius exuuiæ classi impositæ, in vrbem aduectæ sunt per Catonem. Florus* quoque non obscure indignitatem rei innuit, cum 3, 9, 3 inquit: *Diuitiarum tanta erat fama, nec falso, vt victor*

gentium populus, & donare regna consuetus, P. Clodio Tribuno duce, socii viuique regis confiscationem mandauerit. Videnda, quæ ad Marcellinum *Henr. Valesius*; ad Florum, *Freinshemius*; duo clarissimi Viri, notauere. Alii alios colores quæsiuere, ac in Clodium omnem eius rei culpam reiecere. Verum hi colores sunt, quibus appingendis valde sollertes sunt, magistri & ministri dominationis: *vt iniquitas, auaritia, ambitio sub virtutum & iuris nominibus lateant.*

2, 45, 5 *cuius integritatem laudari, nefas est*) Talis sententiæ formula apud *Tacitum* occurrit in *vita Agricolæ* 9, 5: *Integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre, iniuria virtutum fuerit.* q. d. *In viro tam glorioso, nihil habebit magnifici aut præclari, si dicatur, integritatem & abstinentiam, quas omnes vtique suis functionibus debent, quæque inter necessaria potius officii ciuilis nomina, quam inter elogia virtutis audiri solent, præstitisse: quinimo obscuraretur excellentiorum virtutum splendor & deprimeretur quodammodo, expositione earum rerum, sine quibus nec in bonis viris ii numerantur, quos magnis interim nemo accenset.* Aliter explicant Nostrum alii, mihi de hac interpretatione nondum opus fuit dubitare.

2, 46, 1. *Cum deinde imm. res vix multis voluminib. explicandas Cæsar in Gallia ageret*) De quibus vide quos Camers notauit ad *Flor.* 3, 10: & adde *Dion.* 40.

Inuictum par consulum Cn. Pomp. & M. Crassus) Vitiosissime *victus pars consulum.* vnde *Rhenanus par cons.* fecerat. quod retinuimus, in textu, non quod ceteris coniecturis doctorum præferremus; sed quod nihil certi aut firmi in omnibus esse cerneremus. *Lipsius, inclutum par*; *Vrsinus, vetus par*, legunt.

Neque

Nequepetitus honeste ab his, neque prob. gestus est) Nam & factiose ac pæne per vim, ex arbitrio suarum partium, inuaserant consulatum, & magistratus quos vellent constituerant, & omnia potentiæ augendæ patrabant nouabantque. inter quæ etiam decretæ in alterum quinquennium (Dio de *triennio* meminit, sed intellexerim de consultatione potius, quam de decreto) Cæsari Galliæ, Pompeio Hispania & Africa; Crasso Syria & vicinæ prouinciæ, referri debent. *Dio* 39. *Plut. Cæs. & Crass. Appian.* 2 *bell. ciu.*

2, 46, 3 *Hunc proficiscentem in Syriam diris cum ominib.*) De his deuotionibus, diris, imprecationibus solenniter publiceque conceptis vide omnino doctissimi *Brisson.* 1 *formul. solenn.* vbi & huius historiæ occurrit declaratio ex *Plutarcho*, *Appiano*, *Dione*, *Cicerone*, *Lucano*. Adde *Nostrum* supra 2, 23, 2.

Vtile imperatoris damnum saluo exercitu fuisset respubl.) *Lipsius*, *Vile* reponit. Ceterum scriptores belli Parthici vide notatos ad *Flor.* 3, 11. Est autem memorabile cumprimis in exitu Crassi exemplum, *qualis vindicta iniustissima bella, auaritiamque inexplebilem soleat consequi.* nam id magno consensu agnoscunt scriptores obseruantque hoc loco.

2, 47, 1. *Amplius CCCCM hostium à Cæsare cæsa sunt*) *Plinius*, *Plutarchus*, *Appianus* longe maiorem, nec tamen eundem, numerum habent. vnde *Lipsius* rescribit: *octingenta millia host.*

Pugnatum sæpe erupt.) Incuria Typothetæ & Correctoris factum est, vt hoc loco omitterentur duo membra in nostra editione, quod vehementer doleo. Locus ita habet: *pugnatum sæpe directa acie, sæpe in agminibus, sæpe eruptionibus.*

Circa Alesiam vero tanta res gesta) *Florus*

Alexiam vocat. 3, 10, 23. vide, ipſum *Cæſ. bell. Gall.* 7. *Plutarchus in Cæſ.* διὰ πολλὰ μὲν οὖν εἰκότως ὁ πρὸς Ἀλησίᾳ κίνδυνος ἔσχε δόξαν, ὡς ἔργα τόλμης καὶ δεινότητος, οἷα τῶν ἄλλων ἀγώνων οὐδεὶς παρασχόμενος. *Multas ob cauſſas gloriam Cæſaris auxit hoc ad Aleſiam certamen: quippe vbi ea virtutis conſiliique documenta, qualia non in alio facile certamine edidit.*

2, 47, 2 *cum medium iam ex inuidia potentiæ male cohærentis inter Cn. Pomp. & C. Cæſ. concordiæ pignus Iulia)* Eſt hæc inter præcipuas *Lipſii* emendationes. nam in mſc. erat: *ex inuidia Ponti ac camilie.* vnde quidam fecerant: *ex inuidia Pompeii male cohær.* Ita autem Pompeii nomen inficete ſtatim repeteretur. Ergo hoc dicitur: *Concordiam male cohæſiſſe ex inuidia potentiæ.* prorſus præclare & ſententioſe. *inter ſocios potentiæ, eſt inuidia & æmulatio potentiæ: hæc facit vt infida ſit ſocietas, vt male cohæreat concordia.*

2, 47, 3 *Tum in gladios cædesque ciuium furente ambitu, cuius neque finis reperiebatur, neque modus)* Tribunorum præſertim plebis ferocia tumultus excitabat, comitia turbabat, pro conſulibus tribunos militum poſtulabat (quo nimirum plures remp. capeſſerent) populo ſuis malis applaudente & in perniciem ſuam ſæuiente. οὔτε γὰρ ἐμετρίαζον, οὔθ' ὑγιὲς οὐδὲν ἐποίουν, ἀλλ' ἐπ' ἀλλήλους παρώρμηντο, πολλὰ μὲν δαπανώμενοι, πολλῷ δ' ἔτι πλείω μαχόμενοι. *Neque enim moderati ſaniique quidquam agebant, ſed tumultuabantur inuicem turbabantque tum largitionibus multa, tum pleraque certaminibus gerentes ac cædibus,* inquit *Dio* 40 *p.* 159. apud quem plura antecedentium & conſequentium vide, vt æſtimes, quantū breuitate mirifica, ſignanter tamen, expreſſerit *Velleius*. Similia habet *Plutarchus in Cæſ p.* 721.

Tertius conſ. ſol. Cn. Pompeio, etiam aduerſantium antea dignitati eius iudicio delatus eſt) de

Catone præſertim & *Bibulo Plutarchus* in *Pomp.* de totius ſenatus conſilio *Dio* 40: fuiſſe inter artes *Ariſtocraticas*, vt Pompeio ſoli delatus Conſulatus & dictaturam impediret, quam tribuni pl. Pompeio magnis iam clamoribus deſtinabant; & Pompeium à plebe auocaret, atque ad optimatium partes traduceret; denique ne duriore in ſeruitio eſſent Romani, ſi cum Pompeio Cæſar, quod timebant, conſul factus eſſet. Sed quid eſt τὰ ναυάγια πολιτεύσασθαι, ſi hoc non eſt? Nulli iam prudentiæ, nulli arti ſua vis. mutabantur miſeriæ, non tollebantur. Et iam ὠδῖνες reip. regnum parturientis occœperant.

Sed eius conſulatus omnem vim in coërcit. ambitus exercuit) *Lipſius* mallet, *exeruit*. Vide *Dion.* 40. *Appian.* 2 *b,c. Plut. Pomp. Sigon. de iudic.* 2, 29.

2, 47, 4 *P. Clodius à Milone &c*:) Supra iam aliquid de iudicio Noſtri auctoris diximus ad 2, 20, 3.

2, 48, 1. *Iis qui ab ipſo*) Rhenani editio, *iis qui ab ipſo quoque* non debuit mutari.

2, 48, 2. *Qui ſi ante biennium quam ad arma itum eſt deceſſiſſet, defuiſſet fortunæ deſtruendi eius locus*) Tali ſententia *Plutarchus in Pompeio* optat: *Vtinam tum obiiſſet* (poſt tertium triumphum) *cum adhuc Alexandri fortunam haberet. nam quæ ſecuta ſunt non minimam felicitati eius impoſuere labem.*

Vniuerſa Ital. vota pro ſalute eius, primo omnium ciuium, ſuſcepit) *Dio* 41 pr. *Plut. Pomp. Iuuenalis* 10.

2, 48, 3 *Non alius maiorem flag. q. C. Curio tr. pl. ſubiecit facem*) Nam perturbatis reip. temporibus tales homines, qualis hic deſcribitur Curio, idonea ſunt inſtrumenta, dominationis conſilia agitantibus.

Cuius animo, voluptatibus vel libid. neq; op.

vlla) Haud dubie corruptissimus est hic locus. cui medelam hactenus nemo excogitauit. Lipsius tentauit: *cuius animi voluptatibus*; & postea pro *cupiditates, ciuitates* substituit. *Gruterus* illa verba, *voluptatibus vel libidinibus*, à mala manu esse, itaque deleri oportere existimauit. Acidalius, pro *animo*, legit *omnino*. Quidquid horum consideras, vel stilus vacillabit vel sensus.

2, 48, 4 *Mox simulatione contra Pomp. & Cæsarem*) cuius simulationis consilia exposuit diligenter *Dio* 40 non procul à fine.

accepto centies H-S) prorsus maior summa fuit: quod iam *Aldus, Lipsiusque* notauere. cuius verba non possum, quin adscribam: *Ego*, inquit, *scribo* sexcenties. *Caussam habeo, quod* Dio Cassius *auctor lib. XL*, omni ære alieno, quo ingenti obstrictus, Curionem à Cæsare liberatum. *atqui* forum nostrum *ait* Valerius (9, 1, 6) Curionis filii sexcenties sestertium æris alieni aspexit. *Caussam etiam alteram, quod* Plutarchus & Appianus *consentiunt*, Paullum Cos. emtum à Cæsare mille quingentis talentis. Curionem autem maiore etiam summa. *Si ita est, cum tot ista talenta paullo minus* quadringenties HS *efficiant: quidni Valerium audiamus in maiore summa?* Hactenus *Lipsius*.

condiciones pacis discussit & rupit) Quo sensu etiam *Lucanus lib.* 1. tribunos *faces belli* vocat, *Curionique* præsertim orationem, qua Cæsar ad audendum bellandumque instigatur, tribuit. Ita quidem ex parte Cæsaris: sed ex Pompeii parte *Lentulus* aliique similem censuram merentur, qui non passi sunt ipsum pacis consiliis animum adiicere.

Vnice cauente Cicerone concordiæ publicæ) Commendat etiam virum optimum hoc nomine *Plutarchus in Cæs.* Κικέρων ὁ ῥήτωρ ἄρτι παρὼν ἐκ Κιλικίας καὶ διαλλαγὰς πράττων, ἐμάλαττε τὸν Πομπήϊον. ὁ δὲ

τἆλλα

τἆλλα συγχωρῶν τοὺς στρατιώτας ἀφήρει, καὶ Κικέρων μὲν ἐπειδὴ τοὺς Καίσαρος φίλους συνενδόντας ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις ἐπαρχίαις, καὶ στρατιώταις μόνοις ἑξακισχιλίοις ποιεῖσθαι τὰς διαλύσεις. *Reuersus modo è Cilicia Cicero Orator de reconciliatione agebat, Pompeiumque mitigabat, vt in aliis concederet, legiones tantum Cæsari adimeret. Itaque rursum Cicero persuasit amicis Cæsaris, vt contenti, quas prædiximus, prouinciis militumque sex millibus, concordiam pacemque admitterent.* Meminit & in *vita Ciceronis.*

Cum iustis aliorum voluminibus promitur) vet. exempl. *cum iustius aliorum voluminib. prematur.* quod tolerari queat.

2, 49, 1 *Quieta aut certe non præcipitata, fatali a. i. &c.*) *Lipsius*, interponit: *quieta ea aut c. n. p.* vt ad remp. referatur. ita enim omnino necesse est. nam quæ alias illa multitudo epithetorum, si de morte capias? *Fatali morte*, bene se habet, nec erat mutandum. Ceterum pertinet huc locus *Ciceronis* de Hortensio, in *Bruto c.* 96. *Sic Q. Hortensii vox extincta fato suo est; nostra, publico.* & mox: *Sed fortunatus illius exitus, qui ea non vidit cum fierent, quæ prouidit futura. sæpe enim inter nos impendentes casus defleuimus, cum belli ciuilis caussas in priuatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem à publico consilio esse exclusam videremus. sed illum videtur felicitas ipsius, qua semper est vsus, ab eis miseriis, quæ consecutæ sunt, morte vindicasse.* Tali ferme figura *Tacitus* Agricolæ suo *opportunitatem mortis*, quam vocat, gratulatur, & *festinatæ mortis grande solatium tulisse*, ait, *euasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non iam per interualla ac spiramenta temporum, sed continuo & velut vno ictu remp. exhausit.* Agr. 44, 6 & 45, 5. Quid nobis hodie dicendum est? Nihil aliud addam, quam quod rursum *Tullius* de temporibus

reip. dicit in *Bruto* 76. *Præteritorum recordatio est acerba, & acerbior* forte *expectatio reliquorum.*

2, 49, 2. *& anno LXXVIII)* Illud *anno* insertum est, & poterat abesse.

2, 49, 3 *Alterius ducis caussa melior videb.)* Egregia dissertatio de partibus belli ciuilis. de qua sigillatim aliquid dicemus. *Videbatur sane Pompeii caussa melior*, quia à Coss. mandata ipsi erat defensio reip. contra Cæsarem hostem iudicatum: sed videbatur tantum, non erat. Satis notum est, & scriptoribus diligenter memoratum, quod vterque pro sua dominatione, neuter pro rep. bellauerit. *Solus Cato fecerat aliquas & reip. partes*, sicut *Seneca* loquitur ep. 104. Quanquam hæc ipsa species & splendida nomina Pompeianorum non parum deformata sunt illa intemperantia, qua tractationem Cæsaris de pace repulerunt, τὴν εὐπρεπεστάτην Καίσαρι τῶν προφάσεων αὐτοὶ μηχανησάμενοι. *speciosissimum colorem ac prætextum Cæsari hoc pacto ipsi concinnantes. Plutarch. Cæs.* Scriptores huius belli vide *Camerti* notatos ad *Flor.* 4, 2, quibus omnino *Dionem* adde.

Hic omnia speciosa, illic valentia) Ita est: Pompeius ipse multa gestorum gloria, multis regum amicitiis, populorum auxiliis subnixus, & iam reip. ac libertatis propugnator habebatur: sed reuera maius in Cæsareanis partibus robur, siue ducem spectares, siue milites, siue instrumenta belli solida. Cæsar ipse *in orat. ad milit.* ridet inania Pompeii nomina & speciem, apud *Lucan.* 1,

——Veniat longa dux pace solutus
Milite cum subito, partesque in bella togatæ,
Marcellusque loquax, & nomina vana Catones. &c.

Pompeium senatus auctoritas) Scriptores passim testantur. Vide orationem *Lentuli ap. Lucan. principio* l. 5, ubi inter alia:

—— non vnquam perdidit ordo
Mutato sua iura solo, mærentia tecta
Cæsar habet, vacuasque domos, legesque silentes,
Clausaque iustitio tristi fora. Curia solos
Illa videt Patres plena quos vrbe fugauit.
Ordine de tanto quisquis non exulat, hic est.

Consules Senatusque caussæ non Pompeio sum. imp. detul.) *Gruterus* contra *Lipsium* firmat hanc lectionem, vt sensus sit *non Pompeio propter Pompeium, vt sic dicam, sed Pompeio propter caussam, quæ non Pompeii, sed publica videbatur, commissam esse rei militaris summam.* Eruditissimus *Gronouius diatrib. ad Stat. l. 3. silu. 3. c. 32* legit: *caussæ nomine Pompeio* &c. i. e. *vt ipse caussam Senatus tueretur, subintellige, non vt imperaret, vel potius dominaretur, cum contra Cæsarem sui Dominum assererent.*

2, 49, 4. *Nihil relictum à Cæsare, quod seruandæ pacis caussa tentari posset &c.*) Ita quidem præ se ferebat: sed fortasse verissimum est iudicium *Plutarchi* in *Antonio*, Cæsari bellum pridem & vehementer cupienti fuisse; quippe quem stimularet ἔρως ἀπαρηγόρητος ἀρχῆς, καὶ περιμανὴς ἐπιθυμία τοῦ πρῶτον εἶναι καὶ μέγιστον *inexplebilis imperandi amor, & insana principatus cupiditas.* cuius tegendæ, iurisque titulo exornandæ maximas interim occasiones Pompeiani præbuere homini, quod negari non potest.

cum alter cos. iusto esset ferocior) *Marcellum* intelligit. cuius ferociam præsertim etiam ex *Appian. 2b. c.* licet intelligere. Porro vterque Cos. ideo creati erant; quia Cæsarem summo odio prosequerentur: notante eodem.

Lentulus vero salua rep. saluus esse non posset) propter magnitudinem scilicet æris alieni: nam his nimirum *ciuili bello opus*, siue, vt apud *Sallu-*

ſtium notantur, *his perdita rep. opus eſt. Cæſar* 1. *b.c.* *Lentulus*, inquit, *æris alieni magnitudine*, *& ſpe exercitus ac prouinciarum & regum appellandorum largitionibus mouetur: ſeque alterum fore Syllam, inter ſuos gloriatur, ad quem ſumma imperii redeat.*

M. autem Cato moriend. ante, quam Vllam condit. ciu.) vide quæ notauimus ſupra ad 2,7,2.

2,49,5 *Et ſe in petit. conſul. ſuffrag. P. R. committeret decreuere*) Rectiſſime ita poſt alios *Gruterus* edidit, qui hanc ipſam lectionem eſſe exemplaris ſcripti affirmat.

Cn. Pomp. Coſſ. q3. & m. p. S. relicta Vrbe &c:) Deſcribit eam ex vrbe fugam graphice *Dio* 41. Cæterum *an prudenter à Pompeio factum ſit, quod Vrbem Italiamque reliquit*, non vna erat ſententia. Quidam, inquit *Plutarchus in Pompeio* ἐν τοῖς ἀρίστοις τίθενται στρατηγήμασιν, *in optimis belli conſiliis ponunt* Pompeii ex Italia diſceſſum: *ipſe Cæſar mirabatur, quod relicta munita Vrbe, cum præſertim ex Hiſpania copias expectaret, marique polleret, Italia tamen excederet. Cicero etiam reprehendiſſe fertur, quod Themiſtoclis potius conſilium quam Periclis imitatus ſit Pompeius, cum tamen, tempora huius caſus non illius exemplum ſuppeditarent.* Quod peritiſſimorum virorum iudicium non videtur de nihilo: cum præſertim non tam conſilio Pompeii; quam impetu Pompeianorum ſuſcepta profectio videatur. Poteſt tamen opponi: *Pompeium illis populis, regibus, tetrarchis, dynaſtis, quorum amicitia nitebatur propiorem factum; Cæſarem in aduerſa & inimica loca perlicere debuiſſe.* Sed imbellem illam gentium multitudinem Pompeius cum Cæſariani militis bello indurati peritia & virtute debebat contendere; ſimul illud reputare; minorem vbique eſſe cedentis auctoritatem,

ſitatem, & qui recedat, fugere credi. Certe non omiſit *Dio* notare talem euentū 41 p. 178 Πομπήϊος μὲν οὖν τήν τε πατρίδα καὶ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν οὕτως ἐξέλιπε, πάντα τὰ ἐναντιώτατα τοῖς πρόσθεν, ὅτε ἐς αὐτὴν ἐκ τῆς Ἀσίας κατέπλευσε, καὶ ἑλόμενος καὶ πράξας, ἀφ' ὧνπερ καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν δόξαν ἀντίπαλον ἐκτήσατο. *Atque ita Pompeius patriam omnemque Italiam reliquit, longe ille quidem diuerſa ac plane contraria iis molitus; quam antea probauerat, cum ex Aſia rediret: Itaque & FORTVNAM & EXISTIMATIONEM priori contrariam nactus eſt.*

2,50,1 *At Cæſar Domitio legionib. Corfin. &c)* Quæ de Domitio, item de oratione Cæſaris in vrbe hic memorantur, præter Dionem, Appianum, Plutarchum, præſertim *Ipſe* diligenter expoſuit 1 *bell. ciu.* Noti ſunt & iam ſupra indicati *ſcriptores totius ciuilis belli*: è quibus deinceps, ea tantum mutuabimur, quæ noſtro inſtituto opportuniora videntur.

2, 50, 3 *Feſtinat. itineris eius al. morata Maßilia eſt; fide melior quam conſilio prudentior)* Melius ſe medios & neutrius partis præſtitiſſent hoc tempore Maſſilienſes. Certe ſi vllum tempus cuiquam ciuitati ἀδιαφορίαν ſuaſit, hoc videtur illud fuiſſe. Vtrique obſtricti erant, Pompeio Cæſarique: nec de iuſtitia cauſſæ aliquid certi in re perplexa videre licebat. Atq; etiamſi Pompeii vetuſtiora, Cæſaris recentiora eſſent merita, par tamen obligatio gratiam & fidem ex æquo poſtulabat. Itaque honeſta ſane fuiſſet oratio, prudenſque conſilium, quod præferebant initio apud *Cæſarem l.1.b.c: Intelligere ſe diuiſum eſſe P.R. in partes duas: neq; ſui iudicii, neq; ſuarum eſſe virium diſcernere, vtra pars iuſtiorem cauſſam habeat: principes vero eſſe earum partium Cn. Pompeium & Cæſarem patronos ciuitatis; quorum alter agros Volcarum Arecomicorum & Heluiorum publice iis conceſſerit; alter bello victas*

Gallias

Gallias attribuerit, vectigaliaque auxerit. quare partibus eorum beneficiis parem se quoque voluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum iuuare, aut vrbe aut portibus recipere. Hoc responsum etiam *Dio* vocat, *ἀπόκρισιν ἀξιομνημόνευτον.* Sed mox Pompeianis se partibus adiunxerunt, eaque re iram Cæsaris asperarunt. Quem errorem nec *Strabo*, omisit notare *lib.* 4: *τῷ κρατηθέντι μέρει προσθέμενοι τὴν πολλὴν τῆς εὐδαιμονίας ἀπέβαλον*; *cum parti victæ se adiunxissent, plerumque felicitatis suæ perdidere.* Scilicet *arbitria* volebat agere Massilia principalium armorum, vt *Velleius* iudicat, quia dum Pompeium sequitur, Cæsaris caussam damnauit: neque prudenter fidem alteri approbare conata est, quam vtrique debebat. sicut nec illa pars responsi satis prudens erat, cum Cæsaris consilia se morari velle profiterentur, antequam satis expendissent suas ad morandum vires opesque. Vnde *Velleiana ἐπίκρισις* illa subnascitur: *Principalibus armis ii se debent interponere, qui non parentem coercere possunt.* quasi diceret, si Massilienses iis instructi fuissent opibus, quibus Cæsar potuisset terreri compescique, tum sane quiuissent dicere: *abstine portibus nostris Cæsar, omitte arma aduersus Pompeium, excede finibus nostris, aut pacato habitu ingredere. Nunc stultitia erat leges dicere ei, qui armorum minas armis eludere posset.* Miseratione interim dignissima est optima & de Romano nomine præclarissime merita ciuitas. Quare *Cicero* 2 *offic.* 8 serio deplorat *in triumpho portatam eam vrbem, sine qua nunquam Romani imperatores ex transalpinis bellis triumpharant.* Id quod indignissimum merito viris bonis videbatur: non debebat enim triumpho ostentari, quod miseratione mœstitiaque publica potius abscondi merebatur.

5, 50, 4 *Vterque legatorum & q. c. e. S. eos*

vol.

Vol. remissi ad Pompeium) Ita ab initio capitis *Domitium captum aliosque qui voluerant abire ad Pompeium sine dilatione dimisit.* Qua re & gloriæ non parum & insigne ad res gerendas momentum sibi peperit Cæsar; sicut *Dio* animaduertit. Moderationis huius exemplum etiam apud *Suetonium* habemus *Cæs.* 75: *Denuntiante* enim *Pompeio, pro hostibus se habiturum, qui Reip. defuissent: ipse medios & neutrius partis, suorum sibi numero futuros pronuntiauit. Quibus autem ex commendatione Pompeii ordines dederat, potestatem transeundi ad eum omnibus fecit.* Prudenter sane, nam quid *inuitis, id est, infidis* auxiliis fidas ac adiutoribus? Nam & segnius tua imperia exequentur, & quamprimum poterunt, discessione ac desertione te nudabunt. Ita sunt homines, cogentem fugient: non-inuitantem sponte sequentur. censetur enim ibi plus iuris esse ac fortunæ, vbi minus est coactionis.

2, 51, 2 *Sed inopia obsidentibus, quam obs. grauior erat)* Mira tamen tolerantia Cæsariani sustinuere illam inopiam, dictitantes: *prius se cortice ex arboribus victuros quam Pompeium è manibus dimissuros. Cæs. b. c.* 3. *Sueton. Cæs.* 68: *Plutarch. Dio* 41. *Appian.* 2 *b. c.*

2, 51, 3 *Quibus non Hispaniensis sed Hispanus)* Ex Lipsianis emendationibus præcipuis ista haberi debet. Fuerat antea *Hispaniæ suæ natus*, ex *msc. Hispania Asia natus.* Paraphrasis ista, è Lipsio: Hac audacia, ait Velleius, effectum, vt Balbus ille, non dicam ciuis è Latio aut incola Hispaniæ saltem, sed vere Hispanus & externus Romæ perueniret ad sacerdotium & triumphum. quod sc. nouum erat. *Plin.* 5, 5. Vide etiam *Ind.*

Sed vno longe magis Pompeianis prospero) adeo quidem vt Cæsar diceret: *Actum de nobis erat,*

erat; si hostis sciuisset victoria vti. Vide scriptores paulo ante laudatos.

2, 52, 1. *Neque hercules quidquam illis partib. salubrius fuit*) Ita etiam *Appianus* iudicat. Certe etiam alterum istud consilium *trahendi belli* prorsus è re Pompeii futurum erat: sicut clare *Plutarchus* explicat. Sed Pompeium non tam *impetus suus*, quod hic *Velleius* dicit; quam fatalis suorum temeritas in noxia consilia & exitium præcipitauit.

Quod dignatione partium in dies ipsis m. prosp. fieret) Ita *Rhenanus* bene ediderat, cum fuisset: *quod dignationi partem in die ipsi magis p f.*

2, 52, 2 *Aciem Pharsalicam &c.*) vide *Cæs.* 3 *bell. ciu. Plut. Cæs. & Pomp. Dion*; 41. *Appian.* 2 *b. c. Flor.* 4, 2, 44 *&c. Liu. epit.* 111. *Lucan.* 7 aliosque.

effossumque alterum R. imperii lumen) Hæc vera lectio & primigenia.

2, 52, 3 *Quam omnes partes (militari & verbo & consuet. vtar) dimitteret*) Legebatur. *quam in omnes p.* &c. Quidam emendabant: *quam vt omnes Patres.* Quod aspernatur *Lipsius*; & *Partes* vocari hic militari verbo autumat; quia durum videbatur in ciuili dissensu *hostes* dicere. Videtur tamen *verbum militare* Velleii potius de *dimissione* intelligendum esse. Sensus fuerit: *nihil prius habuit Cæsar, postquam in sua manu victoriam intellexit, quam vt omnem inimicitiam, partiumq; odium ex animo abiiceret, neque iam Pompeianos vt hostes suis, neque suos vt Pompeianis hostes; sed vtrosque vt ciues considerabat, adeoque veluti simul & semel, tanquam dimissis a bello, finem odii noxæque indiceret.* Alluditur ad Cæsaris vocem: *Miles parce ciuibus.* Ecce, non vt partes aduersas nominat Pompeianos, neque se vt diuersæ partis considerat, sed *Ciuis ciuibus* vult parci.

2, 52, 4

2, 52, 4 *Quod huius volunt. erga Brutum sua*) Etiam *Plutarchus in Cæs.* & *Dio fine* 41 statim in comparationem ingratitudinis; qua postea Brutus violauit conseruatorem suum, sententiam acuit. Timuerat Cæsar Bruto, cum nō compareret: saluumque postea gauisus benigne exceperat.

2, 53, 1. *Aliis vt Parthos, aliis vt Africam pet.*) de Parthis etiam *Appianus*. Sed refutat eam sententiam *Dio principio lib.* 42. idem qui graui obseruatione perplexitatem Pompeii, & ex perplexitate desperationem arguit. Didicerat alias Pompeius in aduersis bene sperare, idque tanto viro, tantaque indole ac experientia dignum erat. nunc omnem spem abiicit, cum tamen multa ad sperandum & resurgendum superessent. Scilicet antea aduersos casus, antequam acciderent, præuiderat, & quid facto opus foret, si accidissent, meditatus erat: nunc certa spe victoriæ præcepta; inopinato casu perculsus, consilium timore & consternatione perdidit. Vide ipsam *Dionis* super ista re φιλοσοφίαν.

2, 53, 2 *sed quis in aduersis benefic. seruat memoriam?*) Pleni sunt auctorum libri talibus sententiis: quippe id argumentum *locis Rhetoricis* opportunum est cumprimis. hic *Rhetorum campus*. *Cæsar* in hoc ipso scelere Ægyptio commemorando *l. 3 b. c. plerumque in calamitate ex amicis inimicos existere* notat.

Imperio arbitrioq; Ægyptii mancipii) Senec. ep. 4 De Pompeii capite Pupillus & spado tulere sententiam. Idem de breu. vit. 14: *Pompeius Alexandrina perfidia deceptus; vltimo mancipio transfodiendum se præbuit.*

2, 53, 3. *In tantum in illo viro a se discordante fortuna*) Valde signanter & ἐμφατικῶς istam fortunæ discordantis ἀντίθεσιν tractat *Dio* 42. *p.* 210 & 211. adde *Lucanum, fine* 8.

2,54,1 *Non fuit tamen maior in Cæs. &c.*) *Cæs. fine* 3 *b. c.* & *Hirtius bell. Alex. Plutarch. Cæs. Appian.* 2 *b. ciu. Suet. Cæs.* 35 *Flor.* 4,2,54 *&c. Liu. epit.* 112.

2,54,2 *Nusquam erat Pompeius corpore, adhuc vbique nomine*) Legebatur: *adhuc vbique Iubæ nomine.* Vocem *Iubæ* doctissimus quisque deleuit.

Bellum exc. Africum, quod ciebat rex Iuba) *Hirtius de bell. Afric.* ceterique, quos iam sæpe laudauimus.

2,54,3 *Honoratiori parere maluit*) Clarius *Appianus*: *recusasse* Catonem imperium, *quod adessent legati consulares, cum ipse prætorius tantum esset, itaq; hic quoq; legum habendā rationem,* quod apud *Plutarch. in Cat. Min.* additur. Paulo antea legitur in Nostro: *itinerum locorumq; inopia*: rectissime. ne quis correctionibus indulgendum hic putet.

2,55,1 *Ibi primo varia fortunam expugnauit via*). Valde placuit doctis *Lipsii* emendatio, quam & *Acidalius* sibi vindicat: *Ibi primo varia fortuna, mox pugnauit sua.* Clarior est sententia, quam vt explicari debeat.

2,55,2 *Victorem Afr. b. Cæs. grauius excepit Hispaniense*) vide *Hirtium de bell. Hispan.* ceterosque. neque enim toties repetemus satis nota cuiuis nomina.

Nam victus ab eo Pharnaces vix quidq. gl. eius adstruxit) vide *Flor.* 4,2,63 ibique *not. Freinshemian.*

2,55,3 *Vestigio se non recessurum*) scilicet rebus tam dubiis periculorum remedium sunt ipsa pericula, neque temeritas videri debet, necessaria audacia; siue, vt accuratissime omnium *Tacitus* loquitur, vbi *præsidium ab audacia mutuatur*, quem virtus iam non potest eripere. Qua de re multa

multi,

multi, quæ non exſcribimus, Adi *Scipion. Amirat. diſſert. polit. ad Tac. IX.*

2, 55, 4 *a duce quam à milite fortius*) Ita *Rhenanus* edidit. Vetus exemplar prætulit: *C. A. duce q. a m. f.* vnde *Aldus*; *Ceterum à duce.*

2, 56, 2 *Pecunia ex manubiis lata paullo amplius ſexies millies H-S*) Defendit hanc lectionem aduerſus *Hotomannum* (qui *ſexagies* volebat) *Lipſius*: cum Cicero *ſepties millies* aliquoties nominet; & *Appian* ſumma vltra *decies ſexies millies HS* (maiorem ſane numerum, ſed longe infra *Hotom.* calculum) non aſcendat. Vide *Ind.* voc. *Seſtert.* Sed & cetera quæ de triumpho hic dicuntur, in *Indice* commodius declarabuntur.

2, 56, 3 *Idibus Martiis coniurationis auctorib. &c.*) De cæde *Cæſaris* plerique, quos hactenus ſæpius nominare opus fuit. An merito acciderit ei hic exitus, varie diſputatur. & iam olim *occiſus Cæſar aliis peſſimum, aliis pulcerrimum facinus videbatur*, teſte *Tacito* 1 A. 8, 7. ad quem locum vide quæſo, quæ *Vir Illuſtris Chriſtophorus Forſtnerus* notauit: vbi præſertim cum *Dione* ac prudentiſſimo quoque Hiſtoricorum, *præiudicium diuinæ vltionis aduerſum parricidas* vrget, magnisque exemplis confirmat. Res tota illuc videtur redire: *paſſionem*, ſecundum tritum vulgi verbum, *iuſtam*; *actionem iniuſtiſſimam* cenſeri debere. Immiſerat ei hanc cladem haud dubie Diuina Iuſtitia, tum alia facinora tum Pompeianarum partium funera reiq; publicæ perturbationem, & ciuilem ſanguinem vltura: ſed interfectores ipſi ſceleſtiſſimo conſilio auſuque facinus ſuſcepere. cum præſertim, non dum inuadit dominationem, ſed poſtquam iam pacto & iuramento ciuium ius quodpiam nactus erat, interfecerint Cæſarem. Nam quod *Brutus* apud *Appianum* iactitat οὐδὲν πιστὸν ἐστι ῥωμαίοις πρὸς τυράννους, οὐδ'

ἔνοχον, merito refutat *Hugo Grotius de iur. b. & p.* 2, 13, 15. confer 1, 4, 19 & 3, 19, 2. Egregia eſt diſſertatio *Dionis principio lib.* 44. Certe inter inſignes *ſolœciſmos politicos* retulerim illam *Ciceronis* intemperantiam, qua toties cædem & percuſſores Iulii extollit & immodice prædicat: cum tamen ex illa de tyrannicidio quæſtione, cuius ſæpe in epiſtolis mentionem facit, nunquam ſe plane pleneque extricare queat.

Quorum alterum promittendo conſulatum non obligau. contra differendo Caſſium offenderat) vide *Plut. in Cæſ.* ſubtili ſententia ambitioſorum ὑπόθεσιν notat *Velleius*, *qui cum habere quam expectare malint honores, nec promittẽdo mitigantur, & differendo offenduntur.* Quanquam animo inuidiæ facibus iam ſuccenſo, *omnia ſunt ingrata, nihil feciſſe benigne eſt.* Vide de his & ceteris popularibus ſceleris *Dion.* 44 *p.*

2, 56, 4 *Quod ab eo ita repulſum erat, vt non offenſus vid.*) *Suet. Cæſ.* 79 *Dio* 44 *p.* 278. *Plut. in Cæſ. & Anton.* Vanitas inſignis Antonii: quam merito exagitat *Cicero in Philippicis* & apud *Dion.* 45 *in oratione aduerſus Anton.*

2, 57, 1 *Principatum armis quæſitum, armis teneret*) *Henricus Sauilis*, cuius eruditiſſimum de militia Romana librum ex *Anglico* Latinum fecit *G. M. Lingelshemius*, Prætorianorum cuſtodiam non niſi foris in bello vſurpatam Romanis ait: *donec Sulla & Cæſar vſurpato dominatu, domi quoque tanquam inter hoſtes retinuerunt conſuetam cuſtodiam. Sed Sulla reſignato ſimul dominatu & præſidio* (*Appian.* 1 & 2 ἐμφ. *Salluſt.* & *alii*) *quamobrem à Cæſare notatus*, neſcire litteras, *poteſt videri ſecutus ſaniorem Grammaticam; quam ipſe Cæſar, qui dimiſſo præſidio nec ſimul dominatu, commiſit periculoſum & inſignem ſolœciſmum in politica*

admi-

administratione, & viam ad suam perniciem patefecit. Lubens adscripsi verba elegantissimi libelli; è quo & *Clapmarius* quædam mutuatur *Arcan.* 3, 14, vbi plura super hoc argumento.

2,57,3 *Sed profecto ineluctabilis fatorum vis, cuiuscunque fortunam m. const. c. corrumpit)* Ita recte *Lipsius*, legebatur enim, *cuius quem f. m. Plut. in Cæs.* ἀλλ' ἔοικεν ἐχ ἔτως ἀπροσδόκητον, ὡς ἀφύλακτον εἶναι τὸ πεπρωμένον. *Non tam improuisum, quam ineuitabile videtur fatum esse. Appianus:* χρῆν γὰρ ἄρ' ἐχρῆν Καίσαρι γενέσθαι. Talia passim obuia. vide *Cl. Freinshem. ad Curt.* 5, 11, 10 & *Lips.* 1 *polit.* 4. Vellem tamen Lipsium (quippe qui ad vsum pietatis & vitæ eam doctrinam tradere instituit) cautius adhibuisse quædam gentilium loca; quæ nimirum studiose à Stoicæ necessitatis hypothesi repurganda, & ad Christianam philosophiam diligentius exigenda sunt.

2, 58, 2 *Nihil amplius ciuibus præter tyranni petendum esse sanguinem) Plutarchus in Anton.* ἐκώλυσε δὲ Βρῦτος, ἀξιῶν τὴν ὑπὲρ τῶν νόμων καὶ τῶν δικαίων τολμωμένην πρᾶξιν, εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν ἀδικίας εἶναι. *Prohibuit autem Brutus* (sc. interfici Antonium) *cupiens actionem pro legibus & iure susceptam, sinceram & ab iniquitate puram esse.* Hic color nimirum facto quærebatur.

2, 58, 4 *Illud decreti Atheniensium celeb. exempl. relatum à Cicerone, obliuionis præterit. rerum decreto Patr.)* Intelligitur Ἀμνηστίας ψήφισμα, *decretum siue Lex obliuionis.* Cuius inuentores Athenienses celebrantur. Nobilis est præsertim *Ciceronis de Amnestia oratio*, cuius hic meminit Noster, descripta *Dioni lib.* 44. Ceterum, quæ ad hoc argumentum pertinent, executi sumus pridem *dissertatione Academica*, quam, ne interrumpamus denuo Notarum seriem, sub finem

carum, cum Lectoris æqui venia, exhibebimus.

2, 59, 1. *Etiamsi prauentis & pauca dicenda sunt)* Ita plerique edidere. *Vrsinus* tamen monuit, legi in veteri codice: *etiam si prauenit, & pauca dic. s.* Quæ lectio proba videtur; vt ad Augusti commentarium, quem de vita sua scripsit, respiciatur.

2, 59, 2 *Fuit C. Octauius &c.)* *Sueton. Aug.* 3 & 4. *Dion.* 45.

2, 59, 3. *Hispaniensis militia assecut. s. p. comitem hab.)* *Lipsius* malebat: *Hispaniensi militia.* Mihi nil mutandum videtur. sed nec *Hellenismus* hic existimari debet, cum haud dubie *comes Hispan. mil.* clare & simpliciter dicatur. *Suet. Aug.* 8.

2, 95, 4 *Ad erudiendum lib. disciplinis singul. indol. iuuenis, Apolloniam eum in studia miserat)* Id agente tum fato, vt qui Monarchiam Romanam conditurus esset, omnibus ad tanti fastigii gubernationem artibus instructus accederet. satis nimirum intelligebat Cæsar, *indolem* solam, vtut *singularem*, non sufficere ad absoluendum singularem virum: nisi accedant liberales disciplinæ, id est, solida rerum gerendarum instrumenta. Operæ pretium est autem inspicere *Dionis* verba, qui *lib.* 45 *p.* 307 emphatice describit *studia*, quibus Augusti ingenium ad summæ fortunæ cultum excitatum eruditumque est. Primo vniuersim memorat, *Iulium studuisse, vt Octauius ad gerendam remp. erudiretur, & in omnibus iis recte institueretur, quibus indiget, qui tanto imperio digne præfuturus est.* ὁ Καῖσαρ οὖν μεγάλα ἐπ' αὐτῷ ἐλπίσας, ἔς τε τοὺς εὐπατρίδας αὐτὸν ἐσήγαγε, καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἤσκει, καὶ πάνθ' ὅσα προσήκει τῷ μέλλοντι καλῶς καὶ κατ' ἀξίαν τηλικούτου κράτους διοικήσειν, ὑπάρχειν, ἀκριβῶς ἐξεπαίδευσε. Postea sigillatim quædam nominat: Λόγοις τε γὰρ ῥητορικοῖς

οὐχ

οὐχ ὅτι τῇ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ τῇδε τῇ γλώττῃ ἤσκειτο. καὶ ἐν ταῖς στρατείαις ἐῤῥωμένως ἐξεπονεῖτο, τά τε πολιτικὰ καὶ τὰ ἀρχικὰ ἰσχυρῶς ἐδιδάσκετο. *Exercebatur etiam instudio eloquentia, non modo ad Latina, sed & ad Graca lingua promtitudinem. Laboribus militia strenue insuescebat: denique quidquid ad remp. gerendam imperiaque & magistratus administrandos pertinet, egregie condiscebat.* An habemus totam & exempli loco commendandam eius informationis descriptionem, qua summis publicisque rebus nata ingenia præparari debent? In *disciplinis* τὰ πολιτικὰ καὶ ἀρχικὰ, vno verbo *studium Politices*; quod cum latissime pateat, imperandi præsertim artes hic complectitur: in *Linguis*, *eloquentiam Gracam Latinamque*: in *Exercitationibus*, *opus militia*: in *apparatu subsidiisque*, *quidquid iuuare prudentiam aut dignitatem ornare vel commendare elegantiam principalis fastigii potest. Modum* præterea *rationemque institutionis*, non ad scholam aut vmbram sed ad lucem & vitam tendentis præclare indicant illa: τὸ ἀκριβῶς, τὸ ἐῤῥωμένως, τὸ ἰσχυρῶς. quibus & *solide*, & *strenue* & *efficaciter* geri in hoc negotio omnia debere, ostenditur. Vide quæ *Lipsius* disseruit ad *lib.* I *polit. suorum c.* 10. Tetigimus etiam id argumentum in *commentar. Nepot. p.* 43.

2, 59, 5 *Omnem ordinationem & necis & testamenti*) Ita *Aldus* & *Gruterus* ex veteri exemplari ediderant, Alii: *ordinem.*

2, 59, 6 *Cum intraret Vrbem, solis orbis super caput eius curuatus æqualiter rotundatusque in colorem arcus &c.*) *Sueton. Aug.* 95: *Post necem Cæsaris, reuerso ab Apollonia & ingrediente eo Vrbem, repente liquido ac puro sereno, circulus ad speciem cælestis arcus orbem Solis ambiit. Dio* 45 *p.* 308. ἐς γὰρ τὴν Ῥώμην ἐσιόντος αὐτοῦ, ἶρις πάντα τὸν ἥλιον πολλὴ καὶ ποικίλη περιέσχεν. *Ingrediente eo Vrbem, iris magna* &

& varia totum solem ambiuit. Seneca ita describit *quæst. natural.* 1, 2: *Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui sidera circumnectit. Memoriæ proditum est, quo die diuus Augustus Vrbem ex Apollonia reuersus, intrauit, circa Solem visum coloris varii circulum, qualis esse in arcu solet: hunc Græci* Halo *vocant, nos dicere* Coronam *aptissime possumus.* & paulo post, *Aream* vocat. *Plinius* 2, 28: *cernuntur & circa solis orbem ceu specie coronæ & versicoloris circuli: qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta Vrbem intrante post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.* Adde *Obsequent.* c. 128.

2, 60, 2 *spreuit itaque cælestis animus hum. consilia*) Dicemus aliquid ea de re in *Charact. Vellei.* c. 2.

2, 60, 3 *Vixque admisso in Pompeianos hortos*) vide historiam illius congressus colloquiique apud *Appianum* 3 ἐμφυλ.

Velut insidiis eius petitus) *Plutarch. in Anton.*

2, 60, 4 *Aperte deinde Antonii ac Dolabellæ consulum ad nefand. dominationem erupit furor*) Nemo ista clarius annotauit *Appiano* 3 ἐμφυλ. qui & ipse consilium δυναστείας μοναρχικῆς Antonio tribuit: tacitamque *Dolabellæ*, quem Senatus Antonio opposuerat, cum eo collusionem memorat. Ita tum erant tempora: quibus Senatus factionum compressionem mandabat, ii ad factiosos transibant, suæque studentes potentiæ, nihil pensi moderatique habebant.

HS septies millies) Recte se habere hunc numerum *Lipsius* ex *Cic. Philipp.* 2, contra *Fr. Iunium* probat. sed quod *Idem* delet *ædem*, non video quid caussæ habeat. cum præsertim etiam *Cicero Phil.* 2 ita loquatur.

Acto-

Actorum eiusdem, insertis falsis indubit. corruptis commentariis) Ita ediderat *Rhenanus* aliique. *Lipsius* mallet: *commutatisque & corruptis.* *Aldus*: *insertis falsis, sublatisque.* *Vrsinus* existimat retinendam veterem lectionem: *insertis falsis ciuitatibus, corruptisque commentariis.* Mihi ne sic quidem satis persanatus videtur locus; cuius scilicet manet insolens adhuc, & suspicionem corruptionis præfert structura. De re ipsa *Cic. in Philipp.* & *Appian.* 3 ἐμφυλ. *p.* 529: πολλὰ ἐς πολλῶν χάριν προσετίθει, καὶ ἐδωρεῖτο πόλεσι, καὶ δυνάσταις, καὶ τοῖσδε τοῖς ἑαυτοῦ φρουροῖς, καὶ ἐπεγράφετο μὲν πᾶσι τοῖς αὐτοῖς τὰ Καίσαρος ὑπομνήματα, τὴν δὲ χάριν οἱ λαβόντες ᾔδεσαν Ἀντωνίῳ. *Multa in multorum gratiam adiecit, ciuitatibus, dynastis, suisque custodibus gratificans; & praferebantur quidem Cæsaris commentarii, quasi perscripta in iis hac omnia essent, sed qui acceperant, Antonio se debere gratiam, facile intelligebant.*

Vendente remp. Consule) Quo nomine *Cicero* eum grauiter exagitat in *Philippicis.*

2, 60, 5. *Idem prou. D. Bruto decretam &c.*) vide omnino *Cic. Philipp.* 11.

interque naturaliter dissimillimos ac diu. Vol. crescebat odium) Distinctio exemplarium vitiosa hic est. Non enim intelliguntur *Antonius* & *Dolobella* (quippe qui ex dissidio, communione διανοίας τυραννικῆς in gratiam redierant, parique voluntate dominationem moliebantur, vt antea dictum est) sed *Antonius & Cæsar Octauius.* vnde mox cum notatione caussæ sequitur: *eoque C. Cæsar iuuenis quotidianis Antonii petebatur insidiis.* Distinguendum ergo: *Dolabella transm. decreuit sibi, interque naturaliter dissimillimos ac diuersa volentes crescebat odium: eoque C. Cæsar iuuenis quotidianis Antonii petebatur insidiis.* Est autem eadem sententia, qua supra de *Clodio* & *Cicerone* dixit; *quid*

enim inter tam dissimiles amicum esse poterat? 2, 45, 1.

2, 61, 2 *Veteranos exciuit paternos*) Quæ hic Noster memorat, latius exposita vide apud *Dion.* 45 *p.* 313 & 314. *Appian.* 3 ἐμφυλ *p.* 552. Hoc quoque à Prudentibus reprehensum est in actionibus Augusti ap. *Tacitum* 1 A. 10, 1: *cupidine dominandi concitos per largitiones Veteranos.* vide quæ notauimus supra ad 2, 29, 1.

2, 61, 3 *Honoratum equestri statua*) De honoris huius præcellentia tractat *Herm. Hugo milit. equestr.* 5, 1.

Propratore) Ita legendum esse pridem animaduertit *Robortellus* in *emendat.* 2, 23, siue potius *Sigonius.* De *bello hoc Mutinensi* vide *Flor.* 4, 4 & quos ibi *Camers* notauit. quibus adde præsertim *Dionem* 46.

Consulum alter in acie, alter post p. d. ex vulnere) Quis rumor de morte consulum percrebuerit, ex *Tacit.* 1 A. 10, 2. *Sueton. Aug.* 11 *Dion.* 46 *p.* 360 satis constat.

2, 62. *Qua in hoc capite habentur,* vide apud *Dionem lib.* 46 *Appian.* 3 ἐμφυλ. *Liu. epit.* 119.

2, 62, 4. *Et D. Bruto, quod alieno beneficio viueret, decretus triumphus*) Nescio, cur hoc mutatum cupiant. Vtique alieno, id est, Cæsaris Octauii beneficio vixit Brutus, cuius milites nihil aliud quam de muro spectarunt prælium, sicut in expositione huius historiæ *Dio notat.* Itaque illud, *quod,* ἐμφατικῶς nec sine Ironia opportune à Velleio vsurpatur. *Decretus est*, inquit, *Bruto triumphus.* ob *quas res gestas*? Responderet εἴρων aliquis; *quod incolumis euasit, non sane sua aut suorum militum virtute, sed alieno beneficio, & Cæsaris Octauii victoria. id nimirum erat, ob quod triumphare deberet.* Quod nonnulli reponunt, *quam pro quod,* nescio

nescio an ipsis an typothetæ tribuam. Forte alicui doctorum in mentem venerat, *quum alieno beneficio viueret*: quod sensum non incommodum parit, sed pro necessaria correctione haberi non debet.

2, 62, 6. *Cæsarem laudandum & tollendum censebat*) i.e. *laudandum aperte, sed occulte è medio tollendum*: *laudandum, vt securus & incautus tolli posset.* Quali arte apud *Tacitum* 4 H. 39, 6 Mucianus Antonium primum opprimit. *Igitur Mucianus*, inquit Historicus, *quia propalam opprimi Antonius nequibat: multis in senatu laudibus cumulatum, secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluuii Rufi vacuam. simul amicis eius tribunatus præfecturasque largitur. Dein, postquam inanem animum spe & cupidine impleuerat, vires abolet*, &c. His insidiis Manlium Valentem Fabius appetiit. *secretis eum criminationibus infamauerat Fabius ignarum, & quo incautius deciperetur, palam laudatum* 1 H 64, 7. Errasse autem Tullium hac in parte, alibi diximus.

2, 63, 1. *Primo per colloquia repulsus à M. Lepido*) Hæc vera & genuina lectio à *Rhenano* etiam exhibita, sicut iam *Gruterus* notauit. Rem ipsam habes apud *Dion.* 46. *Plutarch. in Anton.* Per *colloquia* autem intelliguntur apud *Velleium* πυκναὶ διαπομπαὶ, siue *crebri internuntii*, quibus Antonius cum Lepido egit, cum Lepidus abnueret diu societatem, teste *Appiano* 3 ἐμφυλ. *p.* 589. Ergo cum *Dio* refert, *Lepidum ipsum abnuisse colloquia & congressum*, non capienda sunt colloquia per internuntios, de quibus *Velleius* & *Appianus*.

Qui titulo imperii cedebat Lepido) *Plutarchus*: καὶ τῶν μὲν ἔργων πάντων αὐτὸς ἦν κύριος, ἐκείνῳ δὲ ὄνομα καὶ τιμὴν αὐτοκράτορος διετέλει φυλάττων. *Et Antonius quidem re ipsa omnia in potestate habebat, Lepido tamen nomen & honorem Imperatoris conseruare non destitit.*

2, 63, 2

2,63,2 *Sub Ant. ingress. in castra Iuuentius Laterensis*) vide *Dion. l.* 46 *Appian.* 3 *b. c.* vbi & de *Planco* ac *Pollione*.

2,63,3. *Senatuique se litteris venditans* &c.) Plena tum omnia σκήψεων καὶ προφάσεων καὶ παλιλογιῶν. Coloribus, inquam, prætextibus, sophismatis pleraque agebantur. vide Planci epist. ad *S. Pop. pl. Q. R.* apud *Cic. epist.* 10, 8 tum multas ad ipsum *Ciceronem* in eodem libro. vbi & *C. Asinii Pollionis* litteræ.

2,64,1 *D. Brutus desertus primo à Planco &c.*) Exitum huius viri scribunt *Dio* 46 *Appian.* 3 ἐμφυλ. extremo. qui illum hospitem Bruti *Camillum* vocat. *Liu. epit.* 120 vbi *Capenus Sequanus* pro *Camelio* habetur.

2. 64,3. *Quibus M. Tullius continuis actionibus æternas Antonii memoriæ inussit notas*) Quibus *Philippicarum* nomen dedit. Illustre opus, & studiosis grauioris Politicæ diligenter versandum. Vide inter *suasorias Senecæ Rhetoris* vltimam, in qua, non ad veritatem historiæ, sed ad declamandi exercitium *Deliberatio* habetur *Ciceronis: An scripta sua comburat, promittente Antonio incolumitatem, si fecisset.*

At tribunus Canutius continua rabie) *Velleius* inter actiones Ciceronis & Canutii comparationem instituit; aitque Ciceronem magno cum eloquentiæ, prudentiæ, grauitatis apparatu Antonium insectatum esse; Canutium autem, conuitiis potius & acerbitate verborum Antonii famam lacerasse. Alias, quantum ad meritum Antonii & argumentum actionis, *Cicero* 3 *Phil.* 9 *Antonium à Canutio honestissimis contentionibus & sæpe & iure vexatum* dicit. sed & *Velleius* mox *libertatis* vindictam, adeoque honestam προαίρεσιν ei tribuit.

2, 64, 4 *Sed tribuni sanguine commissa proscriptio, Ciceronis vel satiato Antonio pœna finita*) *Lipsius* malebat, *velut satiato Antonio*. Idem qui opportune verba *Cremutii Cordi* è *VI suasoria Senecæ* huc retulit: *Quibus visis lætus Antonius, cum peractam proscriptionem suam dixisset (quippe non satiatus modo cædendis ciuibus sed defectus quoque) pro rostris exponit*. Ita enim legerim. *Schottus* ediderat: *esset quippe*. alii, *essetque*. Illud, *esset*, in libris, videtur ex vltimis litteris vocis *dixisset* repetitum. Ceterum *Gruterus*, cui subscribimus, defendit lectionem *Velleii*, sicut edidimus.

2, 65, 1 *Et condicionum tacta merito*) Rectissime ita *Gruterus* ediderat, auctoritate *msc.* & loquendi elegantia satis suffultus. Nam quod alii *facta* prætulere, à correctoris ingenio est.

Cum Antonius subinde Cas. admoneret &c.) More suo hic *Velleius* breui expositione magnæ amplitudinis historiam complectitur. Ceterum de hac *conspiratione Triumuirali*, quam potentiæ societatem, i. e. ὀλιγαρχίαν *Velleius* vocat, secutaque *proscriptione*, diserte *Florus* 4, 6 & quos *Camers* adscripsit Auctores. quibus omnino addendus est *Dio*, qui *fine* 46 & *principio* 47 accuratissime describit omnia; & præsertim ipsa *consilia* Triumuiralis coitionis, vt & *Rationem illam status*, quam secuti sunt, qui nihil iam præter suam potentiam curabant cogitabantque, μάλα πολιτικῶς explicat.

2, 65, 2 *Post V. C. annus DCC IX*) Adi *Sigonium comment. in fast. & triumph. Rom. ad ann.* DCC X. & *Onuphr. Panuin. comment. in lib.* 2 *fast. ad ann.* DCC XI.

2, 65, 3. *Vidit hic annus Ventidium, per quam vrbem inter capt. Pic. in tr. &c.*) Vide *Dion. fine* 43. & *lib.* 47 *p.* 382. *Val. Max.* 6, 9, 6. *Gell.* 15, 4. *Appian. Parth. Plut. Anton.*

2, 66, 1

2, 65, 1 *Repugnante Cæsare, sed frustra aduersum duos)* *Suetonius Aug.* 27 *In triumuiratu* inquit, *restitit quidem aliquandiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed inceptam vtroque acerbius exercuit.* De Ciceronis proscriptione seorsim, *repugnasse collegis per biduum, tertioque demum die concessisse* auctor est in *Ciceronis vita Plutarchus.* De cetero excusat Augustum *Dio* 47 *p.* 371. omnemque crudelitatis triumuiralis inuidiam in collegas eius reiicit. vtri credimus, *Suetonio* an *Dioni*, quorum neuter sine auctoritate & argumentis agit?

2, 66, 3 *Nihil tamen egisti*, M. *Antoni &c.)* Hanc egressionem Velleianam non immerito, etiam eloquentiæ nomine eximiam prædicauit *Rhenanus.* Ceterum de exitu & elogio Ciceronis auctores plerique iam sæpius nominati, quibus adde omnino, è *suasoriis Senecæ vltimas*; vbi tum cetera magnifice, tum hoc verissime dicitur: *in Ciceronis laudes sequendas Cicerone laudatore opus esse.* adde *Plin.* 7, 30. *Pontan. Philocal.* 6, 22.

2, 66, 4 *Vitam miseriorem te principe)* Ita plerisque iam placuit. al. *inferiorem*, ex quo *Gruterus* tentat rescribere, *infeliciorem.*

2, 66, 5. *Dumque hoc vel forte vel prouidentia vel vtcumque constitutum rerum naturæ corpus)* Non congero huc similia Auctorum loca: illud tantum moneo Studiosam inuentutem, vt obseruet cæcitatem gentilium & infelicitatem, quorum sapientes non raro in auctoritatem sapientiæ habent, *de origine mundi, imo de ipsa Prouidentia* (quis enim non videt connexos errores esse?) *dubitare.*

citiusque in mundo genus hominum, quam * *cadet)* *Lipsius* hanc lacunam supplet: *quam ea cadet*; vt ad laudem Ciceronis referatur. *Gruterus*: *quam Cicero cadet.* alii aliter.

2, 67, 2. *Velut in dotem inuitamentumque sceleris &c.)* per mutuas dominationis pactiones nimirum, & διαλλαγὰς τῶν δυναστειῶν, quas *Dio* vocat. qui non tantum hanc atrocitatem, sed etiam, quæ Velleius *de fide, Vxorum, seruorum &c.* tetigerat, exemplis memorabilibus illustrat *lib.* 47. vt & *Appianus* 4 ἐμφυλ. vbi amplius liberorum in parentes impietas annotatur.

2, 67, 3 *De Germanis non de Gallis, duo triumphant consules)* *Designatos* intellige *consules.* Vide *Sigon. comment. in fast. & triumph. R. ad ann.* DCC X: & *Indicem Voc. Germ.*

2, 68, 1 *suo prat. loco ref. neque enim persona Vmbram acta rei capit)* De vitio huius loci ne dubitandum quidem arbitror. cui sine codicibus difficulter medeare. *Lipsius* voluit, *Vmbram ac tenebras capit.*

Dum in acie Pharsalica Africaque de s. r. C. d. M. Calius &c.) *Lipsius* reponit: *in acie Pharsalica circaque.* Potest tamen vulgata defendi. Licet enim tum in Africa ductu non militabat Cæsar, tamen auspicio, & per suos. *Atqui non de summa rerum*, inquis. Imo vero: de summa rerum ἀπὸ κοινοῦ refertur ad Pharsaliam Africamque, vt fortasse sufficeret, sensum phraseos præcise ad vnum membrum determinari, licet σύνταξις ad vtrumque congruat, qualia exempla non desunt. Sed quid argutamur? Vtique etiam tum per suos de summa rerum dimicauit Cæsar in Africa: nisi quis credat, summam rerum ad Cæsarem venire potuisse, partibus Pompeianis tam valide bellum alibi sustentantibus. De seditione *M. Calii siue Cæcilii Rufi* vt & *Milonis* vide *Dion.* 42 *p.* 2, 9 *&* 210. *Liu. epit.* III. *Cæs.* 3 *b.c.*

cum ne modico quidem seruari posset) Erat, *cum in modica quidem seruari posset.* Quod cum aperte vitiosum esset, varie emendare conati sunt

viri docti. *Aldus: cum ne modica quidem re.* Sed *Vossiana* lectio, manifestis scripturæ indiciis, vltro se emergit & commendat. Itaque nil dubitauimus in textum recipere.

2, 68, 2 *auctoritate Coss.*) *Lipsius* vult: *auctoritate Cos.* quod alter Consulum, ipse Cæsar nimirum, abesset tum Roma.

Haud magis occulte bellicum tum. mouens) Hæc lectio & distinctio est à vet. exemplari. Alii tamen malunt; *aut magis occulte bell. t. m.*

2, 68, 3 *Vltra sortem temerarius*) Quis dubitaret, ita scripsisse Velleium? Quam enim friget illud alterum. *Vltra fortem?*

2, 68, 4 *Marullum Epidium Flauiumque Cæsetium &c.*) *Sueton. Cæs.* 79 *Val. Max.* 5, 7, 2. *Plut. Cæs. Appian.* ἐμφυλ. 2 sed nemo accuratius *Dione* 44 *p.* 277.

2, 69, 1. *Iam & Dolabella in Asia C. Trebonium occiderat*) De Trebonii interitu, ipsiusque quod sequitur Dolabellæ fato vide *Dion.* 47 *p.* 392 & 393. *Liu. epit.* 119. *Appian.* 4 ἐμφυλ.

2, 69, 2 *Laodicea expugnata interfecerat, ita tamen &c.*) Ita *Rhenanus*, non male meo iudicio; nam ad vocem interfecerat, rectius quadrant, quæ mox per ἐπίπληξιν siue quendam ἐπανορθώσεως διορισμὸν adduntur. Quamquam ne sic quidem locum persanatum credam. *Vossiana* emendatio ista est: *Laudiceæ, expugnata ea Vrbe, ceperat* (*ita tamen &c.*

2, 69, 3 *Volentes legiones extorserat*) Alii, *Valentes* volunt. mihi nihil mutandum videtur. De re ipsa *scriptores* paullo ante laudati.

2, 69, 5 *Et lege Pedia*) Adde *Dion.* 46 *p.* 357. *Appian.* 3 *b. c. p.* 586. *Liu. epit.* 120: qui Cæsarem hanc legem tulisse dicunt. Nimirum Cæsar Q. Pedium collegam ferre iusserat. *Sigon. comment. in*

fast.

fast. & tr. R ad ann. DCCX, & *Onuphrius comment. in fast. ad ann.* DCCXI. Hanc legem, cum neque in vniuersum, neque in futurum sit lata, pro lege non habendam esse, *Rosinus* notat 8, 27.

Quo tempore Capito, patruus meus, Agrippæ subscripsit in Cassium) Iactat *Velleius* suorum in Cæsares merita, aulicique obsequii artes ab stirpe sibi conciliatas, vult intelligi.

2, 69, 6 *Cassius Rhodum, r. i. o. ceperat, Brutus Lycis deuicerat.* &c.) *Dio* 47 p. 305 *Appian.* 4 ἐμφυλ. *Plut. in Brut.*

Neque reperias, quos aut pron: fortuna &c.) Fortunatorum notabilis est in pari fortuna disparitas. Quorundam eximias virtutes ac prudentiam comitatur fortuna fido & assiduo successu; quosdam, vbi diu comitata est, ad extremum deserit. quosdam per vices, & miscens aduersa secundis beat: quosdam in omni virtutis conatu destituit fugitque: quorundam læta initia, in progressu, aut ante progressum, statim abrumpit: quibusdam temeritas etiam & ignauia vbique procedit: plurimi maiore fortuna, quam sapientia vtuntur. verum, quidquid diuersitatis habent illæ Felicium notæ, *commune omnibus*, sed maxime præfidenter de successu sentientibus, *ancipitium* imminet.

2, 70, 1 *Apud Vrbem Philippos cum M. Bruto Cassioque acie concurrerunt*) scriptores huius belli notauit ad *Flor.* 4, 7 *Camers. Dio* 47, & *Zonaras t.* 2, qui prolixius ferme, quam alias solet, exponit, quæ à Dione mutuatur.

Oratus ab Artorio Medico &c.) Valde celebre est hoc somnium & euentu ipso nobile, ideoque diligenter scriptoribus huius belli annotatum. *Aliqui* inter argumenta prouidentiæ hæc talia etiam gentilibus oblata ponunt, diuinitusque immitti credunt; *alii* præstigiis Diabolicis accensent (vide

de hoc ipso somnio Artorii aliisque *Lactant.* 2. 8) *quidam* naturæ quandam vim hic comminiscuntur, præsertim qui *Homeri* propositum disquirunt, Heroibus tantum somnia tribuentis. Verum vt de tali somnio, quale hic habemus, valde durum fuerit affirmare, *ex caussis naturalibus ortum esse*: ita cetera dubitatio non parum difficultatis videtur habere. *Seruasse Deum etiam gentilium Heroas & è periculis ereptos maioribus rebus adhibuisse*, negari nec potest nec debet. Quocirca nec pugnat cum Diuina Philosophia, si dicas; *Incolumitatem talium virorum curæ Deo fuisse*; *eiusque curæ partem somniorum fatidicorum immissione aliquando ostensam*. At vero ea somnia ex ipsis *speciebus* per somnum oblatis non vniusmodi sunt, aut vna æstimatione comprehendi queunt. Quæ in Sacris codicibus leguntur exempla, nullas habent *imagines idololatricas, neque vel Deorum vel sacrorum ethnicorum simulacra*, quanquam ethnicis ostensa, præferunt: sed in somnio Artorii, Minerua virũ monet, alibi Iupiter in templo suo, è sinu suo futura promit. Vnde merito ambigas, *an Deus immittendis homini pagano somniis, profani cultus imagines adhibere voluerit.* Inquis: *si Diaboli præstigiis id assignas, vnde & quomodo Diabolus præscire euentum pugnæ Philippensis potuit?* Hic ergo videatur forte distinctio facienda inter *illas profanas species, quatenus è caussis naturalibus & quotidiani vsus reliquiis phantasiæ offeruntur*; & *inter dispensationem diuinam, quæ emergentibus naturaliter simulacris significamenta μαντικὰ coniungere*, siue *naturæ occupationem ad futurorum indicia dirigere potest.* Atque hoc, nec alio, sensu, quamquam sic quoque timide cauteque, scripsi *in Charact. Vellei. c.* 2, 16 *Catuli ac Ciceronis de Augusto somnium posse de diuinæ consilio prouidentiæ accipi.* Consule *Tertul-*

lian.

lian. lib. de anima 46. *Zwinger. Theatr. Volum.*5 *lib.* 4. *tit. de insomniis. Pontan. Philocal.* 10, 21.

2, 70, 2 *In altiora se receperat loca*) Ita *Gruterus*, *Sylburgius*, aliique edidere. Potest tamen omitti illud, *se*; quoniam à principe editione abest, quod iam *Vossiana* notæ aduertere.

Aut maius exemplum hominis grati ac pii) Notat huius in Messalla pietatis exemplum etiam *Appianus* 5. ἐμφυλ. vbi Octauius Cæsar cladem perpessus, exercituque exutus, à Messalla, quem tamen olim proscripserat, cum iam in eius potestatem venisset, conseruatus est.

2, 70, 3 *Iulia Augusta pater*) alii *Liuia* reponunt: qua correctione minime quidem opus erat. Licet enim tum temporis nondum *Iulia* diceretur, nihil tamen impedit, quo minus *Velleius*, respectu secuti temporis, nomen præsertim illustrius, quo prius inumbratum est, adhibeat.

2, 72, 1 *corrupto animo eius in d. quæ illi omnes virt.*) Omnes consentiunt in reprehensione eius parricidii, etiam qui alias vehementer laudant Brutum. Valde autem notanter fatalem in hoc Bruti Casiique vindictam demonstrant *Appianus* 4 ἐμφυλ. *p.* 667 & *Dio* 47 *pr. Velleius* Noster acuta sententia animaduertit, vnius temeritatem facti omnes virtutes corrupisse ac extinxisse. quod sane ita solet in magnis sceleribus, post quæ vix ac ne vix quidem attolli ad virtutem pristinam animus potest. *Appianus* ab eadem mente: ἀλλὰ κ̀ τοιοῖς δὲ ἐστιν αὐτοῖς ἀντάξιον ἐς ἅπαντα ἦν τὸ ἄγος τὸ ἐς Καίσαρα. vtrobiq; subindicatur, caussa dissimilis animi degenerisque; fortuna scilicet animaduertens & vindicans & omnia retro dans.

2,72,2 *Fuit autem dux Cassius melior, quanto vir Brutus*) Characteristica comparatio, opportune

 tune

tunc χρήσεως καὶ κρίσεως πολιτικῆς ἕνεκα inserta. Fecit idem *Appianus* 4 ἐμφυλ. *p*. 661. *&* 667.

2, 72, 4 *Cum omni commissa sibi parte exercituum nauiumque*) *Lipsius* rescribit, *exercitus*. Fuit enim, *exercitu nauium*. Ceterum *Statius Murcus* huius sui consilii triste postea præmium tulit, de quo infra 2, 77, 3.

2, 72, 5. *Quippe nullum habentibus statum quilibet Dux idoneus erat*) *Lipsius* voluit: *Quippe nullum habentibus; statim quilibet dux erat idoneus*. *Gruterus* aliique *statum* retinent: & *nullum statum habere*, nulla conditione vitæ tolerabili vti interpretantur. vid. *Ind.* Eleganter autem in hoc capite initia *belli cum Sex. Pompeio* designantur. cuius *scriptores Camers ad Flor.* 4, 8 collegit, adde *Dion*. 48.

2, 73, 1 *Cogitatione celer*) in vet. exempl. erat: *cogitator celer*. *Lipsius* mallet; *concitatu celer*, vt τὸ ὀξύθυμον notetur. *cogitandi celeritatem* in laude esse. Non assenserim ita scripsisse *Velleium*. nam & *manu promtus* in laude est, quod tamen hic Pompeio tribuitur, accipiendum itaque fuerit, non illo eximio significatu, quo *cogitationis celeritas* summis tantum ingeniis conuenit, sed illa media notatione, qua consilii qualiscumque capiendi & decernendi volubilitas vt sic dicam, indicetur: quam ego animi audacis, inquieti, præcipitis prolem dixerim.

2, 73, 3 *Vindicatum armis ac ductu patris sui mare infestare pirat. scel.*) Talem ex comparatione sententiam quærit etiam *Florus* 4, 8, 2: *ô quam diuersus à Patre? Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas nauales agitabat*.

2, 74, 2 *Quippe L. Antonius Cos. &c.*) Scripsere hoc bellum, quos ad *Flor*. 4, 5 *Camers* notauit. quibus adde *Dion*. 48.

Qui iuste diuis. prædiorum) *Lipsius iniuste*, vel *iniusta* legendum putat. atque ita quidem res monebat: sed *Velleius* Cæsareanis factis vbique colorem appingit, aut iuris titulum.

2, 74, 4 *In Perusinos magis ira militum, quam voluntate sæuitum ducis*) *Suetonius* tamen diuersum testatur in *Aug.* 15: *Perusia capta, in plurimos animaduertit: orare veniam, vel excusare se conantibus vna voce occurrens, Moriendum esse.*

2, 75, 1 *Tib. Claud. Nero prætorius & pontif.*) Vide *Sueton. Tib.* 4. *Dio* 48 *p.* 417.

2, 75, 3 *Quam postea coniugem Augusti vidimus, quam transgressi ad deos sacerdotem ac filiam*) Rectissime ita emendarunt viri docti. *Filia* Augusti, sui mariti, fuit Liuia, adoptione in familiam Iuliam per testamentum Augusti inserta: *Sacerdos* ex decreto Senatus. Monuerat iam olim *Lipsius* ad 1 & 13 *A. Taciti.*

vix bimum hunc Tiberium) Erat: *nus bimum.* hinc fecerant aliqui, *vix bimum:* quod *Aldus* approbauit & *Gruterus* edidit. *vix bimus*, est, *necdum bimus.*

futurumque eiusdem Cæsaris filium) Eandem fortunæ vicissitudinem miratur Dio 48 p. 418, ὥστε καὶ τοῦτο ἐν τοῖς παραδοξοτάτοις συμβῆναι. ἥτε γὰρ Λιουΐα αὐτὴ ἡ τὸν Καίσαρα τότε φυγοῦσα, μετὰ ταῦτα αὐτῷ ἐγήματο, καὶ ὁ Τιβέριος οὗτος ὁ σὺν τοῖς τοκεῦσι τότε ἐκδράς, τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν αὐτοῦ διεδέξατο. Præcesserat de fuga Neronis & Liuiæ, cui subiungit; *accidisse tum rem in maxime mirabilibus ponendam. Nam hæc Liuia*, inquit, *quæ tum Cæsarem fugiebat, postea ipsi nupsit: & Tiberius iste, qui cum parentibus tum fugiebat, principatum Cæsaris postea accepit.*

2, 76, 1 *Marciq; Bruti ac Tironis*) Bene ab *Aldo* emendatum: *Tib. Neronis.*

2, 76, 3 *Quo facto*) *Acidalius* existimabat scriptum fuisse, *Quoi facto*, siue *cui facto*. sed non opus est hac correctione, vt omnes vident.

Præparatusque contra eum Cæs.) Ita *Burerius* ex vet. exempl. Et mox *Idem*: *pax contra Brundisium composita.* quod probum.

Saluidienus &c:) *Dio* 48 *p.* 430. *Appian.* 5 ἐμφυλ. p. 710 vbi etiam illa *ars Cæsaris in euertendo Saluidieno*, aliis quoque Principibus in simili caussa non raro vsurpata. *Accitum* enim ad se propere, quasi præsentia eius ad negotium quoddam opus haberet, moxque ad exercitum remissurus eum esset, occidit.

2, 77, 1. *Tum expostulante consensu populi*) Vtrinque coacti erant. Cæsar & Antonius à populo, Pompeius ab iis, quos secum habebat. Igitur nihil firmi in hac pace potuit esse. οἷα γὰρ οὐκ ἐθελονταὶ, οὐδὲ ἐκ προαιρέσεως ἀλλὰ ἀναγκαστοὶ τὴν ὁμολογίαν πεποιημένοι, χρόνον οὐδένα αὐτῇ (ὡς εἰπεῖν) ἐπέμειναν, ἀλλ' εὐθὺς τὰς σπονδὰς λύσαντες διηνέχθησαν. *Quia enim non sponte neque suo consilio* sed *coacti pacem fecerant, haud diu steterunt pactionibus, sed statim iis neglectis ad dissidium redierunt.* obseruante *Dione* 48, qui paullo ante pacis, circa Misenum initæ ac conditionum historiam describit. adde Appian. 5 ἐμφυλ. p. 713. Vtraque pax, & illa Brundisina cum Antonio, & hæc Misenensis cum Pompeio, apud *Tac.* 1 A. 10, 4 & 5 refertur inter *arcana dominationis*, quippe ἀπάτης χάριν inita: *Pompeium imagine pacis, Lepidum specie amicitiæ deceptos: post Antonium Tarentino Brundisinoque fœdere & nuptiis sororis illectum.* τοσοῦτος μὲν δὴ καὶ τῶν στάσεων καὶ τῶν πολέμων παράλογός ἐστι, δίκη μὲν οὐδὲν τῶν τὰ πράγματα ἐχόντων, νομιζόντων, πρὸς δὲ δὴ τάς τε ἀεὶ χρείας καὶ τὰ συμφέροντα σφῶν, τό, τε φίλιον καὶ τὸ πολέμιον ἐξεταζόντων. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοὺς αὐτοὺς, ποτὲ μὲν ἐχθροὺς, ποτὲ δὲ ἐπιτηδείους

σφίσι

σφίσι πρὸς τὸν καιρὸν ἡγούμενοι. *Adeo in discordiis* intestinis *bellisque omnia præter rationem eueniunt. Vbi qui rerum potiuntur, non ex re ac iure, sed ex vtilitate sua ac necessitudine amicos inimicosque existimant, atque ideo eosdem, nunc amicos, nunc inimicos, pro tempore & præsenti conditione habent.* dignissima erant, quæ hic è *Dione* 48 *p.* 427 legerentur, verba.

2, 77, 3 *Et Aruntium Actium)* Legendum esse, *& Aruntium* ac *Titium*, ex vet. edit. *Aldus, Lipsius, Gruterus* iam monuere.

Staium autem Muncm) Statium lege & hic & alibi. cuius exitum scripsere Dio 48 (vbi ficto proditionis crimine, reuera ideo subuersus est, qui Pompeius eum videbat esse δραστήριον καὶ φρονηματώδη *strenuum acrisq; animi*, quales dominantibus, aut principibus, qui suam fortunã animo non æquant suspecti inuisiq; sunt) & amplius Appianus 5 ἐμφυλ. p. 712.

2, 78, 1 *Quas magnis momentis Labienus &c.) Florus* 4, 9 adscriptique à *Camerte* Auctores, quibus addendus *Dio* 48.

2, 78, 2 *Ne res disciplina inimicissima otium corrumperet milit.)* Pleni sunt de hoc argumento Commentarii Politici; vt non opus sit actum agere.

crebris in Illyrico Dalmatiaque expedit.) de quibus *vid. Dio* 49. *Appian. Illyr. Liu. epit.* 132. *Hist. miscell.* 7, 7.

2, 78, 3. *Ob turpem ex acie fugam, fuste percussit)* alii: *fusti.* Pertinet hoc quoque ad Velleianæ scriptionis commendationem, quod exempla quarumcunque rerum publice vtilium subinde, non sine grauitate, annotat: sicut hoc loco & alibi, disciplinam militarem vindicatam, in cuius scilicet sinu ac tutela serenus tranquillusque beatæ pacis status acquiescit, vt loquitur *Valerius* 2, 7, pr. De

pœnis militaribus valde erudita sunt, quæ tradit P. *Faber semestr.* 1, 17 Castigabantur autem milites, vel *fustibus* (quæ coërcitio communis militibus & paganis erat) vel *vitibus*, quæ proprie militaris animaduersio. Potest autem etiam de ξυλοκοπίας quam describit *Polyb. lib. 6. Velleius* intelligi. Adde *Cal. Rhodigin. 26 c. Vlt. Lips. milit. Rom.* 1, 18.

2, 79, 1. *parendique sed vni scientissimus*) Soli Augusto nimirum parere doctus, ceteris omnibus se anteponebat. Atque hoc ipsum magnum est in magno ingenio, scienter parere Principi aut Regi. Cuius artis summam dixeris expressam à *Dione* 53, vbi *Agrippam, cum multa imo pleraque gloriosa consilia Augusto suppeditaret, & facta patraret, nihil tamen prorsus eius gloriæ sibi arrogasse*, refert, οὐδὲ ἐπὶ βραχὺ τῆς δόξης αὐτῶν ἀντεποιεῖτο, inquit. Honores quoque ab Augusto sibi delatos in ipsius potius gloriam vsusque dispensabat, quam in suam ludibinem. Huius est illa primaria ad aulicam vitam disciplina, qua *virum in aula victurum duabus sibi rebus consulere oportere* ostendit, *primo difficultates rerum in se recipiendo, amoliendoque; deinde, consummatæ perfectæque rei nomen & gloriam ipsis (Principibus) relinquendo.* Δυοῖν παρήγει τὸν ἄνδρα τὸν σωθησόμενον, τῆς μὲν δυσχερείας αὐτὸν τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττειν, τὴν δὲ δὴ κατόρθωσιν σφῶν ἐκείνοις φυλάσσειν. Quem *Dionis* è 49 p. 450 locum (ab interprete, priore moniti membro, parum congrue versum; *Vt negotio præfectus difficultatem eius à se remoueret.* non enim, vt *difficultatem à se remoueat, quasi declinando; sed vt amoliatur i. e. expediat eam sustinendo agendoque*, dicitur) merito Maioribus Principum administris commendauit *Lipsius* 3 *polit.* 11, 14, cum præsertim memorabilia sint, quæ in Dione præcedunt, de ingenio Regum, omnium rerum gloriam sibi vendicante, aliis inuidente.

2, 79, 2 *Deſpondente ei Nerone, cui ante nupta fuerat, Liuiam*) ἐξέδωκε δὲ αὐτὴν αὐτὸς ὁ ἀνὴρ ὥσπερ τις πατὴρ, inquit *Dio* 48 *p.* 438. *Elocabat autem Liuiam ipſe maritus, tanquam Patris loco.* Scilicet hoc ſchema quærebatur rei, quaſi maritus ſponte concederet Auguſto vxorem. Reuera autem *Tib. Neronis matrimonio Liuiam, & quidem prægnantem, abduxit*, vt ſimplicius loquitur *Suetonius Aug.* 62. ſicut & Prudentes apud *Tacit.* 1 A. 10, 7 increpant; *abductam Neroni vxorem, & conſultos per ludibrium Pontifices, an concepto, necdum edito partu rite nuberet.* Ergo inter *flagitia dominationis*, i. e. loco idoneo ac proprio referuntur hæc talia à *Clapmario* 5 *Arcan.* 3. Operæ pretium autem fuerit cognoſcere, quæ *Dio* circa reſponſum Pontificum ἐπιχειρητικῶς annotat. fallor an minime inuſitata ſunt recentiori quoque æuo eius adulationis exempla, qua omnia Principum honeſta atque inhoneſta excuſare, etiam illis mos eſt, quorum conditionem dignitatemque valde videantur iſta dedecere.

Pompeio Siciliaque bellum intulit) Præter ſcriptores ſupra laudatos, accurate hæc omnia exequitur *Dio lib.* 48 & 49.

2, 80, 2. *Diſſidendo in conſiliis Cæſaris & ſemper diuerſa iis quæ aliis placebant dicendo*) vide *Charact. Vellei.* Factum tam memorabile Auguſti, quod hoc capite exponitur, ſcipſere etiam *Dio* 49 *p.* 455. *Appian.* 5 ἐμφυλ. *p.* 742 & *ſeq.* *Liu. epit.* 129. *Hiſtor. miſcell.* 7, 6. *Sueton. Aug.* 16. Tacitus, vna voce *exuendi* opportune huc accommodata rem complectitur 1 A. 2, 1.

2, 81, 1. *Subita deinde exercitus ſeditio*) De hac ſeditione eiusque compoſitione & ſupplemento Campanæ coloniæ accurate *Dio.* 49 *p.* 456. & 457. *Appian.* 5 ἐμφυλ. *p.* 744. *Hiſt. miſc.* 7, 6. Noſter præcipuam artem componendæ ſeditionis *Seueri-*

tatem comitatis mixtura temperatam hoc loco innuit. Vide Lips. 6 *polit.* 4, & hac occasione nota, *Libro Primo Annalium Taciti, singulari prorsum arte copiaque id argumentum, de seditionibus militaribus, earumque remediis, tractatum ac veluti exemplo perfectæ commentationis perscriptum esse.*

2, 81, 2 *Eius reditus erant publici*) Erat in vet. ex. *eius relicti erant p.* Vnde *Lipsius* fecerat, *reliqui*, vt ad agros referatur. i. e. Capua reliquos habebat agros publicos, qui nondum attributi, & qui non venerant in diuisionem. Hos (Dione palam narrante) ab iis emit Cæsar. Locus *Dionis* è 49 *p.* 457 ita habet, οὕτω μὲν τότε τοὺς στρατιώτας κατέστησε. καὶ τὸ μὲν ἀργύριον αὐτίκα, τὴν δὲ χώραν οὐ πολλῷ ὕστερον αὐτοῖς ἔδωκεν. ἐπειδὰν γὰρ οὐκ ἐξήρκεσεν ἡ ἐν τῷ δημοσίῳ τότε οὖσα, προσεξεπρίατο ἄλλην τε καὶ παρὰ Καμπανῶν τῶν ἐν τῇ Καπύῃ οἰκούντων συχνὴν (καὶ γὰρ ἐποίκων ἡ πόλις πολλῶν ἐδεῖτο) καὶ αὐτοῖς τό, τε ὕδωρ τὸ Ἰούλιον ὠνομασμένον, ὑφ' οὗ καὶ τὰ μάλιστα διὰ πάντων ἀγάλλονται, τήν τε χώραν τὴν Κνωσίαν ἣν καὶ νῦν ἔτι καρποῦνται, ἀντέδωκε. *Atque ita tum quidem milites composuit: argento quidem statim, agris paulo post datis. Quum enim publici, qui tum erant, agri non sufficerent, coëmit etiam alios satis multos a Campanis Capuam incolentibus, quorum Vrbs multis colonis indigebat: iisque aquam Iuliam, qua maxime omnium gaudent, tum terram Cnosiam qua etiam nunc fruuntur, pretii loco dedit.*

2, 81, 3 *Insigne coronæ Classicæ, quo nemo vnquam Romanorum donatus erat*) Vni Agrippæ contigisse hunc honorem testantur, *Dio* 49. *p.* 457: τῷ Ἀγρίππᾳ στέφανον χρυσοῦν ἐμβόλοις ἠσκημένον ἐδωρήσατο. ὃ μὴ πρότερον, μήτ' αὖθις ἄλλῳ τῳ ἐγένετο. *Agrippam corona rostrata aurea donauit: quod neque ante neque postea cuiquam contigit.* Ita *Liu. epit.* 129. *Plinius* autem

autem 16, 4 & 7, 30 cum *M. Varrone*, cui *Pompeius coronam naualem dederit, communicat hoc decus*: Cui assentiendum opinatur *Lipsius*: *Gruterus* autem ceterorum auctoritatem præfert. An, & *Seneca* ab eorum parte, cui 3 *de benef.* 32 Agrippa dicitur *nauali corona insignis vnicum adeptus inter dona militaria decus*. quamquam *vnicum* pro *eximio* & *singulari* hic accipi possit. Vide *Turneb.* 26, 29. & *Taubm.* ad *Virgil. Æn.* 8. 684, & *Indicem Vellei*, vocab. *coron.*

Contractas emtionibus compl. domos p.p. eos, templumque Apollini) *Dio* 49 *p.* 458. *Sueton. Aug.* 29.

2, 82, 1 *Qua æstate Cæsar tam prospere in Lepidum in Sicilia, bene fortuna in Cæsare & rep. milit. adorientem*) Edebatur hactenus: *Qua æstate Cæsar tam prospere Lepidum in Sicilia* * *bene fortuna in Cæsare & rep. militauit ad Orientem*. In loco corrupto & mutilo varie coniecturis indultum est, quas enumerare supersedeo. neque enim veram lectionem facile quis inuenerit.

Antonius cum XIII. legionib. ingressus Arm.) XVI *pro* XIII reponi debere, rectissime monuit *Cl. Noster Freinshemius* ad *Flor.* 4, 10, 10. E quo capite petes historiam hanc, tum ex annotatis à *Camerte* scriptoribus. quibus *Dio* præsertim addendus 49.

2, 82, 3 *Hoc M. Antonio atque illius legionibus saluti fuit*) Ita enim, vel (*ac tot illis l.*) potius legerim, quam *Hoc M. Antonio acto.* quod in libris repertum, licet sensum aliquem sustinere possit, valde tamen à Velleiana elegantia videtur abesse.

calonum seruitiique desiderata tertia) *Tertia* in *Rhenani edit.* expressa, non omitti ab aliis debuit.

Hanc tamen Antonius fugam suam, quia viuus exierat, victoriam vocabat) Irridet & *Florus* eam

eam Antonii vanitatem; *Incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquando factus est: quasi vicisset qui euaserat.*

Catenis, sed ne quid honori deesset, aureis vinxit) Nullo modo audiendi sunt, qui *oneri* legunt. cui enim res ignota, cuius tot passim exempla extant? *Curtius* in eandem sententiam de Dario à Besso & Nabarzane comprehenso: *Ne tamen honos regi non haberetur, aureis compedibus Darium vinciunt.* 5, 12, 20. vbi *Cl. Freinshemio* notata vide. Congessit & *Schegkius* complura ad hunc *Nostri* locum.

2, 82, 4. *cum ante, Nouum se Liberum patrem appellari iuss. cum redimitus hederis &c.*) Vnde & Διόνυσ(ος) νέ(ος) cognominatus est, teste *Plutarcho*. *Alii* aliorum Deorum æmulati sunt habitum & cærimoniam; Bacchum autem pluribus imitari placuit, præsertim *Mithridati, Antigono, C Mario, Alexandro M.* Vide *Schotti obseruat. hist.* 3, 3 & *Cl. Freinshemii not. ad Curt.* 9, 10, 24.

2, 83, 2 *Glaucum saltasset*) de Glauco v. *Natal. comit. mythol.* 8, 4. Cetera in *Indice*, singula suis locis quærenda sunt; *saltare, refrigeratus* &c.

2, 83, 4 *Vir prætorius grauissimus P. Silii Socer*) Legebatur: *vir è prætorius pater Silii socer.* Alii legunt: *è prætoriis*, quod non reiiciendum est,

2, 84, 1 *Cæsare d. & Messalla Coru. Coss. debellatum ap. Actium*) Quæ in hoc, & sequentibus duobus capitibus habentur, scripsere *Florus* 4, 11 quosque ibi *Camers* ac *Freinshemius* nominauerunt. quibus adde *Propert. lib.* 4. *eleg*: 6 *tot.* & *Paneg. Theodos. Lat. Pacat*: *c.* 33. *tot.*

2, 84, 2 *Hinc remiges firmissimi*) Ita rectissime pro *Regibus* reposuit *Lipsius*.

2, 84, 3 *Nam Deillius exempli sui tenax &*

illo

illo bello) Legebatur corrupte: *nam de illius exemplis vita naxuta Dolabella.* vnde *Lipsius*, applaudentibus eruditis, fecit eam lectionem, quam editio Nostra præfert; vel: *nam Dellius exempli sui tenax, vt à Dolabella ad Cassium.* Firmat valde opportuno loco *Seneca* è *Suasor.* 1. sententiam suam. vbi Deillius *desultor bellorum ciuilium vocatur; quia à Dolabella ad Cassium, à Cassio dein transmisit ad Antonium, ab Antonio ad Cæsarem.*

Nunquam reginam, nisi nomine salutauit) Ita cum Antonius Cleopatræ Artauasden Armeniæ regem captum vinctumque, cum suis, ostenderet; barbari neque alia humilitatis indicia edidere, ad quæ minispromissisque stimulabantur, neque aliter quam *nomine* compellauere; *Cleopatram*, non *reginam* vocantes. *Dio* auctor 49 *p.* 475.

Transmisit ad Cæs.) *Lipsius* mallet *transmisere*, cum ad plures referatur. potest tamen vulgata lectio tolerari.

2, 85, 1 *Pro salute alter, in ruinam alter terrarum orbis*) Ita *Pacatus paneg.* XII *c.* 33: *Tanta erat dissimilitudo caussarum, vt ab illis* (Antonianos intellige) *fuerit Romani imperii appetita captiuitas, ab his repetita libertas.*

2, 85, 6 *Vt dubites, suone an Cleop.*) Erat in msc. *videbit è suo an Cl.* Vnde Rhenanus ad eum modum rescripsit, quo posuimus. *Vossiana* correctio omittit, *ne*: *vt dubites, suo an Cl.*

2, 86, 1 *Ex quo in quem statum peruenerit fortuna publica*) Notanter ita loquitur Noster, quippe designans initium veræ Monarchiæ. Qua diligentia etiam *Dio* 51 *pr.* dum diem Actiacii prælii (IV Non. VIIbr.) annotasset, ideo se istud præter consuetudinem suam fecisse, monet, ὅτι τότε πρῶτον ὁ Καῖσαρ τὸ κράτος πᾶν μόνος ἔσχεν, ὥστε καὶ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν τῆς μοναρχίας αὐτοῦ ἐτῶν ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἀκρι-

ἀκριβοῦς, *quod ab ea die primum Cæsar Octauius rerum potitus est solus, imperiique eius recensio præcise sumatur ab hac die.* Nec dissentire putandi sunt, qui à reditu Augusti in vrbem Monarchiæ initium numerant. Vide *Hist. misc.* 7, 12. nam cetera nihil aliud, quam consummatio huius victoriæ fuere. Hoc prælio nactus est eam potestatem, quam postea cœpit Romæ exercere ac vsurpare. Vnde *Dio* ipse *principio lib.* 52 de hoc tempore : ταῦτα μὲν ἔντε τῇ βασιλείᾳ καὶ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ταῖς δὲ δυναστείαις, πέντε τε καὶ εἰκοσι καὶ ἑπτακοσίοις ἔτεσι, καὶ ἔπραξαν οἱ ῥωμαῖοι καὶ ἔπαθον. ἐκ δὲ τούτου μοναρχεῖσθαι αὖθις ἀκριβῶς ἤρξαντο. *Hæc itaque Romani primo sub Regibus, postea in Libertate, denique in principatibus certorum hominum, & gesserunt & experti sunt, annis* DCCXXV. *Ex hoc autem tempore rursum penitus sub Vnius imperio cœpit esse Respublica.* Quem locum eo lubentius attuli, vt eos refutaret, qui à Iulio potius Cæsare, quam ab Augusto initia Romanæ monarchiæ numerant. *Dio* enim, vt par erat, ante hoc tempus, & post Libertatem, tantum δυναστείας siue *dominationes* agnoscit, iisque Iulii etiam principatum accenset. qui neque diuturnus fuit, & mox repetita quamuis improspere libertate sublatus est. Itaque & *Herodianus diligentissimi calami scriptor*, ab Augusti tempore Principatus initia numerans in *præfat.* sui operis, hanc veluti caussam subiicit: ἐξ οὗπερ ἡ Ῥωμαίων δυναστεία μετέπεσεν εἰς μοναρχίαν; *nam ex eo tempore Romanorum potentia ad Vnius est arbitrium deuoluta.* Consentit *Aurelius Victor*, qui in *Cæsarib.* & *Epit.* 1 obseruat Augusti tempore, & quidem post prælium Actiacum *repetitum Romæ morem, Vni prorsus parendi.* Non tamen inuideri debet *Iulio Cæsari* honor primi inter Rom. Imperatores loci. Accurate enim loquendo, de *Iulio & Octauio* dici potest, quod *Iustinus* de

Philip-

Philippo Maced. & *Alexandro* iudicat 9, 8, 21: *Orbis imperii fundamenta pater iecit, operis totius gloriam filius consummauit.*

2, 86, 2 *Victoriæ suæ facturus fuerit *)* Deest aliquid. Aliqui male suppleuere per *triumphum*. Aliqui *modum* velut ex autographo addidere. sed à *Rhenani* nota marginali esse illam quoque vocem, *Gruterus* iam notauit.

At Sosium L. Aruntii prisca &c:) Mihi quoque vehementer placuit hæc *Cl. Puteani* emendatio. Legebatur: *ad solium alarunt in priscæ gr.* Nescio an quidquam felicius in hoc scriptore restitutum sit. *Sosius* (ita enim Latini scribunt non *Sossius*, vt Græci) *L. Aruntii fide & clementia Cæsaris seruatus* dicitur. Aruntius occultauerat, vt arbitror; an & deprecatus pro eo Cæsarem?

2, 86, 4 *Mea in Antonium maiora merita sunt, illius in me beneficia notiora &c.)* Inter eximia hominum per ciuilia bella quietorum, siue mediorum ac neutrius partis *Lipsius 6 polit.* 6, 7 vbi de hoc argumento agit, huius quoque Pollionis consilium dictumque laudat. Congruit *Attici* verbum, cuius exemplum in hoc genere sine exemplo est. Cum Sulla, qui plurimum amaret Atticum, Athenis secum cuperet deducere adolescentem, *Noli, oro te,* inquit, *aduersum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui. Corn. Nep. in vit. Attici* 4, 2.

2, 87, 1 *Adeo vt multa desidiæ crimina morte redimeret)* Tali sententia *Tacitus* de *Sempronio Graccho* 1 A 53, 7. *constantia mortis haud indignus Sempronio nomine: vita degenerauerat.* Contra de *Iuuentio Laterensi* Noster supra: quem *vitæ & morte consentaneum* dixit.

Morsu sane eius) alii: *in morsu sane e. Acidalius* non citra rationem transponit; *morsu eius, sane expers muliebris metus.* 2, 87, 3

2, 87, 3 *Vltimus autem ex interfectorib. Cæsaris, Parmensis Cassius morte pœnas dedit)* *Hist. miscell.* 7, 10: *Interea iussu Cæsaris occisi sunt, maior Antonii filius, & P. Canidius; infestißimus quidem Cæsari, sed & Antonio infidus, & Cassius Parmensis, vltima violati patris victima; & Q. Ouinius &c.* Omnino autem non videtur repudianda admonitio *Aldi*, qui pro vulgato (*vt dederat Trebonius*) legit; *vt dederat primus Trebonius.* Certe particula συγκείλκη frigide vsurpata videbitur, si ad necem potius quàm ad aliquam necis περίςασιν referatur.

2, 88, 1 M. *Lepidus* &c.) Coniurationis *Lepidi*, meminere *Sueton. Aug.* 19. *Liu. epit.* 133 *Dio* 54 *p.* 607. *Seneca* 1 *de clem.* 9.

2, 88, 2 *Angusto clauo pæne contentus: nec minora consequi potuit; sed non tam concupiuit)* Merito suspectum fuit *Lipsio* illud *pæne.* vtique vixit non *pæne* sed *plane* contentus angusto clauo. nisi tamen ita velis interpretari, *Mæcenatem pæne nihil supra equestris dignitatis modum optauisse. Mansit quidem in illo ordine; sed non vna ratione supra equitum dignitatem honoratus est.* Quod autem *Idem vir Doctißimus* sequentia verba in aliam faciem reformat & rescribit; *Nec maiora consequi non potuit; sed nunquam concupiuit:* minime id quidem ferendum autumo, cum haud dubie sensus optimus in vulgata sit; *potuisse Mæcenatem non minora consequi, sed non tam concupiuisse.*

Non minus Agrippa Cæsari carus) Inter præcipuos Augusti amicos; imo principes amicorum fuit Mæcenas, cum exceptione tamen vltimi temporis. quam *Tacitus* suppeditat 3 A. 30, 6. *Prouecta enim ætate* (quod & Sallustio Crispo acciderat) *speciem magis in amicitia principis, quam vim tenuit. fato potentiæ, raro sempiternæ: an satias*

capit.

capit, aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos cum iam nihil reliquum est, quod cupiant. Adi *Lips.* 3 *polit.* 11, 20 & 21, vbi egregia quædam annotata. *Scip. Amirat. dissert. polit.* ad *Tac. lib.* 3, 4. *Enenckelium in Seiano.*

2,88,3. *Hic speculatus est per summam quietem ac dissimulationem, &c.*) Quod sæpius monere poteram, semel notabo, quam sit in sua expositione *Velleius* πολιτικὸς καὶ ἠθικός. Ecce quam paucis verbis, quantum politicæ artis hic inclusit? Nonne enim omne & consilium & encomium opprimendarum conspirationum in eo versatur, *vt dissimulata speculatione veluti aliud agendo & per speciem otii, consilia scelerata obseruentur, & in ipsa temeritatis molitione deprehendantur: deprehensa autem, celeriter & absque omni περιεργίᾳ vindicentur, prius quam tumultus aliquis exoriri, rerumque aut hominum perturbatio interuenire possit: quæ plerumque difficilem eam medicinam reddit.*

2, 88, 4 *Æquetur prædictæ Calpurniæ Antistii, Seruilia Lepidi vxor*) Ita plerique. Legebatur antea: *Æquetur prædictæ iam Antistiæ Seruilia Lepidi vxor.* Vnde *Vossius*: *Æquetur prædictæ iam Antistii, Seruilia Lepidi vxor.* Atqui: Non *Seruilia* sed *Antonia* Triumuiri filia nupta Lepido fuit? Respondet *Lipsius*: *scire licet igitur, illa spreta aut mortua; alteram superduxisse.*

2, 89,1 *Cæsar a. reu. in Italiam atque vrbem, quo occursu*) Erat: *C. a. r. i. I. a. v. occursus.* quam postremam vocem *Gruterus* plane delendam putabat. Alii varie correctionem tentauere. ex quorum coniecturis facile eam prætulimus, quæ expressa est.

2, 89, 3 *Tantummodo octo prætoribus allecti duo*) An ergo iam octo prætores? Certe illis *octo prætoribus*, qui antea erant, iam Iulius Cæsar, duos primo, mox plures adiecerat. Sed *Velleius* Noster

Iulianum numerum, quippe extra ordinem & ad tempus vsurpatum, negligere ac de octonario ordinario, cuius passim apud Ciceronem mentio, loqui videtur. Ceterum *de numero pratorum varie aucto imminutoque* egit *Lipsius* in *excurs. ad* 1 A. *Tac.* 14, 4.

Prisca illa & antiqua reip. forma reuocata) Quæ illa forma? an Libertas? Adulatur hic *Velleius*. Quanquam de *simulatione Augusti*, verissime equidem dicitur. Nihil magis Augusto inter initia curæ, quam simulacro Libertatis & Reip. improuidis populi animis obiecto, vim principatus interim complecti & intendere. *Est enim omnis dominationis noua arcanum primarium, simulatio antiqua.* quod nec Tiberius postea omisit vsurpare. Qua de re alibi agimus.

2, 89, 4. *Leges emendata vtiliter, lata salubriter*) *Suet. Aug.* 34 : *Leges retractauit, & quasdam ex integro sanxit. Hist. miscell.* 7, 19. *Clausis Iani portis Remp. quam bello quasierat, pace nutrire & amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reuerentia disciplina morem gereret. Aurel. Vict. epit.* 1 : *Leges alias nouas, alias correctas protulit suo nomine.* An illa, *suo nomine*, à glossatoris manu sunt, qui in margine forte explicandæ vocis, *protulit*, adscripserat? *Flor.* 4, 12, 65 : *Hinc conuersus ad pacem, pronum in omnia mala & in luxuriam fluens saculum, grauibus seuerisque legibus multis coërcuit.* Addendus *Dio* 54 & alibi & *Tac.* 3, 28, 3 : *Sexto demum consulatu Casar Augustus, potentia securus, qua triumuiratu iusserat aboleuit. deditque iura, quis pace & principe vteremur.* Quæ postrema verba *Clapmarius* ex ratione arcani politici, qua præsenti statui semper accommodari leges solent, explicat: Alias enim Regno, alias Aristocratiæ, alias Democratiæ conue-

conuenire, itaque Augustum suas leges rationibus Monarchicis accommodasse. 2 *Arcan.* 10. Fortasse tamen, consideratis omnibus, quæ meditationem huius loci iuuare possunt; potius audienda est *Freinshemiana paraphrasis: iura constituit ita comparata, vt eorum beneficio certa restitutæ tranquillitatis, bonique principis vtilitas ad ciuitatem pertingeret.*

Senatus sine asperitate nec sine seueritate lectus) *Suet. Aug.* 35 vbi vltima in hunc scriptorem cura *Matthiæ Berneggeri* (nam hunc finem doctissimarum *Diatribarum*, acerba litteris fata esse voluerunt) tum *Auctores* ceteros, tum memorabilia alia notata reperies.

Principes viri ad ornandam vrbem illecti sunt) *Suet. Aug.* 29: *sed & ceteros principes viros sæpe hortatus est, vt pro facultate quisq; monumentis, vel nouis, vel refectis & excultis vrbem adornarent.* *Tacitus* ita de hoc more loquitur 3 A. 72, 1: *Erat etiam tum in more publica munificentia, nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuuias & exundantes opes, ornatum ad vrbis & posterorum gloriam conferre.* Quæ verba magnam μείωσιν habent, monente *Casaubono*, si cum *Velleio* & *Suetonio* conferas. sed *Tacito* Monarchici auspicii consuetudo in mente fuit, quasi diceret: Etiamsi alias monarchæ & Principes, vt alia publice gloriosa, ita publicorum operum magnificentiam sibi debebant aut poterant vindicare, tamen Augustus non obstitit, imo (quod Noster iam addit) stimulum adiecit Principibus viris, vt publicis operibus struendis aut instaurandis suas opes collocarent. Non errauerit forte, qui in adiecta *Taciti* voce, *exundantes* opes, *arcani* latentis rationem sibi pateretur insinuari. Timentur, in novo præsertim Principatu, magnæ opes, virique tum alia claritudine tum exun-

dantibus diuitiis nobiles: vnde callidum istud, ab impio ore apud *Tacitum* 11 *A.* 1, 2 *auri vim atque opes Principibus infensas*, in exitium egregii hominis valuit. sed & Aristoteles 5 *pol.* 8 inter prouisiones conseruandæ reip. ponit, *ne quis sinatur nimium opibus abundare.* Vnde magistri dominationis, variis artibus locupletissimum quemque in prædam corripiunt. verum id improbum est & nullo modo ferendum. sicut & Aristotelicum illud ἐκκόπτειν, quo alibi & docere & velare remedium eius rei voluit, magnæ multæque cautionis est. Quanto melius Augustus, in sumtus publice decoros & vtiles, specie honoris & gloriæ illexit (ita enim signanter loquitur Noster) viros principes. Hoc ego pro omnibus arcanis, Regibus commendandum duxerim: cum præsertim omnis ea laus iudicio posteritatis ad ipsos redundatura sit. neque vnquam deerunt occasiones, quibus induci volentes possint ad ærarium subleuandum & magnificentiam publicam augendam.

2, 89, 5. *Consulatus t. vsque ad vndecimum*) accurate *Suetonius Aug.* 26.

Nam dictaturam, quam pertinaciter ei deferebat populus &c.) *Sueton. Aug.* 52: *Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga nudo pectore deprecatus est.* Idem *Dio* tradit principio *lib.* 54, veraque ἐπικρίσει consilium Augusti declarat: τήν τε γὰρ ἐξουσίαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ ὑπὲρ τοὺς δικτάτωρας ἔχων, ὀρθῶς τό, τε ἐπίφθονον καὶ τὸ μισητὸν τῆς ἐπικλήσεως αὐτῶν ἐφυλάξατο. *Recte*, inquit, *declinauit inuidiam & odium huius, quam offerebant, appellationis: quippe qui & honorē & potestatem dictatoria maiorem iam haberet.* Quippe vt olim *regnum* propter tyrannidem Tarquiniorum; ita *Dictatura* propter odium dominationis Sullanæ Iulianæque sub titulo huius potestatis exercitæ, in flagrantis-

grantiſſimam omnium deteſtationem venerat. Atque ſicut *Regnum* inſtituto Valerii; ita *Dictatura*, lege Antonia ex rep. iam in perpetuum quaſi exilium erant relegata. Itaque ſingulare *arcanum* prudentiæ Auguſteæ latet in iſtis apud *Tacit.* 1 A. 9, 5: *non regno tamen, neque Dictatura*, ſed *Principis nomine conſtitutam remp.* Licet enim haud dubie *Regis* nomen in terris auguſtiſſimum ſit (ſicut amplius dicetur in libro de *Auſpicio Regio*, quem adornamus) tamen Auguſtus merito tempori ſeruiens, re ipſa contentus fuit; nomen, quod ex ſuperbia in inuidiam venerat, remiſit. cum præſertim vellet videri libertatis reſtaurator, ſicut paulo ante dictum eſt, ergo non expediebant huic ſimulationi *dominantia nomina*, aut eorum quidquam, quæ libertatis euerſores vſurpauerant. *Florus* 4, 12, 66 obſcure potius & de oblato tantum dictatorio nomine loqui, quam in re tam nota prorſus errare, exiſtimandus forte fuerit, cum ſcribit: *Ob hæc tot facta ingentia, Dictator perpetuus*, & *Pater Patriæ dictus eſt.* Dictus ſane eſt ab offerentibus Dictaturam, ſed deprecatus eſt honorem.

2, 89, 6 *In id ſolum opus ſcriptorem fatigent.*) Legebatur *fatigans.* Porro, quod *Lipſius* pro *ſubiecimus*, mox legit *ſubiiciemus*, ea mutatione non videtur opus eſſe.

2, 90, 1. *Coaleſcentibusque reip. membris, quæ tam longa &c.*) Legebatur: *coaleſcentibusque reip. membris, & coram altero, quæ tam l.* Illa, *& coram altero*, *Aldus aliique* ſuſtulerunt. *Lipſius* emendat, *& curante eo*, ſc. *Auguſto. Cl. Voſſius: eo curante ſerio.*

Dalmatia XX & CCrebellis) omnino videntur eſſe addendi, *anni*: nam ſubintelligere durum fuerit. Vide de his & Alpinis nationibus *Flor.* 4, 12 quæque *Freinshemiana* induſtria ibi annotantur.

Hispaniæ &c.) *Iustin.* 44, 2, 7 | *&* 44, 5, 7 *&* 8. *Io. Gerundens. Paralip. à lib.* 4 *vsque ad fin. Thuan.* 1 *hist.*

2, 90, 2 *Vt amissis P. R. imperatoribus exercitibusque*) *Cl. Vossius* mallet: *Prætoriis & imperatoriis exercitibus.*

2, 90, 3 *Contumelioso XX annorum bello*) *Lipsius* reponit *X. ann.* ex *Iustin.* 44, 2, 7.

2, 91, 1 *Ab oriente ac Rege Parthorum signa Romana Augusto remissa sunt*) *Florus* 4, 12, 83 cum declamatoria προσθήκῃ: *Parthi quoque, quasi victoriæ pæniteret, rapta clade Crassiana vltro signa retulere.*

Quod cognomen illi viro Planci sententiâ consensus vniuersi S. P. Q. R. indidit) De *Augusti* cognomine complufcula sunt, quæ ad *Sueton. Aug.* 7 notata reperies in *Diatribis Berneggerianis.* Indulgebimus etiam profundiori eius nominis meditationi in *commentatione de Auspicio Regio.*

2, 91, 2 *Quippe L. Murena & Fannius Cæpio &c.*) Rectè *Velleius* iungit hos duos, tanquam vnius coniurationis populares siue principes. Ita enim *Dio* 54 *p.* 598 & *Sueton. Tib.* 8.

2, 91, 3 *Rufus Egnatius*) *Suet. Aug.* 19. *Dio* 53 *p.* 587 *& seq. Senec.* 1 *de clem.* 9. *Tac.* 1 *A.* 10, 6.

2, 92, 5 *Nisi quod naturaliter, audita visis laudamus libentius &c.*) Sententiam etiam aliis bene dictam cum expolitione & interpretatione rationis, quæ subest, effert *Velleius.* Valde enim subtile est illud: *præsentibus nos obrui, veteribus instrui credimus.*

2, 93, 2 *Quem homines, si quid accid. Cæsari, success. potentiæ eius arbitrab. futurum, vt tamen id per M. Agrippam secure ei posse contingere non exist*) Agrippa enim summopere à populo diligebatur, neque parum meritis suis in remp. & Augustum,

ſtum fidebat. ideo nec Auguſtus auſus eſt Marcellum ei præferre. Vnde prima offenſionum inter Marcell. & Aggrippam ſemina; quæ ne erumperent, Auguſtus, ſub ſpecie miniſteriorum principalium (vide quæ ſupra notamus ad ● 45, 4) Agrippam ablegauit. *Dio* 53 *p.* 593 vbi etiam de magnificentiſſimo Marcelli munere. adde *Sueton. Aug.* 66.

2, 93, 3 *Reuerſus inde filiam Cæſaris Iuliam, q. i. m. M. h. duxit vxorem*) coactus repudiare priorem vxorem, quamuis eſſet ſororis Auguſti filia. Matrimonii huius cauſſa duplex: *altera* è temporibus & negotiis petita (volebat enim Auguſtus, cum abeſſe Roma cogeretur, ad coërcendas ſubnaſcentes turbas præficere vrbi Agrippam; qui prudentia tantæ rei par, etiam dignitate principalis matrimonii ad venerationem publicam prouehendus videbatur) *altera* è profunda ratione ſtatus, quam vocant, ſiue potius è conſiliis dominationis; dum callidiſſimus Mæcenas in aurem Principi inſuſurrat: *Agrippam iam tantum feciſti, vt vel gener tibi aſciſcendus vel occidendus ſit.* Heu! quantus ab extremo in extremum ſaltus! nimium ille quidem, nimium magnis aulis familiaris. adeo inter ſumma & ima apud *Statiſtas*, ſi volunt ita appellari, nihil medium eſt. Adi *Dionem* 54 *p.* 600.

2, 94, 1 *Quo prius nato*) Ita *Schegkius* ediderat. nollemus autem in noſtram editionem irrepſiſſe. Legebatur: *quo primo* vnde *Aldus* fecerat, *quo trimo.* In *variantibus Lect.* à *Raphelengio* editis: *quo bimo.* vtrumque (*trimo* & *bimo*) habet, quo ſe tueatur.

2, 94, 3 *Maximamque difficultatem annonæ ac rei frumentariæ inopiam &c.*) *Suetonius* etiam in *Tiberio, c.* 8 teſtatur: *eum curam adminiſtraviſſe annonæ, quæ arctior inciderat,* crebra ea difficultas Romæ: indeque magna laus aut odium recte

ſecuſue adminiſtrantibus. *ſane annonæ cura aliquando Pompeio non minus addidit gloriæ, quam pulſus ambitus campo, exactus hoſtis mari, oriens triumphis, occidensq; luſtratus. teſte Plinio in Panegyr.* 29. vide *Dion.* 54 *pr. Lipſ. elect.* 1, 8 Ceterum quæ illa, & cuius tam ſollers cura, ſufficere potuit rei annonariæ Romanorum ac in longum ſatis prouidere? Non immerito aliquis miretur tanti imperii tam periculoſum & anceps vitium. Vt ali poſſet populus Romanus, peregre & longinquis è locis aduehenda erat annona. adeo quidem, vt horreum Romanorum, Ægyptus vel armis occupata vel ſterilitate depleta, fame potuerit Italiam vrgere. *Tac.* 1 A. 59, 4. Igitur hæc inter intimas & ſecretiſſimas Principum ſolicitudines non poſtrema fuit: ſicut *Tiberius* fateri opus habuit, apud *Tacit.* 3 A 54, 6, in grauiſſima illa ad Senatum epiſtola: *At Hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris & tempeſtatum, quotidie voluitur. ac niſi prouinciarum copiæ & dominis & ſeruitiis & agris ſubuenerint, noſtra nos ſcilicet nemora noſtræque villæ tuebuntur. Hanc P. C. curam ſuſtinet Princeps. hæc omiſſa remp. funditus trahet.* Neque tamen potuit ille ipſe, qui de hac cura gloriatur hoc locó, prouidere, quin ſubinde *grauitate annonæ iuxta ſeditionem veniretur. Tac.* 6 A 13, 1. Cauſſa huius mali *primo* ex diuitiis & affluentia, quam tot victoriæ pepererant. hinc à labore & ſtudio agriculturæ in otium & voluptates verſa plebs annonam accipere potius quam parare aſſueuit. *Altera cauſſa* latet in viſceribus degenerantis reip. dum magiſtratus quidam affectatione popularitatis largitioni frumentariæ ſtudebant; & mox perturbata aſſiduis nouis molitionibus republica, quicunque dominationem cupiebant, *annona populum* ineſcabant, ſiue quod *Tacitus*, etiam inter

arca-

arcanas *Augusti* artes refert 1 A. 2, 2 *pelliciebant.* Quid hoc erat aliud, quam ad otium & cessationem ab agricultura, veluti signum omnibus sustollere? Scilicet ita obnoxiam sibi fidamque plebem reddebant, si eius vitam & necessitates, copiam inopiamque veluti in manu haberent. Testatus quidem est ipse Augustus, prodente *Suetonio Aug.* 42 *se aliquando impetum cepisse, frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseuerasse, quia certum haberet, posse per ambitionem quandoque restitui.* vide, quæ ad hoc argumentum pertinentia *P. Cunæus* commentatus est *lib.* 1 *de rep. Hebr. c.* 3.

2, 94, 4 *Regnum eius Artauasdi dedit*) *Lipsius & Schegkius* ex *Tacito, Suetonio, Dione, Iosepho, Tigranem* reponunt. Vir Eruditus *G. Vossius* existimat Velleium omisisse Tigranem, quod brevi imperauerit, posteaque iussu Augusti, per Tiberium, Artauasdes impositus sit. *Taciti* verba, quæ potissimum hic in disquisitionem veniunt, ita habent, 2. A. 3, 4 & 5: *occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Cæsare Armeniis Tigranes, deductusq; in regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis eius, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. Dein iussu Augusti impositus Artauasdes, & non sine clade nostra deiectus.* Non caret tamen suspicione, quod omisso eo, quem alii plerique nominant, cuiusque deducendi gratia Tiberius in Armeniam missus erat, Velleius Artauasden potius nominat. Vt non male videatur coniecisse *Doctissimus Vir*, qui hunc locum mutilum defectumque autumauit.

Cuius rex quoque Parthorum) Omnino assentio scribentibus: *cum r. q. P.*

2, 95, 2 *Quippe vterque diuisis partibus Rhætos Vindelicosque*) *Sueton. Tib.* 9. *Liu. epit.* 136

& seqq. *Flor.* 4, 12, 22 &c. *Hist. miscell.* 7, 14. *Oros.* 6, 21. *Horat.* 4. *Carm.* 4 vbi *Interpretes.* *Dio* 54, *p.* 613 *&* 654. *Strabo* 7 *pr.*

2, 95, 3. *Censura Planci & Paulli acta inter discord.*) *Dio* 54 *pr.* *Sigon. comment. in fast. & triumph. R. ad ann.* V. C. DCCXXXI.

Plancus timere deberet, ne quidq.) Prorsus restituit hunc locum *Lipsius* distinctione ac emendatione: *Paullus vix posset implere censorem, Plancus timere deberet. nec quidquam obiicere posset adolescentibus aut obiicientes audire, quod non agnosceret Senex.* Egregie, *timere censorem* dicitur *debere*, qui probrorum sibi & inquinati moris conscius est. *Cur ergo Augustus tales constituit censores, cum hoc magistratu nihil debeat esse grauius sanctiusque?* An voluit hac ratione caussam struere & magnificam in publicum speciem quærere, cur in posterum censuram perpetuam, quam hactenus per accismum recusauerat, Princeps deberet suscipere? Ita enim nec discordiis locum, & officio dignitatem dari, vitiis huius censuræ moniti, credituri erant ciues. Certe non abhorret talis calliditas ab illa Augusti arte, qua *paulatim*, per occasiones & machinamenta, munia magistratuum legumque ita in se traxit, vt sponte & merito concessa viderentur.

2, 96, 2: *subinde bellum Pannonicum, quod inchoatum Agrippa Marcoque Vinicio auo tuo Cos.*) *Lipsius*, quoniam Agrippa ter tantum Consul fuit, hic subesse mendum suspicatus est, scribendumque: *quod inchoatum ab Agrippa, Marco Vinicio auo tuo Cos:* Sed *Gruterus* bene admonuit Velleio de duobus annis sermonem esse, scilicet *primo anno*, siue consulatu Agrippæ, natum esse bellum Pannonicum; *altero* adoleuisse, Vinicio consule. Videndi de hoc bello plerique supra memorati *scriptores.*

2, 97, 1. *Accepta in Germania clades sub legato M. Lollio*) *Dio* 54. *p.* 612. *Suet. Aug.* 23. ad quem locum notat *Casaubonus*, vnum esse Eusebium qui Lollii huius non cladem sed victoriam memoret. Verba hæc sunt, *Chronic. lib. priore*: *Germanos in arma versos M. Lollius superat.* Non putandus est autem pugnare cum ceteris Eusebius: acceperat quidem Lollius cladem aliquam, sed victus non erat plane: quin potius, cum mox hostes apparatum eius audirent, in suam terram regressi, obsidibus datis pacem acceperunt. teste *Dione*. sed & antea victos à Lollio, ex *Obsequente* probari potest. Meminit eius cladis *Tac.* 1 A. 10, 6.

2, 98, 1 *Atrox in Thracia bellum ortum L. Pisonis virtus compressit.*) *Dio* 54 *p.* 624. *Flor.* 4, 12, 17.

2, 99, 2. *Mira quadam & incredibili atque inenarrabili pietate.*) Adulatorie hæc de Tiberio *Velleius*, vt alia multa. calliditatem enim potius dixerit, qui Tiberium nouit, quam pietatem. *Suetonius* diserte in *Tib.* 10 totam rem complectitur. *Tot prosperis confluentibus, integra ætate & valetudine statuit repente secedere, seque è medio quam longissime amouere. Dubium vxorisne tædio, quam neque criminari aut dimittere auderet, neque vltra perferre posset; an vt vitato assiduitatis fastidio, auctoritatem absentia tueretur atque etiam augeret, si quando indiguisset sui Resp. Quidam existimant, adultis iam Augusti liberis, loco & quasi possessione vsurpati à se diu secundi gradus, sponte cessisse, exemplo M. Agrippæ, qui M. Marcello ad munera publica admoto, Mitylenas abierit; ne aut obstare, aut obtrectare præsens videretur, quam caussam & ipse, sed postea, (v. Cap. 11.) reddidit. Tunc autem honorum satietatem: ac requiem laborum prætendens commeatum petiit.* adde *Dionem l.* 55. *p.* 635.

Quis

Quis non videt, concurrisse omnes illas caussas. quarum *prima* è necessitate domestica, *altera*, è consilio dominationis; *tertia*, è sollertia & institutis vitæ aulicæ exoriri putanda est. Meminit huius secessus *Tacitus* 1 A. 4, 4.

2, 99, 4 *Qui process. legatique in transmarinas profecti prouincias, visendi eius gratia ad eum conuenientes, semper priuato (si illa maiestas priu. vnquam fuit) fasc.)* Ita *Schegkius*: alii aliter emendarunt. Legebatur enim corrupte: *visendi eius gratia ad quem conuenientes semper priuatos illa maiestas priuata nunquam fuit, f. s. Lipsius* 3 *epist. quæst. ep.* 8 legit: visendi eius gratia atque conueniendi. cetera, sicut *Schegkius* habet. Ceterum adulationem Velleii arguet *Suetonius Tib.* 12 vbi specie legati exulem egisse memorans, addit: *Enimuero tunc non priuatum modo,* sed *etiam obnoxium & trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitansq; prænaternauigantium officia, quibus frequentabatur assidue; nemine cum imperio aut magistratu tendente quoquam, quin diuerteret Rhodum.*

2, 100, 3 *Quippe filia eius Iulia &c.)* Quæ de Iulia hic habentur vide apud *Sueton.* Aug. 65. *Tib.* 11. *Tac.* 1 A. 53, 1. *Dion.* 55 *p.* 635.

Quicquid liberet pro licito vindicans) Alii: *iudicans.*

2, 100, 4. *Tum Iulus Antonius singulare ex. d. c.)* *Tac.* 4, A. 44, 4. & 11 A. 10, 6. Idem de *Sempron. Graccho* 1 A. 53, 4.

2, 100, 5. *Quasi cuiuslibet vxore violata pœnas p.)* Intellige, quos hic nominat, qui ex lege Iulia in exilium pulsi. nonnemo enim morte affectus est. Quod *Lipsius* notat ad conciliationem Velleii cum *Tacito*, qui 3 A. 24, 2 scribit: *Vt valida diuo Augusto in remp. fortuna; ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas vrbe de-*

pulit

pulit adulterosque earum morte aut fuga puniuit: nam culpam inter viros ac feminas vulgatam, graui nomine læsarum religionum ac violatæ maiestatis appellando, clementiam maiorum suasque ipse leges egrediebatur. Quanquam *Iulius Antonius*, non tam ob adulterium, quam ὡς καὶ ἐπὶ τῇ μοναρχίᾳ τοῦτο πράξας adeoque *ob rerum nouarum molitionem* interfectus memoratur *Dioni* 55 *p.* 635. sed quænam illæ *religiones*, quas *læsas* apud *Tac.* Augustus dicit? Amicissimus Noster *Freinshemius in doctissima & singularis exempli paraphrasi* exponit de *religionibus, quibus sacrata forent coniugia*: & quod de *violata maiestate* additur, ad *spretas leges* refert, quarum contemtus in maiestatis iniuriam redundaret. Mihi semper videbatur profundioris & vere Monarchici arcani ratio subesse: atque vtrobique *auspicia venerandæ sacratæque Maiestatis* spectari. quæ cogitatio inde confirmabatur, quod non tam ipse Augustus has pœnas tanquam suis verbis iudicioque, sed Senatus, quod *Dio* diserte memorat, in gratiam sc. venerationemque Augusti decreuit. Rationes deinde istas sequebar: cœperant iam *crimine maiestatis violatæ* notari vindicarique, quæ olim intra hoc nomen steterant: Vnde dato semel eius in Principem reuerentiæ exemplo, sponte iam & magna promtitudine Senatus, imo adulatione denique (quod de Tiberianis temporibus satis constat) huc ibatur. Iam vero *crimen ipsum maiestatis* nonne maximam atrocitatem ex eo habet, quod violantur *sacra imperii, auspiciaque summæ potestatis?* quæ cum in vnum translata est, omnis illa veneratio sponte sequebatur. Et quis nescit studium ac sollertiam aulicorum sub Augusto, imo ipsius Augusti, non potestatem modo & imperium sed imperii sanctitatem religionemque varie firmantium atque augentium? Existimet forte aliquis obstare

huic

huic opinationi *Dionem*, qui *lib.* 57, *p.* 696. *sub Tiberio demum, delicta in Imperatorem; impietatis nomine appellata* tradat. sed præterquam; quod præcise ex illis verbis non sequitur, sub Tiberio cœpisse id nomen, (cum locutio illa, ἤδη γὰρ ὠνόμαζον &c: *cœperat iam ita appellari*, facile ad antecedentia tēpora referri possit, quia præsertim de initiis Tiberii hic sermo est) etiam illud animaduertendum est, Dionem hic de omnibus in Principem iniuriis loqui, cum Augusti seueritas in aliquibus & extra ordinem, vt sic loquar; apud Tacitum notetur. Verum hæc obiter, & prout sub acumen stili venere, hic appono: consideraturus eam rem amplius & disquisiturus *in comment. de Auspicio Regio:*

Voluntarii exilii) *Lipsius* recte emendat: *Voluntaria.*

2, 101, 1. *Conuento prius Nerone; cui omnem honorem vt superiori habuit*) Adulatur iterum hic *Velleius*, quod vere *Lipsius* obseruat. *Dionis* enim diserta est narratio 55 *p.* 636; τοῦ δὲ Γαΐου σαλεύοντος ἐς τὸν πρὸς Ἀρμενίους πόλεμον, ὁ τιβέριος ἐς Χῖον ἐλθὼν αὐτόν ἐθεράπευσεν. ἐταπείνου τε γὰρ ἑαυτὸν, καὶ ὑπέπιπτεν οὐχ ὅτι τῷ Γαΐῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ οὖσι. *Misso ad bellum Armeniacum Caio, Tiberius in Chium profectus, cultum ei ac officia præstitit. submisitque se non Caio tantum, sed omnibus, qui cum ipso erant.* Adde *Sueton. Tib.* 12.

cum rege Parthorum iuuene excelsissimo) Illa duo verba: *iuuene excelsissimo* delenda censet *Gruterus*. *Lipsius* optima ratione ductus, in primum casum mutat, vt ad Caium referatur, quippe cum Phraates non fuerit eo tempore iuuenis.

2, 102, 1. *per Parthum indicata, Cæsari fama vulgauit*) Ita feliciter, vt arbitror, emendauit *Lipsius*. Erat: *Cæsaris iam euulgauit.* vnde fecerant; *Cæsaris ira euulgauit.*

2, 102,

2, 102, 2. *mox in colloquium (cui temere se crediderat) circa Artageram grauiter a quodam n: Adduo vulneratus*) Vide *Flor.* 4, 12, 44, 45. Vere autem iudicat Noster, temere hoc à Caio factum: cum hoc casu tot magni viri interierint, vnde exempla cautionis peti poterant. Pertinet huc eximia *Polybii* philosophia è 5 *hist.* 75 *p.* 418: Καὶ τούτων οὕτω συνεχῶς καὶ προφανῶς πολλοῖς ἤδη συμβεβηκότων, οὐκ οἶδ' ὅπως καινοί τινες ἀεὶ καὶ νέοι πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπάτας πεφύκαμεν. τούτου δ' αἴτιόν ἐστι, ὅτι τὰς τῶν πρότερον ἐπταικότων ἐν ἑκάστοις περιπετείας, οὐ ποιούμεθα προχείρους, ἀλλὰ σίτου μὲν καὶ χρημάτων πλῆθος, ἔτι δὲ τειχῶν καὶ βελῶν κατασκευὰς, μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας καὶ δαπάνης ἑτοιμαζόμεθα πρὸς τὰ παράδοξα τῶν συμβαινόντων· ὃ δ' ἐστι ῥᾶστον μὲν τῶν ὄντων, μεγίστας δὲ παρέχεται τὰς χρείας, ἐν τοῖς ἐπισφαλέσι καιροῖς, τούτου πάντες καταλιγωροῦμεν. καὶ ταῦτα δυνάμενοι, μετ' εὐσχήμονος ἀναπαύσεως ἅμα καὶ διαγωγῆς, ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ πολυπραγμοσύνης περιποιεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἐμπειρίαν. *Atque hac calamitas*) adscribam præclarissimi quamquam longiusculi loci versionem è *Casaubono*) *quum adeo continue adeoque euidenter multis iam inciderit; fit tamen nescio quomodo, vt ad huiusmodi fraudes semper rudes ac noui existamus. Caussa autem huius rei est, quod priorum casus, à quibus in aliquo est offensum, vt in numerato habeamus & ad manum, operam non ponimus: sed frumenti quidem ac pecunia copiam, itemque murorum telorumque fabricas, aduersus incerta & inopinata casuum, vexatione magna sumtuque nobis comparamus: rem vero omnium facillimam, omniumque, vbi aliquid aduersi increpuit vtilissimam, hanc omnes susque deque habemus: quum præsertim facile queamus, honesto fruentes otio atque oblectatione animi, ex historia & curiosa diligentique rerum anteactarum notitia, hanc nobis peritiam atque prudentiam parare.* Extat similis obser-

obseruatio apud *Polybium Gallicum* (Comineum intelligo) *lib. 2 c. 6 edit. Barthian.*

2, 102, 4. *In Vrbe Lyciæ (Limyram nominant) morbo obiit)* Cum Velleio sentit *Suetonius*, & *Zonaras*. Quibus opponit *Lipsius Senecam* Patrem, *Florum*, *Rufum* & præsertim monumentum iuxta *Emesam* Syriæ vrbem, *in quo C. Cæsaris epitaphium*, memorante *Bellonio*. Vir Eruditus *G. Vossius cenotaphium* illud fuisse suspicatur, cum ossa Caii Romam deportata à tribunis militum, in *Dione* legantur.

2, 103, 2 *Vt & tribunitiæ potest. consort. Neroni constitueret, & eum adoptaret*) vide *Tac.* 1 *A.* 3, 5. *Sueton. Tib.* 15 & 16. *Dion.* 55. *p.* 637. Intellige autem *tribunitiam potestatem* iterum datam. acceperat enim & gesserat iam antea. adde *Tac.* 1 *A.* 10, 10.

2, 103, 5. *Id vnum dixisse iuuat, quam ille omnibus fuerit carus*) Ita suppleuit *Rhenanus* locum mutilum. Erat enim: *Id vnum dixisse, quam ille omnibus fuerit.* vnde *Lipsius*: *Id vnum dixero, quam ille omnia omnibus fuerit.* Alii aliter.

2, 104, 1. *Hoc*, inquit, *reip. caussa facio*) Dubitatum est à multis, *an Tiberius reip. caussa ab Augusto successor constitutus.* vnde Prudentium aliqui apud *Tac.* 1 *A.* 10, 9: *ne Tiberium quidem caritate aut reip. cura successorem adscitum: sed quoniam, arrogantiam sæuitiamque eius introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsiuisse.* Sed *Suetonius* liberi alias & prudentis iudicii Scriptor suspicionem eam ab Augusto remouet, dum in *Tib.* 21 scribit: *Adduci tamen nequeo quin existimem, circumspectissimum & prudentissimum principem, in tanto præsertim negotio, nihil temere fecisse, sed vitiis virtutibusque Tiberii perpensis, potiores duxisse virtutes: præsertim cum & reip.*

caussa

caussa adoptare se eum pro concione iurauerit, & epistolis aliquot; vt peritissimum rei militaris, vtque vnicum populi Romani præsidium prosequatur.

2, 104, 4; *Ante meritis ac viribus quam nomine, Cæsarem reuisentibus)* *Lipsius* non sine ratione pro *viribus* mallet *virtutibus*.

2, 105, 1 *Et amnis mox nostra clade nobilis, transitus Visurgis)* Ita *Rhenanus* εὐστόχως, vt arbitror, emendauit, cum inuenisset: *& inamninus mox nostra clad nob. Vossiana* coniectura ita rescribit: *& vtinam minus mox nostra clade nob.*

2, 105, 4 *Pietas sua Cæsarem, pæne obstructis hieme alpibus in vrbem traxit: ad tutelam imperii eum veris initio reduxit in Germaniam)* Ex variis lectionibus & distinctionibus hæc nobis commodissima videbatur. in *vet. ex.* extrita syllaba, *initi* extabat. item pro *obstructis* leg. *extructis*. Vnde *vir Doctus*: *bene extructis*. Capio & tolero significatum, vocabuli *extructis*. sed retinuerim *pæne*. Nam *bene extructas Alpes* scripsisse *Velleium*, distulerim credere.

ad caput Iuliæ fluminis) *Lupiæ* legendum esse, consensus doctorum & res ipsa pridem euicit. vide de hoc Nostri loco *Cluuer. Germ. antiq. lib.* 3 *cap.* 9 & 49.

2, 106, 2 *Ad quadrigentesimum miliarium à Rheno vsque ad flumen Albim)* Hyperbolice hic loqui *Velleium*, aut anfractus atque circuitus paludum saltuumque complecti (cum alias millia passuum haud amplius CCXL reperiantur in itineris huius designatione) ostendit *Cluuerius Germ. antiq.* 3, 18. Ita adulatorie mox animaduertente *Lipsio*, *inauditum atque incognitum ante mare* vocat, quod tamen *Drusus* antea nauigauerat, sicut ex *Dione* satis constat.

2,107,1. *Non tempero mihi &c.*) Quæ in hoc capite habentur, folius Velleii diligentiæ debentur. quo minus iudicare integrum eſt, quid iuxta aut ſupra veri fidem dictum ſit. Certe cum in Tiberianis plerisque laudibus nimius deprehendatur Noſter, non ſine ratione ſuſpicatus eſt *Lipſius*, parum pro indole Germani hominis ſonare iſtam ad Tiberium orationem.

Cauatum, Vt illis mos eſt, ex materia conſcendit alueum) Meminit eiusmodi nauigiorum *Plinius* 16, 40: *Germaniæ prædones ſingulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt.* Scilicet hoc veluti *rudimentum nauium* gentibus fuiſſe antiquitus, conſentaneum eſt. Ita *Sanchuniathon apud Euſeb. præparat. Euang.* 1,10 *de Phœnicum Theologia*, tradit: δένδρε λαβόμενον τὸν Οὔσωον κ̓ ἀποκλαδεύσαντα, πρῶτον τολμῆσαι εἰς θάλασσαν ἐμβῆναι. *Vſoum arbore, cuius ramos amputauerat, accepta, primum hoc veluti nauigio auſum eſſe mare ingredi.* Annotandum hoc vel propterea videbatur, quia in diſputatione de primis *rei naualis originibus* multa obſcuritas tollitur, obſeruato nauis tumultuariæ ſive rudimentariæ, tum fabricatæ extructæque diſcrimine. hic proprie ναυπηγία locum habet: Velleianum autem iſtud nauigium, aut quæ alia ad eum modum memorantur, non ſunt accurate loquendo ναυπηγηθέντα.

2, 107, 2 *in eam quam armis tenebamus*) *Burerius* in *antiq. ex.* fuiſſe, *tendebamus*, teſtatur. Vnde promtum fuerit, emendatione ceteram σύνταξιν huc attemperare: niſi in pari loquendi proprietate æque ambiguum crederem, huicne verbo, an reliquis voculis acceſſerit vitium.

Noſtra quidē iuuentus furit, quæ cum Veſtrum numen abſentium colat, præſentium potius arma metuit &c.) Tolerabilior videri poſſet montano-

rum

rum barbarorum apud *Curtium* 7, 6, 6 oratio, qui veniæ petendæ deditionem suam hoc colore adornant: *cum diis pugnare sacrilegos tantum.* Nam quæ *Idem scriptor* de barbaro imbellique Indorum stupore memorat 9, 1, 18 & 9, 8, 7, quibus Dii scilicet erant, quos fortiores adeoque sibi formidabiles credebant, facile fidem inueniant: sed cui verisimile fit, Germanum, dignitate graduque militiæ honoratum in tantum non modo à libertate, sed à seruitute ipsa degenerasse? Et quodnam illud numen Romanorum, quod iuuentus Germana scilicet coleret? An illa terrarum Dea gentiumque Roma? quam pro domicilio latronum detestabantur Germani? An vero Iulii Cæsaris ἀποθέωσις, aut Augusti veneratio hanc formulam dictauit? qua eadem nimirum postea Arminius, *illum inter numina dicatum Augustum*, gravi cum irrisu vecordiæ Romanæ, memorat, ap. *Tac.* 1 A. 59, 6. Curiosior aliquis non difficulter crederet, Velleium hic commentum esse rationem, qua suum Tiberium summis quibusque & admirandis ducibus æquaret. Vide de *Scipione Val. Max.* 2, 10, 2.

2, 108, 1 *Nihil erat iam in Germania, quod vinci posset*) Etiam hoc *adulatorie*: vt recte notat *Lipsius*. idem, qui mox pro *inferiora* quæ vox *Cluuerio Germ. antiq.* 3, 3 multum negotii exhibuit) rectissime *interiora* reposuit.

2, 108, 3 *sed certum imperium vimque regiam complexus animo*) Hunc locum, Deo annuente, amplius explicabimus in *comment*: *de Auspicio Regio.* Historiam iuuabunt *Strabo* 7 prope principium, egregia, vt solet, breuitate rem totam complexus. *Tac.* 2 A. 45 & 46.

Aut conditionibus iuris sui fecit) An æquis, an vero imparibus? Dubitat *Petrus Faber Semestr.* 1, 7. Nobis nil videtur dubitandum, si vel consilium

Marobodui, vel textum Velleii consideramus. Dominari ceteris volebat Maroboduus, proferendique imperii caussa finitimos bello petebat. ergo partim vi cepit, partim deditione, quos *sui iuris*, omnes nimirum *fecit*. Qua Velleii phrasi nihil potuit clarius dici : nam *sui iuris facere*, est utique ; *in suam ditionem potestatemque redigere*. Non consistunt autem συνθῆκαι ἐπ' ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, cum alter amittit imperium, alter accipit.

2, 109, 1. *Gerebatque se ita aduersus Romanos*) Quæ hoc & sequenti commate dicuntur, prudentiam Marobodui singularem abunde ostendunt. Ceteri scriptores parcius hic agunt. an puduit fateri : fuisse inter Germanos virum, qui gerenda rep: constituendoque principatu æmulum agere posset eorum, qui soli eo nomine celebres & cupiebant esse & videbantur? Nimirum & elusit Maroboduus infinitam Romanorum ambitionem calliditate, & virtute coërcuit. & quantum ille dedisset Romanis negotii, nisi intestinis armis collisi inter se duo *Germanici Martes* (Arminius ille alter est, quem indigito) nudum hostibus latus præbuissent. Macte nunc quoque virtus Germanica, inuicta omni externa vi in hunc diem futura, si Libertati tuæ concordia constantius litauisses, neque alienæ dominationi, tuum decus & sanguinem gratificari didicisses.

2, 109, 2 *Totumque ex male dissimulato agebat æmulum*) *Acidalius* contendit legendum, *in totumque*. Nolim statim assentire.

2, 109, 5. *Legiones Boiohæmum* duceret) verbum hoc explendæ lacunæ adiiciendum doctissimus quisque consensit.

2, 110, 1. *Saturninum admoueri placuerat* *pene æquali* diuisæ *interuallo ab hoste*) *Lipsius* mallet, *admoneri* : & supplet lacunam : *cuius copia pene æq*. Hoc postremum facile se cuiuis approbat:

probat: ſed illud *admoueri,* tolerari poſſe obſeruabunt, qui cogitare volent.

2, 110, 2 *cum vniuerſa Pannonia & Dalmatia)* Vide de hoc bello *Dionem lib.* 55 & 56. *Sueton. Tib.* 16.

2, 110, 3 *Amplius DCCC millibus)* Non dubito nota numerali expreſſum in mſc. millenarium fuiſſe: DCCCM. Vnde *Acidalius*, potius *millia* ex optimorum Auctorum conſuetudine, legendum eſſe, quam *millibus* exiſtimat.

2, 110, 4 *pars in Macedoniam eruperat*) Ex *Vet. exemp. effugerat. Lipſius* & *Vrſinus* faciunt, *ſe effuderat.*

Proxima duobus Batonibus ac Pinneti ducibus auctoritas erat) *Proxima*, à quibus ? *Lipſius* corrigit: *prima duobus Batonibus ac P. a. e.* Aut: *proxima duobus Batonibus à Pinnete auctoritas erat.* Ceterum *duos Batones* expunxerunt alii, atque ita reſcripſerunt: *proxima duobus, Batoni ac Pinneti ducibus, auctoritas erat.* Tuetur hanc lectionem contra *Lipſium*, qui duos Batones è Dione retinet, *Acidalius* præſertim ex *Noſtro* 2, 114, 4.

2, 110, 5. *Lingua quoque notitia Romana*) Neſcio quo conſilio *Schegkius* hic obſeruet. Linguæ Latinæ vſum beneficii loco à Romanis conceſſum. ex *Liu.* 40, 43: *Cumanis eo anno petentibus permiſſum, vt publice Latine loquerentur, & præconibus Latine vendendi ius eſſet.* *Noſter* ſane nihil de vſu huius linguæ Pannoniis publice conceſſo, ſicut Cumanos actui publico ac negotiis ciuilibus ſolennibus illud priuilegium quæſiuiſſe & impetraſſe *Liuius* auctor eſt: ſed potius de peruulgata notitia ſermonis Romani loquitur. ſicut hodieque fieri poteſt & ſolet, vt linguæ alicuius extraneæ notitia in vulgus ſatis familiaris ſit, non item vſu publico recepta & agendis rebus componendisque monumentis

destinata. Nam id ne optant quidem aut sustinent facere, nisi qui externo imperio vel parent vel adulantur. Itaque semper discernendum est, *commercione & vsu ac necessitudine, an imperio institutoq; notitia* linguæ alicuius propagetur. De priori modo *Curtius* diserte 6,10,23: *Tam victoribus quam victis peregrina lingua discenda est.* Posterius consilium *Dominantibus* solenne est: qui linguam suam, non citra arcanum imperii (de quo *Clapmar.* 3, 22) propagare student.

2,110,6 *Vt stabilem illum & firmatum tantorum bellorum experientia an.*) vet. ex. *formatum*, cuius vocis & elegans & satis nota est in hos vsus significatio; nescio tamen quomodo textum accuratius inspicienti magis arridet, *firmatum.*

2,111,1. *Reuocati vndique omnes veterani*) Retineri potest vetusta lectio: *vndique & omnes.* Quod *Acidalius, euocati*, reponendum contendit, in eo obsequitur mori suo atque ex omni occasione correctionem captat.

Ex censu libertinum coacta dare militem) *Sueton. Aug.* 25. *Dio* 55 *p.* 652.

2,111,2 *Omnia hac frustra præparassemus, nisi qui illa regeret fuisset*) Scilicet plus est in duce, quam in exercitu. quo de argumento pleni sunt commentarii Politicorum.

Itaque vt præsidium militum resp ab Augusto ducem in bellum poposcit Tiberium) Fateor non suauiter hæc in auribus meis sonare: tam absurda autem esse, sicut censuit Acidalius, (cuius nimis animosa hic medicina est) pernego. Mitigabitur nonnihil insolentia phraseos, si consideremus, quam præmisit sententiam. Coactæ erant, inquit, satis multæ magnæq; militum copiæ: sed quid multitudo exercitus, absque artibus & auctoritate idonei ducis? itaque respublica huic multitudini militum, tanquam

quam præsidium & præcipuum robur decusque, postulauit Tiberium, parem sc. tanto bello ducem. Subtilius forte quam opus est agunt, qui Tiberium ideo hic *præsidium militum* credunt dici, quod militum sanguini parceret studiose, neque victoriam damno amissi militis pensatam cuperet (teste *Nostro* 2, 115, 5. 2, 120, 2) simplicius enim & conuenientius est vt *præsidium* accipiamus eo sensu, quo eleganter *Augustus* apud *Sueton.* Tiberium *vt vnicum populi R. præsidium* prosequitur. *Tib.* 21. *Lipsius* tentabat: *præsidium vltimum*: *Gruterus*, *vnicum*: vt possit videri *Velleius* in animo habuisse elogium Augusti.

2, 111, 3 *Mediocritas nostra)* Ita iam ergo incipiebant loqui? postea eiusmodi formulæ ad ineptias & fastidium frequentatæ. Mirari possis iam tum, id est, sub Tiberio, ausum *Valerium Maximum* dicere, *mea paruitas*. Quæ vox adeo offendit Eruditorum aures, vt pro comperto habeam, multos, cum in ipso limine huc tanquam in lapidem impingerent, sequius, quam meretur, iudicasse de toto Auctore: qui licet aliquando moliri grauius quam felicius exhibere videatur figuras sententiasque, abunde tamen eloquentiam suam prudentiamque æquis iudicibus approbare potest.

etiam designatus tribunus plebis) Legebatur: *& iam designatis tribunis plebis.* quam *Lipsius* tuetur, ratione à *more* eius æui petita, quo cautum seuere erat, *ne quis Tribunus fieret, nisi senator.* Eruit eam rem è caligine explicatque [illegible] *Electorum* 13.

2, 111, 4 *Quanto cum* [illegible]*peramento simul vtilitatis res auctoritate imperatoris agi vid.)* sententiose hoc, vt cetera de artibus Tiberii. scilicet *Eruditus* fit dux *vtilia honestis miscere*, exemplo Agricolæ ap. *Tac.* 8, 1.

inopsque copiarum &c.) Magna enim *dispo-*

sitio est, hostem fame magis Vrgere quam ferro, quod *Vegetius* 3, 26 in regulis belli generalibus tradit.

2, 112, 3 *pars exercitus eorum proposita ipsi duci*) *Lipsius* mallet *opposita*. sed potest defendi vulgata. Mox concinnius legeris, *instantes sustinere*. quod iam alii monuerunt. cetera recte se habent.

2, 112, 4 *& equitatu regio*) *Acidalius* recte: *equitatui*.

2, 112, 5. *Militi plus eo tempore Vindicatum gloriæ, quam d. r.*) Videtur omnino toleranda hæc lectio, neque opus esse, vt pro *militi*, substituatur, *militibus*: aut pro *Vindicatum*, *Vindicandum*.

Qui multum à more sui imperatoris discrepantes) Legebatur: *multum amore imperatoris sui crepantes*. Vnde doctissimus *Isacius Pontanus* eam lectionem fecit, quæ haud dubie ceteris omnibus præferenda fuit.

2, 112, 6 *Quibus etiam primi ordines cecidere*) Ita *Burerius* ex *Vet. ex.* Addenda ergo fuerit præpositio. quam subintelligi hic posse facilius dixeris quam probaueris. Alii: *quin etiam primi ordines*. *Lipsius* mallet: *qui etiam primi ordinis*. Vide *In dic.* voc. *ord.*

2, 112, 7 *Hoc fere tempore Agrippa*) *Suetonius Aug.* 65 *ingenium sordidum & ferox* huic tribuit. *Dio* 55 *p.* 652 δουλοπρεπῆ vocat, præcipitisque iræ hominem; ausum etiam, *nouercalem animum* Iuliæ, & Augusto *bonorum paternorum detentionem* exprobrare. *Tacitus* 1 A. 3, 6 *Rudem sane bonarum artium & robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum* memorat; exiliumque quo ab Augusto multatus est *Liuiæ* artibus tribuit. sed & de exitu eius, quem Velleius *dignum furore hominis* vocat, longe aliter iudicat *Tacitus* 1, A. 6, 1 &c: Vide locum & *primum Tiberiani principatus facinus*; velo adulationis hic obductum. reuelan-

uelandum amplius à *Dione* 57 *p.* 692 & *Clapmario* 5 *Arcan.* 2.

2, 113, 1. *quatuordecim* (alis) *sed pluribus quam decem vet. mill.*) Placuit Eruditis *Lipsiana* coniectura; *alas* scilicet adiici debere. Idem mox legit: *& pluribus quam d.* potest tamen vsitata lectio ferri.

2, 113, 2 *In omnibus bellis, quæ probanda essent, non quæ vtique probarentur, sequens*) Talis locus mox sequetur *cap.* 115, 5. vtrumque ob verborum exemplique grauitatem laudauit in hoc argumento *Lipsius* 5 *Polit.* 16, 20. Cum primis autem eximia *Oratio Q. Fabii Maximi ad Æmilium* huc pertinet ex *Liu.* 22, 39.

2, 113, 3 *Et partem digredientium suorum metu vniuersi tentare non posset*) Prorsus temere & inconsiderate fecerunt, qui pro optima editionis principis lectione, hanc reposuerunt: quæ vitio libri, quem typothetæ dederamus, in nostram quoq; editionem irrepsit, quod nollem factum. Legendum enim, sicut *Gruterus* aliique iam ediderant: *& partem digredientium suorum quisq; metu finium vniuersi tentare non possent.* sensus patet.

2, 114, 1. *Nemo e nobis, gradumue nostrum a. p. a. s. imbecillus fuit &c.*) Vt cetera, quæ præcedenti capite descripta sunt, ex singulari virtute imperatoria originem trahunt, ita non in postremis ponenda est hæc erga imbecillos comitas Ducis: qua sibi & bello militem efficacissime firmare potest. Quod præsertim in bellis difficilibus, aut post aduersa, locum habet. sicut apud *Tacitum* Germanicus, *vt cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio & cura, sibique & prælio firmabat.* 1 A. 71, 3. Vide quæ *Lipsius* notauit ad *Panegyr. Plin. c.* 13, vbi Traia-

nus *ſolatium feßis, ægris opem tulit: neque ſua iniuit tentoria, niſi commilitonum ante luſtraſſet, nec requiem corpori, niſi poſt omnes dedit. Hadrianus* quoque *ægros milites in hoſpitiis ſuis vidit. Spartian.* 10. *Alexandri* item *Seueri* eximiam curam *Lampridius commendat c.* 47: *Ægrotantes ipſe viſitauit per tentoria milites, etiam vltimos; & carpentis vexit, & omnibus neceſſariis adiuuit. Et ſi forte grauius laboraſſent, per ciuitates & agros patribus familias hominibus & ſanctioribus matronis eos diſtribuebat, reddens impendia quæ feciſſent, ſiue conualuiſſent illi ſeu periiſſent.* An legimus: *patribusf. honeſtioribus?*

2, 114, 2. *Lectica eius publicata, cuius beneficium cum alii t. eg. ſenſi*) poſt, *cuius*, lacuna erat, quam *Rhenanus* per *beneficium*; *Lipſius*, per *vſum* explet.

2, 114, 3. *Agnoſcat protinus*) *Vet. lib. agnoſcet.* quod probum puto.

2, 114, 4 *Captum alterum, alterum deditum*) Legebatur, *captum alterum à ſe deditum.* vnde rectiſſime *Rhenanus: captum alterum, alterum à ſe deditum.* Nam Bato ſe ipſe dediderat.

2, 114, 5 *Cuius omnibus copiis à Cæſaribus M. Lepidus præfectus eſt*) Ita quidem nonnullis placuit, propter vocem, *eorum*, quæ in libris mox ſequens ad Cæſares referenda videbatur. ſed cum fuerit: *cuius omnibus copiis Cæſarem Lepidus præfectus eſt*; nihil dubito totum locum ita legendum: *cuius omnibus copiis à Cæſare M. Lepidus præfectus* eſt, *vir nominis ac fortunæ ſuorum proximus.* cum præſertim ſequatur *tantorum nominum.* quibus Lepidus ortus eſt, mentio.

2, 115, 1. *Magio Celere Velleiano*) Ita potius legerim, quam cum *Nicolao Loenſ. epiphyllid.* 7, 6 *Alliſano*: Erat in v. ex. *Vlliſlauo.*

Et ampliſsimorum honorum, quibus triumphans eum Cæſar donauit) *Lipſio* ex comparatione loci, qui cap. 121, 3 ſequitur, *donorum* potius videtur legendum.

2, 115, 4 *Quippe Daoriſi & Deſitiates Delmatæ*) In vet. *cod. Peruſia ade ſitiates Delmatæ.* Puteani coniectura: *Breuci & Deſitiates Delmatæ*, non *Dionis* modo auctoritate ſuffulta eſt, ſed præſertim ex *Sueton. Tib.* 9 firmari poteſt, vbi Tiberius bello Pannonico *Breucos & Dalmatas* ſubegiſſe dicitur. Facit diligentia Scriptoris & inſtitutum, vt nihil dubitem, inde corrigendum Velleium; cum præſertim elementorum ductus minime repugnet.

2, 116, 1. *Celebris etiam opera diligenti Q. Iulius Poſthumus*) *Voſsiana* emendatio non diſplicet: *Celebri etiam opera diligentique Vibius Poſtumus.* quem intelligendum Pighius aſſerit.

2, 116, 3 *Nam & Seianus vir antiquiſsimi moris*) Nullo ſucceſſu tentarunt ita corrigere, cum legeretur: *Nam & etiam v. antiq. Lipſius Iunium* ſubſtituit, de quo Noſter infra *cap.* 125, 5.

2, 116, 5. *Horum virorum mentione*) *Acidalius: mentioni.*

2, 117, 1. *Tantum quod vltimam impoſuerat manum*) Nil mutandum. Aſſeruerunt pridem eam loquendi formulam Viri Docti ad *Sueton. Aug.* 63: *Iuliam primum Marcello Octauiæ ſororis ſuæ filio tantum quod pueritiam egreſſo nuptum dedit. Neron.* 6. *Natus eſt, XVIII Kal. Ian. tantum quod exoriente ſole. Cic.* 15 *ad Attic. ep.* 13: *Hæc cum ſcriberem, tantum quod exiſtimabam ad te orationem eſſe perlatam.* Ad quem locum non debuit *Manutius* adducere illud in Verrem: *Tantum quod hominem non nominat; cauſſam quidem totam perſcribit.* Hic enim aliam ſignificationem atque σύνταξιν habent illæ particulæ, vt quivis videt.

Velut

*Velut in hoc saltem tantummodo indulgente nobis fortuna, ne occupato duce * & caussa persona moram exigit*) Hoc loco *primum* animaduertit *Gruterus*, *saltem tantummodo* superflue dici, alterumq; irrepsisse præter Auctoris mentem: *Deinde*, lacunam alii aliter explent; *Lipsius* ita; *ne occupato duce sæuiret. sed caussa & persona moram exigit.* Non firmauerim ita scripsisse Velleium (nam quis ipsa verba reponat?) sed ita sensisse nullus dubito. Scilicet id voluit dicere: *In tanta calamitate illud tamen pro beneficio fortunæ agnoscendum, quod hæc clades non acciderit occupato districtoque alibi duce Tiberio: futurum enim fuisse vt hostis vteretur victoria armaque latius proferret, nisi statim obuiam itum foret. Operæ pretium autem esse, vt & Vari ingenium, mores, consilia, & clades ipsa, summatim quidem, sed tamen cum quadam mora, in hoc transcursu, memorentur.*

2, 117, 2 *Varius Quinctilius &c.*) Dicetur de hac descriptione alibi: nunc illud notare lubet, quantus error commissus sit in præficiendo Germaniæ tali viro, qui nec virtute militari bellicosæ genti metuendus; & superbia, crudelitate, auaritia, libertati hominum generosorum intolerandus esset. Crebra & singularis ea magnorum imperiorum infelicitas est, quod in administrationem locorum gentiumque cordatiorum obrepunt *Lollii & Vari*, quorum vecordia rebellioni & rebus nouis caussam præbet. Quam requirenti alicui vere responderi posset, quod *Bato* ille bis Tiberio respondit apud *Dionem* 55 & 56: ὑμεῖς τούτων αἴτιοι ἐστέ. ἐπὶ γὰρ τὰς ἀγέλας ὑμῶν φύλακας, οὐ κύνας, οὐδὲ νομέας, ἀλλὰ λύκους πέμπετε. *Vos Romani caussam rebellandi eo præbuistis, quod ad custodiendos greges vestros non canes, non pastores, sed lupos mittitis.*

Vt corpore & animo immobilior) potest aliquis

quis ſenſus exiſtere ex his verbis, ſed mihi ſuſpectus eſt locus, nec ſatisfacit emendatio aliorum, *& corpore & animo*: vel, *Vt corpore ita animo.*

2, 118, 1 *At illi, quod niſi expertus vix credebat*) *Lipſius*: vix credat. Ceterum cladem Varianam eiusq; cauſſas nemo accuratius deſcripſit *Velleio* ac *Dione lib.* 56: adde *Flor.* 4, 12, 3, *& ſeq. Tac.* 1 A. 61, & *de morib. Germ.* 37, 7 in magnificentiſſimo illo Germanæ virtutis elogio. *Strabon.* 7 *non longe à principio. Sueton. Aug.* 23 *Cluuer.* Germ. antiq. 3, 19 vbi præſertim de loco cladis multa.

Natumque mendacio genus) Hoc quidem aperte falſum eſt: ſed intolerantes ſæuitiæ ac tyrannidis, amantesque libertatis fuiſſe aduerſum prædones gentium, id longe eſt veriſſimum.

2, 118, 2 *Arminius Sigimeri princ. g. e. filius*) vide *Charact. Vellei. c.* 3, 9.

Neminem celerius opprimi, quam qui nihil timet, & frequentiſſ. vitium eſſe calamitatis, ſecuritatem) Eximia ſuper hoc argumenta loca atque cum grandibus exemplis coniuncta notauit *Lipſius* 5 *Polit.* 16, 23 *& ſeqq.* vbi etiam hæc Noſtri Auctoris ſententia.

2, 118, 4 *ſed præualebant iam fata conſiliis, omnemque animi eius aciem præſtinxerant*) Legebatur: *poſtulabat etiam fata conſiliis, omnemque animi eius aciem præſtruxerat.* Vnde legerim: *præualebat ſed iam fatum conſiliis, omnemque animi eius aciem præſtruxerat.* quanquam illo poſitu particula *ſed*, etiam à *Lipſio* ita collocata in emend. huius loci, non ſatis placet.

Vt plerumq;, qui fortunam mutaturus eſt, conſilia corrump.) Non debuit omitti *Deus*, quæ vox in mſc. pro *eſt* comparebat. Sed & verbũ ſubſtantiuum reſcribendum videtur. Optimo enim ſenſu legeris: *Vt plerumq;, qui fortunam mutaturus eſt Deus, conſilia corrumpat.*

Vt

Vt quod accidit, id etiam merito accidisse videatur, & casus in culpam transeat) Lubrica est & caligat tua Philosophia, *Patercule:* omniumque eorum, qui tua hæc tam auide arripiunt, & pro oraculo exosculantur. Aperiant enim tandem oculos, vel ad huius exempli lucem, qui tam crasse de fatali necessitate sentiunt loquunturque. *Accidítne immerito Varo, quod accidit?* Nonne securitas inexcusabilis virum præcipitem dedit? Congruebat sane iustitiæ fati, vt pateretur vecordiam huius hominis vindicari: sed vindictam non intulit vis maior fati, aut præsentioris potentiæ fatalis vltio; sinebatur interire, sed suamet securitate ignauiaque. Nonne cauere, nonne & antea se aliter gerere, & cum moneretur, expergisci potuit? si hoc non possunt homines, iam non sunt homines. Et cur hæc talia, traduntur ciuilis disciplinæ caussa? Cur Historici passim admonent, securitate peccatum esse ab hoc & isto? cur increpant securitatem? cur exempla cautionis inde peti iubent? si à casu ineuitabili sunt illa omnia, longe aliter philosophandum erat. Vide quæ Velleius rursum de Varo 2, 120, 5. Non omittendum duxi, quin rursum monerem, vitandos in hoc argumento & *errores vulgaris sermonis*, & *colores disertæ scriptionis*, quæ sæpe ita tegit hominum popularium aut amicorum flagitia, sæpe tragicæ grauitati his sententiis locum quærit. adde quæ supra notauimus ad 2, 57, 3. Non dissimulamus interim, *posse horum multa ad saniorem sententiam commoda interpretatione & cautione redigi*: sed quid opus est illorum dicta melius interpretari, quos peius sensisse non ignoramus?

2, 119, 2 *Cum ne pugnandi quidem egregie occasio in quantum voluerant &c.*) Ex *Bureri v. Lect.* constat, ita fuisse in exemplari: *cum ne pugnandi quidem egredıem aut occasionis inquantū voluerant*

rant data esset immunis. Vnde *Vossius* ita emendat: *cum ne pugnandi quidem egrediendiue, occasio iis data esset immunis.* Non displicet. sed quod cum *Grutero* delet illa; *in quantum voluerant*, non approbauerim. Neque enim statim licet recidere, quae sententiae nostrae obstare videntur, & scripsisse ita Velleium, ex eo maxime fit verisimile, quod mox sequitur. *Castigatos esse quosdam graui pœna, quia Romanis & armis & animis vsi fuissent.* Q. d. voluisse quidem Romanos milites suam necessitudinem fortiter ferre, acriterque pugnando dare operam ne ignaui aut penitus inulti perirent: sed coërcitam esse generosam voluntatem segnitie & imperio ducis &c.

Ab eo hoste, quem ita semper more per cudum trucidauerat &c.) Quid ais, Vellei? Longe aliter *Tacitus* aliique de Germanis loquuntur.

2, 119, 3 *Paterni auitique exempli successor*) De patre supra Noster 2, 71, 3.

2, 120, 1. *Vltro Rhenum cum exercitu transgreditur*) Illud *Vltro* ex *Freinshemiana* emendatione, cum legeretur, *Vltra*, praeplacuit.

2, 120, 2 *Arminio territo, quem arcuisse pater & patria contenti*) Fuerat: *arma interfecti, quem arguisse.* Vnde *Lipsius*; *arma infert, qua arcuisse pater & p. c. e.* *Vossiana* emendatio ista est: *arma infert hosti, quem arc.*

2, 120, 6. *sanguinis cerebrique profluuio*) in *msc.* erat: *influuio.* quod *Gruterus* retinet. alii fac. *effluuio.*

2, 121, 1. *Coërcitione magis quam pœna mollisset*) Prudenter. nam id exigebat ratio temporis: quod cum tot pericula minaretur ac obiiceret vndique, non debuit seueritate apud subiectos augeri odium praesentis status.

Et senatus populusq; Rom. &c.) Miror plerosq;

Ani-

Animaduerſionum & Notarum ſcriptores hunc locum plane prætериiſſe. Expreſſimus autem *Rhenani* & *Gruteri* editionem. Nam *Burerius* parum hic ad rem. Interim videtur ὕπουλόν τι ſubeſſe. Certe illa verba, *quam erat ipſi*, non cohærere ſatis apte, vidit & deleta cupiit *Aldus*. cuius coniecturam, non poſſum non probare.

2, 121, 2 *Ex Pannoniis Delmatisque egit triumphum*) Vide *Sigon. comment. in faſt. & triumph. R. Sueton. Tib.* 17.

2, 121, 3 *Quippe omnes e. h. duces non occiſos fama narrauit, ſed vinctos triumphus oſtendit*) Neſcio quid ſibi velint, qui *negantem particulam*, auctoritate *Vet. exempl.* fultam, emouere cupiunt. Senſus eſt *Eminentiſſimos hoſtium duces non fama tantum, occiſos alibi, populo Romano narrauit; ſed præſenti ſpectaculo in vinculis & triumpho ductos fortuna oſtendit.* ſcilicet maior erat felicitas & ſolidius gaudium, coram intueri vinctos clariſſimos duces in triumpho: quam ſi auditione tantum accepiſſent vinctos occiſoſque. Τὸ *Non* συγκριτικῶς accipiendum eſt: vt τὸ *ſed*, quod maius eſt, inferat.

2, 122, 2 *Et ex rege ei præpoſito*) ſupra *c.* 94, 4. Pronomen *ei* aberat in *ex. Vet.*

2, 123, 1 *Venitur ad tempus, in quo ſ. pl. metus*) Quæ in hoc capite de itinere Tiberii & colloquio cum Auguſto, ipſiuſque Auguſti morte habentur, amplius vide apud *Dion.* 56 *Suet. Aug.* 98 & *Tib.* 21. *Tac.* 1 A. 5. *Suetonius* addit: reuocatum Tiberium ſecreti ſermonis cauſſa cum Auguſto fuiſſe per totum diem: haud dubie ea reuelabat ſucceſſori, quæ prius non niſi periculoſe reuelari poterant. Omnino enim in magnis imperiis ita comparatum eſt, vt multa ſolius Principis cognitioni reſeruanda ſint, quæ cum pluribus communicata vim ſuam amittunt: atque hæc talia ſucceſſorem certum non

proſus

prorſus quidem celare, ſed nec citius quam tuto fieri poteſt, id eſt, inſtante fatali hora, aperire quidquam decuerit.

2, 123, 2 *Ille ad patrem patriæ expectato reuolauit mat.*) Acidalius vocem *Patriæ* irrepſiſſe exiſtimat. Alias nomen ipſum PATRIS PATRIÆ Auguſto ſenatus conſenſu per Valerium Meſſallam delatum ſatis notum eſt. *Sueton. Aug.* 58. Eſtq; hæc cumprimis magnifica & ſi *Themiſtium* ſequimur, *diuina* in imperante *patris* appellatio. θεία δὲ μόνη ἡ τοῦ πατρὸς ἐπωνυμία.

2, 124, 1 *Cuius orbis ruinam timueramus, eum ne commotum quidem ſenſimus*) Hæc eſt ſcriptura membranarum; ad quam tuendam opportune *Gruterus* adfert *Ciceronis* illud ex *lib.* 2 *ad Attic. ep.* 21: *Equidem ſperabam ſic orbem reip. eſſe conuerſum, vt vix ſonitum audire, vix impreſſam orbitam videre poſſemus.*

2, 124, 2 *Solique huic contigit pæne diutius recuſare principatum*) Ecce, quam ſpecioſe Acciſmum Tiberii velat Noſter: ſed reuelabit *Tacitus* 1 A. 11 & 12 *Suetonius Tib.* 24 & 25. *Dio* 57 *Hiſt. miſc.* 7, 22. *pr. Clapmar.* 2 *Arcan.* 16.

2, 124, 3. *Primum principalium eius operum fuit ordinatio comitiorum, quam manu ſua ſcriptam D. Auguſtus reliquerat*) Inter eminentiſſima ſummi imperii iura, eſt *ius Comitiorum* & *creatio magiſtratuum.* Itaque Mæcenas, Conſiliator vere Regius, apud *Dionem* 52 Auguſtum monet, vt ex ratione ſtatus monarchici ad ſe trahat tantam poteſtatem. Intellexit facile vim eius conſilii Auguſtus: ſed exemplum moderandi Iulius iam dederat; quod ſecutus, partitus eſt cum populo comitia, ſiue verius videri voluit partitus, excepta conſulum creatione, quam ſibi ſenatuique reſeruauit in ſolidum. Nunc ergo Tiberius, ſiue conſilio Auguſti inſtiga-

tus; siue quod sponte, sicut satis mox patuit, vim principatus omnibus modis intendere destinauerat, totum ius comitiorum populo ademtum sibi vindicauit, nisi quod simulacri caussa cum senatu communicatum voluit. Vide omnino *Tacitum* 1 A. 15 & *Lipsianum in Tacit: commentarium. Clapmar, item lib.* 6 *Arcan.* 7.

2, 125. 1 *Quippe exercitus, qui in Germania militabat &c.*) Has seditiones egregie descripsit, & ad exemplum perfectæ super hoc argumento commentationis, sicut supra iam monuimus, *Tacitus* 1 A. 16 *& seq. Idem* 1 A. 31 *& seq.* adde *Dion.* 57. *Sueton. Tib.* 25.

2, 125, 4. *Vt pleraque ignaue Germanicus*) Vehementer hic vapulat Velleius & merito; si de vnico eorum temporum ornamento, Cæsare Germanico, qui legiones seditiosas, *incertum constantia an pietate maiore compescuit* (teste *Suet. Calig.* 1 & *Tacito*) ita loquitur, vt ignauiam homini, si quis vnquam, industrio fortique tribuat. Faciebat hactenus verisimilem hanc Velleii malignitatem, odium Tiberii in Germanicum, adulatio Velleii perpetua in Tiberium. Verum postquam rem accuratius expendi, nullo modo credo, imo palam nego, Velleium ita scripsisse. Non erat ex ratione status & arcanorum domus; non erat ex vsu aulici assentatoris, non denique ad cetera, quæ de Germanico tradit, quadrabat. Nonne Tiberius odium istud in Germanicum, omni specie benevolentiæ & honoris velabat & in publicum obtegebat? nonne prodidisset incaute & temere Velleius, si sub principe hoc, publice Germanicum vituperare ausus esset? Quid? An Augusti Nepoti, Tiberii adoptiuo publice conuitium fieri, passura erat maiestas domus? Vide quid infra de Germanico Velleius cap. 129, 2 & 3? Hæc & similia facile mihi persuadent, vt prorsus credam

Velle-

Velleium, *gnaue*, scripsisse, aut aliquid tale, quo comparatio fieret industriæ ab vtroque, Druso & Germanico, nauatæ.

Prisca antiquaque seueritate vsus, ancipitia sibi tam re quam exemplo perniciosa) Locus fœde corruptus. In exemplari erat: *sibi timere quam exemplo. Gruterus* bene *vsus* in *ausus* mutat, sed quod delere cupit vocem *perniciosa* cum *copula* sequente, eam medicinam prudentissimus quisque nimis strenuam dixerit. Quid si legamus? *ausus ancipitia sibi tam re quam exemplo periculosa, his ipsis militum glad.* Certe periculosum ipsi Druso fuisse, ipsa res & Velleii quæ sequuntur verba insinuant. de exempli periculo cuiuis cogitare promtum est. Existimem etiam *perniciosa exemplo* durius dici & vehementius de Druso, quam Velleii mos & institutum huius loci patitur, cum & alias erga domum principis vbiq; reuerentia vbique cautione vtatur. *Vossius* ita emendauit: *ausus ancipitia, sibi tam è re, quam exemplo perniciosa.*

2, 126, 1. *Non imperio, sed religione, non appellauit eum sed fecit Deum*) Tali figura *Plinius* ad Traianum de Nerua *Paneg. c.* 11. *sed licet illum aris, puluinaribus, flamine colas, non alio magis tamen Deum & facis & probas, quam quod ipse talis es. In principe enim, qui electo successore fato concessit, vna itemque certissima diuinitatis fides est, bonus successor.* Idem qui de consecratione Augusti à Tiberio facta aliter iudicat: *Dicauit cælo Tiberius Augustum, sed vt maiestatis crimen induceret.*

2, 126, 2 *Reuocata in forum fides &c.*) Egregia descriptio boni Imperii felicisque status. quamquam quod de magistratuũ auctoritate & Senatus maiestate dicitur, ad simulacra libertatis pertinet, callide à Tiberio obiecta, quod aliunde constat.

2, 126, 5. *Nam facere recte ciues suos, Prin-*

ceps optimus faciendo docet) Grauiter & copiose tractauit hunc locum *Lipsius* 2 *Polit. c.* 9 *toto*: & fusius etiam, in vtramque partem, *Petrus Faber Semestr.* 3, 20.

2, 127, 1. *Raro eminentes viri non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam vsi sunt*) Eximium de adiutoribus Principum & amicis locum, plerique in hoc argumento Politici laudant. Rursum accurate, vt solet, de re tota *Lipsius* 3 *Polit.* 2 & 3. Scilicet *Optimos gubernatores iuuat & remigum manus.* Siue vt *Symmachus* explicat *lib.* 4 *ep.* 7: *Summis imperii moderatoribus pia & decora suadentes, instrumenta sunt boni saculi. Est quidem Rectori nostro diuini fontis ingenium & omnium virtutum promta natura. Sed vt imagine vti liceat, optimos gubernatores haud mediocriter etiam remigum manus iuuat.* Illud hic obseruandum est, Velleio sermonem esse non de Amicis Principum & consiliariis vniuersim. sed de *eximiis illis Adiutoribus rerum*, qualem plerumque *vnum* tantum, raro *duos* (periculose enim pluribus id fastigium indulgetur) Magni Principes sibi admouent intima amicitia; proximosque suæ magnitudini esse iubent: sicut exemplis *Agrippa, Seianique* constat. Non patiuntur grauiora negotia conscientiam plurium, neque gubernari feliciter aliqua, nisi vnius opera possunt: ergo deligendus aliquis, cui Princeps, qui non omnia solus sua scientia actuque potest complecti, summa negotia committere possit. Porro, hunc fidum facere sibi tum aliis rebus, tum multa honorificentia necesse est. Hinc fastigium illud à Principis maiestate proximum; in quod non tam voto Principis, quam necessitate, vt innuimus, reponitur, quisquis reponitur. Quare multa passim suggeruntur Principibus arcana aduersus maximarum rerum gubernatores, quos & colere co-

guntur,

guntur, & plerumque non possunt non timere. Sed quid? plura illi ipsi arcana in promtu habent aduersus Principem. *Vnum autem idque certissimum arcanum ad reip. salutem est Principis ipsius peritia & prudentia.* ne scilicet totus aliunde pendeat, sed omnia ab ipso pendeant. Vide *Comin. lib.* 3.

Et maxime ab eo, Statilio Tauro) *Lipsius* existimat legendum: *Maximo Fabio. Acidalius* traiicit: *Agrippa maxime, & ab eo St. T.*

2, 127, 2 *Neque in paruo paucitas ministeria desicit*) Ingenue fateor, nihil idoneum & Velleio dignum hinc me elicere posse. Forte ab inepta & marginali glossa in textum immigrarunt.

2, 127, 4 *Virum seueritatis latissima, hilaritatis prisca, actu otiosis simillimum*) Diximus supra de *Pisone* 2, 98, 3. vide *Lips.* 3 *polit.* 11, 7. Ceterum veriora de Seiano, cui Velleius adulatur, *Tacitus* habet 4 A. 1 *tot.*

2, 128, 1. *T. Coruncanium, hominem nouum &c.*) Totum hoc caput destinauit Velleius obseruationi politicæ de HOMINIBVS NOVIS. Quare & nobis licebit hic lineamenta maioris dissertationis, quam alii occasioni destinauimus, ducere. *Nouus* apud Romanos appellabatur, teste *Asconio Pediano, qui primus in sua gente honores adeptus erat.* καλῦσι δ' ὕτω τὺς ἀφ' ἑαυτῶν ἀλλ' ὐ τῶν προγόνων γνωρίμυς, inquit *Appianus* 2 ἐμφυλ. p. 428: *Ita vocant, qui ex se ac sua virtute, non maiorum gloria inclaruere. Nam qui maiorũ suorum habuerunt imagines, ii* Nobiles; *qui, suas tantũ, ii* Noui; *qui nec maiorũ, nec suas,* Ignobiles *appellati sunt.* Ita vt nouitas interecta veluti esset inter Nobilitatẽ & Ignobilitatem. *Sigon. de antiq. iur. ciu. Rom.* 2, 20. vnde descripsit pleraq; *Rosinus* 1, 19. *Poterit igitur aliquis homo nouus existere omni virtute cumulatus, qui ita versetur in studio dignitatis, vt inter*

omnes excellat: quia tamen in ea gente primus numeratur, non erit in numero Nobilium. Postquam vero in ea familia, multi exemplis illius incitati, in gloriæ cupiditatem incubuerint, tum demum elucere incipiet, illud nobilitatis eximiæ lumen. Primus itaque generosus & magnificus, non tamen nobilis appellari solet: Vt sit ea omnino differentia, quæ est apud Græcos inter εὐγενῆ *&* γενναῖον. *Hoc enim ad animi præstantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Vt igitur vnum non numerum, sed numeri principium dicimus: sic illum primum, omnibus summis honoribus dignissimum, non nobilem sed auctorem & principem nobilitatis existimamus.* Sunt hæc verba *Hieronymi Osorii Lusitani* ex *lib.* 1 *de Nobilitate ciuili.* Addendus est locus *Plutarchi* ex *Catone Maiore*, cuius principio inquit: εἰωθότων δὲ τῶν Ῥωμαίων τοὺς ἀπὸ γένους μὲν δόξαν οὐκ ἔχοντας, ἀρχομένους δὲ γνωρίζεσθαι δι᾽ αὐτῶν, καινοὺς προσαγορεύειν ἀνθρώπους, ὥσπερ καὶ τὸν Κάτωνα προσηγόρευον, αὐτὸς ἔλεγε καινὸς εἶναι πρὸς ἀρχὴν καὶ δόξαν, ἔργοις δὲ προγόνων καὶ ἀρεταῖς, παμπάλαιος. *Cum Romani solerent eos, qui generis quidem claritudine destituti, per se tamen ipsos incipiebant clarescere,* Nouos *appellare* homines, *sicut & Catonem appellarunt: respondit Cato, esse se quidem nouum ad magistratus & honores, factis autem virtutibusque maiorum, peruetustum.* Non obseruabimus nunc ex hoc & pluribus scriptorum locis, latiorem vocabuli ambitum, quam vt vbique ad Magistratus curules restringi possit: dispiciemus suo loco. Vtri præstantiores sint habendi, Novi homines, qui ex se inclaruere, aut qui vetustæ nobilitatis stimulis & instrumento vsi claritudinem conseruauere, non adeo est diiudicatu facile. vide de illa quæstione (nos enim properamus) *Osorium lib.* 2 *de Nob. Ciu.* Illud in hoc transcursu notamus: *Hominis Noui significatum aliquando ex par-*

ex parte referri, siue accuratius loquendo, *sæpe coniungi cum peregrinitate.* Ipse *Velleius Noster*, *M. Catonem nouum etiam Tusculo* (siue, *& a Tusculo*, sicut *Lipsius legit*) vocat: quanquam indicetur mox distinctio voce *Inquilini*, neque nos latet Ciceronis cautio, *peregrinum* vocari, qui è municipio est, non ferentis in *orat. pro Sulla c.* 7 *&* 8: sed nos liberius vtimur ea appellatione. Apud *Auctorem de caussis corruptæ eloquentiæ cap.* 7 Aper; *Equidem*, inquit, *Vt de me ipse fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus est, Vel quo homo nouus & in ciuitate minime fauorabili natus, quæsturam aut tribunatum, aut præturam accepi: &c.* In *Tacito* leges 3 A. 55, 3 : *simul noui homines è municipiis & coloniis atque etiam prouinciis, in senatum crebro assumti domesticam parcimoniam intulerunt.* Verū præcidenda est confusioni occasio, vbi ad grauiores quæstiones fuerit peruentum. Neque plane idem est, quærere de committendis dignitatibus *peregrino*, & *nouo homini*. Ita contra peregrinorū honores in certis rebus locisque aliqua pronuntiata inuenies, quæ de homine nouo non statim valeant. Exempli gratia, communis Regnorum lex censetur, vt per proceres indigenas vnumquodque gubernetur, & in fide se eorum acquiescere Rex ostendat: si præficiat peregrinos, detrectare fere obsequium ciues solent; ac, si fidem in dubium vocet, ad perfidiam irritantur. Serenis. *IACOB. Rex Britann. in* δωρ. βασιλ. *lib.* 2 & *Io. Meurs. Hist. Danic. lib.* 1. Hæc ratio de homine nouo sed indigena minus procederet. Neque tamen interim nesciri debet, semper in hoc argumento (de dignitate sc. peregrinis committenda) ad nouitatem rediri, dum quodammodo nouus est ibi quisque, vbi peregrinus est: sed qui nouus, ideo non peregrinus censeri debet. Ceterum in nobilissima illa quæstione, *an summa*

dignitates etiam nouis hominibus mandanda ſint, pro affirmantium ſententia rationes vere pragmaticas adfert Noſter: à *Romanorum antiquo perpetuoque exemplo*; à *ratione ipſa & nobilitatis natura*, quæ id *eſſe nobiliſſimum, quod eſt optimum* vltro euincit, adeoque *in cuius animo virtus inſit, ei plurimum eſſe tribuendum* oſtendit (quæ argumenta in conferendis dignitatibus vt palmaria laudat *Lipſ.* 3 *Polit.* 10) ſubeſt & *euentus felicitas* ac *vtilitas publica*, quam ingentem *Coruncanio, Catoni, Mummio, Ciceroni* Romani debent; adeo vt vbique hi tales viri nemorentur, veluti diuinitus publicæ ſalutis cuſtodes & auctores dati. vide *Tac.* 11 A. 24. Idem licebit in ceteris Rebusp. & Imperiis obſeruare. Quod cum dicimus, non excludimus *artes Ariſtocraticas*, quibus in optimatum rep. *nouorum hominum ambitioni in petendis honoribus obuiam iri aliquando oportuit*, quales *Liuius* tangit 7, 15 f. neque *cautionem ſceptris & gentibus & temporibus nonnullis neceſſariam*, quam & tempora *Arcadii ac Honorii Impp.* nobis commendant (quorum κακεξίαν non parum auxere *noui homines*, excluſis Nobilibus, rebus ſummis admoti) & prudentiſſimi cuiusque admonitio ſuppeditat. Hinc eſt quod è ratione ſtatus Gallici, qualis tum fuit, exiſtimat fore *Claudius Seſellius in aureo de Rep. Gall. libello*, *ſi dignitates nobilibus potius quam aliis tribuantur*: quod inter vltima mandata *Regis Daniæ Ioannis ad fil. Chriſtian.* illud reperitur, vt is legat ſibi homines, quos in honore, habeat, indigenas non extraneos, *neque Nouos, ſed proſapiæ vetuſtæ*, apud *Meurſ. Hiſt. Dan. lib.* 2. Dummodo illa conditio adiiciatur, quam non omiſit *Seſellius*, *ſi Nobiles illi digni talibus honoribus & rebus agendis pares*. Hæc & ſimilia non negligenda arbitramur, cum aduerſus *inuidiam Nobilium* diſputamus, qua plerumque innoxiam

noxiam & propter virtutem fauore ac honore dignissimam nouitatem vexant. in quos vere & seuere dixit *Marius* apud *Sallust. bell. Iugurth.* 85. Ceterum, quæ *de Vtilitate Nouitatis huius in Rep. consiliisque totius eius negotii in Imperio*, afferri poterant ac disquiri, in alium locum, quod supra diximus, seruata sunto.

2, 128, 2 *Qui M. Tullio tantum tribuere*) Rectissime hunc reposuit *Lipsius*, cum esset *M. Fuluio.*

2, 129, 1. *Qua ille prudentia Rhascupolim interemtorem fratris sui filii Cotys*) Copiose *Tacitus* 2 A. 64 & *seqq.* Meminit *Suetonius Tib.* 37.

2, 129, 2 *Vt senator & iudex, non vt princeps, & caussas pressius audit*) *Lipsius* emendat; *etiam caussas præsens audit*: adducto firmandæ lectioni loco *Suetonii* ex *Tib.* 33; *magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumq; se offerebat consiliarium, assidebatque iuxtim vel ex aduerso in parte primori &c*; *Tacitus* 1 A. 75, 1; *Nec patrum cognitionibus satiatus, iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret, multaque eo coram, aduersus ambitum & potentium preces constituta.* Verum hæc non sine arcano dominationis à Tiberio facta, subtiliter & profunda ἐπιχείρει innuit: *sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur.* Quæ verba, vt breuiter hoc dicam, ita accipio: *Iustitiæ quidem consulebatur hac ratione & innocentiæ, vt ex re & vero, non ex affectu & gratia iudicia dispensarentur*; sed eadem opera & *sub hoc tuendæ iustitiæ schemate Tiberius munia iudicum, vt alia pleraque, in se trahebat, nullaq; iudiciis libertas, & iudicibus auctoritas manebat.*

Libonem ingratum & noua molientem oppressit) Adi *Tacitum* 2 A, 27 & *seqq.* qui remoto velo rem edisseret. *Dio* 57 *p.* 702.

2, 129, 3 *Senatorumque censum cum id senatu auctore facere potuit q. l. expleuit*) Rursum apertius aget *Tacitus* 2 A. 37 *&* 38.

Quanto cum honore Germanicum l. in tr. misit prou.) Imo, quanta cum calliditate *amoliri iuuenem specie honoris statuit*, *Tac.* 2 A. 42.

2, 129, 4 *Maroboduum inhær. occupati regni finib.*) *Tacitus* late 2 A. 62 & *seqq.* *Sueton. Tib.* 37: *Reges quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit* : *Vt Maroboduum Germanum* &c. *Hist. misc.* 7, 21.

2, 129, 5. *Quanta molis bell. principe Galliarum ciente Sacrouiro Floroque Iulio*) *Tacit.* 3 A. 40 *& seqq.*

bellum Africum) *Tac.* 2 A. 52 *& seqq.* & 3, 20 *&c.*

2, 130, 1. *Quanta suo suorumque nomine extruxit opera*) *Tacitus* 6 A. 45, 3: *Ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto, & scenam Pompeiani theatri: eaque perfecta contemtu ambitionis, an per senectutem, haud dedicauit.* *Sueton. Tib.* 47: *Princeps neque opera vlla magnifica fecit. Nam & quæ sola susceperat, Augusti templum, restitutionemque Pompeiani theatri, imperfecta post tot annos reliquit.* & *Calig.* 21: *Opera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti theatrumque Pompeii absoluit.*

2, 130, 2. *incenso monte cælio*) *Sueton. Tib.* 48.

2, 130, 3 *Apud aures Deorum de his queri*) *Lipsius* mallet, *de Diis queri*. *Panegyricis figuris* hic vtitur Velleius.

2, 130, 4 *Quod ex nuru, ex nepote dolere &c*) *Sueton.* Tib. 53 & 54.

2, 130, 5 *Cuius potentiam nemo sensit, nisi aut leuatione periculi aut accessione dignitatis*)

Recte

Recte hoc exemplum proponit aulicis *Gruterus*. quamquam de Liuia adulatorie *Velleius*.

2, 131. *Hunc statum, hanc pacem, eique functo*) *Lipsius* interponit post *hanc pacem, hunc principem*, vt sequentia cohæreant. *Eruditissimus Gerardus Vossius* sollerter coniicit legendum: *hunc statum, hunc Principem*; quæ vox per compendium scripta forte ansam dederit τῷ *pacem*.

Hic *Notarum Nostrarum* finis esto: Nam cetera, quæ huc pertinere videantur, instituti ratione in *Indice* requirenda meminerit Lector Beneuolus.

Sequitur Dissertatio, *cuius supra ad* 2, 58, 4 *mentio facta est*.

THRASYBULUS PACIFICATOR, *siue* DE AMNESTIA.

Cornel. Nep. in Thrasyb. 3, 2.

Præclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in ciuitate posset, legem tulit: ne quis ante actarum rerum accusaretur neue multaretur: eamque illi LEGEM OBLIVIONIS *appellarunt.*

CAP.

CAP. I.

De Origine, inuento, auctore Α᾽μνηςίας, Expositio Historica.

Thenarum vrbem, veluti sidus & ornamentum Græciæ, tum omnis humani inuenti elegantia, tum præcipue litterarum & armorum studium longe supra ceterarum ciuitatium populos celebrauit.

2. Adfuit enim industriæ fortuna: & quorum priuatim, pro suo statu, opera; inter socios, pro re communi, auxilia; semper eminere consueuerant: eorum opes, ad quendam Græciæ principatum, denique feliciter sunt enisæ.

3. Sed nimis lubrice statur in summo; neque potior ad infelicitatem caussa ducit, quam præcipua felicitas. Præter enim humani moris animique ad ferendas res secundas imbelliam, nunquam paratur magna potentia, quin eadem opera fragilitatis & casus semina ipsis incrementis misceantur: dum necesse est multos offendi, per quorum diminutionem, aut metum, aut certe inuidiam, crescenti surgendum est.

4. Hinc

4. Hinc æmulatio & ſuperandi contentio: malum per ſe inquietum minaxque. & pro dominatione, vt omnes affectus, flagrantius. Hæc exciuit Lacedæmoniorum acres animos: quibus indignum videbatur, anteſtare quemquam fortuna, quos nemo ferocia & ſpiritu præmineret.

5. Ergo inter duas ciuitates alternari primo, mox ex æquo ſuſpendi, Græciæ robur & fata ſunt cœpta: ab his opes & ſtudia reliquarum *gentium* Græcarum pendebant. Neque latuit prudentes, magnum aliquid deliberare Fortunam: ſicut cum duo ferocia animalia, ſtatu ad pugnandum, ex aduerſo compoſito, mutua ſed minaci quiete expectationem ſpectantium aduertunt, quantas & quam diu collectura iras ſit feritas: quæ vbi ſemel poſtea ſe effuderit, non bellum modo inter depugnantes exardeſcit, ſed vicinis quoque & obuiis certa ſtrages venit.

6. Cernitur etiam ſecretior fati hac in re cura. Semper enim Deus magno populo aut principi, parem excitare ſolet ac velut opponere: ne licentia, quæ virium comes eſt, euagetur inſolentius, ſed mutuo metu contineatur. Sic tum Athenienſium ferociam, tanquam obex Sparta-

næ

næ potentiæ temperabat coërcebatque.

7. Licet autem obſeruare, in hoc ipſo ſtatu, ingenium humanę ambitionis: quam ipſa æqualitatis fiducia, in ſpem inæqualitatis & eminentiæ paulatim exacuit. Remoto igitur externi hoſtis metu, quem toties Græci in Perſiam ſuam relegauerant, ducibus facti Athenienſibus & Spartanis: ipſi inter ſe victores committi cœpere, orto à Lacedæmoniis initio, qui, rupto veluti aggere rationis & modeſtiæ, alienam gloriam, ſuum dedecus interpretantes, multumque maritimo Athenienſium principatui inuidentes, explere cupiditatem ſuam ferro & vi, cum jure non poſſent, deſtinauerant.

8. *Atque ita duo potentiſſimi Græciæ populi, inſtitutis Solonis, & Lycurgi legibus, pares, ex æmulatione virium in bellum ruebant.* Juſtin. 3, 2, 4. implicita & in partes tracta vniuerſa Græcia: cuius ciuitatibus nihil iam periculoſius quiete, nihil bello tutius videbatur. Quippe in potentium conflictu, fruſtra inualidi ac in medio poſiti quieſcunt: & qui alterutrius partis pericula detrectant, damnis vtriusque inuoluuntur. Niſi ſi quos locus & fatum, obterenti cuncta ciuilium bellorum rotæ eripit.

9. Externas quoque vires, vt fit, commouerat magnitudo consilii Græciæ fatalis. Persarum, Italorum, Siculorum auxiliis se Spartani succinxerant: Athenienses Thraciam & maritima Asiæ exciuerant, propriis viribus haud paulo amplius confisi.

10. Dicta quidem & palam agitata sermonibus multo alia, sed certatum vtrinque de dominatione est, sicut modo innuimus: nec *Thucydides* tacuit, Atheniensis potentiæ metum, Spartanis has furias immisisse; per quos concitatum est bellum illud, quod Peloponnesiacum appellatum, πόλεμον ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων, *iis quæ ante gesta sunt memorabilius bellum*, idem Historicus (l. 1. pr.) Siculus autem Diodorus μακρότατον τῶν ἱστορημένων ὧν ἴσμεν, *eorum quæ historiis celebrata nouimus diuturnissimum* vocat (l. 12.) Viginti enim & septem, vt Diodorus & Thucyd. putant; vt Xenophon, XXVIII. annis desæuiit. è quibus XXII complexus est Thucydides libris VIII, vel vt alii dispartiuere, IX.

11. Castigauerat autem Spartanorum audaciam Fortuna ab initio, eosque ad federis pangendi necessitatem adegerat. Sed, vt sciretur publice, cuncta ipsis ambitione

&

& potentiæ cupidine viliora esse, rupto turpissime tricennali federe, latam bello, quod dixi, portam aperuere. Quod varia euentuum ratione ac consiliorum, modo strenue administratum, modo desedit alicubi, aut diuertit: donec, post interpositam tam diuturnam moram, semel ingruit fatalis terminus, alterumque ex oculis Græciæ obscurauit.

12. Dignum est, quod in omnium animis versetur & oculis exemplum. Tantam Athenarum potentiam, & pares tam diuturno bello opes, non prœlium aut virtus hostium, sed casus inopinatus uno, vt sic dicam, momento subuertit. Lysander reportauit famam eius felicitatis. *Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ quam virtutis esse beneficium?* inquit Curtius 8, 10, 18. *Non enim virtute exercitus Lysandri, sed immodestia factum est aduersariorum: qui quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis nauibus, in hostium venerunt potestatem. quo facto Athenienses se Lacedæmoniis dediderunt.* quod rotunde & breuiter *Nepos* narrat in Lysand. 1, 2.

13. Fractis enim apud Ægospotamos Atheniensium rebus, mox arcem & caput belli Athenas arctissima obsidio vrget.

Hanc

Hanc deditio excipit. nemo quærat, quibus conditionibus aut legibus? Victis & in extremas anguſtias redactis, nullam niſi ſub ſeruitutis pactione, pacem concedit, quicunque dominationis cauſſa bellauit.

14. Iubebantur longa Pyræei brachia murosque deſtruere: naues quas haberent tradere; triginta viris remp. permittere, alio quam ſolebat, gubernationis ſtatu administrandam. Priora duo, quid ſpectabant aliud, quam vt abſciſſis artubus corpus euerteretur ipſum? reip. ademtio, ſpiritus interclusionem & animæ quodammodo notat.

15. Solenne erat Lacedæmoniis & inter dominationis arcana vſurpatum, diſſoluere popularem ciuitatium ſtatum, & alibi Decarchias, alibi Triacontarchias, inſtituere. *Non vt ciuitatibus hi magiſtratus legitime cum imperio præeſſent: ſed vt oppida vi retinere poſſent.* οὐχ ὅπως νομίμως ἄρχωσιν, ἀλλ᾽ ὅπως δύνωνται βίᾳ κατέχειν τὰς πόλεις: quod recte iis obiicit Autocles apud *Xenophontem* (.l. 6. hiſt. Græc. med.) Nam qui in ceteros dominatum quærunt, illorum inſtituto tyrannides ſiue tyrannicæ formæ imperii, quam reſpublicæ, potius conducunt. Vide, quomodo cetera quoque Spartanorum facino-

ra ibi Vir prudens coarguat, veramque & vnicam hypothesin eorum, siue rationem status detegat: *Ius regnandi caussa violandum, injusteq; omnia cupienda, quibus potentia quæratur & in alios imperium.*

16. *Diodorus* autor est, inter ipsos Athenienses fuisse, qui Oligarchian optarent, eosque Lysandrum permouisse, vt *Triginta viros* iuberet à populo deligi, quibus summa rerum permitteretur. Sed hi haud dubie proditionem magis patriæ quam salutem spectabant: aut certe potestati imminentes ipsi, Spartanorum consiliis suppârasitabantur.

17. Periculosa est omnis reip. mutatio; nunquam autem periculosior, quam tempore & rebus turbatis. vbi & aliena dominatio ingruit, & priuatim sibi quisque tendit. Publica enim facies, veluti vulneribus confusa, à plerisque tum non agnoscitur; prudentes, qui ad eam animum & consilia flectunt, præ strepitu armorum non exaudiuntur. Sicut tum Therameni accidit: qui frustra libertatis patriæ instituta reuocabat, frustra Lacedæmoniorum pacta & promissa inuocabat, Lysandro calumnias & minas opponente.

18. Quamuis vero, vt nec iniustissimus quis-

quisque tyrannorum, famam boni regiminis, inter initia affectâre omittit, quædam à triginta viris præclare constituebantur, tamen nimis cito erupit in omne iniuriarum genus male dissimulata sæuitia. Cui ante omnia robur & securitas comparanda erat. Tyrannidi enim, omne in armis præsidium. Quamobrem *tria millia sibi satellitum statuunt, quantum ex tot cladibus prope nec ciuium superfuerat: & quasi paruus hic ad continendam ciuitatem exercitus esset, septingentos milites à victoribus accipiunt.* Iustin 5, 8, 10.[paulo aliter ista memorantem adi *Xenoph.* hist. Græc. l. 2.]

19. Hoc terrore armati, strenue tendunt in destinata. quorum caput erat, *tollere è medio, quicunque tyrannidi inimici, aut populari statui essent amici.* Tales porro exustimabantur, qui *gratia, virtute, opibus eminerent.* Διὸ καὶ τὴν παραίρεσιν ποιοῦνται τῶν ὅπλων. κακοῦσι τὸν ὄχλον, καὶ ἐκ τοῦ ἄστεος ἀπελαύνουσι καὶ διοικίζουσι. Quibus enim potius verbis dicam, quam quæ Aristoteles vsurpauit, (5. polit. 10) cum oligarchiæ mala recensuit & cum vnius tyrannide comparauit. *Adimi ciuibus arma curant: vexant multitudinem, vrbe pellunt ac relegant.* Hæc quotidie tum fiebant: Imbuebaturq; subinde ad maiorem licen-

tiam tyrannorum animus. quæ mox ſecuta eſt.

20. Nam obſtabat ab initio furentibus, Theramenes, eximius patriæ libertatis iuriſque fautor, & per has virtutes ceterorum odia meritus. Aduerſus hunc conſpirant XXIX collegæ, cogunt ſenatum, accuſant Theramenem, quaſi ſolicitaret ſtatum præſentem, ac res nouas moliretur; denique vt damnaretur, poſtulant. Plane, ſicut in fabulis lupus concordiam cum ouibus, ſi canes remoueant, paciſcitur. Poſtquam ergo non impetrant SCum, ad vim & arma conuerſi, clariſſimi viri exitio ſecuritati ſuæ conſulunt, imo licentiæ execrabili, qua ciuitatem deinceps, omni pudore & metu remoto, funeſtauere.

21. Opulenti ante omnes, confictis varie criminibus, veluti ſtrage oppreſſi: inter quos Nicerati claritudo virtusque totius ciuitatis lacrymas expreſſit. Verborum quoque, pro patria & publico, libertas *Autolyco* exitium maturauit. Vt nulla iam ſpes diuiti, egregio, ingenuo cuiquam, niſi in exilio ſupereſſet. quod ultro amplexi plerique, Athenis plus dimidia ciuium parte depletis, Argos Thebasque agminatim impleuerant.

22. Nam

22. Nam his duabus ciuitatibus, eo tempore solis aduersus ingruentem Spartanorum dominatum satis constantiæ superat ac consilii. Ceteras exterruerat, miserorumque auxilio alienauerat immitissimum à Lacedæmone decretum, quo comprehendi libere exules Attici reducique ad tyrannos jubebantur. Tanta erat tamque ominose crudelis Spartana ambitio: vt ruinis cognatæ vrbis vltro lætarentur.

23. Inter exules, Thebis agebat Thrasybulus: hunc fortuna afflictæ vrbis, in vltionem affligentium inusitato animi robore excitauit. Igitur & paucis & statim, triginta tyrannorum opes labefactauit: occupata primum Phyle, mox Munychia, apud quam cum tyrannorum principes cecidissent, victos ad communem libertatem concordiamque vocans Thrasybulus effecit, vt in vrbem reuersi, tyrannos, magistratu abrogato, Eleusinen demigrare iuberent, decemuirosque rebus pacandis *restituendæque paci* constituerent.

24. Hi eandem dominationis viam & flagitia ingressi, non patiebantur tam præsenti remedio, res intricatas explicari. Igitur Thrasybuli copiæ, quas non parum in-

terim æquitas caussæ & successus auxerat, in Piræeo; ceteri in vrbe, Spartanorum auxiliis, quæ Lysander recentia adduxerat, freti, velut è binis castris dissidebant bellabantque.

25. Donec Pausanias, Lysandro occultæ factionis stimulis discors, & tum, ex occasione, eius ferociam mitioris prudentiæ exemplo suggillandam ratus, pacis faciendæ auctor extitit: decem tyrannis eiectis redditaque Atheniensibus republica. Quos & Thrasybulus oratione monitisque ad capessendum meliorem statum animauit.

26. Suberant tamen adhuc irarum semina; multique tyrannos in exilium secuti, non defuere denuo bellum inceptantibus. Quod vt citra ciuicum sanguinem staret, aduersus omnis diuini humanique iuris temeratores, insidiæ placuerunt. Euocati enim ad colloquium tyranni, *vt pacis victimæ*, quod Justinus recte iudicat, trucidantur: ceteris per amicos & necessarios ad reditum & pacem inuitatis.

27. Ceterum concussa tot tumultibus ciuitas, atque irritata vtrinque tot adactis alte vulneribus pectora, turbatæque studiis partium & temporis consternatione voluntates, non videbantur facile in vnum

corpus

corpus & robur coalescere posse. Neque vinculum vulgare suffecturum erat. quippe, quæ male obligantur vulnera, subita rescissione geminant periculum. Ergo excogitatum est, nobile, firmum, generosum, ciuile, solenne remedium: *abolitione omnium ante actorum legis auctoritate sancita, iuramentique religione confirmata.*

28. Inuenti tam præclari gloriam alii *Atheniensibus*, nullius auctoris expresso nomine deferunt; alii *Thrasybuli* meritissimum caput hac laurea decorant. Faciunt hoc, *Valer. Max.* 4, 1. ext. 41. *Pausanias in Atticis. Corn. Nep. Thrasyb*, 3, 2. quem locum in limine huius dissertationis præscripsimus. De cetero, *Atheniensium vetus exemplum* à Cicerone Phil. 1, 1. (adde Dion. 44. in orat. Cic. & Plut. Cic,) à Velleio, *decreti Atheniensium celeberrimi exemplum*, 2, 58. à Vopisco in Aurelian, 39, *Amnestia de exemplo Atheniensium decreta* memoratur. Habemus ergo rei saluberrimæ & sæpe postea vsurpatæ apud populos, originem & inuentorem: Athenas, *ciuitatem optimam & antiquissimam*, sicut à *Cicerone* ap. Dion. vocatur; & Thrasybulum, *virum inter eos, quos & ante & postea habuerunt Athenæ, per omnia optimum.* quo elogio eum *Pausanias* mactat.

29. Atque hæc ſunt, quæ præmittenda cenſuimus noſtræ tractationi: partim, quia non intelligitur accurate natura & indoles remedii, niſi morbi cognitio prægreſſa, quam vel tempeſtiuum vel neceſſarium id fuerit, oſtendat; partim quia nec nominis nec rei explicatio (ad quam nunc accedimus) ſatis expedita & clara ſine hiſtoriæ huius luce, futura erat.

CAP. II.

Nomen, Deſcriptio, Vtilitas ἈΜΝΗΣΤΙ'ΑΣ.

Ἀμνηςίαν vocat hoc plebiſcitum *Val. Max.* 4, 1: *Thraſybulus plebiſcitum, interpoſuit, ne qua præteritarum rerum mentio fieret: hæc obliuio quam Athenienſes* ἀμνηςίαν vocant, &c. Eandem vocem adhibet *Plutarch. in Cic.* vt & in *præcept. de ger. rep.* p. 814, *Appian. l.* 2. *bell. ciu.* retinetque *Vopiſc. Aurelian.* 39. *Tullius* quoque *Phil.* 1. c. 1. *Græcum etiam verbum vſurpaui*, inquit, *quo tum in ſedandis diſcordiis erat vſa ciuitas illa.* Hoc *Græcum verbum* interpretes de ἀμνηςία (quæ tamen vox minime fuit interim in Ciceronis textum inſercienda) acceperunt. quorum ſententia firmari videtur locis modo adductis, cum præſertim Vopiſcus *amneſtiæ* vocabulo vſus,

lo vſus, Ciceronis Philippicas mox laudet: & Appianus, Ciceronem ἐγκώμιον τῆς ἀμνηςίας diſſeruiſſe dicat. At *Muretus var. lect.* l. 2. c. 15. & ex eo *Lambin.* ad *Phil. Cic.* non ἀμνηςίας vocabulum, ſed τὸ, μὴ μνησικακεῖν indicaſſe ea nota Ciceronem contendit: Adductis pro ſe *Xenoph. l. 2. Græc. rer. f. Æſchin. orat. de cor. Ariſtoph.* & præſertim *Andocidis orat. de myſter.* vbi iuramenti formula effertur: μὴ μνησικακήσω. His coniungas licet Dion. l. 44. vbi τὸ, μὴ ἐγκαλέσειν μήτε μνησικακήσειν vſurpatur.

2. *Manutius in comment. Philipp.* diſtinguendum exiſtimat, nomen *rei*, & *decreti ſuper re facti vocabulum.* Τὸ, μὴ μνησικακεῖν de conſilio Thraſybuli & expreſſione ipſius obliuionis iniuriarum, capiendum eſſe: ἀμνηςίαν autem legis inſuper de illa obliuione latæ notionem complecti. Ad cuius mentem apprimere faciunt, *Plutarchi* Ψήφισμα ἀμνηςίας, & Nepotis *lex obliuionis.* Vſurum autem fuiſſe Ciceronem *hoc* potius, quam *illo* nomine, quippe qui ſuaderet, *decretum* diſcordiis abolendis eſſe faciendum, collatione locorum quorum antea mentio facta; vt &, reſpectu commoditatis in efferendo (quod enim, Latine circumlocutionem requirebat, felicitate

vnius Græci vocabuli potius quam plurium redditurus existimari potest) non absurde credidit vir doctus. Adde *Beroald. Syllog.* 2. *annot. in Cic. tom.* 1. *thes. Crit.* p. 228. *Cæl. in Philip. cic.* 1, *Erasm.* chil. 2, 17 94. *Ætod. decret. l.* 6. *tit.* 7. *&c.*

3. Nos in medium relinquentes, qua voce potissimum vsus sit Cicero (sunt enim ex vtraque parte rationes opinandi paribus ferme momentis subnixæ) rem ipsam, non alio commodius, quam Αμνηςίας nomine, quod & vulgo iam obtinuit, signandam, intuemur, cuius hanc descriptionem damus: AMNESTIA EST DECRETVM siue LEX, QVA AD EXPEDIENDA TOLLENDAQVE, INTER PARTES DISCORDANTES, FIRMÆ PACIS IMPEDIMENTA, ANTEACTORVM ABOLITIO PVBLICA, SOLENNIS, IVRATA, COMMVNI VTRINQVE CONSENSU SANCITUR. Siue: *Amnestia ex lex, qua nati ex discordiis dolores iræque, sublato, solenni partium conuentione, vindictæ nocendique studio, abolentur.*

4. Dicitur apud Græcos à *non-recordando* siue *obliuiscendo.* Est enim ἄμνηςος *obliuioni traditus: cuius nulla superest memoria.*

Hinc

Hinc ἀμνηςία, διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι τῶν πεπραγμένων μνήμην, *eo quod nulla rerum superiorum memoria superesse debeat*; sicut ex *Herodian. l.* 8. *c.* 8. diceremus: siue vt ex *Cicerone phil.* 1, 1. quod *omnis memoria discordiarum obliuione sempiterna delenda sit*. Vnde *Iustinus*, *discordiarum obliuionem*; *Velleius*, *præteritorum obliuionem*; *Val. Maximus*, *præteritarum rerum obliuionem*; *Nepos*, *legem obliuionis*, dixere. Quos certatim imitati ceteri. Ἀμνησικακία quoque interdum hanc vim habet: nisi quod plerunque solennius & specialius, vsque in hunc diem, consueuit ἀμνηςία vsurpari, sicut descripsimus. Nam *alias significationes*, quibus ad *priuatam reconciliationem*, *delictorum condonationem*, *impunitatem*, &c. trahitur, nunc nihil moramur. Porro quid hic sit *obliuisci* & *obliuio*, infra patebit.

5. Diximus, DECRETUM siue LEGEM. Nam & *Plutarchus* diserte, Ψήφισμα, & *Nepos*, *legem*; & *Valerius*, *plebiscitum* nominant. Idem facit *Andocides*, in *orat. de mysteriis*, vbi tanquam ex vigore legis argumentum petit. Simul, vt à *qualicunque conuentione* & *mutua compromissione*, quæ huic fini scilicet minime sufficeret, distingueremus. *Legis* enim *auctoritas* quidpiam in se diui-

diuini habet, tum ad obligandam, tum ad conſeruandam ciuitatem.

6. Concernit autem hæc lex *Partes diſcordantes*: ita, vt inter eas ſtatuatur, *abolitio anteactorum.* PARTES DISCORDANTES, vel per tumultum & conſternationem, vel per ſeditionem, vel per bellum inteſtinum ſeu ciuile. Aduerſus interna quippe diſſidia, *proprie,* inuentum hoc adhiberi poteſt & ſolet. id quod res ipſa & hiſtoria docet. Quanquam enim in externorum quoque bellorum compoſitione, pacificationibus, induciis, inter ſolennes leges & formulas adhibeatur, *nemini ius fasque eſſe debere, præteriti temporis damna vel offenſiones vlciſci, exprobrare, perſequi*: tamen iſta abolitio inter *cognata* potius *huius Amneſtiæ, ſtricte ſumtæ*, de qua nobis ſermo, numeranda eſt: quatenus ſcilicet, *abolendum vindictæ nocendique ſtudium, generatim* in omni reconciliatione, pace, tranquillitate ineunda ſpectatur.

7. In ciuilium autem diſcordiarum abolitione, longe *arctior* eſt & *intimior Amneſtiæ reſpectus.* ne ſcilicet ii, qui vno foro, vna ſocietatis communione, quotidianiſque commerciis vtuntur, adeoque ex ipſa coniunctione hac, reuoluendi, quiritandi, vindi-

vindicandi anteacta, occasionem perpetuam haberent, in nouos motus erumpant: ne ex domesticis legibus, moribusque mutuas contentiones resuscitent; quæque his similia, ad interna potius reip. pericula, quam ad externos insultus, pertinent.

8. Taceo, quod in bello externo, quicquid hostis hosti nocuit, propterea minus graue videtur, quia cum gladio ipsum nocendi ius sumitur, & ab hoste non nisi hostilia expectantur. At in ciuilibus armis omnia iniquiora & videntur & sunt, dum alii violant ius, alii defendunt: alii tyrannidem ceptant aut propugnant, alii libertatem. Cuius tamen ipsius tali tempore, cupido non est acrior, quam vindictæ in tyrannos studium. Quali rerum perturbatione, sæpe ex opinione res geritur; neque minus tamen violente aut acerbe. Nam vera de omnibus actibus, quibus ira dolorque partium vel mouetur, vel alitur, iudicia, nec quæruntur satis, nec quæsita in promtu sunt.

9. Interim vt extraneorum quisque propius nobis cohæret, loco, commercio, necessitudine, superiorum temporum amicitiis, vinculisque aliis: ita bella cum eo gesta gerendaue, propius ad ciuilia arma; & pa-

& pacificationis ratio, propius ad Amne-stiam accedit.

10. Sunt autem *partes* illæ *discordantes* sæpe plures duabus. Vt cum interemto Cæsare alia erant populi, alia senatus, alia paucorum studia. Imo inter ipsa bella ciuilia, nouarum partium semina spargunfur, eruptura in turbas, quamprimum occasio se præbuerit. Eo magis ἀμνηςίας remedium occupandis vel præcidendis his malis proprium est. Non omittenda est hoc loco applicatio exempli Atheniensis: in quo inuenimus 1. *partes Thrasybuli & sociorum.* 2. *eorum, qui è ciuitate, liberatores ciuitatis, errore potius & consternatione, quam odio, impugnauerant.* 3. *eorum, qui cum tyrannis exulantibus agentes, ceterisque iam reconciliatis, adhuc segreges in ciuitatem reuocati erant.* Suberant interim longe plura dissensionum, nouarumque partium semina: quæ oppressit mox Abolitio illa, è qua potissimum vis Amnestiæ ac natura cognoscitur.

11. Ad ABOLITIONEM ANTEACTORUM describendam, accurate loquendo non sufficit, *impunitatem admissorum*, nominare (*v. Alex. gen. di. 6, 9.*) aut *iniuriarum obliuionem* (*v. Beroald. loc. antea d.*) *Illud* enim leuat iniuriæ auctores periculo-

ticulo; *hoc* iniuriam passos mitigat. Interim etiam apud eum, qui alterum læsit, ipsa iniuriæ, quam intulit, memoria ferociam & odium haud raro conciliat, iuxta illud *Taciti in Agric. 42, 6. Proprium humani ingenii est, odisse quem læseris*: frustraque adeo dememinerint suam fortunam, qui grauia passi sunt, retinentibus memoriam factorum, qui grauia fecere.

12. Igitur longe plenius *res abolendas*, siue *anteacta* illa, complecti possumus, si mutuemur ex alio argumento, verba *Cornelii Taciti* 4. H 44, 1, in memorabili loco, quo relatum in senatu ait: *de abolendo dolore iraque, & priorum temporum necessitatibus*. Vbi ex ratione nostri instituti *dolorem* ad eos commode retuleris, qui aspera & iniqua passi sunt, aut se passos arbitrantur: *iram*, ad molientes grauia inferentesque, spectare dixeris: *Superiorum* autem *temporum necessitates*, opportuna & prudenti adiectione, denotarent confusa consternatione ciuili iura, animos, studia, *malas illas artes, sine quibus non haberi posse arma ciuilia*, idem scriptor alibi significat. Dum alii, iustas sibi infestandi alios caussas, partim credunt, partim credi volunt: nonnulli cum ingressi sunt semel istud mare, in duriora &

ini-

iniquiora quam destinauerant consilia, ipsa vi fluctuum abrepti, necessitatem denique solam pro se & aduersum alios allegant. Est, vbi de perpessione aduersorum questi, suo sibi iumento perpetienda accipere. Nimirum tantus turbo inimicitiarum bella ciuilia confundit, vt nec damnorum, nec oppressionum; nec succumbentium, nec incumbentium facies, possit apparere, dubiisque ad singula iudiciis suspensæ mentes, æquitatis denique & miserationis voce, *priorum necessitates temporum* appellare malint, & quam in hominibus non diiudicant, rebus culpam imponere. Quæ prudentia apprime vtilis est, ad commitigandos partium animos: quibus tali tempore, etiam nomina eorum quæ accidere, inuisa sunt.

13. *Anteactorum* vocem adhibet *Iustinus*; eamque mox *discordiarum* mentione permutat: *Sueton. in Claud.* 11 *facta dictaque*; *Nepos, res ante actas,* ceteri, *præterita*, *res præteritas vocant*: generali scilicet voce, id quod volumus complexi. Τὰ γεγενημένα, τὰ συμβεβηκότα &c. Græcis in hoc negotio dicuntur. Et vt nihil excludatur, *mutui partium affectus* obstringuntur, ἀλλήλοις μὴ μνησικακεῖν.

14. Ha-

14. Harum ergo rerum quomodo *abolitio* fiat, & quid sit; amplius dispiciendum est. Vtuntur scriptores duabus potissimum vocibus, *obliuione* & *abolitione*. *Obliuio* ad Græcam originem accommodata est, vbi ἀμνηστία, μὴ μνησικακεῖν &c. *memoriam* præteritorum *deleri* iubent, vt loquitur Tullius. Cum autem *obliuio* non sit in potestate hominis, respectu voluntariæ ex memoria deletionis, distinguendum ante omnia est, inter τὸ μνημονεύειν & τὸ μνησικακεῖν: exemplo *Vlpiani Rhetoris, qui in enarrat. orat. Demosth. contra Aristocratem scribit*: ὁ ἐρωτῶν τὰ τινὸς ἀδικήματα ὥστε τι βλάπτειν καὶ ἀμύνεσθαι αὐτὸν, μνησικακεῖ. ὁ δὲ μνημονεύων, οὐκ ἐπὶ τῷ φυλάξασθαι τὴν ὁμοίαν πεῖραν, σωφρονεῖ. *Qui inquirit in admissa alterius & iniurias, nocendi ac vindictæ studio illé* μνησικακεῖ, *siue memoriam iniuriarum retinet: qui autem meminit, minime nocendi animo, sed vt similes in posterum casus caueat, ille prudenter agit.*

15. Vnde intelligitur esse *aliquam malorum memoriam, quæ hinc excludatur plane*; scilicet, vbi retinemus præterita, disceptandi vindicandique studio: & *aliquam quæ hic locum possit inuenire*, de qua & Cicero apud Dion. 44. ait, *futurorum ordinandorum & vitandorum ergo, non* aliam *ob caussam, ad præte-*

rita respiciendum esse. Quocirca *Valerius*, per *mentionem* interpretatur: *ne qua mentio fieret præt.* id est, ne quis persequendi iuris caussa in medium adferat, queraturue præterita.

16. Interim *obliuionis* vocem, licet non tam memoriam hoc loco, quam vindictæ studium ac voluntatem tollat, *non sine ἐμφάσει, cum fauorabili extensione & incremento* acceptam volumus, in hunc modum: *vt tam firma adsit stabilisque relinquendæ omnis disceptationis, omnis vindictæ voluntas, quasi ne sciremus quidem acta superiorum temporum, neque graue nobis aut molestum quicquam euenisset: quasi quæ facta sunt vltro citroque, nunquam fecisset quisquam, aut passus esset.*

17. Nam propterea *abolitio* etiam dicta est, *Capitolino in Gordian.* 10. *Floro* 4, 7, 3. *Suetonio* Tib. 4. non quod facta infecta reddi possent, sed quod nunquã facta videantur, quorum nulla superest disquisitio, vindicatio, lis &c. Nepos ita exprimit: *ne quis anteactarum rerum accusaretur, neue multaretur.* Thrasyb. 3, 2. Dio 44. per τὸ μὴ ἐγκαλέσειν explicat; *neminem quidquam iure persecuturum.* item, μὴ πολυπραγμονῆσαι γεγενημένα οὔτε ἐξελέγξαι, οὔτε τιμωρήσασθαι. *non inquirere in ante acta, nil arguere, aut vindicare.* Andocidi est, ἐᾶν τὰ γεγενημένα, *missa facere,*

quæ

quæ euenerunt. orat. de myſt. pag. *212.*

18. Vt hæc amplius cognoſcantur, adſcribemus ipſam *talis abolitionis formulam,* ſicut eam ex actis conſtitutæ à Carolo IX Galliæ Rege, an. 1568 amneſtiæ, deſcripſit & latine reddidit *Lambinus. Edicimus* &c. *omnes iniurias atque offenſiones ſuperiores, quas temporis iniquitas, & occaſiones ex ea natæ inter ciues noſtros pepererunt: omnia mala præterita, quæ ex ſuperioribus motibus ac tumultibus manarunt, funditus exſtingui, eorumque memoriam ſempiterna obliuione deleri, atque obrui, vt proinde ſint, quaſi omnino nunquam eueniſſent: vetamusque diſertiſſime, planiſſime atque apertiſſime, & capite ſancimus, ne qui ex noſtris ciuibus, cuiuscunque ſint ordinis, loci, gradus, aut fortunæ, audeant inter ſe laceſſere, prouocare, irritare, præterita obiiciendo aut exprobrando, neue vlla de re anteacta inter ſe altercari, rixari, iurgare & contendere, neue conuitiari & maledicere, neue facto aut verbo contumelioſo inter ſe offendere ac lædere ſed potius ſibi moderentur ac temperent, concordiamque & pacem in omni vita degenda colant, tanquam fratres, & amici, & boni concordeſque ciues,* &c.

19. Agnoſcas curiæ ſtilum, quem vocant: eadem, quæ veteres breuiter extulere, particulatim exponentem & ſolicite

interpretantem. qui mos, ſecus quam par eſt, à nonnullis faſtiditur. Nam & multitudo emergentium quotidie caſuum, & circumſtantium rerum perplexitas, &, quæ prouidere hæc omnia, & ſingula explanare debet, ciuilis prudentiæ accurata ſubtilitas, facile ſuaſere Politicis inter ipſa diſcrimina verſantibus, hanc prolixitatem, quam ob id, *paraphraſin politicæ doctrinæ*, appellare ſoleo.

20. Priuſquam ad cetera pergamus, notandum, *abolitionem* hanc abſolui, *obliuionis perpetuitate* (vnde *ſempiterna obliuio* Tullio dicitur; & ap. Dion. cauetur, *μὴ ποτὲ, ne vnquam* &c. adde §. 18.) & *amicitiæ conſtantia, ac reconciliatæ beneuolentiæ firmitudine*, de qua poſtea. Rotunde, vt ſolet, complexus eſt pleraque ex dictis dicendisque, limatioris ſcriptor *Herodianus* l. 8. c. 8, *in oratione Maximi*: ἔστω πάντων ἀμνηστία, καὶ σπονδαὶ φιλίας βεβαίου, εὐνοίας τε καὶ εὐκοσμίας πίστις αἰώνιος. *Politianus* vertit: *Sit omnium obliuio* (Amneſtia) *ſit fœdus conſtantis amicitiæ, fidesque beneuolentiæ ac moderationis ſempiterna.*

21. Ceterum vt firmitas amneſtiæ perpetuitasque, vindictæ item abolitio conſeruetur, *multa ex anteactis, conſtitutisque in rep. aut latis legibus, licet non probentur, temporis*

poris caussa & maioris commodi confirmanda sunt. Ita acta *Cæsaris pacis caussa confirmata sunt à Senatu* ſc. ipſo illo SCto, quo ἀμνηστία continebatur. *Cic. Philipp.* 2, 39 & *Philipp.* 1, 9: *Acta Cæsaris ego, qui illa nunquam probaui, ita conseruanda concordiæ caussa arbitratus sum, vt non modo, quas viuus Cæsar leges tulisset, infirmandas hoc tempore non putarem: sed ne illas quidem, quas post mortem Cæsaris prolatas & fixas videtis.* Igitur male *Antonius* & eluſorie, cum multa contra leges Cæſaris ageret, reſpondit: *Introducta amnestia constitutum quidem esse, ne quid de præteritis mutaretur, sed id mitigandi populi & temporis caussa factum esse, præcipue interim obliuionem iniuriarum spectari, iustiusque esse mentem SCti quam verba valere. Appian.* 3 ἐμφυλ. *pag.* 540. Quod ſi admittatur, nulla nec amneſtia, nec pax fida erit aut firma. pertinet huc, quod *cap. seq.* §. 6 habetur. Neque omittenda eſt cautio, *de anteactis ita nos loqui, vt ea intelligamus quæ saluo statu i. e. citra certum periculum nouæ perturbationis confirmari possunt.* Sicut in exēplo Cæſ. videmus. Aliud enim eſt *confirmatio anteactorū*, quæ ad futurum tempus reſpicit; cui imponitur obligatio rei confirmatæ ſeruādæ: aliud *abolitio anteactorū*, quæ *præsentis temporis mala sanat.*

22. Poteſt, ni fallor, ex dictis intelligi, abolitio anteactorum: niſi quod *requiſita* eius reſtant ſigillatim penſitanda. Addidimus igitur primo, PUBLICAM eſſe debere. Qua appellatione indicatur, tum, *auctoritas publica*, quatenus priuatis pactis conuentisque opponi ſolet; tum, *collectio partium*, quarum nulla abeſſe, præteriri, ſeponi, in hoc negotio debet. Fit enim quodammodo priuatum, quod, cum ad omnes pertineat, inter paucos, & velut in præiudicium publicæ ſortis, tractatur. Quæ res non parum ſcilicet firmitati pactionis detrahit: effugiis autem inconſtantium & cauillationibus occaſionem præbet.

23. SOLENNIS quoque dicta nobis abolitio. Qua voce notantur vulgo ea, *quæ certa conſuetudine, & veluti recepto in actiones hominum more fiunt, cuius obſervatio quiddam in ſe habet religionis, venerationis, auctoritatis, roboris; ſicut omiſſio neglectusque, opinionem infirmitatis, & aliquando ſuſpicionem fraudis generat.*

24. Cum itaque pleræque non pactiones modo & conſtitutiones; ſed in vniuerſum, quæ alicuius momenti ſunt, actiones, præſertim publicæ, vſurpent ſolennia quædam: vtique Ἀμνηςίαν, non decuerit abſque

iis con-

iis considerare. In qua occurrit *primo, Solennitas verborum.* quæ adeo non habenda insuper, vt stilus curiæ, quem vocant, pleraque sui parte in concinnandis obseruandisque solennium locutionum formulis occupatus sit: præcipue in concipiendis edictis, constitutionibus, sententiis, pactis, legibus (v. *Cic. pro Rosc. Com. 9.*) Sunt autem istæ formulæ non vniusmodi, sed variant, tum ratione temporis (aliter enim antiqua, aliter noua curia loquitur: nisi quod hæc sæpe ex illius solennibus aliquid mutuatur) tum ratione nationum gentiumque: quæ & ipsæ tamen, multa à se inuicem desumta, postea veluti consensu quodam vsurpant. Sic Romani ius feciale rerum repetendarum ab Æquicolis descripsere. *Liu. 1, 32.*

25. Accedit, *secundo, solennitas rituum, apparatusque cuiusdam externi.* vt cum e. g. loco publico & solenni pactio promulgatur, cum publicæ exhortationes adhibentur, cum preces suscipiuntur; verba, præconis aut magistratus voce præeuntur; dexteræ iunguntur; JURAMENTI religio cum grauitate & pondere inculcatur exigiturque.

26. Quare ad Solennitatis partem perti-

net, cum JURATAM abolitionem nominauimus. Vbi *iuramentum ipſum*, immediate ad firmitatem rei & fidei certitudinem referendum eſt; *Solennitas iuramenti*, mediate. Adſcribenda hoc loco Athenienſis iuramenti formula eſt. quam *Andocides in orat. de myſteriis*, conſignauit. Iurabatur ergo primum ab *omnibus* vniuerſim reconciliatis in hanc ſententiam; *ὐ μνησικακήσω τῶν πολιτῶν ὐδενὶ, πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἕνδεκα, ὐδὲ τύτων, ὅς ἂν ἐθέλοι εὐθύνας διδόναι τῆς ἀρχῆς ἧς ἦρξεν. Neminis ciuis errata reminiſcar, exceptis triginta & vndecim virorum. ſed & horum obliuiſcar, ſi voluerint adminiſtratæ tyrannidis iudicium ſubire & rationes reddere.* Hinc iurabat *Senatus*; *ὐ δέξομαι ἔνδειξιν, ὐδὲ ἀπαγωγὴν, ἕνεκα τῶν πρότερον γεγενημένων, πλὴν τῶν φευγόντων. Non admittam delationem aut accuſationem, niſi de exulibus.* (intellige tyrannos) Tertium iuramentum erat *iudicum*; *ὐ μνησικακήσω, ὐδὲ ἄλλο πείσομαι: ψηφιῦμαι δὲ κατὰ τὺς κειμένυς νόμυς. Non retinebo memoriam iniuriarum, neque aliter perſuaderi ſinam mihi, quo minus iudicem ſecundum leges latas.* (de quibus ll. v. Andocid, in præcedentibus.)

27. Etiam *interrogationis ſolennitas* nonnunquam adhibetur, præſertim vbi COMMUNI

MUNI PARTIUM CONSENSUI exigendo declarandoque inseruit. Licet enim in eo *genere ἀμνηςίας, quo partium odia superioris alicuius edictum mandatumque coërcet* (e. g. cum Rex quispiam diffidentibus in regno suo, amnestian imperat, v. supra §. 18.) aut *vbi arbitri compromissarii*, siue *διαλλακταὶ ἀυτοκράτορες*, vt vocat Plutarch. in Arato, *tale quid statuunt* (quanquam tali casu omnino generalis partium consensus præcessit, ex quo specialia recte inferuntur) non inveniat locum, ille communis & spontaneus & liberrimus partium consensus, quatenus inter requisita ponitur; tamen & in Atheniensium exemplo, quod semper hic attendimus; & in ciuilibus dissidiis, vbi partes æquo iure sunt aut pari potentia; denique vbi firmitudini conuentionis quam maxime consultum cupimus, vsurpari animaduertitur.

28. Atque per hæc iuris, humanitatis, solennitatis vincula, tandem ad verum *'Αμνηςίας finem*, id est, FIRMAM PACEM, siue *Pacis firmitudinem*, peruenitur. Nimirum: *vt offensæ, dissidia, inimicitiæ, earumque nomina pariter ac opera auferantur*; *tum vt beneuolentia, amicitia, concordia, concilietur*. Nam his duabus partibus absoluitur nego-

tium. ſumtis ſcilicet *cum interpretamento bonæ fidei & ſtabilitatis, tam moralis, quam ciuilis.* Interim *hæc*, *illius* defectum haud raro ſupplet.

29. Hic locus nobis oſtendere quodammodo poteſt vtilitatem *huius inventi* plane diuinam. Nam tum omne pacis conciliandæ negotium plurimis eſt vel difficultatibus obſeptum, vel intricatum perplexitatibus; tum vel maxime ciuilia ſiue inteſtina diſſidia bellaque, arduam magis ancipitemque habent compoſitionem. *Eſt in bellis ciuilibus*, quod facunde Cicero ap. Dion. 44. exſequitur, *quædam malorum concatenatio ac veluti circulus*, cuius reuolutio perpetua, triſtia triſtibus cumulat, nec modum ac finem eſſe miſeriarum patitur, ſed proxima quæque concertatio, cauſam & inſtrumentum ſequenti præbet. Magna enim eſt vindictæ libido apud oppreſſos victosque, magna vindictæ licentia apud victores. Et ſicut *illis*, ſocios, metus paris calamitatis; ita *his*, cupido paris licentiæ aggregat. Jam quis tumultuantes vario diſſenſu animorum motus, quis præſentium faſtidia, futurorum aucupia, ſatis deſcribat? Quibus rebus, ad interitum denique proficitur.

30. Ec-

30. Ecce in exemplo Atheniensium; illi qui è Piræeo in vrbem venerant, potuissent vltionem iniuriarum ab vrbanis expetere: atqui, vrbani fortean rursum præualuissent, insperataque clade pressissent, quos insperata victoria beauerat. Aliis poterat studium aut ministerium peculiare tyrannis præstitum obiici: alios, priuata; quosdam publica incommoda exasperare inuicem poterant. Atque, etiamsi pax aliqua coiuisset, bellorum facinora, pace disceptanda veniebant. Qui libertatem defenderant, à seruitutis satellitibus, vt exprobrantes: hi ab aliis, vt degeneres, aspici poterant. Denique sicut male obrutum incendium, quouis flatu irritante, facile & cito & violente resurgit: ita male sarta gratia, quacunque occasione, rescissa in turbas iuisset & noua dissidia.

31. Hæc tanta & tam multiplex Difficultas, ac IMPEDIMENTA per tot labyrinthos circumducta ac contortuplicata, nec *filo quodam Ariadnæo expediri*; nec *gladio Alexandreo* rumpi possunt. nam & illud si obtinere instituas, *cum recta ratione insanire* dicaris; & hoc *cladi* quam *medicinæ* esset similius. Igitur EXPEDIENDI ratio vna & optima superest, si TOLLATUR potius, litis

litis & dissensus materia & semina, obliuiscendo, consopiendo, transmittendo, omittendo; quam si expediendo per disceptationem ant morosa iudicia, multa nequicquam conemur, id est, curatione ipsa vulneris periculum augeamus, *vid.* Dion, 44.

32. Reclamet forte nonnemo: *etiam hoc inter violentiora esse, si iure suo cedere multi cogantur, omnisque persequendi iuris præcidatur occasio.* Verum, præterquam quod coactio dici non potest in eo, quod à volentibus & communi voto approbantibus consentitur, quale est nostrum exemplum: etiam hactenus à violentia abest hoc institutum, quatenus & alias viri boni officio conuenit, *multis multa de suo iure concedere.* id enim tum liberale, tum fructuosum (*v.* Cic. 2. offic. 18.) & præsertim omni bono ciui, non magis nomē ciuis quam hic animus tribuitur, vt *odia priuata publicis vtilitatibus remittere,* quoties opus est, cupiat. Tac. 1. A. 10, 4. Estque hoc omnino illud tempus, quo necesse est παριδεῖν τι, conniuere ad multa, neq; curiose τὸ ἀκριβὲς δίκαιον ζητεῖν, *accurata disquisitione ius dicere,* ne fiat quod est in prouerbio, *vt hic summum ius, summa sit iniuria.* cum præsertim in omni tracta-

tractatione politica ad finem negotii ſit reſpiciendum vnice, ad quem niſi cetera quadrent, aliena eſt aut periculoſa omnis ea ſapientia. Agitur autem tunc, de STATU labante turbatoque componendo, atque in firmitudinem quandam colligendo, non de exercendis iudiciis; diſceptandis litibus &c. quod recte monetur ap. *Dionem*, ne de aliis rationibus dicam, quas infra ponemus.

33. Felix eſt ἐπιείκεια, cuius fructus in ſalutem publicam deſinit. quæ præſertim hac ratione *Athenienſibus* eſt reſtaurata. Laudat hunc *Amneſtiæ* FRUCTUM diſertis verbis apud *Dionem* (44) Cicero: *poſtquam ad hunc modum reſipuiſſent Athenienſes: non modo tyrannide ſunt & diſcordiis liberati, ſed etiam de cetero rebus vſi proſperis: recuperataque vrbe, Græciæ principatum aſſecuti ſunt: Spartanorumque & Thebanorum ſalutem pariter ac perniciem ſæpe in ſua manu poſitam habuerunt.* *Valerius Max.* 4, 1. *ext.* 4. *Hæc obliuio, quam Athenienſes* ἀμνηστίαν *vocant, concuſſum & labentem ciuitatis ſtatum, in priſtinum habitum reuocauit.* *Iuſtinus* idem voluit in iſtis verbis: *atque ita per multa membra ciuitas diſſipata, in unum tandem corpus redigitur.* 5, 10, 10.

34. Intelligitur iam, *ſolam & vnam finiendorum*

dorum bellorum discordiarumque ciuilium, fidam firmamque rationem esse, Amnestiam. in qua propterea *Cicero* Phil. I, 1 FUNDAMENTUM PACIS, rectissime constituit. quæ nisi magnos motus consequatur, exitio subinde propior sit Resp. Sicut atroces quidam morbi, haud dubie alioquin peremturi hominem, *sola Quiete* persanantur. Verum illa nec *sera nimium, nec interrupta aut aliqualis* esse debet.

35. Qui locus nos monet, vt de TEMPORE ἀμνηστίας aliquid adiiciamus. Nam & *in constituenda adhibendaque*, ipse articulus, vt sic dicam, temporis obseruandus est: & *duratio*, si arctetur, non exigua habet incommoda. Itaque quod ad primum attinet, εὐκαιρία siue *tempestiuitas amnestiæ*, non vno modo considerari potest. *Optimum* fortasse *tempus* fuerit, quod maturrimum: antequam scilicet discordiæ in bella, bella in clades profecerint. priusquam partes periculum fecere virium, priusquam gladius ciuili non cruore magis, quam furore imbutus est. namque vbi hæc accidere,

fertur equis auriga, neq; audit curr⁹ habenas.

Ita dum Cæsar inimicitias cum Pompeio exercet, trahiturque in partes Resp. & prudentibus multa formidolosa in oculis sunt,

opti-

optimum prorsus fuit eorum consilium, qui deponendas aut componendas contentiones, condonandas offensas, obliuiscendas injurias, omittendas disceptationes, id est, quid aliud quam ἀμνηςίαν, & pacem ἀμνηςίας fundamento superstruendam suadebant. Inter quos & Cicero: *quem vnice cauisse concordiæ Publicæ*, Velleius auctor est, 2,48, *In quo si mihi*, inquit ipse (1. offic. 11.) *esset obtemperatum; etsi non optimam, at aliquam remp. quæ nunc nulla est, haberemus.* Ex quibus verbis *ipsum euentum transmissæ neglectæque tempestiuitatis*, calamitosum scilicet & infaustum animaduertimus. Ergo commodissima quidem ratio ineundæ vt pacis, ita ἀμνηςίας, fuerit, ante eductum vagina gladium &c.

36. Alterum exemplum Ciceronis hic occurrit, de ἀμνηςία proprie, & tempestiue soliciti: cum occiso nimirum Cæsare Julio, res ad ferrum & sanguinem spectaret. Adhortatur ibi ad capessendum salubre remedium, ἕως ἔτι τὸ δεινὸν ἄρχεται, καὶ οὔτε πολλοί τοῦ συνεςήκασιν, &c. *dum malum adhuc in herba est & inter initia inualidum, dum nondum multi coiuere: dum neque illi spem victoriæ, neque hi indignationem & studium vincendi ex damnis toleratis plane imbiberunt.*

37. Ve-

37. Verum cum de amnestia hactenus, vt de ciuilis belli, quod iam exarsit sæuitque, remedio egerimus, *illud* quoque *tempus* dispiciendum venit. Sicut enim in priore consilio, ad προφυλακτικὴν φιλοσοφίαν, siue ad eam prudentiæ partem pertinet Amnestia, quæ malis imminentibus aut minantibus occurrit, ac obicem ponit: ita posterior eius vsurpatio ad δεύτερον πλοῦν, iuxta Græcorum vocem, referri debet, cum mala iam admissa inuectaque expelli oportet ac sanari.

38. Consideratur huius medelæ tempus rursum *duobus modis*: 1. *vel enim*, dum vtraque pars adhuc sibi confidit, damnisq; mutuo illatis, nondum tamen ad extrema ventum est. quod tempus sicut paci faciendæ commodissimum Cæsar dixit, ita nos, si quidem hactenus ventum est, amnestiæ opportunum vel maxime arbitramur. 2. *vel* vbi iam exhaustæ vires bello sunt, & furore potius ad interitum, quam opibus & spe, ad victoriam geritur bellum. Hoc tempus expectasse, ingentis plena periculi res est. Nam nec semper potest reuocari lapsus semel reip. status (sicut morbi quidam vbi toto corpore eorum vis est recepta, omnem medelam superant) nec, vbi altera pars

praua-

præualuit, facile amnestiam consentit. Quare, vt singularis rem exempli laudant Scriptores, Atheniensium hac in re fortunam, & Thrasybuli consilium. cuius euentus minus vtique felix fuisset, nisi *tyrannis amotis, externa quoque æmulatio* (Spartanorum scil.) *in misericordiam versa*, quiescendi & coalescendi spatium dedisset.

39. Vtraque res grande momentum habuit. *Exclusio* quippe *tyrannorum* ipsum fundamentum amnestiæ continebat. Vt mala mutua possent dememinisse, malorum caussæ excisæ erant. Ita indignatio eorum qui dura passi erant; & metus eorum qui grauia fecerant, simul expiabatur. Illi enim, vt vindicati; hi aliena potius quam sua culpa abrepti, in mutuam veniam, communi rerum aduersarum, aduersariorumque detestatione ferebantur. Iam si Lacedæmonii obstinata rabie effossum potius quam hebetatum hunc Græciæ oculum cupiuissent (& agebant id plerique, nisi quod bona Atheniensium fortuna Pausaniam in meliora inclinauit, neque vt fauorem ciuitatis huius serio indueret, sed vt æmulis suis obluctando, ex obliquo, vt ita dicam, prodesset) tum profecto præterierat illud tempus, quo intestina vulnera sacro amne-

ſtiæ malagmate poſſent commitigari obducique.

40. Neque eſt, quod quis ſuſpicetur, *Vniuerſalitatem*, vt loquuntur, *amneſtiæ*, impeditam remotione tyrannorum. Multo minus huius exempli obtentu & ſpecie vtendum eſt, ad quoſdam à ſalutari hoc communique remedio, cum eius vſus & neceſſitas venit, ſecludendos. Nã quod ad primum attinet, excluſio tyrannorum, non facta eſt in conſtituenda amneſtia, ſed inter finem belli, qui ab initiis & firmamentis pacis probe diſtinguendus eſt. Adeoque, tyranni in hac conſultatione *non* conſiderantur *vt abrumpenda membra*, ſed *vt iam abrupta*. Poſtea Ius belli & victoria inquietos, denuoque turbantes ſpiritus ſuffocauit. Taceo quod diuini humanique iuris violatores, rerumque capitalium conuicti & iam damnati, ne capaces quidem manſerant ſocietatis, quam funditus ſubuerſum iuerant. Fuerant ſcilicet tyranni tales, quales demoueri & potuiſſe & debuiſſe, etiam illi fatebuntur, qui ſcuto ſuo tantum innixi gladii mentionem tali in re exhorreſcunt. Atque hæc omnia, tam liquido certa erant, vt diſceptari amplius non poſſent. Nam in ambiguis criminibus, & vbi defen-

ſio

ſio nondum defecit, potius in mitiora omnia eundũ eſt. Verum quid verbis opus? Neque hos ipſos tyrannos, quos tamen ſua ſcelera omni ciuium conſortio excluſerant, æquitas Thraſybuli & lex ab omni amneſtiæ fructu prorſus excluſit: ſed, quod ſupra ex *Andocide* didicimus, expreſſa conditione, inuitabantur; ſcilicet, ſi rationes imperii à ſe geſti vellent reddere. Cetera facile intelliget, qui iuratam omnium Athenienſium, pro conſeruanda Democratici ſtatus forma, fidem; clancularium & iniquam oligarchiæ inſtitutionem, ſæuiſſimamque ſcelerum dominationis continuationem, partium omnium, ipſorum etiam arbitrorum ſiue conciliatorum, in eiiciendis tyrannis, ſeu obice pacis remouendo, conſenſum, cogitabit.

41. Alias omnino requiritur, vt ſanandis reip. vulneribus, colligendis reliquiis, *omnes* omnino *complectatur Amneſtia*. Secus, non amneſtia, ſed imago gratiæ, ſpecies pacis, ſimulacrum reconciliationis, & quiduis potius erit. Eſt enim hoc nomen ipſa ſua indole generale, & ad præterita ſiue anteacta, ordinaria, vt ita loquar, notatione extenditur: ſed & cauſſas diſcriminum & diuerſitatis vna litura delet. Quod

ex fine eius & vſu amplius patet. Dum enim inextricabiles rerum perplexitates ſimul & ſemel tollendo, planam ad fidam pacem viam ſternit, nihil relinquit, quod moram huic inſtituto facere, aut afferre vim, aut ſtruere inſidias poſſit. qualia nunquam deerunt, ſi prætereantur aliqui.

42. Interim eiuſdem cautionis eſt, *temporis perpetuitas*, & πίστις αἰώνιος: quam ſupra §. 20 tetigimus: & *Xenophon* amneſtiæ ac Reip. duratioñe, vt cauſam & effectum coniungit, fin. lib. 2. Græc. hiſt. ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ γε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει δῆμος. Notanda enim hoc loco differentia *temporariæ & improprie ita dictæ ἀμνηστίας*; quam à *vera* & noſtra, tantum arbitramur diſtare, quantum à *Pace ſolida induciæ qualeſcunque* abſunt.

43. Eſt tamen & huius generis non leuis aliquando vſus. vt cum repentinus & mox in atrocia erupturus tumultus, diſcordia, conſternatio, non componi aut mitigari ſtatim idoneis remediis, & ſine periculo poteſt; aliquot dierum, menſium, &c. iubetur eſſe amneſtia, id eſt, ſuſpenſio diſceptationis, offenſarum, concertationum. *Iubetur*, dixi, nimirum vbi inter ipſa imperii membra, aut homines in imperio degentes,

gentes, ſalua imperantis aut imperantium auctoritate, exarſit aliquid irarum: quod edicto ſupremæ & intactæ maieſtatis, velut interiungi inhiberique hactenus poteſt, dum curatio accuratior ſequatur. Nam cum omnia in partes & diſſidia iuere, imperio vnius partis nunquam; conſenſui partium circa amneſtiam temporariam raro locus ſupereſt.

44. *Adverſantur Amneſtiæ* (nam & hæc conſideratio illuſtrat quæ diximus) *è diametro*, 1. *Proſcriptio*, 2. *μνησικακία πολιτική*. Loquimur de vtraque cum reſpectu ad bella ciuilia eorumque fines. Hic enim prorſus pugnant, AMNESTIA *ſopire diſcordias ac firmare pacem*; &, *componere ſtatum multa reorum, inimicorum, ſuſpectorum, ſtrage, proſcriptione, interitu*, quæ pax alicubi, *cruenta*; alibi *ſæva* ſolet appellari. Illaudata ratio & parandæ inuidiæ opportuna. Itaque Scriptores non ſatis deteſtari poſſunt auctorem primum Rom. proſcriptionis, Syllam. Certe ex eo tempore, quo Sylla oppreſſione inimicorum & proſcriptione pacare inſtituit temp. nunquam defuere, renata velut ex cineribus Syllani incendii, diſſidia (vnde Florus, 3, 22 Sertorianum bellum *Syllanæ proſcriptionis hæreditatem* vocat: & *cap.* 23.

alterius *motus facem*, eiusdem caussæ respectu, *ab ipso Syllæ rogo exarsisse* scribit) donec exemplis tam infaustis irritata improbitas, furorem non prius, quam libertatem posuit, ac oppressam conuersamque vnius dominatui rempub. obtulit. *Augusti pax* quantum laborauerit inuidia proscriptionis, notius est, quam vt dici opus sit. Certe illi ipsi μοναρχικοὶ κόλακες, siue statistæ, vt hodie loquuntur, Augusti, cum omnia sui principis laudata cuperent, proscriptiones non ausi sunt excusare, nisi translatione criminis callida in collegas Triumuiratus; *multa*, inquiunt, *Antonio, multa Lepido concessisse*. ap. Tac. 1. A. 9, 4 item *pauca admodum vi tractasse*. Ceteros veritas cogit, vt, licet inuiti Augustum infament, satis tamen vel oblique prodant, quid in vniuersum sentiant. Hinc illud *Flori* 4, 6, 6. *Hæc quoque, nisi* MULTA *fuisset, etiam iusta cædes haberetur*. confer *Vellei*: 2, 6, 6. sed remoto velo *Seneca* de ea re passim. 1. de clem. 9. *Collegam proscriptionis* vocat. c. 11. *lassam crudelitatem*, nequaquam vero *clementiam* in eo agnoscit &c. Atque talis *pax cum bello de crudelitate certauit & vicit. Istud enim prostrauit armatos, ista nudatos. Bellum erat: qui feriebatur, si posset, feriret: pax autem, vt qui euaserat,*

rat, viveret, sed vt mori non repugnaret. August. de C. D. 3, 27.

45. Μνησικακία πολιτικὴ siue *anteactorum in rep. memoria, recordatioque cum vindictæ studio coniuncta*, quatenus *aperte* exercetur, potius proscriptioni, licentiæ ac asperitati victoris, vltioni, suppliciis, de quibus iam innuimus, tribuitur. *occultæ* autem, quam hic proprie spectamus, diuersi sunt & complures modi. *Aliquando*, qui contra tulere arma, recipiuntur quidem specietenus in amicitiam, amnestiæque spe illiciuntur; sed postea semper suspecti & ob id inuisi Principibus ætatem agunt: structisque aut auide arreptis denuo criminibus, aut insidiis, ad extremum euertuntur. *Aliquando* in ipsos liberos posterosque transit odium & memoria eorum quæ parentes ac maiores egere. Hinc clandestina inuidia, depressio, auersatio, aduersus innocentes. *Aliquando*, specie bellorum ac imperii gerendi, reuera, quoniam suspecti sunt ob anteacta, ex reconciliatis quidam, periculis magnisque discriminibus obiiciuntur. *Aliquando* custodes clandestini apponuntur, vt nesciant se custodiri, qui custodiuntur. per hos inquiritur in omnia: non domus, non sua cuique mensa, aut thorus securus. *Aliquando*

immittuntur æmuli & factiosi : qui vexent interim suspectos aut debilitent. *Aliquando* cum possent & deberent eripi periculo, deseruntur, dilatione & frustratione auxilii. Quæque plura ad hanc formam passim pro arcanis dominationis instillantur ab aliis, qui flagitia non magis erubescunt docere, quam alii facere.

46. Pugnant autem hæc omnia, 1. *cum natura amnestiæ* in vniuersum (v. § 14, 16, &c) 2. *cum natura fidei*, siue πίστεως αἰωνίου, quæ suspiciones, insidias, machinationes excludit. 3. *cum religione iuramenti*, cuius sinceritas calliditate prorsus nulla corrumpenda est. 4. *cum firmitudine pacis*. Cum enim, *habita fides*, vt rectissime dicitur apud Liuium, *obliget fidem*, tanto securior stabiliorque pax erit, quo est minus diffidentiæ, 5. *cum auctoritate sceptrorum*, quæ generositate potius paciscendi, quam artibus eludendi æstimanda tuendaque.

47. Quanto generosius Thrasybulus noster? nam hoc exemplum proprie & cum emphasi opponendum est. Ille, soli publico bono intentus, priuatis autem instinctionibus omnibus aut liber aut maior, *non tantum legem obliuionis ferendam curauit, sed etiam vt valeret, effecit. nam cum quidam ex*

iis,

iis, qui simul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat, publice prohibuit, & id quod pollicitus erat præstitit. Cornel. *Nep. Thrasyb.* 3, 3. Sane, quod Cicero de priuatis amicitiis dixit, nullas maiori studio & fide tuendas esse, quam quæ ex inimicitiis reuocatæ sunt in gratiam, id ad amnestiam cum pondere & incremento applicari potest.

CAP. III.

De exemplis quibusdam, quæ vulgo feruntur, Amnestiæ.

THrasybulo & Atheniensibus tribui Amnestiæ inuentum, capite primo est ostensum; vbi de origine & auctoribus tam salubris consilii disquisitio facta. quod incidit in annum mundi 3549. ante C. N. 399. ab V. C. 353. Olymp. 94. an. ultim. secundum accuratissimam *Caluisii* computationem. nam ceteri variant.

2. *Bodinus* tria exempla Amnestiæ celeberrima coniungit. 2. de rep. 5. n. 214. 1. *Thrasybuli Atheniensis.* 2. *Arati Sicyonii.* 3. *Ciceronis Romani.* Qui locus incautum lectorem facile potest in fraudem inducere. Nam de ARATI exemplo longe aliter sentiendum est, quam de ceteris, quod vt

recte intelligatur, breuiter repetenda est nobilis facti historia.

3. Aratus Sicyonius, cum oppresso tyranno Nicocle, patriam quinquaginta annorum seruitute conflictatam liberasset, *magnam animaduertit in bonis & possessionibus difficultatem; quod & eos, quos ipse restituerat, quorum bona alii possederant, egere iniquissimum arbitrabatur, & quinquaginta annorum possessiones mouere, non nimis aequum putabat, propterea quod tam longo spatio, multa hereditatibus, multa emtionibus, multa dotibus tenebantur sine iniuria: iudicauit itaque neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerunt, oportere.* Impetratam ergo ab hospite suo Ptolemaeo Ægypti R. grandem pecuniam, *cum Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus caussas cognouit, & eorum qui aliena tenebant, & eorum qui sua amiserant: perfecitque aestimandis possessionibus, vt persuaderet aliis, vt pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent: aliis vt commodius putarent numerari sibi quod tanti esset, quam sua recuperare: Ita perfectum est, vt omnes concordia constituta sine querela discederent.* Dixi pleraque omnia verbis M. Tullii, ex 2. offic. 23. quibus addenda est vberior *Plutarchi* narratio *in vita Arati.* Pausanias

nias in Corinthiacis breuius more suo complexus est. Accidit autem hoc an. mundi 3703. ante C. N. 245. V. C. 506. Olymp. 134. an. primo.

4. Sane communia sunt Arato cum Thrasybulo hæc omnia: *quod patriæ ceruicibus tyrannidem depulit: quod noui status fundamenta iecit: quod pacem & concordiam ciuibus intestina dissidia agitantibus reddidit* (κατειργάσατο καὶ συνήρμοσε φιλίαν καὶ εἰρήνην τοῖς πολίταις: Item: τῷ δήμῳ παντὶ σωτηρίαν καὶ ἀσφάλειαν κατεσκεύασεν, inquit Plutarchus) verum *modus reconciliationis*, cuius meminere Scriptores, *adeoque ipsa reconciliationis species*, quæ ab obiecto suo, quod Philosophi dicerent, rectissime determinatur, non coincidit cum AMNESTIA, de qua nobis sermo.

5. Amnestia *vniuersim* anteacta respicit: hic seorsim possessiones in considerationem veniunt. Vnde *Ærod.* hac rubrica signat Arateam historiam *decret. l.* 1. *tit.* 11. *d.* 2. *Longo interuallo restitutione facta, possessoribus tutis præscriptione*, quid de bonis quondam *eorum, qui restituti sunt, obseruari debeat. Ibi abolitione* præteritorum lites incidebantur: *hic*, redimuntur *satisfactione & contractu.* Qui modus, veluti pugnat, cum ratione Amnestiæ proprie dictæ. Denique, *ibi* compositio

positio & pax; *hic*, nouum & singulare firmandæ compositionis inuentum Auctoribus memoratur. Quæ vero amplius vel ex his rationibus dependent, vel ex allatis antea de Amnestia, repeti colligique à quouis possunt, illa consulto præteruehimur.

6. Itaque Arati factum non magis Amnestiæ deputari debet, quam Thrasybuli istud consilium, quod Amnestiam Atheniensem secutum, *velut consequens quoddam eius* aut *effectus*, potius habetur. Cum enim diuisa adhuc in partes ciuitate, illi qui in vrbe remanserant, pecunias essent à Lacedæmoniis mutuati, post amnestiam constitutam quæsitum est de reddenda pecunia, decretumq; vt, non ii qui mutuo sumserunt, sed ciuitas tota solueret. Adi *Ærodium decret. l. 2. tit. 6, d. 1.*

7. *Exemplum Amnestiæ, post necem Iulii Cæsaris suasu Ciceronis decretæ*, anno V. C. 710. (v. *Dion. 44. Plutarch. in Cæs. f.* Item; *in Cic. Flor. 4, 7, 3. Vellei, 2, 58 &c.*) pro re nata, statuque rerum ac temporis, vtilis sane consilii fuit, sed euentu fragile ac improsperum. Cuius rei caussas, præter eas quæ ex historia cuiuis obuiæ sunt, subfuisse altiores, nullus dubito. *Primum* enim, iniquissime Cæsar erat interfectus. Siquidem iustitiam

tiam fati omnes agnoſcimus, in eo, quod illé, *qui terrarum orbem ciuili ſanguine impleuerat, tandem ipſe ſuo ſanguine curiam impleuit*, (Flor. 4, 2, 95.) quod *in Pompeii curia iuxta Pompeii ſtatuam* occiſus eſt, qui ipſum Pompeium afflixerat (*Dion* 44. *f.*) etiam in eo, quod iniuſte occiſus eſt, qui multos iniuſte trucidauerat: At vero percuſſorum inſtitutum facinusque, in ſe æſtimatum, nullo horum defendi poteſt. *Deinde* Antonius, veriſſimo Flori elogio, *fax & turbo illius ſæculi*, dum teſtamento Cæſaris, varia corruptione, adulteratione, peruerſione, ad ſeditioſiſſima cœpta, contra ius & fas omne abutitur, quid aliud quam ſemina, ſecuturæ mox perturbationis publicæ, ſparſit, i.e. cauſſa extitit violatæ ἀμνηςίας. quæ culpa ei diſerte tribuitur ap. *Appian.* 2. ἐμφυλ. pr. Hinc *denique*, irritata eadem fati iuſtitia, quæ Cæſarem perimi ſiuerat, interfectorum vitioſam & factioſam ὑπόθεσιν, præpotentium ceterorum ambitionem & cupiditates, populi totius furores, prioribus malis nondum manſuefactos, vltura, Octauio vires & ſucceſſum vlciſcendi donauit.

8. *Proxima* poſt hoc tempus *Amneſtia*, Claudiani imperii initiis componendis adhibita eſt. Interfecto enim C. Caligula,

Conſu-

Conſules, occupata præſidiis Vrbe, in Capitolium coëgere Senatum. ibi deliberatum de mutando reipub. ſtatu reducendoque populari imperio. Sed cum non poſſent congruere ſententiis (τοῖς μὲν γὰρ δημοκρατεῖσθαι, τοῖς δὲ μοναρχεῖσθαι ἐδόκει, inquit Xiphilinus) interea Claudius fortuito militum fauore ad imperium raptus eſt: cumque conſules ac ceteri, non poſſent auderentue diutius reſiſtere militibus, ipſi quoque pro Claudio conſenſerunt. Hinc occaſio metus, ſiniſtrique affectus, inter novum principem & ceteros ordines oboriri poterat. nam iniuria aut contemtus videbatur, recuſaſſe Principem; & vlturus dedignantes exiſtimabatur, qui inuitis omnibus obtinuiſſet imperium pariter ac vlciſcendi potentiam. Itaque Claudius (vtut in aliis multis imprudens) prudentiſſime ſibi & omnibus, amneſtia promulgata conſuluit. Quæ omnia *Suetonius*, breuiter, vt ſolet, & accurate complectitur, *in Claud.* 11. *imperio ſtabilito nihil antiquius duxit, quam id biduum, quo de mutando reipub. ſtatu hæſitatum erat, memoriæ eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo, veniam & obliuionem in perpetuum ſanxit, ac præſtitit.*

9. Hæc duo exempla, veram & propriè

ita

ita dictam concernunt Amnestiam. Nam quod *Vopiscus* sub Aureliano AMNESTIAN *publicorum delictorum decretam esse ait*, cap. 39, spectat potius ad repressionem calumniatum, *factam consumtis igni tabulis, atque ad Graciæ morem decreta abolitione*, sicut interpretatur *Victor de Cæsar*: 35, 6. Licet enim vterque scriptor mentionem faciat *Atheniensis* exempli, tamen qualiscunque comparationis ergo potius, quam veræ similitudinis, istud fieri intelligendum est. Ita apud *Tacit*. 4, H. 44, 1 (cuius loci verba tantummodo, non circumstantias aut ὑπόθεσιν, supra *cap*. 2 §. 12, ad veram Amnestian accommodauimus) nihil aliud, quam de accusatorum vindicta, quæ late spectabat, si disceptationi indultum foret, cohibenda innuitur. Idem sentiendum de *Leonis* edicto ἑνωτικῷ; & *Anastasii* ἀμνηστίᾳ, quam *Bodinus* allegat. 3. pol. 7. *Hæc*, inquam, & *similia exempla non nisi improprie*, & ἐν μέρει τινὶ συγκρίσεως, *ad amnestian*, de qua nobis agere visum, referuntur.

CAP. IV.

Quibus argumentis suaderi, si res ferat, ἈΜΝΗΣΤΊΑ *possit*.

1. Veræ AMNESTIÆ non pauca, quoties-

tiescunque eius vſus venit, obſtare ſolent, & cum intertrimento mitiorum conſiliorum opponi. præſertim, vbi ratio abſolutioris imperii, & arcana maieſtatis, & magiſtri dominationis, & ſpes omnia ſubigendi, &, ante cetera, intentatum maieſtatis crimen, duriora ſemel perſuaſerunt.

2. At profecto, quam ſunt fallacia iſthæc talia, & tibi tanto magis repudianda, quisquis es, Magne Princeps, quanto ſublimior tua dignitas, & conſpectior non in præſens modo ſed in poſteros fama!

3. Ante omnia certum eſt, longe alio animo ciuilia bella tractanda & penſitanda eſſe, quam externa. Sanctum ciuis, aut vt hodie loquuntur, ſubditorum ordinumue nomen: ſanctum naturæ inſtinctu: ſanctum conſenſu gentium, quæ ſancti in terris quidquam nouerunt, diſcreuerunt: ſanctum, religionis Chriſtianæ cærimonia, ſanctione, legibus. quas nemo impune ignorat aut violat. Et certe hodie nemo ignorat: interim quotuſquiſque non violat?

4. Non indiget res tam nota, explicatione. Vnum conſideretur eius viri exemplum, cuius cum ambitio ſumma eſſet, pietas nulla, ſola impietatis conſcientia, id eſt, iuris

iuris diuini humanique temerati horribilis ſenſus, in ipſo felicis iniuriæ impetu curſuque expreſſit vocem, laudabilem vtique, niſi fera fuiſſet, MILES PARCE CIVIBUS. Horruit ſcilicet in ipſo ſcelere ſuum ſcelus auctor, & qui antea, vi ac armis pro iure vtebatur, nunc iniquitatis confeſſione, cum ipſa, defungi, ſi poſſet, cuperet. Videt enim, etiam in tanto rerum temporumque tumultu: *nullam poſſe ſatis iuſtam effundendi per bella inteſtina, ciuici ſanguinis cauſſam afferri.*

5. Malus eſt nomenclator, *Affectus.* hic vocabulis nos aliquando decipit, vt *hoſtes, perduelles, extirpandos*, credamus, qui nec fuere tales, nec ſunt, nec tales eſſe poſſunt. conſulto breves ſumus: nec ad ſingula hic devenimus. Rurſum in ceterorum vicem *Iulius* eat: generatim nos, de peculiaribus haud paucis, moniturus. Pompeium, inexpiabili bello petitum euerſumq; deplorat. quis? non tam hoſtis, qui in huius capitis exitium, orbem fere totum armis exciuerat (quo nomine ridet tanquam Crocodili lacrymas Hiſtoricus) quam qui hoſtē pœnitentia dedidicerat, magnaque vi conſcientiæ adactus, ciuem, amicum, generum, ſeria recordatione, vel inuitus reſpectabat.

6. Quidni, inquis, pro hoſte habeam, quidni vlciſcar vi principis, qui in Principatum meum & maieſtatem iniurii & noxii fuere? Exuit ciuem, qui ſpernit principem. neque veniam ſperat aut ſperare debet, qui ferro graſſatur. Glorioſiſſime Princeps (*quid* enim *eſt glorioſius Principe impune læſo?* inquit *Senec.* 1. de clem. 10.) ſi ex præſcripto politicorum, omnia ad famam tibi dirigenda ſunt, quanta & quam perennis & ſolida & incomparabilis erit gloria, OB CIVES AMNESTIÆ BENEFICIO SERVATOS?

7. Cum præſertim illa ipſa maieſtas, quæ in vltionis irritamentum ſuggeritur, talis ſit, vt conſeruando, tuendo, ſanando, reſtaurando ſtatu publico, vnice intendi, amplificari, exaggerari; priuatis autem incrementis & faſtigiis non niſi minui aut obſcurari ſoleat. Iudicet omnis ævi, omnium gentium prudentia, an inſignius ad laudem & decus regnorum ſit: *Vim principis ciuium ſuppliciis & labefactatione ſtatus intendiſſe*; aut, *principatus robur parcendo ignoſcendoque conſtabiliuiſſe? Egregios bellorum fines, quoties ignoſcendo tranſiguntur*, barbarus rex minime barbare dixit ap. Tacit. 12 A. 19, 3. Triumphi de populis regniſque exteris adquirun-

quiruntur: in ciuium diſcordia, omnium tropæorum honorem ſuperat, Amneſtia, quæ ſola immortale elogium & ſublime tibi dabit, Princeps, quod Arato Romanorum diſertiſſimus tribuit, 2. offic. 23. *O virum magnum dignumque qui in noſtra rep. natus eſſet! Sic par eſt agere cum ciuibus: non (vt bis iam vidimus) haſtam in foro ponere, & bona ciuium voci ſubÿcere præconis. At ille Græcus (id quod fuit ſapientis & præſtantis viri)* OMNIBUS CONSULENDUM *putauit: eaque eſt* SUMMA RATIO ET SAPIENTIA BONI CIUIS, COMMODA CIUIUM NON DIUELLERE, ATQUE OMNES ÆQUITATE EADEM CONTINERE.

8. Stimulat adhuc dolor iniuriarum & vindictæ libido? Imitare Auguſti conſilium: turpe enim fuerit homines Chriſtianos à gentilium ſapientia vinci. Illum quoque acrioti morſu non ſemel tentauit doloris impatientia: quæ in magnis animis cito innaſcitur. præcipue cum Cinnam ſibi inſidias ſtruxiſſe comperiſſet. *Gemens ſubinde voces emittebat varias, & inter ſe contrarias: Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo non dabit pœnas qui tot ciuilibus bellis fruſtra petitum caput, tot*

naualibus tot pedestribus prœliis incolume, postquam terra marique pax parta est, non occidere constituit sed immolare? Rursus silentio interposito maiore multo voce sibi quàm Cinnæ, irascebatur: quid viuis, si perire te tam multorū interest? quis finis erit suppliciorum? quis sanguinis? &c. *Senec.* 1. de clem. 9. In tanto conflictu præualuit denique iracundię clementia, publicæque tranquillitati condonauit, & supplicium Cinnæ & quicquid iratum conceperat. Ponenda hoc loco est, obseruationis grandioris & melioris nota. Ecce, Augustus, in vno homine puniendo, tantum trepidat. Ecce in reo maiestatis, in manifeste reo, lentus pariter & misericors est. Quidni hoc deceat facere, vbi per Amnestian, ne resp. collabefiat, succurrendum est?

9. Quod vt amplius noscatur, auscultabimus quæso paulisper cum Augusto Liuiæ, minime muliebria aut parum consulta consulenti; apud *Dion.* 55. Prudenter illa Augustum suum monet, *delinquentium facta humaniter iudicanda & discernenda esse.* Multa in se continet, illud, τὸ ἀνθρωπίνως ἐκλογίζειν. vt enim prona lapsibus hominum indoles est, ita occasiones peccandi variæ & illecebrosæ, presertim aduersus Principem: quem teuerentur, quicunque recte & iuste

Impe-

imperium cepisse aut gerere credunt. quod si opinio iniusti principatus aut tyrannidis animis insedit, iam nec boni & cordati (loquor quæ fieri solent) indignationem satis continent. quidam generositate sua indigna se pati; quidam, non respici ex merito, quidam, violari vltro suam auctoritatem existimant, aut suspicantur. aliqui, reip. vicem dolent; tanto fortius, quanto maiore argumento affectum induerunt. accedit potentia, quam debere se publico credunt, qui publici neglectum principi imponunt. neque parum hic potest, vox animosi aut ferocis consultoris ac instinctoris.

10. Hæc & similia, rectissime separat Liuia, à peruicacibus & malitiosis cœptis. *naturæ impetum, opinionem virtutis & honesti* (ἀγαθὰ δοκοῦντα εἶναι) potius vocat, quam *rebellium* & *perduellionem*. Et reuera, attendite Magni Principes, an crebrius aliud magnorum virorum crimen legitis, quam crimen Maiestatis, cum crimine vacarent, aut certe longe intra hoc nomen peccassent? Dicam quod res est: hic titulus, quo amplificari olim sueuerat imperii dignitas, infamauit sceptra non pauca. Quidni ita fieret? adsunt delatores, adsunt adulatores, ad-

ſunt amicorum veſtrorum inimici: hi ex ſuis affectibus & cupiditatibus, apud aures veſtras, quibus nimium ſane abutuntur, aliena facta, vel fingunt vel pingunt, vel interpretando ad lubitum deformant. Et quid dicam? adeo ſæpe caret hominibus vera loquentibus aula, vt ne hoc ipſum quidem licuerit Auguſto, niſi ex Liuia audire.

11. Magnum crimen Maieſtatis; magniſque exemplis vindicandum. neque enim tam proiecta cuiquam Principum ſalus, quin ita ſentiat, ita cupiat. Equidem certatim hic Vobis, ô rerum Domini, multa concedunt leges, multa fauor iudiciorum ſuggerit: ſed profecto, ni fallor, maxima, parce & humaniter vtentis tam diſtricto iure, gloria erit. Multa debet animus Veſter requirere ad probandum; & eo plura, quo pauciora ceteri diſquirunt aut deſiderant. Nam cito & multa complecti hoc titulo, licet non dicam cuius ſit, dixit pro me hiſtoria, neque vnquam non iudicabit poſteritas.

12. Hanc quoque ſeueritatem gratularemur ſceptris, & amneſtiæ lenitati præferremus vtique, ſi ſecuritati hac ratione foret conſultum. At vero ille ſanguis, Cad-

mæam ſementem ſpirat. neque omnes, qui obſtant regnantis voto, tolli ſemper poſſunt. quoſdam vltro ſubducit fatum, & alteri ſæculo reſeruat. Dicerem ferme: ex oſſibus nonnullorum vltorem oriri poſſe. certe experientia docuit, ſolam ſæpe ſupplicii memoriam, poſteritatis inuidiam & iras proritaſſe. Interim *nec fieri poteſt, nec ſi poteſt, iuſtum eſt*, quod rurſum Liuia expendit, *vt nobilitas in ignobilitatem, fortitudo in ignauiam, prudentia in ſtuporem, commutetur: acciſiſque fortunis omnibus, etiam viuidi ſpiritus contundantur deprimanturque.*

13. Et quandoquidem regium eſt, ſapere ſublimia: aſcendere vidimus laudatiſſimos Principum altius, atque ita ratiocinari; *mouit aduerſus me gladium ille & iſte. huius conſternationis cauſſæ prius, quam participes, exſcindendæ erunt. cumprimis autem diuina mihi prouidentia precanda, vt quod vel pœnæ vel monitionis loco immiſit, non in occaſionem ſæuiendi, ſed in pietatis, clementiæ, iuſtitiæ occaſiones traham. Non comprimuntur fortius aut fidelius refractarii, quam ciuili iuſtòque imperio. non redditur libentius obſequium à male parentibus, quam ſi bene parentibus relinquantur aut reddantur ſua iura. Denique cum non omnia poſſim arbitrari & diſceptare, committenda plera-*

quæ sunt Deo, quo nemo potentius, nemo amantius tuetur Principum thronos & coronas. Ille malitiosis, quibus ego peperci, non parcet: ceteros mihi, me illis seruabit fidos amicosque. Longe satius est tulisse quasdam iniurias & teliquisse, quam vlciscendo modum excessisse. Principem enim non iniustitia modo, sed iniustitiæ opinione ac suspicione decet vacare.

14. His & similibus meditationibus præparari poterat animus Dei metuens ac reuerens, ne ab Amnestia in ciuilibus bellis vnquam abhorreret. Frustra *successum & spem præmiorum* ostentant ex diuerso magistri dominationis. Quis enim tam est in rerum vsu ac fatis peregrinus, quin instabilem fortunam, incertas felicitatis & breues vices, immissos velut ex alio orbe nouos inopinabilesque casus, in oculis habeat? Vulgariter loquor de re in vulgus nota. Alias celsius pariter & firmius me loqui docuit pia diuinæ gubernationis obseruatio. *Semper displicent Deo bella ciuilia & eorum artes: ergo reuocat plerumque bellantes admonendo, inuitando, occasionem pacis suggerendo: Hoc tempus si neglectu aut contumacia transmittitur, sequitur indignatio neglecti pacificatoris, vt sic dicam; & conuersio fortunæ negligentium.* Gentiles, *irritatæ fortunæ, irreueren-*

uerenter habitæ, fatigatæ iras, memorant in re, cuius euentum potius quam cauſſas & ſeriem capiebant.

15. Minus erat mirabile, ſi inter initia, ante fuſum ſanguinem, ante illata aut accepta triſtia, tumorem animi retinerent. ſed poſtquam omnia cladibus, cruore, ſtrage, miſeriis, incendiis, rapinis, fœdata, vaſtata, exhauſta, conſumta ſunt, poſuerit neceſſe eſt inter inhumana omnia, ipſam humanitatem, qui eius excidium amplius cupiat aut optet. *An non videmus* (vtar verbis Tullii ex Dion. 44) *quamdiu nos & noſtra ciuile bellum attriuerit: nihil tam indignum quod non perpeßi ſimus aut fecerimus? Quis numerare poteſt vim pecuniarum, ademtam ciuibus, extortam ſociis, acceptam fœnore, impenſam aduerſum noſmet inuicem ipſos? Quis numerare poteſt, viros claros duntaxat & præſidio patriæ aduerſus vim exteram quantamcunque futuros, quos ferrum & bellum abſumſere? Sed hi quidem militari morte defuncti: ceteram turbam quis ſatis defleat? quis ſenes, pueros, infantes, mulieres in triuiis, in foro, in curia, in templis; ludibrio habitos, enectos, vitiatos, diſcerptos, trucidatos, digne queratur? Tantum dedecoris & iacturæ nemo hoſtis vnquam nobis intulit, nec fortaſſe optauit inferre. vt prorſus exiſtimem non*

hominum nos hactenus vitam sed ferarum vixisse. Hæc de suo tempore Tullius vere & libere, cum Amnestian suaderet: ratus neminem futurum, quin vel conspectu tantorum malorum ad mitiora verteret.

16. Vtinam hodieque vel Tullius vel Thrasybulus aliquis Germanicus esset, qui reliquias Germanorum, ostensis Germaniæ suæ ruderibus, in miserationem tandem & pudorem ex furore demutaret! Nostri Hectores, nostra Troia, nostri equites, noster senatus; nostri exercitus; nostra consilia, nostra robora, iacent, sepulta sunt omnia.

Heu quantum terræ potuit pelagique parari,
Hoc, quē ciuiles hauserunt, sanguine, dextræ!

17. Monuerunt ante hoc sæculum veluti præsagi quidam & vates Germaniæ, viri pietate, doctrina, generositate, amore in Patriam non minus quam nomine suo noti. suadebant, *in Turcorum capita effundendum, quicquid Germanorum terris irarum conciperetur vel immineret. Inuictam foris gentem fore, quam diu concordia domi maneret. qua violata, quidquid vspiam esset ambitiosarum gentium, in prædam aduolaturum esse.* Illi si nunc viuerent, qua erant animi nobilitate & prudentia, *non esse hoc tempus*, dicerent, *quo in ipso patriæ communis funere & busto, post-*

quam

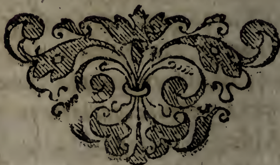
quam tot ac tanta intra Iliacos muros pariter & extra commissa sunt, tam solicite & curiose in mutua errata inquirere, pœnas meditari aut minitari, ambigere super formulis disceptationum, deceat. Arma ciuilia neque parari neque haberi per bonas artes posse, satis notum est. *Igitur mutua malefacta mutua venia abolenda esse. nunquam male emi pacem, malefactorum & damnorum & sumtuum cōdonatione, id est, amnestia: præsertim autem in vltimo rerum omnium articulo, ne cunctationi quidem locum superesse. in extremo morbi periculo, non disceptare ægrum de vasculo medicamenti aut suauitate, sed arripere salubritatem. vehementer itaque in publicum iniurios consultores, & intempestiuæ artis magistros, qui de honoris & fastigii principalis, inani pompa, moras & rixam serant. Generosis facile conuenire: inter quos, qui inferiores sunt, superiorum maiestatem comiter & libenter obseruant: ipsi autem, quos in summo fortuna collocauit, facile intelligant, non posse se amplius ascendere, quam si se ipsi submittant, & in bona pacis publicæ, in amorem ciuium, in comitatem Amnestiæ, qua hæc omnia continentur, vltro descendant.* Abeat in Hetruriā suam, Machiauelli alicuius oblatratio: abeat vltra Gades, indigna nostro orbe vafrities: quæ cum omnes speciosæ fallaciæ conatus impendit

ad

ad Regum amplificanda regalia, vt præferunt aliqui; intelligas denique, tantum ab excelsa & Christiana sapiendi sinceritate abesse degenerem & humilem versutiam, quantum ab ipso principali fastigio, omnis vitiosa turpitudo & ignobilitas abesse intelligitur debere. Plura pete ex *Cl. Viri Matthiæ Berneggeri p. m. Præceptoris nostri nunquam sine veneratione memorandi, Orat. IV. de Amnestia.*

18. Finiendum est voto, quo precamur: *vt redeat terris expulsa pietas, & moderati animi æquitas, & ex vtraque Amnestia, & ex Amnestia pax, & ex pace,* DEI *gloria: quam bellorum furor, heu quam diu, quam immaniter temerauit!*

ΓΈΝΟΙΤΟ.

INDEX

INDEX.

Cuius primus Numerus librum; alter caput; Tertius capitis sectiunculam notat.

A.

absurd.

Anto-

Liuia

Atta-

Prin-

ciens

clades

colli-

copiæ

D.

dissi-

Ibi

in

exo-

gens

Hippo-

dict-

 nere

L.

Mars

mere-

Nero

Paco-

PACIS

Per-

Rhodi-

in

Pydna

R.

Regu-

S.

Scæ-

Semno-

omnia

tiæ

FINIS INDICIS VELLEIANI.

ERRA-

ERRATA

Potiora, quæ inter relegendum obſeruaui, ita emendabit Beneuolus Lector:

In Textu Velleii.

1, 4, 1 *Pro* Erethriam *lege* Eretriam.
1, 15, 4 abhinc annos ferme DLVII *leg.* CLVII.
2, 30, 2 trumpho *leg.* triumpho.
2, 47, 1. pugnatum ſæpe eruptionibus. *omiſſa ſunt duo membra. lege ergo*: pugnatum ſæpe directâ acie, ſæpe in agminibus, ſæpe eruptionibus.
2, 47, 2 *pro* magni *leg.* Magni.
2, 79, 1 ſuſpicere *leg.* ſuſcipere.
2, 88, 2 veo *leg.* vero.
2, 92, 2 comitis *leg.* comitiis.

In Notis.

Pag. 63 protentoſa *leg.* portentoſa.
69 onceuuri *leg.* conceſſuri.
96 illa lacrymæ *leg.* illæ lacr.
ibid. in paratu *leg.* in promtu.
107 ἀγονιζομένην *leg.* ἀγωνιζ.
111 idoque *leg.* ideoque.
120 cum extraneus *leg.* cum extraneis.
207 tarum *leg* tamen.
249 Muncm *leg* Mutcum.
251 ſcipſere *leg* ſcripſere
256 potitus eſt *leg.* pot. ſit.
287 ſuper hoc argumenta *leg.* ſup. hoc argumento.

Locus *Aurelii Victoris*, de quo *pag.* 260 obiter dubitataui, recte ſe habet.

Quæ in Indice (vt & in ceteris) omiſſa aut commiſſa ſunt, ſecundis curis emendabuntur, ſi DEO viſum fuerit.

FINIS.